

Csáth Géza

A varázsló halála

**VÁLOGATTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
ILLÉS ENDRE**

TARTALOM

A TOR	PÉTER LEVELE
A KÁLYHA	ÓPIUM
MARISKA AZ ANYJÁNÁL	A KUTYA
A BÉKA	JÓZSIKA
FEKETE CSÖND	BÁCSKA
RÉSZLETEK MARISKA NAPLÓJÁBÓL	A DOKTORNÉ
A SEBÉSZ	EGY VIDÉKI GIMNAZISTA NAPLÓJÁBÓL
TREPOV A BONCOLÓASZTALON	JOHANNA
TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL	ELFELEDETT ÁLOM
PÁL ÉS VIRGINIA	A KISASSZONY
AZ ALBÍRÓÉK	PISTA
HÉTFŐ	ERNA
EROICA	SCHMITH MÉZESKALÁCSOS
JOLÁN	KATONAI BEHÍVÓ
JUTALOM	A JANIKA
A VARÁZSLÓ KERTJE	HAMVAZÓSZERDA
ISMERETLEN HÁZBAN	IRÉN MAMA
APA ÉS FIÚ	MUZSIKUSOK
GYILKOSSÁG	EGYIPTOMI JÓZSEF
SZOMBAT ESTE	A KIS EMMA
A VARÁZSLÓ HALÁLA	ROZI
A VÖRÖS ESZTI	„SOUVENIR”
TÖRTÉNET EGY	KISFIÚK
GYÓGYSZERÉSZETTAN-HALLGATÓRÓL	VASÚT
ANYAGYILKOSSÁG	A KIS VARRÓLEÁNY VASÁRNAPJA
A KÚT	PALINCSAY
DÉLUTÁNI ÁLOM	TÁLAY FŐHADNAGY
A KÁLVIN TÉREN	BAUER HÁZASSÁGA
EMLÉKIRAT ELTÉVEDÉSEMRŐL	DÉNES IMRE

A TOR

A téli éjszakának vége volt... és messze, a fekete háztömegeken túl: ott, ahol a mező homályos vonalban végződik - egy szürke csík jelent meg az ég alján. Fönn még a csillagok pislogtak. És lenn a házak között, a mély árnyéktalan sötétségben, ahol az alvó emberek lélegzése hallatszott, még semmit se tudtak arról a szürke csíkról.

Maris megfordult az ágyában, kinyitotta a szemeit, és kinézett az ablakon. Azután gondolkodás nélkül hamar kiugrott az ágyából, és végigment a konyha hideg tégláin. Még a lábait se fázította. Meggyújtott egy kénes gyufát, s a haját a képéből elsimítva várta, míg fölgyullad a láng. Mikor ez megtörtént, meggyújtotta a konyhalámpást, és munkához fogott. Öltözködni nemigen kellett, mert ruhástul aludt, csak éppen a réklíjét vetette le. Végigfésülte a haját, nagy gyorsan összefonta, és feltűzte két hajtűvel. (Kicsiny, szőke haja volt, mint a kóc, nem kellett sokáig bajlódni.) Megvizezte és megdörzsölte piros, tizenöt éves leányarcát, megszappanozta erős, vörös, de finom szőke pelyhekkkel borított kezeit.

Mindezt gyorsan, lélektelenül csinálta, mint valami gép. Végre előkereste a papucsait, összerakta az ágyat, és kiment a konyhából.

Künn gyenge dér esett, s az udvar kövei sikamlósak voltak. A lány majd elvágódott.

- Haj-né! - sikoltott a fogai között.

Az udvar végén rőfögött és turkált a koca, amelynek ma leendett a tora.

Odament hozzá Maris, és megsimogatta:

- No, te is fölkeltél már, kocám, abbahagytad az alvást, ne neked, szegény kocám, levágunk máma, elgyön az az ember a nagy késsel, sutt le a nyakadat, szegény árva.

A koca rőfögve dörgölődött a lányhoz, aki csakhamar a mosópincébe sietett, tüzet gyújtott a kondér alá.

A januári kemény hideg itt se volt enyhébb, sőt, mintha a fagy befészkelte volna magát a falakba és a padlóba. Marisnak gyengén öltözött, erős, gyönyörű teste mégse didergett. Letérdelt a hideg kőre, fújta a tüzet, és rakta rá a szalmát, a fát, míg csak a tűzhelyen cikázva nem dübörgött a láng. Azután a szakácsnét keltette föl, elkészítette az élesre fent késeket, és visszasietett a tűzhöz. A koca berőfögött a mosókonyha ajtaján, Maris felelt neki:

- Bizony, akárhogy beszélsz, leölnek téged máma. Jön a hentes a nagy késsel, beüti a torkodba, sírhatsz, sírhatsz!...

Mialatt a tüzet rakta, szürke lett az udvar, s az égen csak néhány csillagot lehetett látni. Az udvarra bejött egy ember. A hentes volt. Ragyás arcú, szép bajszerű, izmos parasztember, amilyenről nem lehet tudni, hogy huszonöt vagy negyvenéves-e.

Bement a konyhába.

- Jó reggelt!

- Adjon az isten!

Szótlanul szétrakta a késeket, levetette a kabátját, fölgyúrta az inge ujját, és kötényt kötött. Mindezt lassan, módosan tette, és míg tette, le nem vette szemét a lányról. Azután megnézte a tüzet, belemártotta az ujját a melegedő vízbe.

- Jól van, nagylány! - mondotta, és ráütött Maris vállára. Maris nem fordult hátra, csak dacosan, kényesen megrázta a fejét, és rakta a szalmát tovább.

Egy óra múlva fönn volt a ház. Az udvaron a gyerekek, az ifiurak és a kisasszony.

A kocát hamarosan előreterelték. A hentes meg csak odament, lefogta a fejét, a lábai közé szorította, egykettő szépen végzett vele. Maris eltakarta kötényével az arcát. A gyerekek kiabálni kezdtek:

- Ujjé, a Maris fél.

A disznó nem sokáig sírt. Egy óra múlva már kisebb-nagyobb darabokban a konyhában volt. A ház megtelt disznóhússzaggal. A konyhában az asztalokon szalonnák, húсок hevertek, az edények szíinig álltak, s a tűzön forrott a víz.

A hentes, a szakácsné és Maris keményen dolgoztak. Délre már csak a kolbászok és a hurkák voltak hátra. A hentes, aki benn ebédelt az asztalnál, kissé sok bort ivott, és jókedvűen vágta a töltelékűst. A lányok a beleket mosták. Mikor elkészültek, Maris odavitte a hentesnek, megmutatta.

- Nem jó még - mondta a hentes, amikor megvizsgálta -, ne kíméld a kezedet, nagylány (megcsiklandozta Marist), mert akkor sose lesz semmi.

- Kíméli a fene - kiáltotta a lány, és ráütött a hentes hátára nagyot - ököllel -, és elpirult.

Estefelé kész volt minden. A kolbászrudak, a sonkák, a szalonnák az éléskamrában pihentek; a hentes dolgozott csak még lenn a mosópincében a serték tisztításán.

- No, Maris, gyere ide! - kiáltott.

A mosópincében nem volt senki más. Fönn a szakácsné a vacsorát főzte. A disznóölés minden érdekessége elmúlt, csak a fáradtság maradt meg, melyet a sok munka okozott, és a bágyadság, amely az erős vér- és hússzaggal lopózkodott a fejekbe. Künn hideg téli este volt, míg a konyhában a tűz melegsége terpeszkedett.

Alig lépett be Maris a konyhába, a hentes átkarolta a derekát, és magához szorította egész testében.

Megölelték őt már mások is, de sohasem érezte az ölelést - kisiklott, ütött és továbbszaladt. De most ránehezedett az izmos kar, megkötözték és megbénították a hatalmas húskötelek. A lélegzete is majd elállott, kiáltani se tudott.

Félóra múlva szemre húzott kendővel járt az udvaron.

- Majd adna nekem anyám, ha tudná. Elpusztítna, úgy is kellene. Nem megmondta édesszülém, hogy úgy járok, ha buta leszek... megmondta édesszülém, mint a Kovács Julcsa... mint a Julcsa.

Azután behítták. Ágyazni kellett és a vacsorát fölszolgálni. Sok dolog volt. Neki kellett elaltatni a kicsit is. Hempergőzött a gyerekekkel és csókolta.

Csak amikor az ágyba feküdt, jutott eszébe újra a dolog, a gyerekről, akit az imént elaltatott.

- Nekem is lesz... nagy baj is a... - vigasztalta magát; mégis elkezdett csendesen sírni.

De igen rövid ideig tartott a sírás, mert Maris csakhamar könnyen, a fáradtak tiszta, nagy lélegzésével - elaludt.

1904

A KÁLYHA

A diák begyújtott a kályhába. Tüzet fogott a papír és azután a fa. Néhány perc múlva pedig dübörgött a kis vasalkotmány.

A lángok barátságos, jó tanyának találták sima vasfalait. A diák pedig élesztette, becézte a lángokat. Szeneket rakott a kályha torkába, s nézte, mint emésztik meg az éhes lángnyelvek a nedves, fekete kődarabokat.

Lassanként az egész szoba megtelt bizalmas, lusta melegséggel, s e kedves, jó melegség kedvéért a diák otthon maradt. Egész nap. Ott ült a nagy, zöld bőr karosszékben a kályha mellett, s nézte a sárga, kék, táncoló lángnyelveket, a sápadó-piruló parazsat, papírszeleteket dobott be, és gyönyörködve figyelte, mint hamvad el a gyöngé jószág a tűz ölelő karjai között.

És nézte a lángokat hosszú órákon át. Nagyokat gondolkozott, csöndesen mormogva néha. És megfeledkezett az egyetemről, az utcákról. Meg a nagy, fehér fényben úszó kávéházakról is, a kék cigarettafüstről, amely azokban tévetegen imbolyog az asztalok fölött, a fehér és piros biliárdgolyókról, amelyek oly simán és halk csattanással gurulnak a zöld posztón. Sokszor még ott is evett, a kályha mellett.

Nem tudott tőle megválni, mint valami véletlenül föl talált jó baráttól.

Valóban véletlenül történt, hogy a szobát kivette. Sötét kis szobának látszott, és tizenöt forintot kértek érte. Már el akart menni, amikor a házmesterné rámutatott a kályhára:

- És milyen finom, jól fűtő kályhánk van, kérem. Tavaly volt itt egy úr, azt mondta, hogy ilyen jó kályhát még nem látott. Este befűtünk, még reggel is langyos! Pedig vaskályha.

A diák megnézte a vaskályhát. Nagyon szerette a meleg szobát, először került Pestre. Kivette a szobát.

Többször mondogatta is napközben, amikor a kályha már munkában állott:

- Ez biz derék kályha.

És a kályha még meg is vörösödött a dicsérettől.

Később is hű maradt a diák az ő meleg barátjához. Az egyetemről egyenesen hazasietett, ott olvasott. Közben letette a könyvet, s a szemét félig lehunyva, szeretettel vizsgálta a kályha vashordáit, és nézte a kicsiny lángokat. Ha almát evett, juttatott belőle barátjának is. Rátette a tetejére. A kályha mohón kiszívta belőle a nedvet, s hálából jó szagot terjesztett szét a szobában.

Egy időben a diák kezdett nem járni rendesen haza. Nem törődött többé annyira a kályhával. S ez méltán búslakodott a mellőzésért - nem is melegített úgy, mint azelőtt. Néha csak a fenékén pislogott álmosan, kelletlenül egy hamvasodó parazs. A diák szórakozottan szította ilyenkor föl a tüzet, s a lámpavilágnál írt soká. Időnként föl kelt, nagyokat sóhajtott, s le-följárt a szobában nyugtalanul. A kályha, amikor ezt látta, már nem haragudott. Szánni kezdte a diákot.

A fiú végre odaült a kályha mellé. Gyöngéden megsimogatta langyos vaslapockáit, kinyitotta az ajtaját, nyilván, hogy jól meghallgassa a kályha azt, amit ezután mond.

Csakugyan beszélni kezdett.

- Szerelmes vagyok... szerelmes - mondotta rekedten suttogva a diák.

A lángok élénken ugráltak föl, az öreg kályha helyeslőleg megroppant, és azután még vígabban dübörgött benne a tűz.

- A lány, akit szeretek - mondotta tovább lassan a fiú -, ez a lány nagyon szép. Az arca fehér, puha, bársonyos, a haja fekete, s a szemében olyan tüzek égnek, mint benned. Csakhogy még jobban melegítenek, sokkal jobban...

A kályha irigykedés nélkül hallgatta a diákot, és természetesnek találta, hogy a lány szemében a tűz fényesebb és melegebb, mint benne.

A fiú nagyot sóhajtott, fejét a tenyerei közé fogta, s irigyen nézte a lángokat, a színes kis fickóknak táncoló vidámságát. Azután tovább suttogott:

- Szeret-e engem ez a lány, ez a tűzszemű lány, szeret-e, szeret-e?

A kályha nem felelt. A lángnyelvek most mint komor kérdőjelek nyúltak fölfelé.

De a fiú lelke tele volt édes-keserű nagy reménykedésekkel. A szeme szinte kigyúlt a kályha izzó fényén, a hajszálai ragyogtak, s az arca piros lett. Cigaretára gyújtott, és reggelig ott maradt hű barátja mellett. Azután, amikor az ablak jégvirágai a nap sárga fényében csillogni kezdtek - elnyomta az álom.

A kályha még tovább is ébren maradt, de a lángok mind lustábban és lustábban járták benne táncukat, végre ők is lefeküdtek a hamvadó parazsak közé.

A diák délfelé ébredt föl, a kályha fekete torka csúnyán, haragosan ásított rá. Nagyot nyújtózott, fölállt, becsapta a kályhaajtót, és elment. Csak másnap reggel felé jött haza. Az arca sápadt volt. Minden öröm nélkül üdvözölte öreg barátját; s ez most igen rosszul esett a kályhának. De amint elnézte a fiút, hogy milyen fáradt és bús szép, fiatal arca - megbocsátott neki. Igyekezett kötelességét teljesíteni, hogy csak úgy recsegett a nagy erőlködésben.

A diák megnyomkodta kezével a halántékát, és leült a kályha mellé. Fojtott, reszkető volt a hangja.

- Nem, nem szeret a lány, a tűzszemű lány, nem engem szeret, szegény diákot. Mást, egy urat, egy gazdag urat... - A kályha mérgesen ropogott, bizonyosan haragudott a lányra.

A diák pedig kétségbeesetten tördelte a kezét. Igen, nagyon szomorú volt! Azután az ablakhoz szaladt, kinézett az éjszakába, meg visszajött, és újra leült.

- Nem szeret engem a tűzszemű lány, minek akkor nekem élni? - mondotta, és elkezdett keservesen zokogni. Csuklott, és folytak a könnyei. A kályha tüze pirosra festette ezeket a könnyeket, és úgy látszott, mintha vért sírt volna a szegény árva diák.

Keservesen összegörnyedt a széken, és megint csak a lángokat nézte, a tűz rejtelmes, fényes, vidám gyermekeit, a kályha forró, táncoló lakóit.

Azután elaludt...

A lángnyelvek pedig bebújtak a parazsak alá, és nehéz, piszkos zöld füstöt küldtek onnan. A füst szállt, gomolygott kifelé. Elöntötte a sötét kis szobát, körülölelte a szegény, kínlódó diákot, körülcsókolta a cipőit, a ruháját, reá csúszott a mellére, belopódzott a szájába, a tüdejébe, és megállította a szívének a dobogását.

Mire az első fénysugár szürke csilláma beért az ablakon, az egész kis szoba - amelyben valamikor otthonosan terpeszkedett a bizalmas, lusta melegség - halált hozó füsttel telt meg.

A diák hideg testtel ül a széken. Barátja, a kályha is kihűlt. S az ablak mögött ködös, fázós téli reggel bámul a két jó barátira.

1905

MARISKA AZ ANYJÁNÁL

A Mariska, akiről itt szó van, az én nagyanyám.

Harminc álló esztendeje már, hogy nem látta az anyját Mariska. Pedig vasúton nincs messze a szülővárosa, ahol Májtkó - így híjuk mi a dédanyánkat - lakik. Csakhogy kétféle vonaton kell menni, és egyszer háromnegyed óráig kocsin, hogy odaérjen az ember, s ez okból Mariska - sokszor emlegette mentegetődzve - nem ment el annyi idő óta. Holott igazában jó leány. Névnapokon el nem felede:

- Ejnye, holnap van édesanyám névnapja; majd gratulálok neki. Szegény, mit csinálhat?!...

De az esztendő egyéb részeiben ritkán esett szó Májtkóról. Néha hírek jöttek, hogy kívánja a bort és mindennemű szeszt, sőt a rumot is kiszörpöli, ha a kezébe kerül! Ilyenkor Mariska hevesen tiltakozott:

- Az nem lehet, az én édesanyám sohase szerette a bort, soha, mióta az eszemet tudom. Mikor megesküdtem boldogult férjemmel, Pintérrrel, akkor is csak nehezen ivott ki egy fél pohár bort, amikor koccintani kellett. Nekem beszélhetnek, nem igaz. Különben is, majd én elmegyek, és utánanézek.

Hiába magyaráztam, hogy aki kilencvenöt éves, hát kívánhatja a bort, és joggal, mert a szíve immár fáradt, lassúdik - Mariska idegesen közbevágott:

- Öreg, de egészséges; nézz meg engem, hetvenéves vagyok. Van valami bajom? Köll nekem bor? Megiszom az én kis kávémmal reggel, délután, és mást ugyan nem is iszok én egész nap.

Ami az elutazást illeti, semmi se lett belőle. Az unokáknak gyermekeik születtek, és Mariska nagyanyám egy nyáron dédanyává lépett elő. Mint dédanya ápolta sorra a gyermekágyas asszonyokat.

Ezen a nyáron már magam is kíváncsi lettem Májtkóra, és fáradozásaimnak vége az lett, hogy elment ez a levél:

Kedves mama, én, ha időm engedi, jövő héten elmegyek. Itthon mindenki egészséges. Margitéknál fiú lett. Tiszteli és csókolja szerető leánya, özv. Pintér Gyuláné Donner Mariska. Ha a jövő héten nem is megyek, de azután bizonyosan.

És megérkeztünk egy sárga színű, kissé már fázós augusztusi napon. Mikor beléptünk a Májtkó szobájába, mindjárt megcsapott az a finom, sajátos szag, amelyet csak igen öreg asszonyok szobáiban tapasztalhatunk, s amelyben a menta illatától kezdve régi levelek porzójának, jól kivaszt és bizonyára megsárgult öreg fehérneműnek, apró kincses ládikáknak, tömjénnek és muskátlinak édesen elvegyülő illatát érezni. A mama egy óriási bőr karosszékben ült az ablak mellett, és a vakok méla arcával bámult maga elé. Finom, halványsárga arcán fehér, ragyogó fénysávot vont az ablakon özőnlő fény. Fekete ruha volt rajta, és fekete főkötő takarta ezüstsín haját. Megriadt, amikor Mariska nagy zajjal berontott, és megcsókolta mind a két kezét s mind a két arcát:

- Ejnye, Mariska, Mariska, hát nem tudod, hogy szegény öreg anyád beteges, így megijeszteni az embert. (Mosolygott a mama.) Nem járja ez, Mariska. De nehogy nekem széthajigáld a holmidat. Majd Katalin megmutatja, hová tégy mindent.

Ez a Katalin egy húszéves leány volt. A mama sohase tartott öreg nőt. Ki nem állhatta őket.

- Fösvények, és nem tisztelik a kort!

Fiatal lányokat fogadott, akiket meghallgatott előbb - jól tudnak-e olvasni? Gyakran kapott leveleket unokáitól (a gyerekeitől alig), és így alaposan tájékozva volt a családi dolgokról. Az utóbbi időben hamar felejtett. Ilyenkor efféle beszélgetések estek:

- Te, Katalin, most nem tudom, hány gyerek is van Lujzáéknál?

- Öt van, ténsasszony.

- Ne mondd, alig mintha egy hónapja lenne, hogy három volt.

- Én már egy éve vagyok itt, de akkor négy volt, amikor gyöttem.

- Igazad van, Katalin, gyere ide, megcsókollak.

És megcsókolta a piros képű, jókedvű parasztlányt. Nála nem bírta ki, aki nem szerette őt. Sokszor éjjel ébredt föl, és sétálni akart menni az utcára. Ilyenkor Katalin szó nélkül felöltöztette, és lassan topogva sétáltak egy órát a csillagos, nyári éjszakában.

Katalin elhelyezte a holminkat. Azután két zsámolyra odaültünk a Májkó lábaihoz. A kezeinket a kezébe vette. Énvelem hamar végzett:

- Doktornak készülsz, és írsz az újságba? Hát csak legyél jó doktor. Az a legszebb.

Azután elkezdtek a család és a város dolgait. Amit mások harmincéves levelezésekkel intéznek el apránként, ők keresztülfutották aznap - estig.

...Hogy a Mariska volt barátnője, az Irma, háromszor ment férjhez, és azután rákban halt meg tavaly... hogy a Mariska legkisebb lánya, a Margit, akkor halt meg - épp öt esztendeje volt egy hete -, amikor Pistikét megszülte... és hogy az orvosok voltak a hibásak...

A mama ezt nem hitte el, mert betegnek tudta magát - komolyan hitte, hogy szervi baja van -, és nem akart rosszat mondani az orvosokra.

- Nem, fiam, annak oka volt az ura, meg - ne haragudj, Mariskám - te! Érted?

Mariska egy szót se szólt, mert tényleg része volt benne, hogy az orvost csak későn hitták. De mit tehet ő róla. Életében nála orvos nem volt.

- Bizony énhozzám orvos még nem nyúlt életemben, és itt vagyok ni, semmi bajom.

A mama nem hagyta annyiban:

- De hiszen lettél volna csak beteg!

Nemsokára Katalin jelentette, hogy asztalon van a leves. Berántott csirkeleves volt, s Mariska, mi tagadás, mohón szürsölte, talán azért, mert az utazásban kifáradt. A mama finom arca idegesen összeráncolódott:

- De Mariska, hogy eszel? Gyerekkorod óta nem szoktál le róla, és milyen gyorsan kanalazol. Nem szép a mohóság!

Mariska elpirult, és lassabban evett. A következő tál ételre sokat kellett várni, és Mariskát a konyhába küldték:

- Ejnye, fiam, nézz utána csak. Ha nem lennék vak, magam néznék utána, mit bajmóldik az a Katalin oly soká avval a nyavalyás csirkepecsenyével.

Mariska mindent elintézett, de a mama nem volt megelégedve, mert a szárnyas földarabolása szabálytalanul történt.

- Én így szoktam, mama - mentegetőzött Mariska.

- Te így szoktad, azt mondd, de én egészen másképpen tanítottalak: hát amire anyád tanít, az semmi? Ezt nem vártam tőled, Mariska.

Ebéd után megint folytatták a beszélgetést. A mama ekkor végigsimogatta Mariska arcát, és így szólt:

- Mit veszek észre, Mariska. Neked bajuszod van. Micsoda dolog ez egy nőnél. Hiszen csak hetvenéves vagy. Nem mondanám már, ha olyan idős lennél, mint én, de nálad. Ilyet! Mindig fiús természetű voltál, azokkal jobban szerettél játszani, mint babaruhát varrni. Férjhez is alig tudtalak adni, mert olyan voltál mindig, mint egy kis csikó. Most meg szőrök nyólnak az orrod alatt és az álladon. A hajad meg fogy. Nem jól van ez, Mariska. Nézd meg az én képemet, van-e rajta egy szál olyan? Nézd meg a hajamat. Fehér. De megvan mind. És ha nincs is, nem baj, mert én már kilencvenöt éves vagyok.

Az öregasszony itt kifogyott a mondanivalóból, de mert Mariska szégyenkezve hallgatott, hát nem beszéltek többet erről a kellemetlen ügyről. Szóba kerültek azután az unokák. Legtöbb rosszul házasodott, és szegény emberekhez ment férjhez. Majd a dédunokák következtek. Akik közül egyik két éve tett érettségit, és valahol Pesten már gyereke is van. A mama elmondta azután, de lehetőleg titokban, hogy ő játszik az osztálysorsjátékon, és egyszer visszanyerte már a sorsjegy árát. Mariska, akinek még ennyire se ütött be a dolog, kijelentette:

- Svindli az egész!

Lassanként beesteledett. Katalin behozta a zöld ernyős lámpát, és Mariska, aki eddig nem érzékenykedett, most egyszerre elkezdett sírni. De csak rövid ideig, és szégyellte is a dolgot a mama előtt.

Lassan vallotta csak be, hogy miért sírt.

- Hát csak eszembe jutott... hogy ez a zöld lámpa volt nálunk, még kislány koromban is. És az esküvőmön ott égett a szekrény tetején.

- Dehogyan volt ez a lámpa - mondta nevetve a mama -, hiszen azt most két éve törte el Erzsi. Eltörte az ernyőjét. Arra se emlékszel, Mariska, hogy az ernyő jóval cifrább volt?

Vacsora után sokáig hallgattunk. Katalin is, amikor elmosogatott, bejött, akarta hallgatni, amit beszélünk. Végre Mariskának eszébe jutott valami. Levette a gitárt, és elkezdte inkább csak mondani, mint énekelni:

*Földiekkel játszó
Égi tünemény.*

De mivel rosszul csinálta, a mama félbeszakította. Mariska hiába próbálta. Újra nem ment. A mamának kellett megmutatni.

És cérnavékony hangon, kezében a zümmögő gitárral, énekelte a vak öregasszony:

*Földiekkel játszó
Égi tünemény.
Istenségnek látszó
Csalfa, vak remény...*

Majd együtt daloltak, és Mariska újra megtanulta, mint egykor, hatvan esztendő előtt, ugyanazon a helyen.

A nótával azután elálmosodtak mind a ketten, aludni mentek.

Mariska csak a kanapén kapott ágyat. A mama kacagva mondta - jól áthallottam az ajtón:

- Fiala vagy, alhatsz még kanapén!

És nevettek sokáig. Majd megcsókolták egymást. Mariska elfújta a lámpát, és ágyba bújtak.

Tíz perc múlva már csak két egymást követő, gyenge horkolás hallatszott a szobából.

1905

A BÉKA

A békát utálom. Szeretek minden állatot, tudom, hogy egyformán fölséges alkotásai a természetnek, de a békától iszonyatosan undorodom.

Elmondom önöknek, hogy miért, bár ha csak ráemlékszem is a dologra, reszkető félelem fog el, a gyomrom rémületes undorban vonaglik, a szemeim előtt és a torkomon hideg, nedves varangyok mászkálnak, a füleimben egy békanyáliszagú hang vartyog, és gerincoszlopomban görcsös, jéghideg iszonyat szaladgál. És én ma éjjel nem fogok aludni. Mégis elmondom, hogy miért iszonyodom a kicsiny békától; miért merednek meg az izmaim halálos izgalomban, amikor két békaszem pislogó, rohadt fényét látom a múltból az agyvelőmben világolni.

A béka az az állat, mely az életemnek legnagyobb, legjelentősebb perceit okozta. Csakhogy ezek a percek számomra nem az öröm, hanem a borzalom percei voltak. Tudom, azt gondolják majd, hogy mindazt, amit elmondok, egy szegény, szerencsétlen ember mondja el önöknek, akinek a szeme káprázott: tudom, hogy legfőbb érdekesebbnek találják az esetemet. De kérem, gondolják el, hogy ezt tenniük embertelenség volna. Mert végigszenvedtem akkor ezer ember helyett azt az őrtűt, kárhuzatos félelmet, melyet ezer és ezer között nem ismer meg egész életében senki. Önök nem fogják megismerni. Gondolják el, és ne bámuljanak rám, hanem érezzék együtt velem.

Egy áprilisi esős éjszakán fölriadok az álmomból. A másik oldalamba fordulok, és próbálom folytatni az alvást. Hánykolódom, igazgatom a párnát, de nem sikerül az alvás. Ideges, lázas reszketés búvik lassan minden porcikámba, és valami ismeretlen félelem kezd reám szállni a csöndes sötétségben, mialatt künn az áprilisi eső esik, s mellettem a feleségem lélegzetét hallom.

Érzem, hogy ismeretlen félelem kerít mindjobbban a hatalmába, és hogy nincs ellene védekezés sehol sem.

Először szabadulni próbálok tőle, olvasok magamban. Számokat adok és szorzok össze, a régi tanulóársaim nevét sorolom föl; hiába - nem sikerül. A félelem mind erősebb lesz, és minden csepp vérembe beveszi magát, a szívem erősen dobog, a fejemben nyomást érzek, s mindenem hideg. Az izzadság kiüt a homlokomon.

S e pillanatban hang üti meg a fületem. Egy hang, amely gyereksíráshoz és elkínzott állat nyögéséhez hasonló. Egy hang, amelyre megül a velő a koponyámban, és a gerincemen rettenetes görcsös borzongás fut végig.

Hallgatózom.

A hang ismétlődik. Erősebben és erősebben. Hallatára idegeim minden szálát elállja a rettenet és a kín. Valami üvöltő, panaszos, hívó és fenyegető hang, amelyet majd végtelen messzeségben, majd közvetlen közelemben hallok, mintha az ágyam fájából és a szobabútorokból áramlana felém.

Mintha egy halálra kínzott kicsi gyerek nyöszörögne. Mintha valami kitépett szárnyú vén bagoly üvöltene az éjszakába az elmúlásról.

És a hang nem szűnik. Rövid szüneteket tart. Majd folyton erősödik, rémületesebbé és fájdalmasabbá válik.

Az egész testem csupa hideg veríték. Fölugrom az ágyból, gyertyát gyújtok, azután rohanok vele szobáról szobára. Megállok. Hallgatózom. A hang egyszer távolabbról, másszor közelebről hangzik. Reszketve és fülelve sietek újra és újra keresztül a szobákon. Mintha a hang a konyhából jönne. Valóban, amikor kiléptem, betöltötte az egész konyhát ez a nyögő, pokolian nyávogó, vartyogó hang.

Sietve keresni kezdtem, honnan jő. Egy sarokból hangzott, ahol a mosóteknő állott. Elveszem a teknőt. Egy állatot látok ott, akkorát, mint egy kis macska. Gömböcbe gabalyodva ült, és lomha mozdulattal felém fordult.

Béka volt. De milyen béka. Soha ezelőtt nem láttam olyant. Szőrök voltak a testén. A szemeiből zöldes lidércfény világolt. A teste halotti bűzt terjesztett. Undok nagy szájából csak úgy ömlött a rémületes hangok áradata. Mintha valami felsőbb hatalom parancsára végezte volna pokoli énekét.

Abban a pillanatban, ahogy megláttam, eszembe jutott valami, amitől a szívem verése megállt egy pillanatra.

A vidékünkön az a hit van elterjedve, hogy amely házban ilyen szőrös béka éjjel megjelenik, ott hamarosan meghal valaki. Abban az időben több ilyen esetet hallottam. Egy szomszédunk - jómódú gazdaember - mondta nekem, hogy saját szemével látta az átkozott szőrös békát, és leánya, a szép, tizennyolc éves Ágnes rövid időre azután meghalt.

Akkor egy pillanatig se hittem a dolgot, végre is az ember nem hisz el meséket, ezenkívül a természetrajz se ismeri azt a békát, miért higgyem el tehát én.

De amikor ezzel a békával ott szemben álltam, minden csepp véremmel hittem rémséges jelentőségében. Villámgyorsan rávettem magam, és rátérdeltem a hideg, undok testére.

Hatalmas bömbölésbe kezdett, mely oly mély és erős volt, hogy lónyérítéshez hasonlíthatnám. Megrémültem, hogy a feleségem fölébred rá. Fölkaptam hát az állatot, és teljes erővel odacsaptam a konyha köves padlójához. Úgy koppant, mint egy vasgolyó, és hirtelen talpra állva, méternyi ugrással a sarokba igyekezett. Tehetetlenségemben ide-oda rugdosni kezdtem, s nem engedtem, hogy talpra álljon. Zöld varangyfedvet lövellt ki a teste, és ez a nyúlós, bűzös folyadék jelölte az útját. Míg így időt nyertem a gondolkodásra, megpillantottam a favágó baltát, s elhatároztam, hogy azzal pusztítom el a szörnyet. Odatereltem tehát a sarokba, ahol a balta állott, azután fölkaptam a szerszámot, hogy gyorsan végezzek vele. Időt vettem-e, vagy hogy volt, nem tudom, de a varangy talpra állt, és villámgyorsan nekem ugrott, éppen a nyakamra, és megharapott.

Fogai voltak.

Leráztam magamról, és lefogtam. Reá térdeltem újra: megint azt az erős, nyerítő hangot hallatta. - Azután rávágta a fejére a balta fokával. Zöld vér freccsent az arcomra, és éreztem, hogy a tehetetlen állat micsoda óriási erőfeszítést tesz, hogy elmeneküljön. Újra ütöttem, vágta. Földaraboltam. Levágtam a lábát, a fejét, úgyhogy a végén csak egy alaktalan, nyálas, bűzös, zöld tömeg feküdt előttem.

Mikor elvégeztem rémes munkámat - fellélegzettem, úgy éreztem, mintha talán sikerült volna megvédeni enyéimet a fenyegető halál veszedelemtől. Reszketve, fázva, de megkönnyebbülve mentem vissza a hálószobába. A feleségem csendesen, nyugodt lélegzettel aludt. Halavány arcán enyhe mosolygás lebegett. Odamentem és megcsókoltam, mire gyengén sóhajtott. Egy ideig szorongva néztem az arcát, azután fáradt és mély álomba merültem.

Másnap korán reggel, amikor felébredek - mert korán kelő ember vagyok -, rémülve jut eszembe, hogy a béka tetemét, a véres baltát és az éjjeli küzdelem nyomait elfeledtem eltakarítani. Kiugrom az ágyból, és a konyhába sietek, hogy - ha lehet - még elejét vegyem annak, hogy a cselédek vagy a gyerekek meglássanak vagy megtudjanak valamit.

Csodálkozásomra nem volt semminek semmi nyoma. A balta a helyén állott. A konyha kövei tiszták, a szolgáló még nem jött be a cselédszobából.

Őnök most azt mondják, kérem, hogy álmodtam. Tudják meg tehát, hogy a feleségem e nap után két hétre kiterítve feküdt.

1905

FEKETE CSÖND

Leírom ide, doktor úr, hogy miről van szó. Az öcsémről, a szóke, piros képű kisfiúról, akinek sötét szemei mindig a messzeségbe néztek. És még egy dolgról. A fekete csöndről.

Egyszerre nőtt meg.

Tegnap este még egészen kicsiny, kedves, pötyögő gyermekecske volt. És reggelre nagy kamasz lett. Iszonyú izomzattal, vastag sörtehajjal és gonosz, égő, félelmes szemekkel. Ó, hogy fáj a szívem ezen a reggelen.

Tele lett a rózsabokros, tiszta kis udvarunk utálatos, bűzös dudvákka. A ház tetejéről lehullott a cserép, s a falakról lepattogott a vakolat.

S jöttek borzasztó éjjelek. Kishúgaim álmukból hangosan felsírtak. Apám meg édesanyám meggyújtották a gyertyát, és álomtalan, üres arccal néztek egymásra. Senki se tudta, mi történik, és mi fog történni. Csak én. Csak én.

Richard, az állati, undok kamasz, pénteken kitepte az udvaron a fiatal fákat, és lassú tűzön megpirította a fehér cicát, az Anikóét. A kis állat irtózatosan vonaglott, amíg gyenge, rózsaszínű bőre barnára pörkölődött.

Hogy sírtunk mindannyian. Richard pedig röhögve otthagyt bennünket.

Éjjel betört a zsidó boltjába, és kiszedte a pénzt a fiókból. Elszaladt vele, és elszórta az utcán.

Reggel az ágyában aludt, amikor láttuk, hogy át van löve a tenyere. A csendőr lőtte át. Édesanyánk letérdelt az ágy mellé, és gyengéden lemosta a vért. Richard nyugodtan aludt.

Ó, milyen utálatos volt.

Körülállottuk és sirattuk Richardot, a szóke, piros képű fiúcskát. És szorongva vártuk mindannyian a fekete csöndet.

Az édesapám egyszer kétségbeesve rákiáltott:

- Richard! Te gaz, gonosz állat, menj közülünk, ne lássunk többé!

Richard nem szólt semmit, de megette a húst, mind, ami a tálban volt. A húgaim sóvárogva nézték, amint felfalta az ételt egymaga. Az apám az édesanyámra tekintett. Könnyes volt a szemük. Láttam, hogy apám halálsápadt, reszket. Félt Richardtól.

Fölugrottam és arcul ütöttem Richardot. Ő a falhoz vágott engem, és kirohant a szobából.

Lázasan feküdtem az ágyamban. Még vérzett is fejemen a bőr, ahogy Richard megcsúfolt. Akkor jött meg. Éjjel. Betörte az ablakot, s a szobában termett. A szemeim közé vigyorgott, és rikácsolva beszélt:

- Fölgyújtottam az ispán házát, mert a lánya benn alszik a szobában, hófehér ágyban. A melle lassan emelkedik fel-le. Azután belekap az ágyába a tűz. Az én tüzem. Tüzes ágyban ébred föl. És a fehér lábát sötétbarnára csókolja a piros tűz. És kopasz lesz a feje is, mert a haja elég. Kopasz! Hallod, kopasz? Az ispán gyönyörű szóke lánya kopasz lesz.

Elvittük Richardot az orvoshoz. Azt mondta, hogy Richard bolond.

Miért lenne bolond? Miért éppen bolond?

Nem, ó, nem. Jól tudom én azt.

Elvittük a bolondokházába. Amikor észrevette, hogy az ápolók megfogják, nekik esett. Véresre verte valamennyit. Azok aztán megkötözték, és vaspálcákkal ütötték dühös káromkodások közben. Richard véres tajtékot köpött a szájából, és bömbölt. Ó, de hogyan, milyen iszonyatos, süvöltő hangon. Megtöltötte a hangja a levegőt, mérföldekre.

Mikor apával hazautaztunk a tébolydából, észrevettem, hogy a vasúti kocsik sarkai is tele vannak azzal az iszonyatos hanggal. Ha odaértél az ujjaddal valahová, menten kitört az elrejtőzött szörnyű bömbölés.

Richard még az éjjel hazaszökött. Széttörte az ablak vaspántjait. Leugrott az útra. A homloka bezúzódot. De azért hazajött. Szaladva.

...És nyomában a fekete csönd.

Hajnal volt, három óra. Ébren voltam, amikor Richard hazaért. Jól hallottam mindent. A kapun mászott be.

A fekete csönd pedig beborította a kis házunkat nedves, undok szárnyaival.

A virágok elhervadtak a kertben. Az alvókat nehéz, kínos álom lepte meg. Csikorogtak az ágyak, nyögő, fájdalmas sóhajtások hallatszottak.

Csak én voltam ébren, és füleltem.

Richard halkán átsietett az udvaron. Bejött a szobánkba, ahol azelőtt együtt aludtunk. Én nem mertem mozdulni. De Richard nem is törődött velem. Zihálva ledőlt az ágyra, és aludt.

Ezután úgy történt minden, ahogy a fekete csönd akarta. Ránehezedett a mellemre, és belebújt a vérem csöppjeibe. Irtózatoss volt. Menekülni akartam tőle, de odaköltözött az ágyamhoz, és károgva a fülemben súgott iszonyú rémségeket.

Fölkeltem. Előkerestem a kötelet. Egy erős hurkot kötöttem rá, és odalopóztam Richard ágyához.

Úgy éreztem, mintha az agyvelőmet és a vállaimat mázsás kövek nyomnák. A térdeim roskadoztak.

Nagy, véres feje alatt átdugtam a kötelet, és belefűztem a végét a hurokba.

Egy kicsit vártam.

Richard mélyen hörgő lélegzettel aludt. Jól tudtam, hogy ha felébred, megöl mindannyiunkat, hogy rá fog ütni öklével édesapánk szomorú arcára, hogy a hajuknál fogva végigvonszolja kis hűgaimat az udvaron. Nem is haboztam hát egy pillanatig se. Teljes erővel nekifeküdtem a huroknak. Richard levegő után kapkodott, de nem ébredt föl; azután egy iszonyút nyögött, és kirúgta az ágy fenekét. Állati nagy teste vonaglott a kezeim között, de nem sokáig.

Egyszer csak hallottam, amint a fekete csönd elkezd kacagni. Őrületesen, hangtalanul. Elöntött a hideg rettegés.

Richard kihűlt teste összezsugorodott a kezeim közt.

Gyertyát gyújtottam.

Az ágyban egy kis gyöngye gyermek feküdt. Szederjes kék arccal.

Az én kis bolondom volt, a szőke, piros képű, petyegő Richard öcsém. És sötét szemei a végtelenbe néztek.

Azt szeretném, hogy ne halljam többé ezt a kacajt, mert akkor fáj nekem a hátamban és fejemben, és nem akarom látni a kis Richard sötét szemeit, amelyek a végtelenbe merednek; mert ez összeszorítja a torkomat, és sohase tudok aludni. Egyáltalán, doktor úr, nem tudok rendesen aludni.

1905

RÉSZLETEK MARISKA NAPLÓJÁBÓL

Aki Mariskát ismeri, nem fog csodálkozni, hogy mindig vágytam bepillantani abba a kis könyvbe, amit ő egy kis nagyzóval a „naplóm”-nak nevezett. Most pedig, hogy sikerült ezt a piros bőrkötésű izgató kis könyvet tőle ellopnom, abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy abból néhány részletet lemásoljak. Megismertetem magukkal Mariskát.

Röviden tehát:

Szép szőke haj, legújabb divatú frizurával. Nagy kék szemek. Őszibarack színű pufók orcák. Azután gyenge, finom kis toka, mely alatt a bőr színe egyszerre hófehér lesz. Nagyon jó természet, mely azonban - meg kell vallanom, ha Mariska meg is haragszik rám - nincsen a fejével a Dürer mester szerinti kötelező szép 8:1 arányban; csak 7:1. Azért Mariskának a feje nem nagy, ezt ne gondolják. A bokái csak icipicit csámpásak. Cipőinek száma - saját bevallása szerint - 36, az én becslésem szerint: 37. Térdei a szakértő szemeknek is csak alig észrevehetően kacsáznak, ami némelyek szerint Mariska általános testi jóltápláltságának tudható be. A dolog ez a részlete homályos, mert Mariska erősen fűzi magát. Amit még el kell mondanom róla, az nem több, mint hogy: 1. Igen egyenesen jár. 2. Tizenhat éves. 3. Sokat és jól alszik.

De ez csak Mariska külseje? érdekes, ugye? Ha önök azt mondják, hogy kissé közönséges, Mariska megharagszik; megjárják vele, mert harcias kis nő.

Halljuk Mariskát.

1905. márc. 2.

Ma elhatároztam, hogy naplót írok, mert a mamától kaptam ezt a könyvet, melybe mindennap beírom, hogy mi történt velem, és különben is tizenhat éves vagyok. Mára. A papától egy gyönyörű ruhát kaptam és a nagymamától egy gyűrűt és Blanka nénitől egy regényt, melyet Beniczky né ír. Blanka néni azért vette meg nekem ezt a könyvet, mert tudja, hogy mennyire szeretem Beniczkyt. És voltunk sétálni, föl húztam az új ruhát meg az új gyűrűt. A gimnazisták nagyon néztek engem és jöttek is utánunk. A papa morgott, hogy micsoda szemtelenség és jelentést tesz az igazgatóságnál, a mama azt mondta:

- Ne bántsát őket, a lányod most megy majd az első bálra, és akkor szükség lesz táncosokra.

Mert a mama már éppen egy esztendeje megígérte, hogy a júniusi érettségi bálra elvisz. De még odáig négy hónap, azazhogy három és fél. Az idén tesz érettségét Markos Gyula. És ő lesz a leghűbb táncosom. Megígérte nekem. Nagyon jó fiú ez a Gyula, de szemtelen kissé, és nem szabad neki sokat megengedni, mert egy Donzsuán fajta. Ha kezét fogunk, alig akarja elengedni a kezemet, úgyhogy most már nem is nyújtom neki. Fáj az ifiúrnak, jól tudom, de nem bánom, miért járt azelőtt az Auer Irén után.

A mamának mégis igaza van, hogy nem kell komolyan venni az ilyen gyerekeket, mint a Gyula. Hiszen egész gyerek hozzám képest; én bizony tizennyolc-húsz éves koromra férjhez akarok menni s akkor még ő hol lesz; legfeljebb az első szigorlatnál, de valószínűleg a harmadik alapvizsgánál. Ezeket a vizsgadolgokat a papától tudom. De már nem írok többet.

1905. márc. 12.

A mama odajött reggel hozzám, mikor még az ágyban voltam, és végigtapogatott. Azt mondta, hogy túlságosan fejlett vagyok, és mider nélkül nem is szabad kijárnom az utcára. Ezt nem szeretem. Mert végre is csúnya vagyok én, hogy nem szabad magam természetes fűzet-

lenségemben mutogatni? Meg is mondtam a mamának, hogy manapság csak mesterlányok fűzik magukat, s bálra csak kis spitzmiedert tesznek föl az úri lányok, és hogy Fedák Sári se hord midert, nekem pedig nincs rossz alakom, és sokkal jobb alakom van, mint akár az Auer Irénnek, akár a Kovács Ellának, akik szintén mider nélkül járnak. A mama azt mondja: De azok nem kövérek, mint te.

A mama nem századvégi lány, mert másképp tudná, hogy az a szép csak, ami kövér, gusztusos. S a férfiaknak csak az ilyen tetszik.

1905. május 20.

Ma nagy főfájásom volt, s egész nap igen gyöngé voltam. Egész sápadt lett a piros arcom, s a szemeim alatt kék karikák sorakoztak. Egész nap olvastam. És háromszor megfésülködtem. Igen jól áll nekem a leodemerode; hogyha nem lennék olyan telt arcú, mindig ezt hordanám.

1905. május 24.

Már egészen jól vagyok. Ma sokáig voltunk a korzón, s a Gyula csatlakozott. Nem nyújtottam neki kezet, mert meg akartam büntetni. Igen kedves volt. Mindig engem nézett. Nem szeretem azokat a fiúkat, akik nem törődnek a lányokkal (és velem), ezeket utálom, gyűlölöm. Ilyen az én híres kuzinom, a Pali. Utálatos egy fiú; folyton a nőket ócsárolja; úgy beszél velem, mint egy alsóbb rendű lényvel, csúfolja a feministákat és Beniczkynét; mikor valamit mondok, kinevet, és kijelentette, hogy túlságosan sokat eszem, meg hiú vagyok. Mondtam neki, hogy szeretném pofon ütni. - Mondom, Gyula igen kedves volt, és így a búcsúzásnál megkönyörültem rajta, és kezet nyújtottam neki. A mama este azt mondta, hogy a lánynak nem szabad mindjárt fölülni, ha egy férfi szépen beszél hozzá, és hogy a férfiakat mint ellenségeinket kell tekinteni, akiknek a várunkat csak megfelelő tisztességes föltételekkel adjuk föl. Minél erősebb ellenfelek vagyunk, a föltételek annál súlyosabbak; minden nőnek iparkodni kell erre. A legsúlyosabb föltételek pedig: a házasság és a papucs. Ah, hiszen természetes, hogy ha férjhez megyek, el is várom azt, hogy a férjem azt tegye, amit akarok.

1905. június 10.

Borzasztó! Gyula megbukott az érettségén. Kivel táncolok az érettségi bálon? Ki hoz nekem táncosokat? Emiatt ma sokat töprengtem, majdnem sírtam is, de a mama odajött hozzám és azt mondta, hogy egy csinos lány manapság mindig boldogul, és hogy bármilyen cinikusak és utálatosak a férfiak, bármennyire vonakodnak is a házasságtól és bármilyen nehezen ülnek is föl, könnyű őket elbolondítani, de emellett mondta szigorúan a mama:

- A lány meg ne bolonduljon, mert akkor mindennek vége, és ülhet otthon a negyvenedik születésnapjáig.

Ma itt volt Pali, az unokatestvérem, és a rendesnél szívesebb volt hozzám; nem bosszantott és a tenyeremből olvasott, azt állította, hogy ehhez ért. De a kezemet sokáig szorongatta, és én azután nem engedtem. Azt ígérte, hogy eljön az érettségi bálra és táncol velem, mire azt mondtam a szemtelennek, hogy rá nincs szükségem, és hogy ne fáradjon. Ő mindjárt akart próbálni velem bosztonozni, de nem volt rajtam mider, és nem engedtem a derekamot megfogni. Pali pedig azt mondta, hogy csak akkor táncol velem, ha nem húzok midert. És kérdezte a Pali, hogy csiklandós vagyok-e és csiklandozott, de én ráütöttem a kezére. A mama bejött, és nem szólt semmit; Pali cigarettára gyújtott és köhögött. Mikor azután a mama nem

ment ki a szobából, hamarosan elkotródott az ifiúr. És a mama azt mondta, hogy Palinak ne nyújsak kezét, ha találkozunk ezután, és legyen hideg. Este olvastam Beniczkyét.

1905. június 13.

Ma Gyulával találkoztam; csöppet se szomorú, hogy elbukott. Azt mondja, hogy azért őszre már az egyetemre megy. A főigazgató buktatta el, aki egy vén gazember Spassmacher, s akit majd a pótérettségi után fölűg. Mondtam neki, hogy csak rúgja föl.

Elmondtam neki, hogy csipkedíszes pikéruhámm lesz. Azt elfelejtettem megmondani, hogy a Walterné fog megfrizírozni (egy koronáért).

Azért Gyulának van botja (mert már mint ő mondja, nem gimnazista, és kávéházba is meg mindenhová mehet).

1905. június 19.

Fáradt vagyok, mint egy ló. Tegnap volt az érettségi bál. Igen szépen állt rajtam a ruha, és az arcomat érdekessé tette a frizura, melyen Walterné majd fél óráig dolgozott. (Teljesen a legújabb divat szerint.) A nyakam egy kicsit ki volt vágva, s ott, ahol a tokám alatt a bőröm barnás színű (egy kis karikában körül), fekete bársonyszalagot kötöttem, ami még annál jobban kitüntette a nyakam fehérségét.

Arra a barna karikára, a nyakamon körül - a tokám alatt - Pali azt mondta, hogy az piszok, és elnevezett retek bonbonnak. Még tavaly ősszel. Én azt mondtam, hogy nem retek, és próbálja csak meg lemosni. Ő erre összenyálazta a nyakamat és dörgölte az ujjával - úgy, hogy majdnem vérzett - sokáig, és a nyakam csupa nyál volt, és a végén megcsókolta a nyakamat sokáig, meg az arcomat is. - Pfuj! Ha rá gondolok, hogy engedtem és vissza is csókoltam. De akkor Palival igen jóban voltunk és leveleztünk is. - Most, ha ilyet merne tenni, olyat rúgnék rajta, hogy elesne, igen!!

A bál a ligetben volt. Egy komisz banda húzta. És én Gyulával kezdtem meg az első bálomat. Igen jól táncol, de a friss alatt már kissé szemtelen volt, mert a mideren felül fogott és erősen magához szorított.

Azután odajöttek a katonatisztek a bálba és bemutatkoztak nekem, és repültem velök a valcerben. Mert hiába, más egy főhadnagy, és más egy gimnazista, vagy érettségis (akinek szeptemberben pótérettségije lesz). A hosszú és elegáns Völgyes főhadnagy meg a széles vállú és szép bajszú Szederjessy százados igen sokat táncoltak velem, és még bemutatnak nekem sok táncost, többnyire tiszteket.

11 órakor volt a szünet, és akkor megvacsoráztunk. Vacsora után megint a Gyulával táncoltam, aki nem szólt hozzám egy szót se. Én meg nem kérdeztem, hogy miért nem beszél, hiszen nem kívánhatja, hogy mindig vele ugráljak, hiszen ő úgyse számít. A tisztek azután még vagy fél óráig várattak magukra, mert ittak. Én azalatt az „érett ifjakkal” táncoltam. Nem sokat érnek, mondhatom!

De azután következett az első négyes. Völgyes főhadnagy rendezte és velem táncolta. Igen sok neveltséges dolgot mondott, de egy kicsit borszagú volt, amiből azt következtettem, hogy már „szalon-spicce” van. (Ezt a szalon-spiccet a Kertes Magdától tudom.)

Aztán volt polka. Én ezt a Szederjessy századossal táncoltam (aki éppen akkora, mint én). Ő már túl volt a szalon-spiccen, és emiatt történt a baj, hogy elcsúszott és hanyatt esett... én pedig rá!! Engem fölemeltek, ő pedig föltápáskodott; akkorára már a papa is itt volt és így szólt:

- Micsoda ügyetlenség!

A százados pedig nagyon dühös lett, és azt mondta a papának:

- Fogja be a száját!

Erre több tiszt is jött oda, én pedig a mamához mentem. Az apa pedig visszament az étterembe. Nem tudom, mi történt, a mama borzasztó izgatott volt, de azt láttam, hogy öt perc múlva a százados meg a papa együtt ittak egy asztalnál több tiszttel.

Én azután reggelig legtöbbit a Völgyes főhadnaggyal táncoltam. A második négyest is vele. Mama azt mondta, hogy ez nem illik. Ebben a dologban nem értek egyet a mamával. Mert beszéljen, aki amit akar, mégiscsak irigykedésből beszélnek; persze hogy irigykedik Bruchner Máli néni, mert Elzával nem táncol egy tiszt se, csak néhány rongyos gimnazista (többnyire hatodikosok).

A bálon nagyon sokan voltak. És fölírták a nevünket. Holnap jön az újságban: Telkes Mariska...

Reggel 4-kor mentünk haza fiákeron. És a papa tökrészeg volt (ezt a mamától tudom). Mikor otthagytuk a bálát, összecsókolózott a Szederjessy századossal, aki szintén tökrészeg volt.

Ma délben fél XII-kor ébredtem föl. A mama azt mondta, hogy a tisztekre ugyan nem lehet számítani, de jók, mert a lány ázsióját emelik.

*

(Mariska naplójában ezután semmi sincsen. - Szabadjon hinnem, hogy az ő bájos és elegáns előadását látva, a vidéki hírlapok szerkesztői saját érdekekben is sietni fognak, hogy e kiváló nőcskét szépirodalmi rovataik számára megnyerjék. - A másoló megígéri, hogy Mariska naplója ellen a jövőben, esetleg több alkalommal is el fogja követni a jogtalan eltulajdonítás és lemásolás büntetést.)

1905

A SEBÉSZ

A harmadrangú külvárosi kávéházban - ahová egy időben jártam - kezdettől fogva feltűnt nekem a sebész. Állandóan fekete, zöldre kopott, de tiszta szalonkabátot viselt. Sápadt arcához különösen illett a kuszált, őszbe vegyülő gesztenyeszín bajsza és nagy, mély fekvésű szemei. Ezekben a szemekben - mintha mindig könnyesek lettek volna - valami éjszakás, bohém csillogás volt. Csendesen, csaknem suttogva beszélt, amint az orvosok szoktak a konzíliumokon. A leglényegtelenebb beszélgetéseknél is, amelyeket a kávéházi vendégekkel az újságok tartalma felől folytatott, mélyen belenézett annak a szemébe, akivel beszélt. Mintha nagyon érdekelte volna őt az illető. A véleményét mindig olyan tökéletes, értelmes mondatokban mondta el, mintha a betegének adná ki rendeléseit. Ennek a kopott embernek nemes eleganciája olyanféleképpen hatott rám, mint a fakó, de igen finom bársonyszövetek, amelyeket ódon főnemesi kastélyokban láttam.

Megkérdeztem a pincért: - Ki az az úr?

- Orvos, valamikor sebész volt. Másfél éve jár ide.

Egyszer meghallotta, amikor egy orvosi lapot kértem. Megszólított. Dicsérte az orvosi foglalkozást, kérdezősködött az egyetemről. Elbeszélgettünk, és eközben nagy tudást árult el. Különösen feltűnt néhány pszichofizikai dolog, amelyet sehol se olvastam. Nagyon lebilincsel az az éles elméjű és fantáziára hajló aprólékossága, amellyel igen jelentéktelen dolgokról is nagy érdeklődéssel beszélt. Bámultam, hogy mennyire számolni tud a körülményekkel, mennyire megalkuszik az étellel, és hogy mennyire jól érzi magát benne. De hamarosan elbúcsúztunk a délutáni feketekávék után. (Én még siettem.)

Egyszer késő éjjel vetődtem a kávéházba. Ott ült egy asztalnál. Magában ült és ivott.

Az abszintes poharat olyan mohó kéjvággyal vitte a szájához, olyan lassú, gazdaságos élvezéssel - szemeit lehunyva - itta a zöld pálinkát, hogy nem lehetett kétség: a sebész iszákos volt. Mégpedig rendes, szenvedélyes alkoholista, aki elveszett, aki egyenes úton halad a delirium tremens felé. Most egy pillanat alatt világos lett előttem a szemének különös fénye, a vágy nélküli életkedve, kicsinyeskedő éleselméjűsége. Ez az ember valamikor nem volt ilyen, nem lehetett ilyen. Az alkohol változtatta át.

Mikor meglátott, összerezsent. Láttam rajta, hogy előttem - a kolléga előtt - szégyenli magát. Odahívott; rögtön hozattam abszintet magamnak is, amire elmúlt a zavara. Rövidesen észrevettem, hogy ez az ember ma ki akarja magát beszélni. Tíz perc múlva már benne is volt a mondanivalójában.

...Mert mi a fő, kolléga úr! Miért kínlódik az ember? És miért eszik? Miért szeret? És miért örül? Az életért. Ugye, nevetséges, aminek egyszerre vége van. Ami elmúlik. De miért múlik el?... Mi az az ok, amely megakadályozza, hogy a tudós befejezze munkáját, a művész kidolgozza terveit, az apák felneveljék gyermekeiket? Én rájöttem, hogy mi! Végtelen egyszerű a dolog. Miért múlik el az idő? - ez az első kérdés.

Hallgasson ide. Hát először is, nem az idő múlik, hanem - mi. Ez régi dolog. Ezt már Kant is tudta. Idő nincsen. De van nekünk egy tudási pontunk. Az a tudat, hogy a testünk kopik, hogy az agyvelőnk sorvad, hogy a betegség megöl... hogy idő van. Pedig mondom, idő nincsen.

Honnan szereztük ezt az életrontó szempontot? - ez a második kérdés.

Nos, ez az agyvelő fejlődésének egy ideiglenes maradványa.

Az embriológia halomszámra szolgál analógiákkal. Az ember, ugyebár, amikor kilépett az óvilági majmok sorából, otthagya a természetet. Az agyveleje erős fejlődésnek indult. Ismeretlen módon, olyan diszpozíciókat szerzett, melyekkel az ének és világnak a szemléletét egész új, mondjuk, magasabb dimenziókból végezhetné, mint azelőtt. Talán ez az új nézőpont rontotta meg az embernek a pszichikai boldogságát. Talán így került be az idő képzete az ember agyvelejébe. Talán ez a szempont, ez a relatíve tökéletlen és abszolúte magasabb, mindenesetre azonban ideiglenes - szemléleti pont az, amelyből mi azt a természeti ítéletet merítjük, hogy az idő múlik. Azt mondtam, hogy ideiglenes. Ezt nem kell magyarázni: a fejlődési maradványok *lassankint* tűnnek el. Tehát odáig jutottunk, hogy az idő ránehezedett az emberiségre. S itt tört reánk a halál, az öregség degenerációja, a baj, a fájdalom.

Súlyos dolog ez. Az időnek a mérge beleette magát a filozófiánkba, a művészetünkbe, a napi beszédbe. Az embernek, amint kinőtt a gyermekkorból, társává válik az idő gondolata, s el nem hagyja a halál percéig. Schopenhauer megírja a *Welt als Wille und Vorstellung*-ot, Shakespeare a *Lenni vagy nem lenni*-t. Az időnek köszönjük az *V. szimfóniá*-t is, a Beethoven sorsszimfóniáját - amelynek haláltáncszerű témájában a másodpercek kérlelhetetlen egymás után való lepergését halljuk. S mindez semmivel se fejez ki többet, mint amikor az egész közönséges emberek felsóhajtanak: - bizony, öregsünk!

S itt egy érv van a kezemben. Azt mondtam, hogy ez az időképzet csak a gyermekkor után válik gondolkodásunk átkos szemüvegévé. Valóban így van. A kisgyereket egyáltalán nem bántja az idő múlása. Nemcsak azért, mert teste ruganyos, erős, és gondolatvilágát egyéb dolgok foglalják el, hanem elsősorban azért, mert a szellemi fejlődésnek egy alacsonyabb fokán áll. Ugye, a leendő embernek az embrionális életben egyszerű a vérkeringése, kopoltyúi vannak, szóval a faj fejlődésének megelőző stádiumain átmegy. De amikor a világra születik, már eltűnik nála mindez a kezdetlegesség - mondjuk, az emberi faj szempontjából: tökéletlenség -, amely számára csak út volt, hogy eljusson a fejlődés azon relatív fokára - amelyen a mai kész ember van. De innen is van fejlődés. Lesz idő, amikor az ember még az embrionális életben keresztül fog menni azokon a stádiumokon, melyben a mai kisgyerek, sőt a kész ember van. Éppen ilyen szellemi embrionális állapot az idővel nem számoló gyerek állapota. De nézzük meg, mire a pszichéje kifejlődik: már az idő behálózza agyvelejét. S többé nem tud tőle szabadulni. Ez a szellemi fejlődési stádium, európai embernél, a tizennégy-húsz évek között kezdődik. Nem nehéz belátni, hogy lesz egy olyan idő is, amikor ezen az időszakon még gyermekkorában, sőt az embrionális állapotban át fog esni az ember. Akkor már jó lesz. De addig, addig!... s itt meg kell állanunk. Az orvostudomány hivatott arra, hogy ezt a szenvedést, ezt a fiziológikus betegséget az emberi nemről elhárítsa. S különösen manapság merül föl ez a kérdés elementáris erővel; amikor az embereket az idő gondolata jobban elfoglalja, mint valaha. A huszadik század fiát a kenyérkereset lázas lőtás-futása se tudja megmenteni attól, hogy bele ne essen ebbe a szomorúsági tébolyba.

Itt cselekedni kell, uram. A sebészet hasonló esetekben nincs arra kárhoztatva, hogy összetett kézzel bámulja a szenvedést okozó fiziológiai vagy patológiai jelenséget. Ha az időőrület valamikor nem volt, és most van - akkor kétségtelenül helyének is kell lennie a centrumban. De ez csak föltevés, amelyre abszolúte nincs szükségem. Mert itt állok én. Én, aki tudományosan bizonyítom ennek a lélekfejlődési substratumnak - a substratum voltát. Bizonyítom. Megkeresem a helyét a velőben, az agyvelőben. Hangoztatom a sebészi eljárás lehetőségét és szükségességét. Végre az eljárást magát nyilvánosságra hozom, azaz a műtevést elvégzem, és vele a tudomány ítélőszéke elé állok.

Én megtaláltam az agyban az időt. Külsőleg nem különbözik a többi agysejttől, s mégis, ez a fészke a betegségnek, a nyomornak, az elmúlás oktalan bánatának. Az egyik emberben nagyobb tömegű, mint a másokban. Mint egy polip, nyúlványokat, kacsokat, ágakat bocsát a friss, egészséges velőbe: tehát gondolkozásunk minden momentumára.

Persze, a műtevő előtt óriási feladat áll. De a feladat egyszerű. Csak azt kell tudni, hogy mit vágjunk. Én tudom, és fel fogom ajánlani a találmányomat az embernek, aki mindenáron szabadulni akar az időtől, akit terhesen szorít az elmúlás gondolata. Segíteni fogok rajta.

Kibérek egy óriási termet műtőteremnek. Tömve közönséggel. A közepén állítjuk fel a műtőasztalt. Három asszisztens foglalatoskodik az előkészületekkel. A teremben a tudomány és a pénz előkelőségei szoronganak, vegyesen a szegény emberekkel. Végre elnémul a zaj. Felöltöm a köpenyt, a lábamra huzatom a gumicsizmákat. Nyugodtan mosom a kezemet, kiadom: kezdjék az altatást. Felkötöm a kötényt, felhúrom a kesztyűket. - Alszik? - Jó! - Az érverés rendben van? Helyes! Megtapintom a fejét. Lassan egy vágást teszek a tarkótól a fültőig. A közönség lélegzetét visszafojtva figyel. Látcsövek merednek felém. A vérzést elállítom. Lefejtem a bőrt és izmokat egy fél tenyérnyire. A csontthártyához raspatoriumot! A csontnál vagyok. Kérem a vésőt! Megcsináltam a nyílást, kihajtom a csontléket. Az agyhártyánál vagyok már. Óvatosan keresztülvágom. Félrehajtom, és a kezemmel behatolok az egyik hasadékba, hogy melyikbe, azt én tudom - és kiszedem az időt.

Egyszerűen kicanalazom az emberi bánat átkozott darázsfészekét. Két perc, és minden készen van. Az idősejtekét körüladatom egy tálcán. Azután bevarrom az agyburkot, beillesztem a csontléket. Az ereket elkötöm. A csontthártyát bevarrom. Azután izom- és bőrvarratok. Bekötöm a sebet. Készen vagyok, és felébresztem az embert. (A sebész most fölkel a székről, és szinte kiabálva folytatta.) Ez a jövő embere, az igazi új ember, aki friss, tiszta agyvelejével megfejti a mának titkait, a holnap igazságait. - Pontosan emlékezik mindenre, mert a tények nem múlnak el számára, hanem az öntudatban mint egyenrangú erők sorakoznak. A közönség éljenez, tapsol. Én levetem a kötényt, és szürke, mindennapi ruhámban meghajtom magam. Az emberiség boldogsága szól hozzám egy örömvöltésben.

A seb három nap alatt gyógyul. Miért három nap alatt? Nem is sejti, kolléga úr? Egyszerű pedig ez is.

Hiszen nincs többé idő! Az a sok szellemi energia, amelyet az elmúlás csendes örülete elrabolt tőlünk, a miénk marad teméntelen életenergia alakjában.

S eljönnek hozzám a világ összes fejedelmei, hogy végezzem rajtuk a műtevést. - Sajnálom, uraim, szegény emberek előbb jelentkeztek, s azokkal különben is előbb kell végeznem, mert az esetük súlyosabb. A császárok, persze, várni fognak.

Egyszerű a találmányom, nemde, kolléga úr? Határozottan érdemes volt rajta gondolkodni.

De addig is, míg a sebészi beavatkozás ideje el nem jő, egy múló értékű belgyógyászati szerünk van az idő ellen. Ez az abszint. Tisztán tüneti orvosság. Sokáig úgyse kell, mert a sebészi eljárás radikális és kitűnő. Isten éltesse, kedves kolléga úr!

1906

TREPOV A BONCOLÓASZTALON

Két fehér kabátos szolga öltöztetett egy alacsony, szőke hajú hullát. A nagy, márvány boncolóasztalon két olyan hosszú ember is elfért volna. Akár egy gyerek, olyan rövid volt ez a tömzsi, lágy húsú hulla, akit híttak még néhány nap előtt is Trepovnak. Egyszerűen csak Trepovnak, mindenütt a világon.

A két ember vígan és gyorsan dolgozott. Még egyszer végigmosták szivaccsal a bőrt, és a véres vizet lecsurgatták az asztalon levő vízvezetékcszájba, majd megragadták a vállain, fölültették, és lemosták a hájas, fehér hátát is. Az egyikük azután fésűt vett elő, és megfésülte a szőke haját. A másik oldalon választotta el, és nem azon, amelyen a halott, míg élt - szokta.

- Nem úgy viselte ő a haját, te Ványa - mondta az öregebbik -, a jobb oldalon válaszd el!

De Ványa, aki ma különösen jókedvűnek látszott (többször halkán füttyült is), azt felelte, hogy minden úgy lesz, ahogy ő (a beszélő) akarja.

Azután ketten karra vették a tiszta és szárazra törült holttestet, és átvitték egy másik szobába. Fehérneműt és harisnyát húztak rá, meg finom cipőket és aranyos, díszes uniformist.

Az öreg elérzékenyült, amikor az érdemrendeket meglátta, és bár ez egy boncolótermi szolgálonál egészen rendkívüli, sőt tilos dolog - filozofálni kezdett:

- Köllött neki ez a sok! Most elbújhat velük a fenébe.

- Azért kapta - válaszolt Ványa -, hogy ez legyen a vége; még az lenne csak a szép, ha ilyen urak vízszintesen halnának meg. Nem a, majd föl vágjuk a hasatokat, és kócot tömünk belétek, nehogy csöpögjete. (Ványa szinte szónokolva, dühösen beszélt.) Mit gondolsz, Nyikoláj bácsi, ha ez a disznó egy évvel előbb döglött volna meg, hány orrossal több élne még a földön?

E kérdés után szünet következett, mert sok baj volt a gallérral.

Az öreg csak azután felelt a kérdésre, amikor már nagy nehezen rendbe hozták.

- Lett volna helyette más. Mert nézd, Ványa, az atyuskának kellett egy ilyen ember, s ha ez nem lett volna ilyen, hát elküldte volna őt az atyuska isten hírével. Fogadott volna mást.

Ványa nem volt meggyőződve ennek a következtetésnek az igazságáról. Elkeseredetten káromkodott, végül pedig kijelentette, hogy a hulla disznó volt, és hibás abban, hogy több embert öletett meg, mint okvetlenül szükséges volt.

Abban a percben már elkészültek az öltöztetéssel. Az öreg pipára gyújtott, és körül nézte a ruhát, megigazította a sok aranyos, zománcos rendjelet, kihúzta a kezelőket a kabát alól, és összefonta a karokat a mellen. Azután egy posztóval leterített kis vaskocsira tették a holtat, és az öreg kinyitotta az ajtót, hogy a lépcsőkhöz szállítsák.

Ványa - a fiatalabb - meg hirtelen becsukta az ajtót.

- Minek csukod be, te, amikor én kinyitom - kérdezte az öreg.

- Várj, Nyikoláj bácsi, akarok valamit.

- Mit akarsz, te?

- Mindjárt meglátod.

Ványa lábujjhegyen körüljárta a szobát, kinézett a boncolóterembe is.

Végre a holttesthez lépett, hirtelen fölemelte a kezét, és háromszor erősen arcul vágta.

A pofonok után némán egymásra nézett a két ember.

- Ezt azért tettem - mondja Ványa -, mert aljasság lett volna, ha ezt a pimaszt, ezt a rablógyilkost, akinél aljasabb ember még nem rohadt el a földben, nem gyaláztam volna meg. Alkalom volt!...

Az öreg bólogatott, mire a fiatalabb nevetve és bátrabban folytatta:

- Persze hogy megütöttem ezt a disznót, és még meg is rúgom!

Felizgulva az új tervtől, óvatosan felállott az asztalra, ahol a hulla feküdt, és vigyázva, hogy a vizes ruhát be ne piszkolja, erősen megrúgta az arcot. Azután leszállt. Az öreg már hozta a szivacsot. Újra megmosták az arcot, megfésülték a haját, erőltetve nevettek, és nem beszéltek többet a dolgról.

Végre tolni kezdték a kis kocsit kifelé. Az öreg újra nyitni akarta az ajtót.

- Várj csak még egy kicsit - tartóztatta a másik -, csak még egyszer!

Újra nekihuzakodott. És még egy utolsó csattanós pofont mért a holttest arcára.

- No, most már mehetünk - mondotta azután dadogva, mert az arca is kipirult a nagy izgalomban.

A holttest átadása után szótlánul ballagtak vissza a boncolóterembe.

Kis idő múlva megszólalt Ványa.

- Tudod, Nyikoláj bácsi, ha ezt most meg nem teszem, akkor egész életemben bánkódtam volna rajta. Gondold csak el! - egy ilyen alkalom. Isten ne legyen nekem irgalmas, ha nem jól tettem.

- Jó, hogy megtetted - mondta rá az öreg komolyan.

Mikor Ványa este ágyba feküdt, dörzsölte a kezét, és azon gondolkozott, hogy ha a fia, akit most vár a felesége, majd nagy lesz, és elmondja neki a mai tettét, milyen büszke lesz az apjára. Nagyszerű dolog lesz. A kölyök ki fogja mereszteni nagy fekete szeméit, és mint egy félistent, bámulja őt.

De nem sokáig gondolkozott erről, mert rövidesen az egészséges emberek tiszta lélegzésével elaludt.

1906

TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL

Anyám meghalt, amikor én születtem. Orvosságbűzzel volt tele a szoba, és sok helyen friss vér gőzölgött. Lábujjhegyen járkáltak és suttoztak.

Még a hajnal messze volt. Nagyon messze volt. És anyácskám hiába várta a hajnalt vágyón, kínban lehelő imával. Mire én az elsőt lélegzettem, ő meghalt. Nehezet, nagyot sóhajtott, mert szerette az apámat, és húszéves volt csak.

És én elfeledtem őt. Nem kérdezősködtem róla soha. Nem éreztem, hogy kellett lenni anyámnak, s hogy ő, aki miattam, fiatalon a sírba feküdt le, s ott porlad - én vagyok.

Sok idő elmúlt így.

Azóta találkoztam a lányokkal. Illatos hajukkal végigtörölték sápadt, égő arcomat. Puha, lusta rózsakarjikkal átölelték sovány és csontos derekamat. Elkényszeredett, gúnyos ajkaimat lecsókolták pompás, halálos izgalmú csókokkal. És én még akkor sem gondoltam anyámra, aki egyszer egy orvosságbűzös, véres szobában nehéz, nagy sóhajtással meghalt.

De múlt éjjel a fejembe jött. - Honnan? Most már tudom, hogy találkoznom kellett vele.

Egy asszonytól jöttem haza késő éjjel. Kábult, mámoros fáradtsággal aludtam el. Kis idő múlva már láttam őt messziről. Szembejött. Üde volt, fiatal, mintha a gyermekágyból kelt volna ki.

Bújtam előle. De meglátott, és belém mélyesztette sötétkék szemeit.

A vidám melankólia, mely sápadt, finom kis arcából felém áradt, arra készítetett, hogy odasiessék hozzá, és megöleljem és megcsókoljam. Oly szép volt és fiatal. A kezét (ezen csodálkozom) nem engedte megcsókolni.

Régi divatú, nagy szalmakalap és tiszta kartonruha volt rajta. Ezt a ruhát láttam a nagymama szekrényében; kopottan és pecsétesen. A pecsétek a nagymama könnyeitől vannak, melyeket anyám ócska ruhájába kora, szeles, őszi estéken belesír.

Megfogtuk egymás kezeit. Éreztük a kapcsot, mely közöttünk egyszer megszakadt azon a véres, orvosságzagú hajnalon - és lassan előreindultunk.

Május volt körülöttünk. Hárfaszó és fuvolaének csengett messzire a mezők fölött. Gyöngyvirágok daloltak nekünk ifjú illatokat.

Egyszerre megálltunk a zöld mező és kék ég boldogságában. És amint egymásra néztünk, a szemeinkből sűrűn patakzottak le a könnycseppek. Ajkaink eközben mosolyogtak.

Ó, milyen szép, fiatal volt az anyám. Én gyorsan összeszedtem a mező összes gyöngyvirágait, és rászórtam. Elborítottam vele ifjú, lányos emlőit, melyekkel engemet sohasem szoptatott. Ő pedig néma nevetéssel nézett engem, míg csak el nem fogytak a gyöngyvirágok.

Azután folytattuk az utunkat a mezőben a kék erdő felé. Lassan, kézenfogva mentünk. És a levegőbe merengve, boldogan éreztük egymást.

Jaj, egyszerre a kék erdőnél voltunk.

A hegedű- és a hárfaszó már csak messziről, elhalóan csengett. És mind a ketten elszomorodtunk. Egymást átölelve révedeztünk a néma, harmatos mezőn, és néztük az alkonyóra ködeit, melyek a lábunk körül imbolyogtak.

Az erdő szélén válnunk kellett. Búcsúzóul meg akartam ölelni utoljára szép, halott anyácskám. Rám nézett, mintha megbántottam volna, azután megsimogatta az arcomat, hogy megbocsát.

Azután gyenge, könnyű léptekkel sietett az erdőbe. Az esti szél durván le akarta tépni a kalapját, de ő kecsesen megfogta. Majd megállt, és búcsút intett felém. Sokáig mozdulatlanul nézett vissza, s végre, mint egy fehér árnyék, egyszerre elsietett.

Sokáig álltam ott a kék erdő szélén, és néztem utána csendes, imádó bánattal.

Azóta naponként gondolok rá. És elhagytam miatta a fekete hajú asszonyokat és az édes hangú lányokat, hogy vele álmodjak - anyácskámmal, fiatal, húszéves anyámmal, aki meghalt egy sötét hajnalon. Meghalt nagy, nehéz sóhajtással.

1906

PÁL ÉS VIRGINIA

Pálnak és Virginiának a történetét akarom elmondani. De valamitől félek. Az olvasó - tudom - végigfutja a szemével a tárcát. Ha látja, hogy az utolsó részben valami élénk és furcsa dolog van - szaggatott párbeszédekkel például -, amelyet az írónak valahogyan sikerült érdekessé tenni, akkor esetleg kedvet kap, és elolvassa az egészet is. De különben nem. Ezért szeretném igen furcsán, színes részletességgel, izgatónan megírni ezt a történetet. De nem lehet. Mert most igazában nem látok benne semmi izgatót. Annyira simának és kedvesnek találom - kivéve az utolsó akkordokat -, mint egy Mendelssohn-dalt. Ezenkívül nagyon szeretem őket: Pált és Virginiát. Jó ismerőseim, és nem vinne rá a lelkem, hogy mint valami idegen lényekkel, elkomédiáztassam velők a papiroson a történetüket. Elmondom hát csak így.

Unokatestvér volt a két gyerek. Mind a ketten szőkék és egészségesek. Örömem telt bennök, akár az egyiket láttam, akár a másikat, és kétszeres, ha együtt voltak. Kicsiny koruktól, amikor az első lépéseket tették, vastag, kövér bubák voltak - szerették egymást. Mosolyogva meresztették egymásra csodálkozó, nagy gyerekszemeiket. És csókolóztak még akkor is, ha nem mondták: „no csókold meg, Pál vagy Virginia a kis unokatestvéreidet”. Együtt totyogtak végig a kert gyepén, és együtt játszottak a homokdombon hosszú, sárga nyári délutánokon keresztül. Az alkony, amely ilyenkor csak vacsora után érkezik, még látta őket, amint ölelkezve mentek be a házba.

Gyönyörű volt mindez, és semmi se rontotta meg az ő szerelmüknek a harmatos szépségét, ha más nem, hogy mire lassan megnőttek, már csúnya dolgokat kezdtek beszélni róluk. Hogy nem való, és nem helyes ez meg az. A Pál apja ki is mondta nyíltan, hogy nem illik, hogy Pál az unokatestvérét, a kék szemű, nyúlánk Virginiát annyit ölelgesse, és hogy este a szőlőben, amikor a tücskök már vígan ciripelnek, együtt sétáljanak.

Ez nagyon fáj nekem, mert nem láttam még soha ilyen tiszta szerelmet, amelyik egyenesen és minden huzavona nélkül haladt volna a maga útján. Rendesen, amikor megindul a dolog, már nagyra nőtt a fiú, és dadog, meg elakad a lélegzete, amikor beszél a lánnyal, lány pedig húzódik, és csak később engedi magát megcsókolni. (Akkor se a száján.) De Pál és Virginia gyermekkoruktól szerették egymást, és nem is lehetett másról szó, mint hogy Virginia Pálé lesz. Mikor még csak egész kicsinyek voltak, már Virginia mindenkinek megmondta (ha vendég jött a házhoz vagy vidéki rokonok): - „Én a Pálé leszek, a Pál felesége.”

Mint mondtam, alig vették észre, hogy tizennégy évesek lettek; észrevétlenül múltak a napok, és nem történt semmi, ami a gyerekeket - mintha ugyanazon delejesség bújna beléjük - eltávolította volna egymástól. Azt hiszem, hogy Virginia anyja okos asszony volt, nem mondta a kisleányának ezt: „Pálnak többet ne engedd, hogy megcsókoljon, mert az olyan leányra nem szépeket mondanak.” Virginia anyja nem mondott semmit. (Ismerem őt: szép, lassan hervadó asszony. Néha nagyokat sóhajt.) És éppen ez volt az, amin örültem; mert hiába, csak szép az, ha fiú és leány megmaradnak egymás mellett, ami olyan ritka különben, megmaradnak minden állatias és szokásos szerelmi játék nélkül.

Virginia sohase fogta meg Pálnak a kezét, amikor a fiú átölelte a karcsú derekát, és nem toltta el a fejét, amikor hosszú csókkal sokáig szívta a száját. Nem is haragudtak meg egymásra, se igazán, se tettetésből; nem volt szükségük erre az ócska tűzre, hogy szerelmüket fölmelegítsék, amint ezt jegyeseknél és házasoknál egyaránt gyakran látjuk. Pál sose tette a szépet más leányoknak, hogy Virginia féltékeny legyen, és Virginia nem nézett más fiúk szemébe, csak azért, hogy Pál még jobban kívánja őt.

És lassan mindenki, aki ismerte őket, belátta, hogy ostobaság és gonoszság lenne a két fiatal elválasztani egymástól, amikor annyira egymásnak valók. Az öreg házi orvos, aki legtovább makacskodott, végre ő is beadta a derekát, és nem fáradozott többé azon, hogy a tudomány miatt, amelyre egykor fölesküdt, okvetetlenkedjék. Később, ha megkérdezték, csak annyit mondott: „Kérem, a tudomány mai állása szerint nem tanácsos, de mi lehet holnap; erről nem állhatok jót.” (Azután mindig hangosan szokott nevetni.)

Elérkezett végre az idő, és beadták a kérvényt. Hogy Pálnak és Virginiának, jóllehet unokatestvérek, mégis szabadjon egybeházasodni.

Teltek, múltak a napok, de a kérvény nem érkezett vissza. A szegény gyerekek egész nap együtt várták a híreket. Igazán bolondság dicsérni őket azért, de úgy volt, hogy egész nap semmire se gondoltak, csak erre. Végre is való igaz, hogy ez nem méltó foglalkozás, és lesznek, akiknek nem tetszik, hogy Pál és Virginia csak a szerelemmel törődtek. De hát nem jött az engedély.

És ők napról napra sápadtabbak lettek; sokszor reszkettek, és lázuk volt, soványodtak is: mindenki láthatta.

Már maga a Pál apja utánajárt, hogy intézzék el a kérvényt, és sok pénzt adott ki, hogy csak minden jól legyen. De nem lett jól, mert megérkezett a válasz:

„Nem lehet.”

Hiába volt minden fáradság.

Minek beszélném el sorban, hogy mennyit szenvedtek Pál és Virginia. Az író ne kínozza meg az embereket, akikről ír, és azokat se, akiknek ír; mert talán így nagyobb hatást érhet el, de mégis jobb némely dolgokat elhallgatni.

Pál és Virginia nem lehettek egymáséi a törvény szerint.

Ekkor azután Virginia anyja, a szép, lassan hervadó asszony, aki néha nagyokat szokott sóhajtani, elment ahhoz az emberhez, aki az ilyen dolgokban határozni szokott - miniszter volt-e vagy püspök, már nem tudom -, és valamit elmondott neki.

Fekete selyemruhában volt a szegény, sápadt asszony. Fekete haját, amely még nem szürkült, simán hátrafésülte. Nagyon szép volt igazán. Aki látta, azt mondhatta magában, íme, egy tisztességes és szeretetre méltó polgárasszony, aki bizonyára kitűnően vezeti a háztartást, és példásan neveli a gyerekeit.

Reszketett, amíg elmondta a mondanivalóját, és tele lett a sápadt arca forró, piros vérrel. Elmondta, hogy Pál és Virginia tulajdonképpen nem unokatestvérek, mert Virginia leánya nem az ő hites urától való.

Nem volt hazugság. Virginia anyja valóban becstelen feleség volt, bár ezt senki sohase tudta.

Utolsó délután történt. Pál és Virginia kétségbeesetten, mint a sors halálraítéltjei, néztek egymásra, mikor megtudták a könyörtelen hírt. Vad vágyak sugara csillogott szép nagy gyermekszemeikben. És akkor Virginia anyja elhatározta magát. Megmondta, hogy ő milyen nagy áldozatot hoz értök. Virginia sírt, de elfogadta az áldozatot. Azt hiszem (és nincs okom haragudni emiatt Virginiára), hogy az édesanyját még meg is engedte volna kínozni, ha ettől függ a dolog.

De minden jó lett. Fölharsantak a tavasz trombitái.

Ők egymáséi lettek egy verőfényes, akácvirágszagú májusi napon.

És ez az egész.

1907

AZ ALBÍRÓÉK

1

Petrovits albíróné nagyot nyújtózott az ágyában, azután kinyitotta a szemeit. Semmi kétség - reggel volt. Az ura már mosdott, az asszonyka a mosdóvíz locsogására ébredt föl.

Meg kell adni, hogy Petrovits albíró nagy zajt csapott mosdás közben. Mintha csak ennek a ténykedésnek is, mint minden másnak (hivatalosnak és nem hivatalosnak egyaránt), különös fontosságot tulajdonított volna. Hatalmasan paskolta, döngette a mellét, a szájával és orrával fűjt, prűszkolt és bugyborékol. Többször bedugta a mosdótálba a fejét, azután nagy loccsanással húzta ki. Éppen a fogmosáshoz akart kezdeni, amikor egy gyenge, elfojtott hang szólította:

- János, János.

Az albíró - csupa víz volt - csak a mosdó mellől felelt:

- Mit akarsz?

- János, nagyon fáj a torkom - mondta a kétségbeesett, rekedt hangocska.

- Te megint képzelődöl - felelte az albíró ruganyosan és egyszerűen, és azután a kikészített tiszta, bolyhos törülközővel szárítgatni kezdte magát.

- De nagyon fáj - bizonyítgatta az albíróné majdnem sírásba fúló hangon.

Eközben az albíró megtörülközött, rövidre nyírt haját megkefélte egy kemény kefével, és sietve öltözni kezdett. Mentségére mondvá, már majdnem nyolc óra volt, és Petrovits János a törvényszék legpontosabb hivatalnokai közé tartozott. Már joggyakornok korában elhatározta, hogy karriert fog csinálni, s azóta nem késett a hivatalból soha. Nála a pontosság nem kényszerűség volt, hanem valami természetes, ami a személyéhez, az arcához tartozik. Az íróasztalán, a hivatalban éppen olyan abszolút rend volt, mint a szekrényében. Nem sietett kapkodva, fejtellenül, de három perc alatt teljesen készen állott.

Megtörölte a csíptetőjét, őszinte nézésű, düledt, barna szemei kissé rövidlátóan bandzsítottak, amikor nem volt előttük a csíptető, azután odament a felesége ágyához, megcsókolta az asszonyt, és így szólt:

- Majd szólok, fiam, Hamvaynak, jöjjön el, és nézze meg, mi bajod. Én azt hiszem, csak képzelődöl, mint rendszeren. - Azzal a megmosdott friss emberek jóhiszeműségével és könnyű lépéseivel elsietett.

2

Az albíróné nagyon elkeseredett volt. Úgy érezte, hogy a torkában nőnek, nőnek a mandulái, őt az ágyba szegeznek, minden nyelésnél csúful megkínózzák. Holnap este miattok nem mehet el a kaszinó estélyére, ahol pedig tánc lesz. Borzasztó - és ez a János nem törődik mindezzel, azt megteszi, hogy elküldi az orvost (a hivatali orvost, aki ingyen köteles gyógyítani), de ezzel azután vége. Siet, siet, hogy pontos legyen, és még azzal vádolja őt, hogy képzelődik. A kis albíróné olyan szálnalmasnak találta az állapotát, hogy majdnem sírva fakadt. Kétéves házasságuk óta még nem volt komolyan beteg és ilyen boldogtalan.

Becsöngette a bejárónét (Petrovitsék nem főztek otthon, kiszámították, hogy ha hozatnak, olcsóbb). Odahozatta az ágya mellé a mosdótálat, a fogport s a keféket s a törülközőt. Megvizezte az arcát, megsimította a haját, és kimosta a száját. A jó hideg víz felüdítette, s amint jól kigargarizálta a torkát, úgy vette észre, hogy a fájdalom, amit a nyelésnél érez, már jóval kisebb.

Maga is kezdte belátni, hogy a helyzet nem olyan borzasztó, és az ágyban jóízűen megreggelizett. Még eszébe jutott gyermekkorának egyik kedvenc játéka: a betegjáték, amelyet öccseivel annyiszor játszott, s amelyben az orvos kicsiklandozta az ágyból a beteget. Azután tisztára huzatta az ágyat, kiszellőztette a szomszéd szobát, átnyitatta az ajtókat, megigazította a haját, s elővette az éjjeliszekrényről azt az új Magyar Könyvtár füzetet, amit éppen tegnap vett. François Coppée *Henriette*-je volt. Egy hajtűvel fölívta, és olvasásba merült.

Alig olvasott a huszadik oldalig, amikor megszólalt az előszoba csengője. Az orvos jött.

- Kezét csókolom, nagyságos asszonyom!

- Jó reggelt, doktor úr!

- No, mi baj?

Ennél az obligát orvosi kérdésnél a doktor egy ugyancsak obligát orvosi mozdulattal leült az ágy mellett álló székre. Harminc-harminckét éves, rövid hajú, piros arcbőrű ember volt. Középtermettel, kék szemekkel és szépen ápolt bajusszal. Hangja hangos, joviális. Amikor beszél, az egész arca kissé mosolyog.

- A torkom, doktor úr, nagyon bedagadt reggel.

- Ó, ó, bedagadt, de tán csak nem fulladozott, kedves nagyságos asszonyom, hiszen az arca nem lázas!

A vidám orvos végigsimította az asszonyka homlokát. De ha vesszük, nemcsak a homlokát, hanem az arcát is. Ezt azonban nem lehetett biztosan tudni. Majd kanalat kért. Behozták. A szolgálonak azt mondta:

- Köszönöm, elmehet!

Azután az albírónének fel kellett ülni az ágyban. Az orvos pedig leült az ágy szélére, és úgy bámult be a torkába, miközben a kanállal kegyetlenül leszorította a kissé sápadt, hegyes nyelvecskéjét. Az albíróné hamar elfáradt az erőltetett ülésbe, de a doktor még mindig látni akart: megtámasztotta hátulról kezével, de úgy, hogy az ölelésnek is beillett. Mikor már eleget nézett, kihúzta a kanalat, s két vállánál fogva lassan visszaeresztette az asszonyt a párnákra... És e pillanatban hirtelen megcsókolta.

Az albírónének sikoltani se volt ideje, mert a doktor jókedvűen és gyorsan így szólt:

- Nem lesz magának semmi baja, legyen egészen nyugodt; no, én megyek, kezét csókolom.

Azzal hátat fordított és kiment. Már kívül az előszoba ajtaját csukta be, mire az albíróné magához tért a csodálkozásából.

Megcsókolták. Igen, őt megcsókolta egy idegen férfi.

Mások is beszéltek, hogy ez a Hamvay doktor megcsókolhatja a csinos asszonypácienseit, de az albíróné nem gondolt rá, hogy majd őt is.

És íme, egyszerűen és gyorsan megtörtént.

Mint egy kisgyerekekkel, úgy beszélt vele, hangosan, kedveskedve, mintha csak cukrot akart volna adni, és a cukor helyett csókot adott.

3

Az albíronénak nem volt ideje, hogy átadja magát a kikerülhetetlen töprengéseknek. Néhány perc múlva legjobb barátnőjét, Kovács ügyvédnét jelentette be a lány.

- Beteg vagy, szegény Mariskám - mondta a szőke asszony, azon az édeskésen előkelő hangon, amely *** városban az hautevolénak egyik ismertetőjele.

- Igen, beteg vagyok, a torkom fáj.

- Tehát, hála az istennek, nincs komoly bajod!?

- Dehogyan nincs, van; nem is tudom, hogy mondjam el neked...

- Ebből valami érdekes lesz - élcelődött Kovácsné -, no mondd el. Elvégre mi, jukker asszonyok, néha bosszankodunk, ha érdekessé válunk, s van is jogunk hozzá.

- Hát kérlek, nem az, amire te gondolsz - kezdte az albíroné igen komolyan -, hanem egészen más... Képzeld, az uram reggel mondja, maradjál ágyban, majd elküldi Hamvayt, és majd az megvizsgálja, mi a bajom. Hamvay eljön, megvizsgál, kijelenti, hogy nincs semmi bajom, azzal egy pillanat alatt megcsókol, és itt hagy.

- Megcsókolt, ugyan ne mondd, és te mit tettél?

- Semmit, és éppen ez a borzasztó. Nem tudtam kiáltani, a lányért csengetni. Megnémultam, és mire mozdulni tudtam, ő már elment.

- Hát csakugyan igaz! Erről a Hamvayról már hallottam ilyeneket. Szentelen fráter, pedig egészen közönséges pofája van. Tehát mondd el csak még egyszer, kérlek.

Mariska a dolgot újra elmondja. Részletesen megvitattatik az ügy. Végre Kovácsné, aki pont tizenkettőkor indul, így összegzi a tanácskozás eredményét:

- Hát kedves Mariskám, ezt meg kell gondolnod. Mindenesetre világos, hogy senki se gyanít semmit. Hamvay hallgat. Az urad nem tud vívni, és pisztoly sose volt a kezében. Szóval itt csak veszedelem lehet. Hozzá, csak magad okolhatod, ha párbaj lesz, és ő megsebesül. Másfelől megint az urad téged is kérdőre vonhat, hogy miért nem csináltál lármát. S a te urad féltékeny ember, emlékezhetsz, menyasszony korodban nem engedett táncolni. Azt mondja esetleg, hogy neked pofon kellett volna ütni a doktort, mint ahogy kellett is volna... Hiszen, ha nem lenne olyan féltékeny, mindjárt könnyebb lenne a dolgod, de így jobb lesz hallgatni.

És az albíroné megfogadta a tanácsot. Mire Petrovits hazajött, fel volt öltözve. Nem szólt az urának a dolgról semmit.

(Azt hiszem, hogy Kovács ügyvédné okos és körültekintő tanácsáról csak a legnagyobb elismerés hangján lehet szólnunk.)

4

Petrovits albíró nyugodtan járt-kelt a világban. Még aznap délután nagy sétát tett a feleségével.

Már kétéves házasság elmúltak, és még mindig nemcsak karonfogva jártak, hanem össze is bújnak. Az ismerős asszonyok ilyenkor így szapulták őket:

- Nézd a jegyepárt.

De hát Petrovits, mint a rövidlátók nagy része, nem tudta a dolgokat helyesen megítélni. Például azt sem, hogy ez a viselkedés kissé humoros, és nem felel meg az ő komoly bírói állásának. Ugyancsak a rövidlátó emberek póz nélküli természetességével beszélt, gesztikulált

a sétájuk alatt. Például elmagyarázta a feleségének a technika legújabb vívmányát - amelyről aznap délután olvasott egy újságban a *Különfélék* rovatban. Egy villamossággal berendezett lakásról beszélt, amelyben villamos gépek végeznek minden szükséges munkát. Ezenkívül röviden vázolta egy sakkparti lefolyását, amelyet aznap nyert meg a kaszinóban. Az a tény, hogy a felesége nem tud sakkozni, ebben semmit se zavarta. Hazafelé menet egy opera tartalmát mondta el, amelyet még jogászkorában látott, s amelynek, mint mondta, zenéjére semmit se figyelt, csupán azért, hogy tisztában legyen a mesével. Még egyszer meg akarta nézni ugyanazt a darabot, most már a zene miatt, de amikor megint adták, nem volt pénze, és így elmaradt.

5

Szóval Petrovitsék nyugodtan éltek. Egyik napról a másikra.

Ezalatt pedig a városban lassan, de biztosan terjedt a hír, hogy Petrovitsnét, a fiatal, szép Petrovitsnét (nem tudjátok, a Held leány!), már azt is megcsókolta az a huncut Hamvay. (Az ördög vinné el, hogy olyan jó gusztusa van!)

Hat hét múlhatott el, amire ez a hír elért Petrovits János füléhez.

A szegény fiú alig tudta kivárni a hivatalos órákat. Rohanva gyalogolt haza, és hebegve, hadarva vont a kérdőre az asszonyt. Amint a küszöbön a nagy sietségben elbotlott, leesett a csíptetője. A szemei gyámoltalanul bandzsítottak a világba.

Mariska zokogva bevallotta, hogy ki akarta kerülni a párbajt, és azért nem szólt, mert ő félt, nagyon félt, és csak pofon ütötte a doktort, és mert ő nagyon, nagyon szereti Jánost. Az albíró először ellenkezni próbált, de azután megölelte és megcsókolta síró feleségét. Délután a hivatalban Petrovits bezárkózott, és estig nem jött ki. Azután hordárt hívatott, és egy levelet adott át neki.

Mikor pedig hazaérkezett, így szólt a feleségéhez:

- No, most már nyugodt lehetsz, fiam, rendbe hoztam azt a dolgot. Gondoltam magamban, minek egyem magam, minek vagdaltassam magam, minek rontsam a minősítésemet. Mint a törvény embere jártam el.
- De hát mit tettél tulajdonképp? - aggodalmaskodott az albíróné.
- Majd meglátod holnap reggel.

6

Reggel az albíróné férje harsány hangja ébresztette föl.

Az albíró az ágyban feküdt, a reggeli újságlapot tartotta a kezében, és annak utolsó oldalát olvasta.

- Hallgass ide, Mariska - ismételte azután olyanféle hanghordozással, mint ahogy alsó gimnazisták a *Talpra magyar*-t szavalják, és mosolyogva, kipirulva olvasni kezdte:

Nylttér. Figyelmeztetés. A nagy Galeotto városunkban is felütötte tanyáját. Egy úri egyénnel és nőmmel kapcsolatban ugyanis olyan hírek kerültek forgalomba, amelyekkel szemben egy figyelmeztetéssel kell élnem. Figyelmeztetem e hírek terjesztőit és koholóit, hogy minden effajta rágalmazást aljas koholmánynak jelentek ki, s amennyiben azok nőm becsületét érintenék, a törvényes lépéseket ellenök haladéktalanul megteszem. Petrovits János törvényszéki albíró.

Az albíró kétszer is hangosan végigolvasta a cikket.

- No hála istennek - mondta az albíró -, csak hogy most már vége van ennek a kellemetlen ügynek. Add ide, fiam, hadd látom én is...

És ő is hangosan olvasni kezdte: A nagy Galeotto...

Amikor végigolvasta, azt kérdezte: - Te, mi az a nagy Galeotto?

Az albíró hosszú magyarázásba kezdett.

1907

HÉTFŐ

Délután Eöry Béla nagyon rossz hangulatban ért haza a lakására.

Reggel erős fejfájással ébredt. Szombat éjszakát a kávéházakban virrasztotta át. Vasárnap este későn feküdt le, és nem tudta magát kialudni. A lakásadó asszonya a szokás szerint felkeltette - nagyságos úr, már fél nyolc -, ő azonban annyira kábult volt, hogy újra elaludt. Azután, amikor egy pillanatra fölriadt, hirtelen kiugrott az ágyból. A fejfájás erre fokozott erővel újra megjelent. Az órára nézett, már fél kilenc elmúlt. Sebbel-lobbal mosdani kezdett, de a fejfájás még erősödött. Annyira képtelennek találta a helyzetét, hogy öltözködés közben hangosan beszélnie kellett:

- Aljas, szemét fráter vagyok, még a stréberséghez sincs tehetségem. Pedig a strébernek konzekvensnek kell lennie.

Ezt az utolsó mondatot ismételte azután, míg az utcára nem ért. Nem is reggelizett. Az első villamosba ült, és a télikabátjába húzódva, lehunyta szemekkel átengedte magát a kikerülhetetlen szenvedésnek. Mikor a hivatalba ért - a minisztériumban dolgozott -, a főnök úr természetesen éppen ott volt a szobában.

Ez azonban már alig hatott rá; az asztalához támolygott, leült és szétnézett. Úgy találta, hogy életének egyik legutálatosabb napját éli. A kályha még nem fűtötte be eléggé a helyiséget. Megkérdezte a szomszédját, egy kövéres, jó kedélyű házassembert:

- Jóska, te nem fázol?

Jóska persze nem fázott.

Nyavalyás vagyok - mondta magában Eöry, és a mandzsettájára nézett. A tegnapi piszkos mandzsetta volt rajta, miben a szombat éjjelt is átmulatta. A mandzsettát dühösen lehúzta; egy nagy kávéfolt díszlett rajta. Majd segíték én a dolgomon - mondta fogcsikorgatva, azután nevetett, s eközben kiszedte belőlük a gombokat, és bedobta a kályhába. Egész délelőtt az járt az eszében, hogy milyen pompás érzés lehet tiszta ingben lenni, s nem ebben, amely teleszívta már magát dohányfüsttel és az izgalmas mulatságok verejtékével.

Ahogy szabadult a hivatalból, ebédelni ment; elhatározta, hogy erőszakosan megjavítja a rosszul kezdődő napot. Egy előkelő szállodában evett. Leves előtt megivott egy pohár konyakot, és lassan fogott az evéshez. Később azonban kiesett a szerepéből; sietve, rágás nélkül, idegesen kapkodta be az ételt; semmi sem esett jól, és azzal kelt föl, hogy talán még ki lehetett volna kerülni a mai nap szenvedéseit, ha nem kapott volna csömört a rossz ételektől.

Le fogok feküdni - tervezte, amikor három óra tájban hazaindult. - Tisztára huzatom az ágyat, és lefekszem.

De ahogy hazaért, egy levelet pillantott meg az asztalán. Fölbontotta és elolvasta.

Kedves Béla!

Ma érkezünk Pestre mamával és a húgommal. Néhány napig itt maradunk, a Centrálba szálltunk. Látogasson meg bennünket, nagyon örülnék, ha fölkeresne.

A biztos viszontlátásig

Malvin

Mikor végigolvasta a levelet, már mosolygott, de ugyanakkor meglátta az arcát a tükörben, és elszégyellte magát a nevetés miatt. Hirtelen elkomolyodott, és a tükörbe nézve, száraz hangon jelentette ki:

- Ez a nő az enyém.

Hamarosan friss vizet kért, közben újra elolvasta a levelet, és még egyszer hangosan ismételte:

- Ez a nő az enyém.

Azután gondosan megmosdott, megborotválkozott és átöltözködött. A fejfájása elmúlt. Kevés parfümöt vett a zsebkendőjére, és megtörölte az arcát. Majd megszagolta a ruháját, nyoma se volt benne a dohányfüstnek. Ennek azután megörült. Kezdte magát jól érezni. Az arcáról eltűnt a kora reggel beteges sápadtsága. A tükörben fiatalnak, erősnek és előkelőnek látta magát.

Csak ezután kezdett foglalkozni újra a levéllel. Felhúzta a télikabátját, kalapot tett a fejére, és cigarettára gyújtva leült az asztal mellé. Behunyta a szemét, és maga elé próbálta képzelni Malvin alakját.

Malvin távoli rokona volt. Mint játszótársak növekedtek föl. Persze később szétment a jó barátság. A lányban erős nőtermészet volt. Ellentmondott a fiúnak, és nemigen engedte magát csókolgatni.

A fiú nem érzett iránta komolyan, és nem is törődött vele. Csak amikor férjhez ment egy harmincnyolc éves, kissé kövér földbirtokoshoz, bosszankodott őszintén. A lakodalomra se ment el. Azt hitte, hogy Malvin hajlamai ellenére ment férjhez ehhez a gazdag emberhez, pusztán azért, hogy gondoskodják magáról, és vágyait néhány nagyon elegáns ruha, egy stílszerűen berendezett lakás és egy valódi Steinway zongora iránt kielégítse.

Pedig nem így volt. Malvin húszéves korára hisztériában szenvedett, egy alkalommal nevetőgörcsei is voltak, és az orvos azt mondta, hogy mihamar férjhez kell mennie. A szülei is rábeszéltek, és tekintve, hogy leendő férje, csekély fokú elhízottsága mellett, nem volt éppen kellemetlen ember, kimondta az igent. Házasságuk első évében a nyarat egy fürdőhelyen töltötték.

Itt találkozott újra Malvinnal, írtak neki, hogy ott vannak, és hogy látogassa meg őket. Éppen akkor tette le az érettségét, a szülei is küldték. Június volt - leutazott.

Várták a vonatnál. Kedves, kissé szellős nyári nap volt. Malvin piros napernyőt tartott az arca fölé, s a reátűző napsugarak reflexeiben olyan volt az arca, mintha gyenge lázban égne. Béla a régi barát szerepét játszotta. Letegezte a férjet, de rögtön elhatározta, hogy hideg marad. Hiszen tulajdonképpen nem szereti Malvint, sőt ha nem hívják, eszébe se jutott volna eljönni. Estefelé a korzón ketten sétáltak együtt. Malvin megmutatta az egész fürdőt. Kisétáltak a sóstóhoz - már a nap leszállt, és a kedves festőikről beszélgettek. Azután az erdőbe mentek. Béla itt nem emlékezett már, hogy miről folyt a beszéd. Egy pillanatra hátramaradt, megkötötte a cipőjét, és látta, hogy az asszony termete mennyire tökéletes és finom lett. Malvin őszinte volt, szinte gyerekesen derült. Beszélt arról, hogy tulajdonképpen *egyedül* van, és néha rossz napjai vannak.

Eközben mind beljebb haladtak az erdőbe. A tenispályák fehér foltjai tünedeztek fel egy pillanatra lármás játékosokkal, majd villák bukkantak föl az út mellett, amelyeknek teraszán színes, világos blúzokba öltözött asszonyok és kisfiúk ültek. Termékeny, zöld nyár a fákon, körülöttük, mindenütt. Már egyszer lekaszálták a szénát, és annak szaga összekeveredett a fák

leveleinek illatával. A fürdőzenekar elmosódott hangjai hangzottak csak olykor hozzájuk. Csend volt, amit csak akkor érezünk, ha egyetlen lény sincs a közelünkben.

Eöry érezte, hogy ha valaha, hát most az övé Malvin. De egy mozdulatot se tudott tenni. Egypár percig kínosan küszködött, hogy valamit kitaláljon, mert annyira megfigyelte mindig magát, hogy formátlanságot nem tudott elkövetni. Hiába, nem jutott eszébe semmi, és azzal hagyta abba a küzdelmet, hogy: *nem*.

Ettől kezdve egy árnyalattal kimértebb és udvariasabb lett. Haragudott az asszonyra, mert az nem közeledett hozzá, és mire egész sötétben hazaértek (már vége volt a korzónak), gyűlöletet is érzett iránta.

Másnap elutazott.

De egy hét múlva, amikor visszagondolt az erdei sétára, világossá lett előtte, hogy óriási ügyetlenséget követett el, hogy Malvint szó nélkül meg nem csókolta. Miért hívta volna, ha ő is nem ezt akarta. És e felfedezés után komolyan és tartósan vágyott a bájos fiatalasszonyra.

Eöry készen volt. Megnézte az óráját, és elsietett. Jókedvvel és egészségesen szítta a ködtől megtisztult levegőt. Az üzletek kirakatainak ívlámpái már felgyulladtak, és fehér ragyogásukban valami csillapító volt. Nagyokat lélegzett, és elhatározta, hogy nem megy kocsin, mint előbb tervezte, hanem gyalog teszi meg az utat a szállodáig.

Lassan, sétálva ment, és nagyon jól érezte magát. Egy pillanatra arra gondolt, hogy mi lenne, ha nem is menne el. Azután megállt, és maga elé dörmögte:

- Hát van nekem valami bajom? Mi az ördögöt is akarok azzal a hisztériás asszonnyal?

Mire a fele úton volt, már keményen fogadkozott:

- Hozzá se fogok nyúlni, rá se nézek! Nevetséges, nem vagyok már gimnazista, aki azt hiszi, hogy az első szerelem az igazi...

Száz érvet kovácsolt, amelyek mind a Malvinnal szövendő szerelmi viszony ellen szólottak.

- Az asszonynak is tönkretelhetem a házasetet. Hátha azután már nem fogja tudni kiállani a férjét. Magam se leszek a régi ember, elvesztem a függetlenségemet. Pedig hát ha vannak is rossz napjaim, de ez a szabadság nagyszerű. A magam ura vagyok.

És azzal az elhatározással lépett be a szálló kapuján, hogy újra: *nem*.

Megkérdezte az ajtószámot, s a liften ment föl. Egy vörös szőnyeggel borított folyosón kellett végigmennie, itt már égtek a poros üvegű villanylámpák, és valami álmos estei hangulat terpeszkedett. Bekopogott az ajtón. Egy hang felelt:

- Szabad.

Erre örülten dobogni kezdett a szíve, és a homlokán verejték ütött ki.

Belépett; valóban Malvin volt. Egyedül a szobában. A hintaszékben ült. Fölkelt, és mosolyogva kezét nyújtott. A férfi reszketve fogta meg a kezét. Megcsókolta. Azután fölegyenesedett, és anélkül hogy eleresztette volna az asszony kezét, a bal karjával átölelte a nyakát, és lassan rányomta a szájára az ajkait.

1907

EROICA

Bálba járó húgaim és unokahúgaim, de egyéb leányismerőseim között is - akiket közösen jellemez, hogy: mindannyian undorodnak a chipre szagától, melyet a kabátom kihajtóján gyanús nevetések között már többször kiszagoltak - sokat hallottam beszélni a báróról, aki főhadnagy a huszároknál, és remekül táncol.

Átmulatott báli éjszakák után, ha összejöttek és behúzódtak sugdosni a kis szalonba, sokszor megütötte a fületem:

- A báró.

- Igen, a báró!

A ki nem aludt, sápadt arcú, kócos lányok között az alkonyati lusta félhomályban mintha valami kéjes ábránd szellője lebbent volna el. Föllelkesültek. Dicsérték a báró táncát, alakját, az atillájának kék színű posztóját, melyre egyszer - egy pillanatra csak, hogy érezze, milyen sima - a legfiatalabb szőke kuzinom: Judit, a fejét rá is hajtotta. Ezt Iréntől tudom, a Judit nénjétől, aki csak tegnap beszélt el nekem, amikor - mint mondotta „már úgyis lehet”.

Valóban, amikor először nekem a bárót megmutatták, rögtön tisztában voltam, hogy nem tartozik a közönséges katonatiszt báli hősök típusába. A remekbe készült lakkcsizmákban úgy taposta az aszfaltot, hogy az embernek, ha értett a dologhoz, elállt a szeme-szája, mert nem tudta egyhamarjában elgondolni ennek a különös, kimondhatatlanul könnyed és előkelő járásnak anatómiai lehetőségeit. Kicsiny, sápadt arcán az orr, egyedül az orr volt félreismerhetetlenül zseniális szabású, a szeme közönséges szürke szem, az egész arc leborotvált, és vékony ajkai lefelé konyultak. (Kissé, nagyon kissé. Dacosan vágyóan.) A haja sötétszőke, oldalt elválasztva.

Jól megnéztem. Amint elhaladt mellettem, megcsapott a belőle áradó parfüm illata. Különös illatszert használt; első pillanatban csodálatos finomnak találtam, valami soha meg nem ütött szagbillentyűt mozgatott meg az orromban - azután lassan múlt el a hatása, míg végre csak sejteni lehetett, akárcsak a halk, mindjobban távolodó vonószeneke hangját.

Nagyon tetszett nekem a báró, bár - mit tagadjam - azelőtt nagyon ellenszenveztem vele. Hallottam róla a sok dicséretet (ez magában is bosszantó), továbbá hallottam egyet-mást; hogy például a báró asszonyokkal nem foglalkozik, csupán lányokkal. Fehér ruhás, pihegő lányokkal, akiknek, amikor visszaneznek a szürke szemeibe, hideg borzongás fut végig a fehér hátukon, és a könyökig a karjuk is libabőrössé lesz.

...És megtudtam, hogy a báró mért használ olyan teménytelen sok parfümöt.

De erre csak akkor jutottam, amikor már mindent egybevetve tiszta és érthető lett előttem a báró alakja. Ez az ember meg akarta élni életének utolsó napjait - mert csak hónapok voltak már neki hátra -, és kidolgozta magának a dolgot. Csupa kontraszttal. És mert az ő élete egy rémes elmúlás volt - elment a nevető, az életkíváncsi lányokhoz. Semmi se kellett neki a testükből - hiszen a vérének minden harmadik cseppje meghalt már -, megelégedett azzal, hogy megejtette a lelkét valamennyinek.

Ó, a teste csupa gyengeség, lázas bágyadtság volt. Parfümöznie kellett magát, hogy ne érezze senki rajta a betegszagot. És ő kikereste a világ legfinomabb illatszerét, és azzal árasztotta el a ruháját. Nagy, bő bricseszeket viselt. A legutóbbi időben erősen vattáztatnia kellett a blúza vállait is, mert napról napra fogyott a húsa. A nyár utolsó báljára, amelyet a fürdőn szeptember

első szombatján tartottak, elmentem. Híreket hallottam, hogy a bárónak már csak napjai vannak hátra, másfelől Judittól sikerült megtudnom, hogy biztosan ott lesz. Megígérte neki a báró. És a báró gavallér!

A nagy verandán, ahol a fürdővendégek és a bálozók vacsoráztak, kékes fényű ívlámpák égtek, és a szeptemberi nedves, kora őszi köd mintha még kékebbre színezte volna a levegőt. A lányok vállalai hideg fényben csillogtak, és gyakran bepillantottak a bálterembe, ahol vörös villamos körték ontották a fényt. Zaj nélkül vacsoráztak szerte az asztaloknál. A lányok és a fiúk szemei minduntalan találkoztak. Judit a bárót várta, és nővérei, Irén és Gitta, akik másokat vártak, jól észrevettem: tulajdonképp szintén csak a báróra gondoltak. Egyébként senki se szólt egy szót se. A cigány is a legcsendesebb nótákat szedte elő.

Végre megkezdtek a táncot, nem volt több tizenkét párnál, és akkorra megérkezett ő is. Majdnem fölkiáltottam, ahogy az allé végén megláttam derengeni a kék blúzákat. A sötétben gubbasztó barna fák között mintha csodálkozó susogás suhant volna végig. Bámulatos energia és jókedv ült a báró arcán - szép fiatal arcán -, pedig az inai a térdénél roskadoztak, és homloka gőzölgött a láztól. A teraszt elborította a parfümje, és sarkantyúja fölverte a fázós őszi méllázást, amelyben mindenki egy pillanatra elmerült. Az arca tisztára volt borotválva, és a szembogarai csillogtak. Atropint csepegtetett beléjük - ezt könnyű volt megállapítani. És én azt hiszem, hogy a vékony ajkait is kifestette.

Többször benéztem a bálterem ablakán. Nem volt a teremben por, és kurjongatás se hallatszott. Láttam a bárót táncolni. Gyönyörűen, finom lebegéssel táncolt a fényes parketten, odasimult a lányokhoz (nem tudtam rá emiatt haragudni), és egészen az arcukba sugdosott. Minden lánnyal táncolt. Láttam, amint sorba szédültek el a parfümjétől, és részegen hunyták le a szemeiket, és hajtották hátra nyakukat. Időnként kijött a báró a verandára, és kevés pezsgőt ivott, azután egy kicsit leszaladt az alléra, és lenézett a tóra. Abban a pillanatban jött fel a nádas sötétkéék föltja mögött az újhald karcsú sarlója. A báró egy percig mozdulatlanul nézte. (Micsoda művészettel éli végig ez az ember utolsó óráit is. Kíélvezi a szeptemberi holdfeljöttét, mint egy egészséges - csak kicsit neuraszténiás - és az egyetemen bölcsészetet hallgató lírai költő.)

Mikor cigarettázva visszajött, egy francia verset mormogott. De hamarosan eldobta a cigarettát, és visszament a bálterembe. Édes, szép dolgokat mondott a lányoknak, valami tehetetlen vággyal ölelte őket vékony, fehér keze, és ragyogó szemeivel a szívükbe nézett.

Reszkettek és hozzásimultak mindannyian.

Éjfél után már minden tánc után kijött inni, és nagyon sápadt volt. - A térdeiben nem tudta titkolni a rogyasztó gyengeséget.

Valami hihetetlenül nagyszerűnek, hősinek tűnt föl előttem ekkor a báró. Vékony arcán vonaglottak az izmok, bájos tűz ült a szemeiben, és ahogy suttogott a rekedt hangján, olyan szépen, kedvesen mozgott a szája...

- Mindezt ő egy napon gondolta ki! Ez kétségtelen; amikor a művelt és cinikus emberek okosságával belátta, hogy neki mint bárónak és huszár főhadnagynak immár nincs mit tenni az életben. Ez a báró egy megalkuvásokhoz nem hajló drámai hősnek született! Igen, kigondolt előre mindent. Hogyan állít ő emléket foszló, porladozó alakjának annyi szép álmú leányfejecskében?

- Sorba kigondolta a dolgokat... Bálakra fog járni. Ahol mindenki csak őt nézi, ahol elámulnak előkelő mozdulatainak láttára. Ahol az emberek bután és bizalmaskodva és vihogva beszélnek - ő finom, elmés és mosolygó lesz. És csupa befűzött lány (csak igen kevés kivágva), akinek

báli ruháit és fehéreneműit is aznap délután még otthon vasalták, s akik szívdobogva gondolnak arra a pillanatra, amikor az ő egészséges, fiatal testüket átöleli a báró, az édes beszédű, elegáns, szőke báró.

- Igen, át fogja ölelni sorvadó izmaival, amelyben a rothadó vér már mind lassabban kereng. Át fogja ölelni üde fiatalságukat, az ő halálba menő testének megmaradt, roncs, hazug vágyaival!... De ők ne sejtsek, hogy egy szerencsétlen ember táncolja velök a haláltáncát. Csak azon a reggelen, amikor majd megtudják, hogy az ő szemei kinyíltak, hogy neki, a szép, a kedves bárónak - aki olyan finom és illatos volt mindig, de aki igazán semmi illetlent nem tett (nem is képes ilyenre igazi úriember!), ha csak egy-egy gyöngéd szorítást a reszkető csuklón, egy-egy finom simítást a bársonyos karon ide nem számítunk... Igen, ha meghallják, hogy neki, a szép, kedves bárónak immár vége: akkor mindannyian könnyezni fognak, és nem feledik el őt - a legjobb táncosukat - még akkor se, ha ötgyerekes anyák lesznek.

- Mindezt akkor gondolta el a báró. Ezt nem találtam ki, ennek igaznak kellett lenni.

Judittal táncolt legtöbbit. Judit volt a bálban a legfiatalabb lány. Tizenöt éves és csupán egy homlokkal alacsonyabb a bárónál. Gyönyörűen táncoltak. Judit szinte feküdt a férfi karjaiban, és szőke haja hozzáért a vállához. A báró pedig folyton beszélt, holott láttam, hogy minden egyes izmát csak rettenetes erőfeszítéssel mozgatja.

Három óra felé már harmat kezdett leszállani a párás, langyos, szeptemberi éjszakában. Néhányan haza készültek a vasúttal, és el is mentek. Csak négy vagy öt család maradt még ott. De a cigányok azért muzsikáltak. A báró nagy pénzeket osztott szét köztük, és föltétette a szordínókat.

Bölcs, szép és művészi halálbamenés!

Hallottam, hogy színészek, akik a színpadon gyönyörűen haldokoltak: az igazánál kellemetlenül, nehezen és többnyire a művészek csúnya, telhetetlen élniakarásával pusztultak el. Mintha az ő művészetük nélkül a világ meg nem lehetne! A báró bölcsebb volt. Minden filozofálás nélkül, ösztönszerűen rájött arra, hogy meg kell halni, és hogy szépen kell meghalni. A szép halált nem a kadétiskolában tanulta a tanáraitól, kik közül egy kövér és kopasz százados egyszer valóban elő is adta, hogy „Hogyan kell a hazáért dicsően meghalni?” Ez a kérdés tisztán zenei élményei révén vetődött föl benne. Valamikor Bécsben és Pesten sokat járt az Operába; és nem egy éjjel mint fiatal tiszthelyettes álmodta, hogy őt mint Siegfriedet temetik. Ezertagú zenekar ordító fortissimója siratja a vasba öltözött óriás hőst, és a lovát fekete posztóban vezetik. Aranykandeláberekben ég a tömjén, az asszonyok sírnak, és az arca fenn a magas ravatalon nyugalmasan néz a kék, tiszta égre.

Most erővel Chopin-mazurkát akart húzatni, és mivel a cigány egyet se tudott, hát végre beleegyezett egy régi, de kedves valcerbe, amelyet gyermekkorom óta nem hallottam sehol. Kétszer megállította a zenét, hogy „csendesebben és lassabban”.

Judittal táncolt. Bosztont táncoltak. Judit csodálatosan járta. Odaadóan és könnyedén lépkedett, kipirult az arca, oldalt hajtotta szőke fejét, és szemeit lesütötte. A cigány olyan halkán és finoman játszott... hogy önkéntelenül is Baudelaire egyik sora jutott az eszembe: *Zokog a tört szív, mint a hegedű.*

Azután látom, hogy a báró meghajtja magát Judit előtt. Sietve kijön. Az asztalnál föl hajt egy pohár pezsgőt. Fehér az arca, mint a fal. Megtámasztja a homlokát a kezével. Erőltetve mosolyog. - A zsebében cigarettát keres. Egyszerre lehanyatlik a keze. Azután kisiklik a feje alól a másik könyöke is. Ő maga meg levágódik a földre.

Odarohantam, és kigomboltam a mellén a kabátot. A szíve már nem vert, a rettentő izomerőltetés miatt a teste pár pillanat alatt már csaknem merev volt. Kinyújtottuk. Én egy asztalkendővel felkötöttem az állát, egy másikkal a szemét. Csak azért tettem ezt, mert tudtam, hogy a báró romantikus, mint mi annyian: akik mind kívánjuk, hogy bekössék a szemünket és föl az állunkat.

Benn a cigány csendesen tovább játszott. Beüzentem, hogy játsszanak: ez a báró utolsó kívánsága. A leányok összeverődtek egy sarokba. Kivörösödve néztek egymásra, azután lassanként mindannyian titkolódzás nélkül sírni kezdtek. Künn a tavon hajnali kék, őszi párák ültek. Hideg szürkület nehezedett az alléra. A fák dideregni kezdtek, amikor vittük a bárót a rendőrszobába. A fasor végéről visszaneéztem.

A teremben, mint kisírt szemek, vörösen pislogtak a lámpák, halkán szólt a zene, és az ablakon fehér ruhás lányalakok bámultak utánunk.

1907

JOLÁN

Gyermekkorom egyik legtisztább emléke: Jolánnak, a latintanárunk lányának alakja. Mi, én és Telkes Pali, mindig őt tartottuk a legszebb lánynak az egész városban, és ezt hirdettük is.

Koltai Jolán a legszebb lány! És mindannyiszor elpirultunk.

Mindig olyan finoman bánt velünk. Például, ha a latin dolgozatokat hazavittük, nem mondott valami különös szíves szót, de amikor kinyitotta nekünk az ajtót, és mosolyogva bebocsátott a szobába, hogy édesapja íróasztalára lerakjuk a füzeteket, úgy tetszett, hogy körülölel bennünket a finom, fehér karjaival. Magas termetű, nyúlánk lány volt. Többnyire piros vagy rózsaszínű empire ruhákat viselt. Ha az ember látta, mindig azt kellett gondolnia: milyen forró lehet a ruha alatt a test.

A mozdulataiban valami úriás bágyadtság volt - és szőke, selymes hajának finom illatát mindig lehetett érezni. Sokszor beszélünk is erről Telkes Palival, aki akkor legjobb barátom volt. Hogy mért szép egyik lány, és mért nem a másik. Fölfedeztük például, hogy Jolánnak azért volt olyan szép a nagy, sötétszürke szeme, mert a szem alatt, a fehér bőrben, két hamvas-lilaszínű karika kanyarodott. Ez adta arcának azt a különös bánatos és mégis kedves kifejezést.

Valóban. Többször lerajzoltuk Jolánt én is, Pali is, és ha ezt a két szelíd hajlású gyűrűt oda nem rajzoltuk az arcára, a kép nem hasonlított.

Mi mind a ketten szerettük Jolánt, és mikor még hetedikesek voltunk, akkor is naponta elsétáltunk az ablakuk előtt, és beszélgettünk, hogy mit csinálhat ő. Néha láttuk, amint az egyik ablakban megvillant a ruhája, s ez volt az egész örömünk.

Sohase beszélünk vele máskor, csak ha az apja elküldött bennünket valamiért a lakásukra. Ezenkívül az utcán nagyokat köszöntünk neki. Ránk nézett, és könnyedén intett a fejével. Ilyenkor azt vitattuk meg Palival, hogy mit gondolhat rólunk Jolán.

Egy napon - március tizedike volt - nem jött ki a korzóra Jolán, és azután is hetekig hiába vártuk. A tanár lakásán sem ő nyitott ajtót.

Mi történhetett - csak erről beszélünk Palival tízpercekben és máskor is. De mindössze csak annyit sikerült kitudni, hogy Jolán elutazott.

A rokonait ment látogatni.

Nem jött vissza. Karácsony után, tudom, egy hónapig este mindig kimentünk a vonathoz. Lassanként azután elfelejtettük. Csak néha, amikor kinn a szabadban kószáltunk, és alkonyatban hazafelé bandukoltunk, kezdtünk el hirtelen róla beszélni, és ilyenkor egész este nem tudtunk szabadulni az emlékétől. Álmainkban felénk jött, különös, édesen csillogó szürke szemeivel reánk nézett. És nekem egyszer megengedte csókolni a karját.

Csak mostanában tudtam meg - legnagyobbbészret nagymamától -, hogy mi történt azóta Jolánnal.

Jolánékhoz nagyon kevés fiatalember járt. Még, tudom, szidták is az öreg Koltait, hogy főszevénységéből vagy miből, de nem hitt senkit, és lányát nem vitte sehova. Különben is olyan ember volt mindig, mint egy harapós kutya. A templomot el nem mulasztotta egy ünnepen se, ott sorakoztatott bennünket, hogy rend legyen. És leste, hogy az úrfelmutatásnál ki nem

térdepel le, ahhoz azután odament és letérdeltette. Komisz ember volt egyszóval, s amellet folyton az általános erkölcstelenséget szidta. Valószínűleg erkölcsi elvei diktálták neki azt is, hogy leánya udvarlóit egyenkint elriogassa.

Azt mondják, hogy mindjárt a második, harmadik látogatásnál megkérdezte tőlük, hogy komoly szándékkal járnak-e a házhoz, mert ha nem, akkor ne hozzák hírbe az ő lányát, ne potyázzanak. És ebben a munkában segített neki a felesége is. Olyan egyforma gondolkodású embert nemigen lehetett találni még egy párt. Az a szegény fiatal leány sokat szenvedhetett tőlük.

Nemhiába az anyja is vénlány korában ment férjhez: nem engedte a lányát bálozni, mulatni. Pedig tellett volna. A nagymama ezen a ponton hosszasan szidta a tanárékat. Micsoda lehetetlen, ostoba, rideg emberek. Mintha mindig citromot szopogattak volna. Kiállhatatlan velök szóba is állni!...

Elég az hozzá, hogy az utóbbi időben csak Richter Zoltán, a Jolán második unokatestvére járt hozzájuk. A hatalmas termetű, elegáns fiút sokszor láttuk befordulni a Csokonai utcába, ahol Jolánék laktak.

Míg mi a hófúvásos utcán hideg fejjel szóttuk ábrándjainkat, nem tudtuk, hogy mi történik benn a melegre fűtött szobákban, ahol Jolán puha szövetű empire ruhájában járt-kelt, és tüzes vason illatos leveleket égetett el... Nem tudtuk, hogy a szobában, ahonnan halványan derengett a függönyön át a rózsaszín ernyős lámpa fénye, és vánszorogva szűrődtek ki egy Chopin-mazurka méla hangjai, Jolán zongorázik, igen, zongorázik, de úgy, hogy valakinek az ölében ül. Hosszú, selymes pilláit lecsukja, és hátrahajtja a fejét annak a valakinek a vállára, és finom ajkai, mint egy nagy, jó szagú vörös virág szirmai, pihegve kinyílnak, és odaforradnak egy másik ajkhoz.

Minderről akkor senki se tudott semmit.

Egyszer azután Jolán írt a bátyjának, aki Pesten valahol orvos volt. Nagymama állítja, hogy ezt írta:

„Jere haza, ha nem jössz, elvesztem. Csak te segíthetsz rajtam.”

És Jolán bátyja, egy hosszú, komoly ember, fekete szakállal, fehér arcbőrrel és ugyanolyan szemekkel, mint Joláné - a legközelebbi vonattal már jött is. Nagyon szerette a húgát, otthagya a betegeit és minden dolgát.

A lány pedig, mondta a nagymama emelkedett hangon, megmondta neki azt, amit se az anyjának, se az apjának.

Erre azután az orvos elment Richter Zoltánhoz. Ezt mondta neki:

- Te Zoltán, nem vagy hibásabb, mint Jolán. És egyiktek se hibás. Mégis megkérdem tőled, nem akarod-e elvenni a húgomat, mielőtt elhatározom magam, hogy mit teszek. Még ne felelj rá. Először azt is meg akarnám mondani, hogy nem foglak rákényszeríteni a házasságra semmilyen eszközökkel. Érted, nem foglak kényszeríteni. Ha akarod, elveszed, ha akarod, nem. Kérni se kérek tőled semmit, de rögtön és biztos választ akarok.

Richter Zoltán pedig azt felelte, hogy nem.

A Jolán bátyja erre szó nélkül fogta a kalapját és elment.

Így mondta a nagymama. (Azt hiszem, hogy ő sokat gondolkozott erről, de igazán is így lehetett.)

Hogy tovább mi történt, azt is mind a nagymamától hallottam.

Otthon pedig behívta az orvos a szobába az apját és az anyját, és megmondta nekik, hogy úgy áll a dolog. Hogy Jolánnak hat-hét hónap múlva gyereke fog születni Richter Zoltántól.

Az öreg Koltai erre elkezdett ordítozni, hogy rögtön kirúgja a házból a lányát. A Jolán bátyja pedig azt felelte, hogy a Jolánt fel fogja vinni Budapestre, és az apja ne merjen egy rossz szót se szólni hozzá. Ő elviszi a lányt, nála lesz, és punktum.

Az apja azt mondta, hogy:

- Pofoz fel azt a gazembert, és lödd le, mint egy kutyát.

A Jolán bátyja azt felelte:

- Éppen most beszéltem vele. Nem akarja elvenni Jolánt.

- Kényszeríteni fogjuk rá - mondta a vén Koltai.

- Nem fogjuk kényszeríteni - mondta a Jolán bátyja.

- Félsz, te gyalázatos, aki gyalázatosá akarod tenni a húgodat, félsz, hogy az ló le téged, ugye!

- így az apja.

- Nem akarom boldogtalanná tenni a húgomat - felelé egész nyugodtan a Jolán bátyja.

Az öreg hiába beszélt, hiába ordítozott, a fia nem hajlott. És másnap Jolánnal Pestre utazott az orvos. Azontúl pedig vele tartott Jolán. Ott született a gyereke is, és a bátyjával együtt nevelték, mintha csak az övéké lett volna.

Ilyenek is történnek! - fejezte be a nagymama az elbeszélést.

Tegnap délután láttam Jolánt az Üllői úton. Éppen olyan volt, mint öt évvel ezelőtt. Egy kisfiút vezettek ketten a bátyjával. Vidámak voltak, siettek, csomagokat vittek. Bájos, könnyű, lányos léptekkel ment az utcán, sokan utána is fordultak. A mozdulatai éppen olyan simák és puhák, mint azelőtt. Szürke szemei körül a gyönyörű kék gyűrűk. Melegség és tűz a szemében.

Amint köszöntem neki, könnyű pirosság ömlött el az arcán, és elmosolyodott. Barátságosan, szomorúan.

Sokáig néztem utána.

1907

JUTALOM

A bankban késő estig folyt a munka. Még egészen új bank volt; a tisztviselőket kevés fizetéssel fogadták és azzal, hogy nincs határozott munkaidő.

Fél kilenc lehetett, amikor Karcag igazgató - egy egészséges arcú, alacsony, őszülő ember - elment. A lépcsőkön találkozott Sebő Imrével, a segédkönyvvezetővel.

- Jó estét, Sebő - mondotta -, nem jönne velem, hiszen egyféle lakunk.

Ahán - gondolta magában Sebő -, ma meg akarod takarítani a kocsipénzt; és azt mondotta: - Tartom szerencsémnek, nagyságos uram!

Karcag minden este kocsin járt haza, vagy hazakísértette magát valakivel. Sokan haragudtak rá. A parasztnak egyre-másra árvereztette el a földjeit, a váltóadásokkal is nagyon kegyetlenül bánt. Félt.

Eleinte szótalanul haladtak egymás mellett. Azután a bankár kérdezett:

- Mit szokott ilyenkor csinálni, Sebő? Kicsit kávéházzik, mi?...

- Nem, nagyságos uram, csak igen ritkán vetődöm a kávéházba, rendesen hazamegyek, és pénzügyi könyveket olvasok.

- Szép, szép, képezi magát, ez szükséges is: különben nincs valami szenvedélye?

- Semmi, néha kezembe veszem a hegedűmet...

- Helyes; a legszebb szórakozás a zene...

- És a legolcsóbb is.

- Persze, a legolcsóbb.

Sebő elmosolyodott a bankár gyenge társalgási tudományán. Eközben elfordította a fejét. Akkor látta meg, hogy a sötét utcán valaki megy utánuk. A sarki gázlámpánál még egyszer visszapillantott. Megismerte az embert.

Popovics volt, a molnár, akit Karcag bankja tett tönkre, és forgatott ki a birtokaiból. Fegyvert látott megcsillanni a kezében. Sebő nem mert jelezni, hogy meglátta. Valami szédítő érzés vett rajta erőt, amelyből arra ocsúdott fel, hogy a rác pár ugrással utolérte őket, és botjával hátulról teljes erővel Karcag feje felé sújtott. Ebben a pillanatban Sebő megfordult, és bal kézzel hatalmasan meglökte a bankárt. Karcag félretántorodott, és a rác botja a földre sújtott. Vasbot volt, és a nagy erővel mért ütés előrehúztta a támadót. E pillanatban Sebő a jobb kézzel átkapta a nyakát, és rávetette magát. Fél perc alatt a földre teperte, a mellére térdelt, és a kezeit lefogta Karcag.

Nem ijedt meg éppen túlságosan, rendőrért kiáltott. A parasztnak átadták az örszemnek, és folytatták az útjukat. Sebőnek vérzett a kézfeje, egy mély harapást kapott a dulakodásban, kábult volt a feje, és valami féktelen örömmérettette ittassá. Arra gondolt, hogy most már minden másképp lesz a banknál. És eszébe jutott Karcag Adél. A gyerekarcú, hatalmas termetű Sebőt ingerelte ez a gögös arcú lány, azok a violafényű, álmodó szemek. Erre az arcra gondolt már abban a pillanatban, amikor érezte, hogy a küzdelemben Popovicsot sikerül legyűrnie.

Hazáig már nem nagy volt az út. A bankár szidta a város közbiztonsági viszonyait, azután ajánlotta, hogy Sebő a sebével mindjárt orvoshoz menjen. Végre elbúcsúzott, és így szólt:

- Azután kérem, Sebő, jöjjön be majd hozzám holnap délelőtt, megbeszéljük a dolgokat.

Hazamenet Sebő így monologizált.

- Meg fogom ismerni Karcag Adélt, és beszélek vele, és a szemébe nézek. - Ezt elmondotta hazáig vagy százszor.

Másnap délelőtt sápadtan állított be a hivatalba. Hosszú levélben megírta az esetet az öccsének, aki Pesten a technikán tanult, és utána keveset nyugtalanul aludt.

A kollégáknak nem mondott el semmit. Az íróasztalához ült, és dolgozott, mint rendesen.

Az igazgatónál sokan jártak. Csak tizenegy felé mehetett be. Akkorára híre terjedt az esetnek, a kollégák kérdezték a részletekről. Ő nem akart beszélni. Mikor belépett az igazgatóhoz, az kezét fogott vele, és megkínálta szivarral. Rágyújtottak.

- Kedves Sebő - kezdte a bankár -, az ön ügyessége megmentett engemet egy komoly balesettől. Az a kérdés, mit kíván tőlem a szívességért. Ami hatalmamban áll, megteszem. Persze, például fizetésemelésnél a részvényesektől függ a dolog.

- Köszönöm, nagyságos uram, fizetésemelést nem kérek, hiszen talán nem is lenne igazság, hogy csak azzal, hogy én szerencsés lehettem azt a gazembert ártalmatlanná tenni, megelőzzem az érdemesebb, tapasztaltabb kollégákat. - Sebő lassan és meggondoltan beszélt, a hangja kissé reszketett, mert természetellenes volt nála ez a lassú beszéd.

- Nos, tehát mivel lehetek szolgálatára? - szólt az igazgató, és kinézett az ablakon.

- Ha megengedné nagyságod, hogy tiszteletemet tegyem, hogy viziteljek... - mondta Sebő igen lassan.

Karcag egy pillanatig komolyan nézett maga elé, azután kellemetlenül, röviden, szárazon fölnevetett. - Hát hiszen, ha gondolja, csak jöjjön el valamelyik nap mondotta, és vonogatta a vállát.

Sebő fülig elpirult, mint akit rajtacsíptek a legtitkosabb gondolatán, és még ki is csúfolták utána. Egészen világos lett előtte, hogy az ő hőstette és életmentése máról holnapra teljesen összezsugorodott, semmivé lett. Hiszen csak a mesében adnak egy megmentett király életéért fele királyságot és hercegisasszony feleséget! Karcag Adél!... milyen ostobaság volt arra gondolni, hogy ezt a lányt most könnyebb lesz megkapni!

Majdnem kiabálva mondotta: - Nem, igazgató úr, nem megyek el!

Azután határozott léptekkel kiment a szobából. Az ajtót keményen csapta maga után.

1907

A VARÁZSLÓ KERTJE

A pályaudvar kapuján két magas termetű, nyúlánk fiatalember lépett ki az állomás előtti térre. A következő pillanatban megismertem őket.

- A Vass fiúk!

Együtt mentünk be a városba. Az enyhe júniusi délutánban valami nagyon kedves érzés volt az. A gimnáziumban elválhatatlanok voltunk. Érettségi óta - négy esztendeje - nem láttam őket. Külföldön tanultak. Nagyon megörültek a találkozásnak.

Az arcuk még nem férfiasodott meg végképp. Finom orrukon, a mozgékony okos szemükön a későn érő intelligens emberfajta karaktere. Modorukban ugyanaz a világfias szívesség és kedvesség, amely annyira szokatlan volt a gimnáziumban, s mégis mindenkinek tetszett.

Gyalogolva haladtunk végig a főutcán és a főtéren. Siettek. Két óra múlva tovább kellett utazniok.

- Tulajdonképpen csak a varázsló kertjét jöttünk megnézni - szólt az idősebb Vass fiú.

- A varázsló kertjét? Hol van az? - kérdeztem.

- Igaz, te ezt nem tudod. Persze, akkor nem mondtuk el senkinek a dolgot. Majd meglátod, eljössz velünk, ugye? Nincs messze...

A főtér felől a templomnak tartottunk. Végighaladtunk a parkon. Az öreg gimnáziumi hittanárunk ott ült a rendes padján, egy könyv olvasásába merülve. Köszöntünk neki. Barátságosan integetett. Azután megkerültük a templomot. A fiúk egy vak utcába vezettek, amelyről eddig semmit sem tudtam. Az utca szűk volt, és körülbelül kétszáz lépés hosszú. Sajátságos! - ilyen házakat, mint itt, sohasem láttam a városban. Alacsonyak és kezdetlegeseek voltak, de vagy az ablakok hajlásában, vagy a kapuk faragásában és formájában volt valami ósdi. Az utcán padokon és székeken öreg emberek és bánatos arcú, sápadt asszonyok ültek, apró lányok söpörték és öntözték a földet. Kocsikeréknek nyoma sem látszott.

Az utolsó ház előtt állapotunk meg. Azaz - tulajdonképpen ház nem is látszott, csak kerítés. Festetlen, magas fakerítés: olyan sűrű, hogy a kezét rajta bedugni nem lehetett, és egészen közel kellett hajolni, hogy az ember megláthassa, mi van mögötte.

Kábító virágillat csapott meg. A kerítés megett kert volt; nem nagyobb, mint egy kis szoba. A talaja körülbelül a derekunk magasságáig fel volt töltve. És tele az egész kert virággal.

Sajátos növényvilág tenyészett itt. Hosszú szárú, kürt alakú virágok, amelynek szirmai mintha fekete bársonyból volnának. A sarokban liliombokor, óriási kelyhű fehér liliomokkal megpakodva. Mindenütt elszórva alacsony, vékony szárú fehér virágok, amelyeknek egy szirma, csak egy szirma, gyenge piros színű volt. Úgy tetszett, hogy ezek bocsátják azt az ismeretlen, édes illatot, amelyet szagolva az ember azt hiszi, elakad a lélegzete. A kert közepén egy csomó bíborpiros, kövér virág terpeszkedett. Húsos, selymes fényű szirmaik hosszan lógtak le egészen a magasra nőtt haragoszöld színű fűbe. Mint egy kaleidoszkóp, úgy hatott ez a kis csodakert. Közvetlen előttem a nőszirmok lila virágai nyíltak. Százféle virágillat tevődött össze a bódító szagában, s a szivárvány minden színét megtalálhattad a virágok színében.

A kert végében, a kerítéssel szemben egy kis ház gubbaszkodott. Zöld zsalus két ablaka mindjárt a földszín magasságára nyílt. Ajtót nem lehetett látni. A háztető az ablakok felett mindjárt összehajolt. Nagy padlásnak kellett ott lenni. Közvetlenül az ablakok előtt kék

szegfűket fedeztem fel. Vagy négy percig némán bámultuk ezt a tíz négyszögméternyi kis csodabirodalmat.

- Látod, ez a varázsló kertje - mondotta a fiatalabb Vass.

- És ott a házban lakik a varázsló - folytatta a másik.

- És ott laknak a rablók is.

- Kicsodák? - kérdeztem.

- A rablók, a varázsló tanítványai és rabszolgái.

- Ők kimennek rabolni a városba. Ilyenkor mennek ki, föld alatti utakon. A templompadláson bukkannak föl, és a toronykötélen ereszkednek le. Barna köpenyük alatt kis olajlámpát rejtegetnek, és övükre akasztva álarcot, töröket, pisztolyokat visznek.

- Csendesen lopóznak be a házakba, vagy az ablakon másznak be. Kis csákányaikkal pár pillanat alatt felkapaszkodnak az emeletes házak szobáinak nyitva hagyott, sötét ablakain.

- És azután gyorsan a szekrényekbe bújnak.

- Senki, aki a házban lakik, észre nem veszi őket, és akkor már elhelyezkednek a ruhák és skatulyák között. Meggyújtják kis lámpásaikat, és nesztelenül várnak.

- Várnak, míg mindenki le nem fekszik, és akkor kibújnak, végigjárják a szobákat, feltörik a zárat, levágják a gyermekek fejét, és töröket otthagyják az apák szívében.

- És elviszik a kincseiket a varázslónak.

Mintha valami elfeledett, régi verset mondott volna fel a két fiú, úgy mondták el a varázsló barlangjának titkait. Ezalatt folyton néztük a kertet.

- Elképzeled, most mi van ott benn? - kérdezte a fiatalabb Vass.

A bátyja felelt helyettem:

- Itt, a zsalus ablak megett van a rablók hálószobája. Alacsony, vakolt odú. A falon egy lámpás pislog, és jobbra-balra hat-hat szalmazsák a földön. Az egyik oldalon hat rabló alszik, összekuporodva; az arcukat se látni.

- A másik oldalon üres a hat ágy.

- A rablók már a föld alatti utukon elindultak véres munkájukra.

- Amikor fölébredtek, négykézláb másztak ki a szobából, mert az alacsony helyen fölállni lehetetlen.

- A varázsló akkor enni ad nekik. Gonosz, fekete szemével mintha azt mondaná: egyetek, és hozzatok nekem sok kincset, aranyat, ezüstöt.

- A rablók friss békákat és gyíkokat esznek, továbbá többéves cserebogarakat kapnak csemegéül, amelyek, mint befőttek, üvegekben állanak a varázsló kamrájában.

- Azután menniök kell. A varázsló pedig meggyújtja a lámpását, mely egy koponyában van elhelyezve, és virraszt a szobájában. Olvas, örködik. Nehogy baj érje a rablókat.

- Nehogy feléledjenek a kutyák vagy a gyerekek.

- És mikor keleten szürkülni kezd már az ég, akkor idejön: lefekszik a kertbe.

- És akkor minden virág leánnyá változik. Ő pedig hempereg a virágok között...

- Míg csak haza nem jönnek a rablók, és akkor átveszi a zsákmányt, elrakja a föld alatti raktáraiba, és aludni térnek mindannyian. És egész estig csendes, kihalt a ház.

- A szomszédok közül senki se tudja, hogy ki lakik itt..

Néhány percig szótlánul néztük a varázsló kertjét; akkor az egyik Vass fiú hirtelen megnézte az óráját.

- Huszonöt perc múlva indul a vonatunk - mondotta, és könnyen sóhajtott.

- Mennünk kell - mondta a másik.

A keleti égen már látszottak a csillagok. Az utcában csend volt, mint a temetőben; sehol egy élő lélek kívülünk.

Visszaindultunk. Szótlánul haladtunk a templomig. A két Vass fiú elmélázva nézett maga elé. Megkerültük a parkokat. A kútnál három szolgálólány húzta a vizet. Jókedvűen nevettek, csinosak voltak. A két fiú rajok nevetett.

A varázsló virágainak nyomasztó illata lassanként elszállt a mellükről. Egy bérkocsi haladt arra. Fütttyentettek. Mosolyogva búcsúztak, és könnyedén szöktek fel a kocsira. A kocsis a lovak közé csapott. És elrobogtak a villanyfényes főutca felé.

1907

ISMERETLEN HÁZBAN

1

1843-ban vagy 44-ben halt meg Io, Pesten, a Váci utcában. És ahogy késő szeptemberi alkonyaton tegnapelőtt betévedtem *abba* a házba, átölelt engem a sötétben gyengéden, mint valami illatos szellő, amely leanderbokrok felől jő.

2

Az udvar, ahol ez történt, ahová betévedtem, szűk volt, és a második emeleten túl tisztán derengett a háztető háromszögében az ég szürkészöld alkonyati színe.

Végignézttem az emeletek folyosóin, sehol *senkit* se láttam.

3

Az ablakok mögött azonban elhalt kacagások bujdosnak, és Io újra átölelt engem a sötétben, *gyengéden*, mint valami illatos szellő, és megcsókolt az ajkamon. Félénken, egy pillanatra csupán. Mintha csak puha arcát érintette volna a szájamhoz. És a szája csak a levegőben suhant volna el az ajkaim előtt.

4

E pillanatban *megláttam* őt. A második emelet kis folyosójának végén jött, olajlámpással a kezében.

5

Fölnézett reá, és *lemosolygott* hozzám, mint egy ártatlan leány, aki először mosolyog férfitra. Körülnéztem az udvaron, és akkor láttam, hogy a kaput bezárták. Egy zöld kendőbe burkolózott öregasszony olajlámpást akasztott a falra. És leült egy székre ottan. Io pedig lejött hozzám a keskeny csigalépcsőn. Egy régi dalt dúdolt, és szerényen, halkán, mosolyogva nyújtott kezét. Mint aki szerelmes és szégyenkezik.

- Io - mondtam neki -, te ismerted a Nagypát!

6

A leány nem felelt. Piros színű lenge ruháján és mezítelen illatos nyakán apró fénykarikák táncoltak. Tágra nyitott szemekkel *némán* bámult az arcomba.

- Io - mondtam -, ha nem akarsz beszélni, vezess a szobádba.

7

Megfordult, és fölfelé indult a kanyargós falépcsőn. Hogy az első emeletig értünk, láttam, hogy ajtók nyílnak ki körös-körül a folyosón, és színes ruhájú lányok néznek bennünket. Gonosz és ellenszenves volt az arca valamennyinek. Ezek még nem ismerték a Halált és a boldogító Jóságot. *Félnem* kellett az erős, mérges parfümüktől, amely apró felhőkben szállongott szerte róluk.

8

Io sietett. A második emeletre érve, már nem láttam lenn világosságot. Sőt, úgy tetszett, hogy mindaz, ami lenn volt, az udvar, kapu, a zöld kendős asszony és a Váci utca most elsüllyedt, eltűnt, és a magasságban nincsen semmi, csak az ajtó s mögötte Io szobája. Megreszkettem erre a gondolatra, és valószínűleg *leszédülök* a mélységbe, ha Io át nem ölel, és be nem tuskol a kis szobájába.

9

Itt fehér függönyök lógtak az ablakon. Magas, szögletes szekrény állott a fal mellett és egy kicsiny, mennyezetes ágy, az Ioé.

- Io - szólottam -, feküdj le *halotti* ágyadba, és aludj el.

És ő szótlanul vetkőzni kezdett.

10

Kényszeredetten és illetlenül mosolygott reám. Lehúzta a harisnyáit, kis piros papucsait és könnyű *selyem*-köntösét. Azután az ágyra ült, lassan, mosolyogva lehajtotta a fejét a párnára, és egyenként a takaró alá húzta apró, kislányos, fehér lábait.

Ekkor én suttogva, reszketve, majdnem zokogva beszélni kezdtem.

11

- Ó, én tudom, Io - mondtam -, tudom: te találkoztál egy tavaszon a Nagypával. És megláttad az ő tizenhét éves rózsaszínű fiúarcán a *szerelem* áldását. Ugye, Io. Mert ő volt a legszebb azok között, akik akkor az egyetemen tanultak.

12

- Finom, fehér kezei rántalanok voltak. És a kék erek, amelyek később kidagadtak és kicsomósodtak rajta, akkor lenn bujdostak, a friss, eleven izmok között. Valószínűleg a *kezét* is megcsókoltad, s ezen nem is kell csodálkoznom, mert szeretted őt, Io, és emiatt *csábítottad* el őt ebben a szobában.

13

- Hányszor jött el hozzád azután, és ült itt a Nagyapa nálad? Szép, fiatal arcára vékony rétegben rakódott reá a gonosz *mósusz*-illat, amelyet kis ládádban tartogattál. Te okoztad, Io, hogy a Nagyapa rószaszín arcára apró ráncocskák ültek. Mégpedig igen korán. A szeme köré. És az orrcimpái mellé.

14

- Nem vádollok, Io, csak azt akarom neked megmondani, hogy miattad sírt Nagyanya *annyiszor*, amikor félt, hogy Nagyapa őt nem szereti többé. És most valami fájó és borzasztó dolgot mondok neked: nem is szerette. Csak téged szeretett életében, Io. Ezt te persze nem tudhatod.

15

- Én azonban jól tudom, hogy mielőtt Nagyapa hazament Pestről a nyári szünidőre, hosszan csókolta a nyakadat. És az ajkaidat is. Meg a *violaszínű* könnyes szemeidet is.

A Nagyapa elment haza, és te a legnagyobb vétket követted el, Io. Feledtél, feledtél. Olyan nőknél, mint amilyen te voltál, a legnagyobb vétek, a végleges züllés ez.

16

- Ezt nem pótolhattad helyre soha. Méltatlan lettél a drága ifjú szerelemre. Nem őrizted a kincset. És a szerelem megbosszult téged. Mert emiatt öregedtél meg, Io. *Nem* vágytál a szerelmi csók édességére, és - ó, szégyen - kezdted édesnek mondani valamennyit.

17

- És amikor a Nagyapa sokkal később, a kisfiával, az én apámmal Pestre jött, találkoztatok a Stáció utcában. Emlékszel rá? Vagy ezt is elfeledted?

Szent István napja volt. Nagyapa a bal kezének mutatóujjánál vezette apát. Apa szép, barna szemecskéi pedig tágra nyílván bámulták az ismeretlen nagy város csodáit. Te ott álltál az utcasarkon, és *nem ismerted meg a Nagyapát, hanem hátat fordítottál, és elindultál más irányba.*

18

- Ó, a Nagyapa sokat gondolt reád. Mert igazi nemes férfiúi lelke volt, és az első szerelem gyökereit belőle semmi ki nem irhatta. Aznap este, amikor lefektette fáradt kislányapuskámat, igen töprengett Nagyapa, hogy elinduljon-e a keresésedre. Gyertyavilágnál éjfélig virrasztott a szálloda szobájában, és végigmuzsikáltatta lelkén a régi csókjaid dudorászó emlékeit. A legszebb ifjúságnak andalító zenéjét.

19

- Mit mondjak még, Io. A halálos ágyán is rád gondolt. Ott állott mellette Nagyanya, ez a szép, csodálatosan kedves, hű asszony, orvosságot adott neki, és megtörülte verejtékes homlokát. És Nagyapa mégis *rád* gondolt...

20

- Ezeket akartam neked mondani, Io. Azután meg akartam igazítani a függönyöket halotti ágyadon, és meg akartam gyújtani a mécsest a szentkép alatt. Engedd hát, hogy távozzam.

21

Io most lehajtotta a fejét a párnára, szomorúan nézett rám, és elnyújtózott az ágyon, mint valami halott kismacska.

Megigazítottam az ágymennyezet fehér függönyeit, és meggyújtottam a kék üvegű mécsest a Mária-kép alatt.

Io ibolyaszínű nyitott szemei úgy sötétlettek a fehér csipkefátyolon át, mint két szegény, eltévedt, elpusztult bogárka.

22

- Io - mondtam -, számodra nincs irgalom a túlvilágon. Sohase lesz nyugalmad. Éjjel a folyosón és a lépcsőházban kell bolyonganod, hogy a későn hazatérő ifjak és férfiak szívét riaszd szellemcsókoddal. Sajnálak e szomorú élet miatt. A kis falépcső, a szűk folyosó, a petróleumlámpa halvány világossága mellett, nem a legkellemesebb sétahelyek. Különösen, ha a házmester takarékoskodik az olajjal, és a lámpa emiatt keservesen füstöl... Hanem most megyek, Io, nemsokára éjfél lesz, isten veled!

23

Kiléptem a szobából. Lebotorkáltam az udvarra, és kimentem a házból. De mire hazaértem, már jóval elmúlt éjfél. Amikor kinyitották a kaput, gyenge érintést éreztem a vállamon, és megborzongtam a fülem mögött. Mintha egy könnyű női kéz megfogott volna, és mintha hűvös ajkak csak egy szempillantásra - mint valami szellő - megcsókolták volna a nyakam.

1907

APA ÉS FIÚ

Valamelyik téli délelőttön az anatómiai intézet igazgatójának első asszisztense egy embert jelentett be, aki sürgősen akar beszélni a méltóságos úrral.

Az igazgató kiüzent, hogy csak pár percig fogadhatja, mert előadást kell tartania. Tényleg, a tanterem zsongott már az orvosnövendékektől.

A látogató, magas, jól öltözött, sápadt ember, belépett, mélyen meghajtotta magát, és az izgatottságtól csaknem hadarva, beszédbe fogott. Simára borotvált arcáról azt hihette volna az ember, hogy nem is magyar, pedig tiszta kiejtéssel beszélt. Erősen rövidlátó szemei előtt fekete keretű csíptetőt viselt.

- Bocsánatot kérek, méltóságos uram, hogy háborgatom, de a dolog annyira sürgős, legalábbis nekem. A nevem Gyetvás Pál, mérnök vagyok, és tegnap érkeztem Amerikából. Mikor leszálltam a vonatról, az édesanyám azzal fogadott, hogy az apám már nem él. A halálát jelentő levelet azon a napon kellett volna megkapnom, amikor hajóra szálltam, hogy hazajöjjenek... Szóval megtudtam, hogy az apám kétségtelenül meghalt, mégpedig a klinikán. Az anyám, aki nagy nyomorban volt, mikor hazajöttem, nem tudta eltemettetni. Szóval otthagya az apám hulláját, mert azzal biztatták, hogy a klinika eltemeti. Most én utánanézttem a dolognak, és tegnap megtudtam, hogy ide, az anatómiai intézetbe szállították a hulláját, hogy rajta az orvosnövendékek tanuljanak. Azt is megtudtam, hogy csak akkor temetik el a hullákat, ha már egészen apróra fölaprították, s akkor ezeket a cafatokat összekeverve koporsókba teszik. Azt szeretném már tudni, hogy ilyen sors érte-e az apámat, vagy amint az a szolga biztatott: talán a csontjait kifőzték, és csontvázra állították össze. Ezt szeretném tudni, és kérem a méltóságos igazgató urat, hogyha így áll a dolog, akkor méltóztassék nekem kiadni a csontvázat vagy a koponyát, de az egész csontvázat inkább, hogy eltemettessem... Szóval, esedezem, igazgató úr, méltóztassék megnézni, megvan-e az apám csontváza talán, a szolga azt mondta, hogy e célra a szép, erős csontú hullákat szokták kiválogatni, az én apámnak pedig hatalmas csontjai voltak, s olyan magas volt, mint én... És az intézet költségeit megtérítem...

Az igazgató e hosszú és izgatott beszéd alatt nyugodtan simogatta a szakállát, majd csöndesen és igen lassan beszélve megszólalt:

- Hát kérem, én megnézhetem, hogy hívták, kérem, az apját?

- Gyetvás Pálnak, mint engem.

- Az intézet ugyan nem ad ki hullákat... de ha a csontváz megvan: talán még a főzőpincében, vagy esetleg már össze is állítva, nem vonakodom, és az úrnak ki fogom adni.

Az igazgató csöngetett. Egy fehér kabátos asszisztens jelent meg.

- Kérem szépen, doktor úr - szólott az igazgató -, nézesse meg, múlt hónapban vagy az azelőttiben dolgoztak-e föl Gyetvás Pál nevű hullát, s ha igen, készítettünk-e belőle előadási csontvázat.

Az asszisztens elsietett, a tudós pedig helytel kínálta meg különös vendégét.

Ötpercnyi néma várakozás után, mely idő alatt a vendég idegesen rázogatta a térdét, a tanár pedig zsebre dugott kezekkel az esős utcába bámult ki - berontott az asszisztens.

- A hulla, kérem, megvan a jegyzékben, a belgyógyászatiról kaptuk. Nálunk lett boncolva a „Cé”-ben. Harmadéveseknek adtam, mert szép volt a skeletje; a múlt héten maceráltattam Mátyással, és tegnapelőtt állították össze. Igen jól sikerült; boncterembe tettük be - amint

méltóztatott mondani -, mert az elsőévesek a múlt hónapban eltörték az egyik boncteremi csontvázat.

A jövevény valami hirtelen görcsös taglejtést tett. A professzor pedig az előbbihez tökéletesen hasonló lassúsággal ismét megszólalt:

- Kérem akkor a doktor urat, hogy adassa ki ennek az úrnak a kérdéses csontvázat. Majd lesz szíves, kérem, a költségeket a kezeimhez lefizetni, mennyi is, doktor úr? - Ugyebár, egy hullamacerálás és -összeállítás harmincöt korona.

Az ember gyorsan kivette az erszényét, és gyorsan fizetett. Miközben már kevésbé izgatottan, sőt bizonyos vidám megkönnyebbüléssel így szólt:

- Tessék, méltóságos úr, köszönöm a szívességét, bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodtam. Ajánlom magam.

A mérnököt a boncterembe vezették, ahol az egyik sarokban ott állt a „kérdéses” csontváz. Hatalmas, erős csontú, gyönyörű koponyája, porcelánfehérre főzött skeletum.

Az idegen egy ideig csodálkozva nézett rá. Valószínű, hogy csontvázat még nem is látott. Körülnézte előlről-hátulról, megforgatta az állványán, végigsiklottak az ujjai a bordáin, megtapogatta a rugókat, amelyek az állkapcsot kötötték a fejhez, azután gyámoltalanul nézett a szolgára és az asszisztensre.

Az asszisztens dicsérni kezdte a koponyát, mire az idegen hirtelen kíváncsi lett az anatómiai tanulságokra. De a fehér kabátos ember hamarosan elbúcsúzott, mert az előadáson volt dolga.

Az öreg szolga úgy érezte, hogy vigasztalnia kell. A tudományát szedte elő.

- Ilyen gyönyörű skelet, kérem, már régen nem találkozott; mondta is a Gyuri, aki a II. számú anatómiában van: ezt a hullát, Mátyás bácsi, szeretném elvinni maguktól.

Az idegen lehorgasztotta a fejét, és lóbálni kezdte a csontváz lábát. Az csörögve lengett ide-oda. Majd szemüregébe nézett sokáig, kezdte rágni az ajkát.

Az öreg cinikus Mátyás, aki harminc esztendeje dobálta ide-oda a hullákat, mást se tett, jól látta, hogy az úrnak könnyezik a szeme, és ő maga is kötelességszerűen érzékenyült:

- Talán valami rokona tetszett lenni a nagyságos úrnak?

- Az édesapám volt!

- Az apja. Hm, hm. Hát bizony... - Erre azután elhallgatott. Egy ideig csendben állottak ott, a csontvázra nézve.

A csontváz fia néhány pillanatig azt hitte, hogy mondania kell valamit, azt hitte, hogy azt a különös kevert gondolat- és érzelemvihart, melyet a lelkében készülődni érzett, ki kell engednie.

De a vihar, mielőtt jött volna, elsimult a tiszta, fehér porcelánoktól csillogó boncteremben; a bánat, a halál fájdalommal illant, és fölolvadt a nagy ablakok világosságában. A mérnök, mintha egyszerre csakhamar meggondolta volna magát, megfogta a csontvázat az állvány vasrúdjánál, és cipelni kezdte az ajtó felé. Elszántan sietett előre furcsa terhével, miközben szeméit lesütötte, mintha pirult volna az édesapja miatt.

Keresztülment a nagy folyosón, és még néhány elkésett orvosnövendék látta, amint viszi a csontvázat, melynek kezei, lábai valami különös táncot jártak, amint a borotvált arcú ember ügyetlenül magához ölelte. A fiú az apját.

1908

GYILKOSSÁG

A gyorsvonat étkezőkocsijában találkoztam Gecső Bélával, a dúsgazdag Gecső Zoltán fiával. Nagyon megörültünk egymásnak.

- Hova utazol? - kérdeztem.

- Pestre megyek, ott maradok. Nem bírom ki otthon.

- Az apáddal?

- Igen, vele is mindig hadilábon állok, tudod... napszámok és efféle miatt.

- Persze, a szocializmus nem tetszik az öregúrnak.

- És még kevésbé az, hogy én magam is szocialista vagyok.

- Nem is illendő dolog egy ötszáz holdas birtok leendő örökösétől.

- Most azonban más okaim is vannak, hogy elmenjek hazulról.

- Micsoda okok?

- Hát nem hallottad az esetemet?

- Nem én.

- Hát barátom, úgy nézz rám, hogy én embert öltem.

- Ne beszélj!

- Úgy van, embert öltem. Milyen egyszerűen mondom, mi? És milyen átkozottul egyszerű dolog volt ez! Hallgass csak ide.

Július huszadikán történt, most két hét előtt.

Éjfélkor bújtam ágyba. Fájt a fejem, nem tudtam aludni. Már egy jó órája hánykolódtam, amikor egyszerre fűrészelő, őrlő zajt hallok. Egészen véletlen volt, hogy a fájós fejemet egy pillanatra a falhoz szorítottam. Akkor hallottam meg ezt a különös zörgést. Elveszem a fülem. Nem hallok semmit. Megint odaszorítom a falhoz. Újra hallok a hangokat. A tornác végén kellett valakinek zörögni! Várom, hogy a kutyák majd ugatnak, de nem ugattak, és erre megnyugodtam.

Ismersz, milyen vagyok. Ideges, tehát gyáva. Sok bajom volt amiatt is az apámmal, aki azt képzelte, hogy az ő szangvinikus temperamentumát, vakmerőségét éppen úgy örökölni fogom, mint akár a nemesi címert. Szóval gyáva vagyok. De azért mikor kis idő múlva újra hallani kezdtem a hangokat, mégis elhatároztam, hogy ezt a titokzatos ügyet magam fogom tisztázni. Különbösen sem volt más választásom, mert a felső épület, ahol a család aludt, legalább százméternyi távolságban van az alsó, régi kúriától, ahol pedig magam aludtam..

Érdekes, hogy este a vacsoránál éppen azt bizonyítottam apámnak, hogy milyen nevetséges, abszurd dolog a lopást olyan szigorúan büntetni, amikor mindenkinek - akinek csak gyomra van - már természet adta joga enni is; és ha nincs ennivalója - lopni. Mondom, éppen ezekről a dolgokról beszélgettünk... Na, most hallgass tovább. A rá következő pillanatban harisnyát és nadrágot húzok, azután a szobám ajtaját lélegzet-visszafojtva kinyitom. Nem tudom, hogy a fejfájás okozta-e, de nyoma se volt bennem a félelemnek. Hallgatóztam. A tolvaj vagy a rabló igen óvatosan dolgozott. Szinte szakértelemmel. Emlékszem, ott a sötétségben elmosolyodtam ezen a szón, hogy „szakértelem”. Azután megtapogattam a karjaimat, éreztem, hogy erős

vagyok, és más vágyam nem volt, mint hogy a tolvajt, bár egy pillanatra csak, látni szerettem volna. Szerettem volna megnézni az arcát, a természetét; elbírok-e vele? Barátom, nem tudom megmagyarázni, de olyan bátor voltam, hogy szinte örülni kezdtem a rám várakozó izgalmaknak.

Hallhattam, hogy kiemeli az ablaküveget, keresztülhasítja a függönyt, és bemászik a dohányzóba, ahol a pénzszekrény és a gazdasági számadások állanak. Én akkor már a könyvtárba lopóztam át. Most már csak egy ajtó választott el bennünket. Nemsokára egy gyufa sercegését hallottam, mire előntött az izzadság. Ekkor vettem csak észre, milyen örülten izgatott vagyok. A szívem dobogott, az inaim reszkettek, és a szájam kiszáradt. Lehasaltam a padlóra, és megnéztem, hogy világosságnál dolgozik-e. Az ajtó alatt semmi fény se derengett, de hallottam, hogy a pénzszekrényt vette munkába.

Tehát a pénzszekrénynél áll! Egészen az ajtóig lopóztam. A szívemet a számban, a fülemben, a gyomromban, a lábujjaim hegyén éreztem lüktetni. Szinte be voltam rúgva a bátorságomtól... azután hirtelen kicsaptam az ajtót.

Két lépéssel a pénzszekrénynél voltam, s amint számítottam is, beleütköztem a rablóba. Egy állati hang szaladt ki belőle. Éreztem, hogy ez az ember halálosan megijedt. Beleharapott a jobb kezembe, mire én a bal kezemmel szemébe boksoltam, és megkezdődött a küzdelmünk a koromsötétben. Csak harapni tudott ez az agyonrajedt ember, de én lenyomtam a földre, és körülkaroltam a térdemmel, úgyhogy a bordái ropogtak. Erre lihegve köpködni kezdett, mint egy varangyos béka. És amikor lefogtam a fejét, a ruhámba vájta a fogait. Erre mind a két kezemmel elkezdtem nyomni a gégejét. Mint vaskapcsok, úgy tapadtak rá ujjaim a nyakára. Fáradhatatlanul és minden erőmet összeszedve szorítottam, nyomtam. Szinte beleszédültem az erőlködésbe és az ölnivágyás állati kéjébe.

Egy ideig még karmolta a kezeimet, de igen erőtlenül. Végre lehanyatlottak a kezei és nyögött. Iszonyúakat. Hármat. Nem olvastam meg, de most is, mintha egymás után hallanám ezeket a nyögéseket. Teljesen úr voltam a testén, de nem tudtam - ezt értsd meg -, nem tudtam levenni kezeimet a nyakáról. Azt sem tudtam, mennyi idő telhetett el így. Lehetett egy perc, lehetett három óra. A végén, ezt jól tudom, valami rettenetes csömör, fáradtság váltotta föl a diadalérzésemet. Mintha nem lenne többé agyvelőm, és rémséges hülye volnék, mintha ítéletnapig ott kéne ülnöm a koromsötétben, hogy szorítsam ezt a nyomorult gégejét.

Egyszerre megéreztem, hogy a nyak merev és jéghideg. Fölugrottam, és a hálószobámba siettem vissza világosságért. Azután gyertyavilágnál megnéztem az embert. Péter volt, a tavalyi kocsisunk. Olyan szűk mellű, beesett, borostás arcú, gyér bajuszú paraszt.

Sárga szemei düllelten néztek reám. Az arca szederjes volt. Halott volt.

Megrémültem és elhültem, azután ész nélkül hozzáláttam az élesztgetéshez. Dörzsöltem, vizet freccsentettem az arcába, majd fejtellenül szaladgáltam ide-oda. Csakhamar mégis eszembe jutott, mit kell tennem: fölhívtam a cselédeket. Akkor láttam, hogy a három kutyánk ott hever az udvaron, döglötten. Két legénnyel csináltattam mesterséges légzést, egy harmadikat pedig orvosért küldtem. Mialatt mi a gyertyavilágnál rángattuk Péter élettelen karjait, jött a legény mondani, hogy nincs otthon a doktor. Folytattuk az élesztgetést hajnalig, három óra hosszáig, eredménytelenül. Végre be kellett látnom, hogy hiába minden, megöltem egy embert, megfojtottam egy szegény, gyöngé kis parasztot.

És akkor körülnéztem a szobában. A Wertheim-kasszán egy háromujjnyi vésett bemélyedés volt. A földön pedig ott heverték a hulla mellett szegény Péter betörő szerszámai. Egy rossz ráspoly, egy kalapács, egy fűrő, amelynek rég elveszett fogója helyett nyers fenyőfából csinált valaki egy másat, továbbá egy csorba kézifűrész. Ezekkel akarta ő megfűrni a Wertheim-

kasszát. Eldolgozhatott volna velök ítéletnapig. Tudod, amint megláttam ezeket a nyomorúságos szerszámokat, ezeket a szegényes kis gyerekjátékokat, ott Péter mellett, és néztem a kidülledt szemeit, valami rettentő szánalom, sajnálkozás kezdte szorongatni a torkomat. Csakhogy hangosan sírni nem kezdtem. Szegény, szegény Péter!... Hogy én ezt a nyavalyás, gyöngé embert, akit megörölt az élet, a munka és szegénység, teljes erőmmel támadtam meg, ez iszonyú szégyen volt. Érted, ez volt a legrettenetesebb. És ezen már nem lehetett segíteni.

(Gecső Béla újra a sírás határán állott. Nagyon fölizgatta az emlékezés. Vigasztalni próbáltam, de nem sikerült. Elhallgatott, és nem törődött velem többé. Mereven bámult ki a gyorsvonal ablakán a távolba.)

1908

SZOMBAT ESTE

Szombat este, ó, az mindig a legszebb. E napon ugyanis nincsen meleg vacsora - hús, főzelék vagy tészta, amit sorban meg kell enni -, hanem sok minden. És ehetünk, amit akarunk. Akár teát, amelyet nagymama főz a nagy rézszamováron, a pohárszék melletti kis asztalon. Akár tojást: és akkor szólni kell Évának, a szakácsnőnek, hogy mennyi kell. Akár apró halakat, amelyeket apa hoz haza egy dobozban. Szóval, pompás az egész. Az asztalon egy nagy tálban pirított kenyér van és egy másikban vaj és túró, a harmadikban főtt burgonya.

Ilyenkor apa és anya is, mintha jobban örülnének. És ők is, legalább azt hiszem, szeretnék, hogy mindig ilyen vacsora legyen, mert ez sokkal jobb és kedvesebb, mint a többi napi rendes vacsorák.

Nagymama ilyenkor csak teát iszik. Bordó színűre főzi, és mialatt fő, a csészéjében cukrot éget hozzá rummal. A rum lilás rózsaszínű lángocskákkal ég, és kicsapkod néha a csésze szélén túl is, a nagymama meg leteszi a szemüvegét, és mosolyogva nézi; közben cukrokat dörzsöl a citromhoz. Apa halat eszik először, de azután behozatja a paprikát, a sót, a borsot, a mustárt, a köménymagot, a káprít és a petrezselymet. Mindenikből szed egy keveset, sok túrot és vaját vesz hozzá, azután pedig a vastag, ezüst tejeskanállal szétkeveri az egészet. Pompás ez kenyérre kenve. Én és Dezső mindenből eszünk sorban. Anyikától kérünk, ő mindent ad. Ha apa így szól: Én nem bánom, de ezek a gyerekek betegek lesznek - akkor ő megkéri: - dehogy lesznek, vigyázok én.

Vacsora után apa rágyújt. Én elhozom a sarokból a pipát, Dezső a gyufát a fiókos szekrényből és Eti a dohányos szitát. Apa lassan megtömi a nagy, faragott tajtékpipát, és azután rágyújt. Gyönyörű, kék füstkarikákat bocsát; mindenkinek hármat; nekem is, Etinek is, Dezsőnek is, és ha kérjük, nagymamának és anyának is. Azután újságot olvas. Anya előveszi a szekrényből az *Olajág*-at, és olvassa. Nagymama a konyhába siet, magával viszi a kamrakulcsot.

Nemsokára jó be Julis. Hozza a mosdótálat; forró benne a víz. Lábat kell mosni. Rendesen Eti kezdi. (Ráfogtuk Dezsővel, hogy lánynak leelőször kell a lábat mosni.) Julcsa pedig összeszappanozza a lábunkat. Csiklandja, mossa, öblíti, míg csak egészen nem tiszta. És három mesét mond el ezalatt. A vasfejről, A hét hollóról és a Boszorkányokról. Legszebb a boszorkányokról szóló.

Ekkor már apa és anya bemennek a tisztaszobába. Két lámpást visznek be, és felnyitják a zongorát. Apa zongorázik, anya mellette ül. Közben beszélgetnek, és apa olykor megcsókolja anyát.

Míg Julcsa a mesét mondja, hallgathatom a muzsikát is; mert mindkettőt jól ismerem. Nagyon szomorú zene, csak apa és anya szeretik. Mi nem. Ha valami vígat kezd apa, bezzeg fölugrunk és táncolunk az ágyban. (Egyszer leszakítottuk így a ruganyt, de ez nem szombat este történt, mert ha akkor történik, akkor nem lett volna verés.)

Julcsa azután kiviszi a tálat, feltörüli a padlóról a tócsát, és mi már szundikálni kezdünk. De nem jó elaludni mindjárt. Többször felnyitjuk a szemünket, mert a Homokember még nem jött, és addig úgyse lehet jól aludni. Meg kár is, amikor olyan szép minden. Az ebédlői lámpa csak kicsit világít be a szobába, mert behajtjuk az ajtót, és jól halljuk a zongorát. De nemsokára bejő a nagymama. A pohárszékre leteszi a kulcsokat, és vizet önt a nagy pohárba. Cukros vizet csinál. Hallani, amint kiviszi a cukortartóból a cukrokat. Megolvashatjuk, amint beledobálja a pohárba. Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét. (Ennyit szokott mindig.) Vizet önt

rá, és elkeveri egy kanállal. És oda viszi mindenikünk ágyához, jól vigyáz, nehogy egyikünk is többet igyék, mint a másik.

Most már lehet aludni. Nagymama bemegy a szobájába, és ő is vetkőzni kezd. Künn nyílik a konyhaajtó. Bejő Juliska. Egy tálcán hozza a kancsót és poharakat. Átmegy a szobákon - csilingelnek a poharak, amint egymáshoz ütődnek - és leteszi a tálcát az asztalra. Azután újra kimegy. Néhány perc múlva pedig a mécses is hozza. Ezt is apáék szobájába viszi az asztalra.

És e pillanatban már itt a Homokember.

Apa azt mondta, amikor mutattuk neki, hogy az a kancsó árnyéka. S ha a kancsót elvette, valóban eltűnt a Homokember is. De mégse árnyék az, hanem a Homokember. Olyan, mint egy bagoly, és éppen mintha apa ágyának peremén ülne. Borzasztó ránézni, mert hatalmas, félelmes és csúnya ő. S olyankor a fülünkre húzzuk ám a takaróinkat. Csak néha hajtjuk le a paplan csücskét, és azon át egy pillanatra még kinézünk. A Homokember még mindig ott áll. Várja, hogy elaludjunk, s aludni is kell, mert ő akarja.

Ha gondolkodik az ember róla, hol van napközben a Homokember, ki nem találja. És senki se tudja azt. Azt az egyet azonban bizton lehet mondani, hogy szombat este a Homokember is jókedvűbb, mint máskor. Elvégre másnap vasárnap lesz, s ilyenkor rendesen tovább alszunk, s ennek ő örül. Szereti, ha sokat alusznak az emberek. Ha este úgy érezzük, mintha a szemünkben homok volna, s emiatt a pillánk nehezül, ezt a Homokember okozza. Valószínűleg az ásításhoz is van valami köze.

...Apáék a tisztaszobában lassanként készülni kezdenek. Lecsukják a zongorát, elfűjják a lámpákat, és lassan, egymást átölelve átjönnek a szobáinkba. Jól hallom, amikor apa később vizet önt magának, visszateszi a kancsót, és iszik.

Utána a Homokember a falon megnyúlik, megnő: most már mindenkinek aludni kell. Apa azt mondja: - Holnap reggel magam veszek a piacon kelvirágot.

Anya mond rá valamit, de azt már nem lehet hallani. Azután apa végigmegy gyertyával az összes szobákon. Megpróbálja, be van-e zárva az ajtó, és visszajön. Elfűjja a gyertyát aztán, és ő is ágyba fekszik. Most már mindenki lefeküdt. A Homokember, az óriás Homokember, az ágy peremén a falhoz húzódva, komolyan figyelve gubbaszt.

1908

A VARÁZSLÓ HALÁLA

A varázsló, egy harmincon aluli férfi, akinek arca már egészen szomorú, ráncos és kisgyerekes volt a sok ópiumtól, cigarettától és csóktól - hamvazószerdán kora hajnalban haldoklott. Bálteremben vagy lakomán, nem tudom. Egy kis fülkében ült szegény egyedül. Kétség nem fért hozzá, hogy mire a nap felkel, már ki lesz nyújtózkodva, s maga is jól látta ezt. Nem volt szomorú miatta.

Megpróbált persze mindenféle varázslatokat utoljára - még saját magán is, ami már a legnagyobb kockázat, de nem sikerült semmi, és hamvazószerda hajnalra, csúnya nagy kudarccal, be kellett fejeznie az életét. Hanyatt dőlt két székre az asztal mellett, és behunyta a szemeit.

Az apja, egy kedves, erős, széles vállú ember jött legelőször. Alig ősz még és kemény járású.

- Megmondtam, hogy az ópiummal baj lesz. Hogy tönkre fog tenni. Nézz meg engem, ötvenéves vagyok. Másképp éltem én. Egészen másképp.

Az anyja, egy sápadt, régen halott asszony, zsebkendővel takarta el az arcát, és zokogva magához ölelte a varázsló fejét.

- Miért nem akartál, fiam, rendesen élni! Megházasodni. Most úgy pusztulsz el, mint valami kóbor kutya. A feleséged befogná a szemeidet! Én, látod, nem tehetem, mert halott vagyok. Hol van most az a sok nő, akik szerettek téged?

- Én nem szerettem egyiküket sem - mondta a varázsló.

- Különb is csak az kellene még, hogy nők előtt haldokoljak.

A varázsló nagyanyja, egy főköttős, pápaszemes öregasszony, lassan topogott arra. Kerek gombolyítógépét hozta a kezében, és a másikban a kis kanári madarát kalitkában. A zsebében kötés volt, egy harisnya, amely a varázsló számára készült.

- Én foglak megfürdetni, és még ma kész lesz az új harisnya, amelyben el fognak temetni.

A nagymama nagyon szerette a varázslót. Talán legjobban minden unokái közt. Kétségbeesetten sírt, úgyhogy le kellett venni a pápaszemét is. De nem maradhatott ottan, mert a sok nő tolongott a varázsló körül, akik legújabbán érkeztek.

- A síron túl még látjuk egymást - mondta a nagymama, hóna alá vette a gombolyítógépét, a kanárikalitkát, és imádkozva elment.

A nők lábujjhegyen járták körül a haldokló varázslót, jól megnézték, és akinek eszébe jutott, mondott is valamit rá. Például:

- Szegénynek nemsokára üvegesek lesznek a kék szemei.

- És a finom, nőies, vékony kezeiről le fognak esni a szép körmei.

- Bocsánat - mondta a harmadik -, neki egész életében barna szemei voltak.

- És széles, férfias, nagy izmos keze!

- Mily tüzes erővel tudott ölelni.

- Tévedés, mindig gyöngéden, finoman ölelt, mint egy asszony.

- Olyan biztos és kényelmes volt az ölében, hogy akár napokig elüldögéltem volna benne.

- Sohase ültetett engem az ölébe. Ő ült mindig az én ölemben.

- Egyenes, kevés szavú ember volt, úgy tudott haragudni, hogy jaj annak, aki a kezébe kerül.
- Nagysád téved, kedves és szíves beszédű férfi volt ő, és soha hangosan beszélni nem hallottam.

Így beszélgettek a nők a haldokló varázslóról, aszerint, amint ki-ki előtt másnak mutatkozott, és ki-kivel másképpen és másképpen bánt.

- Menjenek innen - mondta a varázsló. - Legyenek szívesek elmenni, az öreg arcotok kellemetlenül hat rám, és különben a koporsómat hozzák.

Valóban hozták. Szép érckoporsó volt. A varázsló apja rendelte kétszázhuszonöt forintért; a gavalléria a családban volt.

- Sok pénzemben van a fiam - mondta a temetkezési vállalkozónak. - Mégis megreszkíroztam, hadd legyen szép temetése.

A varázsló most hamarosan megfésülködött kis kézi tükrében, elrendezte az ajkait - gúnyosan mosolygóra, amely pózban különösen tetszelgett magának, azután elküldött egy kisfiút tiszta gallérért és kezelőért. Addig is átvizsgálta a szemfedőt, s lefejtette róla zsebkésével az ezüst csipkedísz, miután bántóan ízléstelennek találta. Ezalatt megérkezett a tiszta gallér és kezelő. Kicsérélte őket a régivel, sietősen beült a koporsóba, és füttyörészve le akart dőlni a fekete selyemvánkosra. E pillanatban kis kendőben, futva, kipirulva és könnyezve egy leány érkezett.

A varázsló megtámaszkodott a könyökére, mert eszébe jutott, hogy ez volt az egyetlen leány, akit életében szeretett. Csodálkozott kissé, mert a dolog régen volt, öt-hat éve - és a leány semmit se változott.

Rövid szoknyát viselt, fiatal, édes arca meg nem öregedett, mint a többi nőé.

- Végre egy fiatal nő - köszöntötte a leányt a varázsló. - Kellemesen lep meg, hogy halálom előtt még egy szép fiatal lányt láthatok.

A leány nem utálta meg őt e kellemetlen és alakoskodó megjegyzésért, lehajolt, megölelte, és kérlelni kezdte, hogy keljen föl.

- Das ewig weibliche zieht uns!... - mondta a varázsló fanyar mosollyal, bár nem tudott jól németül, és a *Faust*-ot eredetiben sohase olvasta. De mégis ellágyult, és megcsókolta a leányt a száján.

- No most, fiam, menj - mondta azután -, elég ennyi nekem. Menj, fiatal vagy és szép, és akadnak igen derék férfiak ott künn. - Azzal hanyatt feküdt, és mosolyogva, gyönyörködve nézte a leányka könnyes arcát és édes aranyszemeit. Kis idő múlva újra szólott.

- Belátom, hogy az ópium és a sok rossz csók helyett jobb lett volna téged feleségül venni, és meg is tenném, ha apám a koporsót már ki nem fizette volna.

A leányka most összeszedte minden erejét, lerángatta a varázslóról a szemfedőt, kihúzta a feje alól a párnát, nekifeküdt a koporsónak, és kifordította belőle a varázslót. Egészen kifáradt szegényke a nagy erőlködésben.

- Édes szerelmesem - mondta a varázsló csendes és meghatott hangon -, te megtettél értem mindent, amit csak egy nő tehet egy férfiért. És már szívesen fölkeltem volna - tekintet nélkül arra, hogy drága koporsóm ki van fizetve -, mert szeretlek, de nem bírok. Veszem észre, hogy nem bírok. Igazítsd hát helyre a fekhelyemet.

A dulakodásban leesett a varázsló szeméről fekete szemüvege, amelyet azért viselt, hogy mások ne lássanak a szemébe, ami tudvalevőleg ártalmas; mondom, leesett a szemüveg, és a leány most meglátta a varázsló szemében, hogy nagyon szereti őt, és csakugyan fölkelne, ha még tudna. Helyre igazította hát a koporsót, és a varázsló nagy nehezen visszamászott.

- Takarj le a szemfedővel - mondta azután.

A leány letakarta.

- Tedd a fejem alá a párnát, és ügyelj majd rá, hogy rendesen csukják le a fedelet. A koporsó kis aranykulcsa maradjon nálad.

Valóban hozták már a fedelet. A leány még egyszer megcsókolta a varázsló száját, amely már kezdett kihűlni, rátette a fedelet, és bezárta. A kis kulcsot pedig a köténye zsebében rejtette el.

Azután elment, mert már jöttek a varázsló rokonai és testvérei, s azokkal ő nem volt ismerős.

1908

A VÖRÖS ESZTI

Ezt a gyönyörű képeskönyvet Andersen bácsi írta, és csak jó gyermekek olvashatják. Éppen ebben különbözik a többi könyvtől, amelyeket a Jézuska még csintalan gyermekeknek is visz, ha nem éppen rosszak. Andersen bácsi könyvét azonban csakis jó gyerekek kapták, s ha valami rosszat tesznek, el kell venni tőlük a könyvet, és mindaddig nem szabad visszaadni, míg meg nem javulnak. Úgy vigyázz rá!

Mikor apa ezeket nekem mondta, karácsony este, hatéves voltam. Komolyan beszélt, de anélkül hogy a homlokát összeráncolta volna. És a szemeimbe nézett, én pedig megsimogattam az arcát - délután ott volt a borbély -, és azt gondoltam, hogy milyen furcsa: ha valakinek az apja ennyire fiatal.

Apáék kártyáztak, és nagyapáék is átjöttek. Aranykrajcárokkal volt tele Terke húgomnak a marka, és öcsém, Gudi, hat narancsot evett meg, és három házat épített az új játékkövekből, míg én a szobában a nagy kanapén olvastam Andersen bácsi könyvét. Míg csak le nem feküdtünk. Akkor pedig a fejem alá tettem.

Itt kezdődött az ismeretségem Andersen bácsival. Azután minden este a fejem alatt volt a könyv, és nem aludtam el nélküle. Összesen háromszor-négyszer vette el tőlem a könyvet apa, de éjjelre mindannyiszor visszakaptam, mert nélküle el nem aludtam. Most is tudom, mik voltak az esetek. Egyszer, amikor a tyúktól tetejére másztam, s a tető beszakadt, másodszor, amikor nem akartam enni paradicsomlevest, harmadszor, amikor a kert összes rózsáit levágtam, és mindannyit öcsém dajkájának, a vörös hajú Esztinek az ágyába szórtam. Ekkor a nagyapa kívánta, hogy meglakoljak, mert a rózsákat ő szokta levágni. És én jó előre tudtam, hogy kikapok, de az Eszti olyan gyönyörű volt! Nem hordott ropogós, keményítőszagú szoknyákat, mint a szakácsnő és a szobaleány, hanem puhán vasalta a ruháit. És olyan gyönyörűen nevetett. Neki is nagyon tetszettek Andersen bácsi meséi, és szívesen hallgatta, ha fölolvastam neki. Legjobban szerette a Hókirálynő meséjét. Ezt sokat elolvastuk. A piros cipők történetét nem szerette. Észrevettem, hogy ennek más oka nem lehetett, mint hogy Eszti úgy érezte, hogy a szép Katerina - akinek hiúságáért olyan irtózatosan kellett bűnhődnie - nagyon hasonlít öhozzá. Emiatt azután nem is zaklattam többé a piros cipők történetével, ezt a mesét egyedül olvastam. S valahányszor elolvastam, úgy tetszett, mintha a szép, hiú Katerina tulajdonképp Eszti lenne. S amikor a mesében az következik, hogy a hóhér elvágja a szép Katerina lábait, s a leány piros cipői tovább táncolnak: akkor behunytam a szememet, és mintha láttam volna a lábakat, Eszti lábait, amelyek mezítelenek voltak, és a piros cipőkben vérezve táncoltak az erdő felé. Csupán emiatt olvastam el oly sokszor ezt a mesét.

Másszor meg a Rettenthetetlen ólomkatonáról álmodtam. Azt hiszem, azért, mert a könyv akkor is a vánkosom alatt volt. A kis táncosnő az álomban: Eszti volt, és én az ólomkatona. A mese vége az, hogy az ólomkatona és a kis táncosnő elégnak a kályhában. Másnap, mikor a szolgáló kikotorta a hamut, a katona helyett egy kis ólomszívet talált, s a kis táncosnőből pedig csak a kis pléh fejcsillag maradt meg, az is koromfeketére égve... Itt elkezdtem zokogni álomban, Eszti keltett föl. Azt kérdezte:

- Rosszat álmodott, Józsika? - és az ágyam szélére ült. Én akkor megsimogattam a karját. Nem volt senki a szobában. Terke és Gudi még aludtak a rácsos kis ágyukban. Kinn hó esett. A szobában már égett a tűz, amit Eszti szokott még sötét kora reggel a kályhában gyújtani. Éreztem Eszti hajának finom szagát, és azt is, hogy reggel friss hideg vízben mosdott. Azután egyszerre fölültem az ágyban. Megöleltem a nyakát, és megcsókoltam a száját. Eszti

visszacsókolt a számon, és erősen magához szorított. Olyan boldog voltam, hogy szerettem volna sírni örömben.

Andersen bácsival mindvégig jó barátságban maradtam. Eszti azonban fél év múlva elment tőlünk. Egészen elbúsultam magam utána, majd ismét megvigasztalódtam, de a szép Katerináról szóló mesét nem mertem kinyitni. Félteni, hogy az emlékek nagyon hatni fognak rám. Azután nagyfiú lettem, hosszú nadrágot adtak rám, és algebrát kellett tanulnom. Az algebrai leckék után ismét Andersen bácsit vettem elő, úgy éreztem, hogy mindaz a szépség és igazság, amit emberek a földi életben valaha megláthatnak, együtt van a rongyos kis könyvben. És ha ősze hajló nyári estéken kinn bolyongtam a kertben, sokszor vártam, hogy az út valamelyik kanyarulatánál Andersen bácsi jön majd velem szemközt. Hajlott háttal, hajporos parókával egy csinos, arannyal díszített ébenfa pálcára támaszkodva, jóságos kék szemekkel. Az esti levegő miatt mindannyiszor nagy kockás kendőt képzeltem a hátára, és kétségtelennek látszott, hogy ráncos, tiszta arcával mosolyogva így fogja kezdeni a beszélgetést:

- Jó estét, kis öcsém: már lassan hidegre válik az idő, és a magamfajta öreg embernek vigyázni kell magára. Hogy vagy különben? Hallom, hogy nagyon tetszenek neked a meséim... ennek örülök.

De Andersen bácsi sohasem jött, és le is mondtam a reményről, hogy találkozam vele. Mi több, lassanként kezdtem nem hinni abban, hogy az emberek lelkei a halál után tovább élnek, hanyagul végeztem gyónásaimat, és az áldozás előtt szándékosan bereggeliztem, szóval, mint édesanyám mondotta, napról napra távolodtam istentől, és süllyedtem le a bűnbe.

Ekkor egy időre - csak rövid időre - elhanyagoltam Andersen bácsi könyvét. A naturalista írók művészete iránt érdeklődtem, és azt képzeltem, hogy Andersen bácsi mint művész, alaposan elbújhat mellettük, akik tökéletesen és részletesen figyelik meg az életet. Nem tudtam még, hogy a bölcsesség nem az őszinteségben van, és nem is a hazugságban, hanem másutt, a kettőn kívül.

Persze, ezt már csak jóval később sikerült megállapítanom. Akkor, amikor már Budapesten éltem, és az orvosegyetemen a bonctant, a szövettant és a többi tudományokat kezdtem tanulni. És ekkor visszatértem Andersen bácsihoz is. Azt lehetne hinni, hogy eközben nagy dolgok estek. Pedig semmi se történt: a világ csendesen változtatott helyet a gondolkozásomban. Talán nem is volt jó így. Édesapám azt írta egy levélben, hogy ismerkedjem meg a pesti élettel, és jó barátok társaságában olykor egy kis mulatság meg nem árt. Én azonban nem fogadtam meg a tanácsát: nem voltak jó barátaim, és nem szerettem mulatni. Tizennyolc éves voltam. Vasárnap délutánjaimat a rokonoknál töltöttem, akik kijelentették, hogy szolid és jó fiú vagyok, és a pesti éjszakák nem kezdték ki az arcom jó vidéki színét; nyilvánvaló, hogy korán fekszem, kávéházakba nem járok. Csak ezredes nagybátyám, Gyula bácsi tett katonás célzásokat arra, hogy az ember tizennyolc éves korában már nemigen élhet meg nők nélkül; azt hiszem, hogy csupán feleségét, a féltékeny Margit nénit akarta ezzel bosszantani, aki viszont engem igyekezett megnyerni annak az eszmének, hogy házasságomig maradjak meg a „becsület útján”.

Nem hatottak reám Margit néni érvei. Nagyon is igazság híján valónak találtam azt az állítását, hogy a férfi és nő e tekintetben egyenrangúak. De ősz volt, és volt elég tanulnivaló. Az anatómia eleinte sok bajlódást és fáradságot okozott. A gyűlöletes gimnáziumi évek után végre megszerettem a tanulást. Télen a jól fűtött bonctermegekben késő estig eldolgozhattam, és utána meleg vízben szappannal megmosdva, mindannyiszor az újjászületés magabolondító jó érzéseivel bandukoltam haza a villanyfényes utcákon. Boldog voltam, ha vacsora után

hozzájuthattam kedvenc könyveimhez. Andersen bácsit persze elhoztam magammal a fővárosba is. Már nagyon elkopott a kötése, a sarkai kirongyolódtak, és színes, képes táblája megszürkült. Ritkán szedtem elő.

Egy januári estén a laboratóriumból hazafelé sétálva, megálltam egy divatkereskedés kirakata előtt. Rövid ideig nézegetve a kirakott csecsebecséket és cikkeket, egy nőalakot pillantottam meg, aki néhány lépésre tőlem megállott, és szinte a kirakatot nézte. Nyúlánk, középtermetű, szép lány volt, tollas kalappal, majdnem divatosan öltözve, fehér arcára szinte világított a villamos ívfényben. Egyszerre csak összereszt - vörös haja megcsillant -, és reám nézett. A vörös Eszti volt. Ő is rögtön megismert. Kezet fogtunk, neveltünk a találkozás fölötti örömkben, és hamarosan belemelegedtünk a beszélgetésbe, mintha csak tegnap lettünk volna együtt utoljára. Elkísértem. Hamar kivettem a beszédéből, hogy másfél éve Pestre jött szolgálni, és nemsokára elbukott. Öltözéke azonban csöppet sem hasonlított az ilyen rossz életet élő nőkéhez. Dicsértem a ruháját, mire elmondta, hogy ízléstelenségekre nem képes, és hogy csak olyan ruhákat hord, amelyek valóban jól állanak neki. Eközben melléktucákon át a lakása elé érkeztünk. Mindaddig meglehetősen hidegen hagyott Eszti szépsége; talán az egész délutáni feszült figyelem és dolgozás miatt, amely kifárasztott. El akartam búcsúzni, de megelőzött; arra kért, hogy látogassam meg. Felmentünk. Teát főzött, és soká nyugodtan beszélgettünk a szülőházamról, apámról, anyámról, testvéreimről és a múltról. Eszti szívesen emlékezett vissza nálunk töltött szárazdajka- és szobaleányéveire, nem felejtette el azt se, hogy az ágát egyszer rózsákkal béleltem ki. Majd egy pillanatra bocsánatot kért, és a kályha mellett levő spanyolfal mögé vonult. Körülnézhettem a szobájában, amely egészen konvencionálisan bútorozott, nagy szoba volt. Bordó függönyök, nagy, támlás kanapé, fényezett ág és asztal. A falat, amennyire a kis vörös ernyős lámpa látni engedte, sötét színű tapéta borította, s két nagy, vadászjelenetet ábrázoló, aranyrámás tájkép díszítette. Azt a nyugalmat, amellyel a szoba bútorzata fölött szemlét tartottam, Eszti zavarta meg. Könnyű selyem, halvány ibolyaszínű köntösben lépett ki a spanyolfal mögül. A köntös meztelenül hagyta a nyakát és karjait. Hangosan dobogni kezdett a szívem, és éreztem, hogy elsápadok. Szó nélkül odajött hozzám, és átölelte a fejemet, azután pedig lehajolt, és megcsókolta a számát. Ekkor arcomba csapott a vér, beletemetkeztem az illatos hajába, és megint úgy tetszett, hogy az öröm miatt, amely duzzadó boldogsággal töltötte el az egész lényemet: sírni szeretnék.

Eszti szeretőmmé lett. A nagy titkok megismerésének boldog pillanatai után, különösen az első napokon, volt egypár keserves óráim. Vajon nem tisztességtelen dolog-e, hogy egy ilyen nő szerelmét elfogadom, mit szólna ehhez apám, aki oly szigorúan ítéli meg az embereket. Másrészt nem mertem Eszti pénzzel kínálni. Valóban a leány viselkedése olyan kedves, tisztességes és ragaszkodó volt, hogy nem tudtam elgondolni a lehetőségét se, hogyan élhet rossz életet, vagy hogyan történhetett, hogy emellett nem durvult el.

Nem kérdeztem sohase e dolgok felől, amikről különben gondolkodni se szerettem. Eleinte terveztem, hogy hosszú levelet írok apának, és havi gázsimnak felemelését fogom kérni azzal a bevallott céllal, hogy kitartom Eszti. Hozzá is fogtam a levél megírásához, de azután eltéptem, és hagytam a dolgokat, hogy haladjanak a maguk útján.

Eszti rendszeren megvárta hat órákor a boncolóintézetnél, azután sétálni mentünk. Együtt vacsoráztunk, hol kis vendéglőkben, hol a lakásán, és kilencig nála maradtam. Csodálkoztam, hogy a leány lelke mennyire kiművelődött. Pedig olvasni nem szeretett, és a művészetek iránt nem volt még csak közepes érzéke sem. Kellemesen és folyékonyan tudott beszélni; sokszor emlékezett meg a nálunk töltött éveiről, és kereken, jól elmondta azt, ami a múltból eszébe jutott. Finom érzései voltak, melyekről szívesen tett vallomásokot, és érdeklődve hallgatta, ha

én a magam ügyeiről beszéltem. Azt állapítottam meg, hogy Esztit nem a kíváncsiság, nem a pénzvágy, vagy amint ez legtöbbször előfordul, sajátosan szenvedélyes természete juttatta Budapestre és a bukásba, hanem finom és társadalmi rangja szerint túlságosan érzékeny lelke. Bizonyosan érezte, hogy többre született, mint hogy egy egyszerű paraszt vagy szolgálja feleségévé legyen; és több is lett, amennyire a továbbjutást a viszonyok engedték.

Szerettem őt, mert éreznem kellett, hogy remekbe formált testénél még sokkal többet ér a lelke. Viszonyunk olyan szép volt és zavartalan, amilyenről álmodni sem mertem. Eszti rendkívüli tapintattal vigyázott a szenvedélyemre.

Új ismeretségünk második hónapjában történt, hogy egy napon hirtelenül megbetegedtem. Édesanyámnak tett szent fogadalmaim szerint egy levelezőlapon megírtam, hogy ágyban kell maradnom. Influenzám volt; este megérkezett a láz. Ilyenkor úgy tetszik, mintha a levegő megsűrűsödne, akár az olaj, és minden ebben a puha, meleg folyadékban úsznék. Innen érthető, hogy a szekrények féloldalra dőlnek, vagy a mennyezethez közelednek. A kályhától olykor megijedünk, mert fölénk hajol feketén és félelmetesen, máskor a sarokba húzódik, mint valami szürke kis cica. A tárgyak és az emberek között pedig zöld golyók úsznak csoportonként vagy magányosan, olykor összeverődve, másszor szétoszolva. Mindez kissé csiklandós és egyben szédülést okozó.

Mire fölébredtem, lámpa égett az asztalon, és a szoba sarkaiban apró, sovány, zöld karikákat láttam bujdosni. A lakásadó asszony éppen tűzre tett. Egyszerre eszembe jutott Eszti, aki ma este is bizonyára várt reám. Bár nagy megerőltetésembe került, odahozattam leveles skatulyámat, és írtam neki is, hogy ne haragudjon, amiért hiába várt rám, de beteg vagyok, és a viszontlátásig csókolom százszor. Azután újra elaludtam. Korán ébredtem, és a tűzfal, amelyre az ablakon kiláttam, barnán, hidegen meredezett felém. Végiggondoltam, milyen volt a reggel, amikor otthon beteg sorba kerültem. Apa, mihelyt fölébredt, az ágyamhoz jön, és megnézi a lázamat, a szemeimet, a torkomat, azután mosdani megy. A szolgálók lassan, lábujjhegyen járnak át a szobán. Az ágyamból kilátok az utcára, amint sorban nyitják a boltokat: Miskolczy István könyv- és papír kereskedése - Löwy József sírkőraktára - Snuncer Jakab só- és lisztraktára - Kocsis Menyhért borbély és fodrász. Kivilágosodik. A szenvedések után a megkönnyebbülés érzése tölti el az embert, mert hiszen nem kell iskolába menni, sőt ha akarna, akkor sem engednék. A másik szobában terítenek, csörög a porcelán és az ezüst; a szobalány a kályhánál kenyérszeleteket pirít a reggelihez, anya megkérdi, hogyan aludtam, és megígéri, hogy délelőtt fel fog olvasni. Jó lakásadó asszonyom zavart meg az emlékezésben: meleg kávét hozott, és elbeszélgetett velem, de mindez nem is hasonlítható az otthoni boldog betegállapothoz.

Délelőtt jól éreztem magam, újságot olvastam, és közben szundikáltam. Étvágyam nem volt, és nem ebédeltem semmit; mégis délután újra elővett a láz. Bágyadtan, káprázó szemekkel bámultam ki a tűzfal fölött a szürke, fényes téli égre, amikor kopogtak. Eszti lebbent be az ajtón. Leült az ágyam szélére, megcsókolta a homlokomat és arcomat, megigazította a párnáimat, a gyűrött ágylepedőt, azután levetette a kabátját. Csodálatos, mily egyszerű és kedves volt... A haját lesimította, mint ahogy cseléd korában fésülködött. Kikérdezett, hogyan betegedtem meg, és hogyan érzem magam. A leány rendkívüli nőiessége egészen felvidított. Azt mondta, hogy nem szabad sokat beszélnem, nyakig betakart, és kért, hogy izzadjak. Szívesen engedelmeskedtem neki, de kikötöttem, hogy fel fog olvasni. Andersen bácsi rongyos, elfakult könyve ott hevert egy állványon a jegyzeteim és vastag orvosi könyveim között. Kikereste belőle a kis Hókirálynő történetét, és felolvasta. Mire a mese végére értünk, besötétedett.

Eszti begyújtott a teafőzőbe, és azután behozattuk a lámpát is. Most a Bodza anyóka történetének kellett következnie, ami megfázott, beteg gyermekek számára való mese. Eszti lassan olvasta, közben szüneteket tartott, elkészítette a teát, citromot facsart, és egy tálcán elem adta, majd leült, hogy folytassa az olvasást. Ekkor künn csöngettek. Nemsokára hallani lehetett, amint az ajtót nyitották. A következő pillanatban anyám lépett a szobába.

Zavartan és bizonyára kissé dadogva üdvözöltem:

- Kezed csókolom, édesanyám!

Anyám összecsókolt, megsimogatta a fejemet, a kezemet, a szemembe nézett. Láttam, hogy nem aggódik, könnyűnek találja a bajomat.

- Hála istennek, alig van lázad - mondotta.

Eszti ezalatt fölállott a székről, és mikor anyám ránézett, meghajtotta magát.

- Kezét csókolom, tekintetes asszony.

Anyám arcán a jól ismert szigorú vonás jelent meg. Erre nagyon megijedtem, egész testemben elfutott a meleg.

- Andersen bácsit olvassuk Esztivel, anyám - szólottam hirtelen. - Most éppen a Bodza anyókat olvassa fel, én teát iszom, amelyet ő főzött.

Anyám gyengéden elmosolyodott, és azt kérdezte:

- Mit olvastok még Andersen bácsiból?

- A Hókirálynő történetét - felelte Eszter.

- Ez a történet, amelyet kisgyermek koromban is legjobban szerettem, emlékszel, édesanyám, s amelyet Esztivel akkor is olvastunk - mondtam.

- Szép történet - szólott anya szelíd, csendes hangon, miközben letette a kabátját, kalapját -, de azt hiszem, neked annak idején a szép Katerina története és a Rettenthetetlen ólomkatona meséje is tetszett.

- Igen - mondtam álmosan -, és a Katerina története kivált azért, mert úgy képzeltem, hogy Katerina tulajdonképp Eszti.

- Eszti sohasem volt olyan kevély, rossz lelkű, mint Katerina - válaszolt anyám, és melegen Eszti szemeibe nézett.

- Nem is azért gondoltam Esztire - szólottam -, hanem azért, mert egyszer reggel, amikor ágyban feküdtem, azt álmodtam, hogy a Rettenthetetlen ólomkatona én vagyok, és a szobalány mint kis ólomdarabot kapar ki engem holtan a kályhából, a szép kis papírtáncosnőnek, szerelmesemnek pedig csak a csillagját találja a hamu között... ekkor sírtam, és Eszti fölébresztett, én pedig átöleltem őt... - Itt elvesztettem a beszéd fonalát. Hallottam még, amint anya és Eszti tesznek-vesznek a szobában, de a láz apró, zöld karikái sűrűn kezdtek cikázni a szemeim előtt. Átengedtem magam a forróság puha hullámainak, és mereven az ajtót néztem, amely először hirtelen közel jött, azután pedig a falakkal együtt a távolba hátrált. Mikor már olyan messze volt, hogy szinte egészen összetöpörödött, lassan, nesztelenül kinyílt.

Hajlott háttal, hajporos parókával, aranygombos ébenfa pálcára támaszkodva, egy öreg ember lépett be rajta, és felém közeledett; csakhamar megismertem, Andersen bácsi volt. Reám nézett mély, kék szemeivel, és megállt az ágyam mellett.

- Fiatal barátom - szólott -, ugye, megismersz engem? Tudod, ugye, hogy én szeretlek? Amint szeretem az ólomkatonát, a kis táncosnőt, Bodza anyókat és a szép Katerinát is. Szeretem Esztit is. Valóban örülök annak, hogy ő szintén szeret téged. Bájos és kedves, ha egy fiatal leány és fiú megértik egymást... meséimben nem ritkán olvashatni ilyesmiről, ugye?

- Igen - suttogtam.

- Hát emlékszel-e még az anya történetére - kérdezte.

- Emlékszem - feleltem -, ahol az anya gyermekéért a halál országába megy.

- E mesében az anya odaadja mindenét, hogy föltalálhassa a halál országát.

- Igen, odaadja a szemeit és a haját és karjait és a könnyeit is mind - mondtam gépiesen és szomorúan.

- De nemcsak a mesében van így. A te édesanyád is egészen így tenne, fiacskám... - szólalt Andersen bácsi reszkető, rábeszélő hangon. - Az ifjúság és a vágy benned, mint egy tőből nőtt, nagy virágok, virítanak. És aki látja, csak örvend neki... - Kis szünetet tartott, és botját csiklandóan végighúzta az arcomon. - De a hozzáértő kertész megijed ám, és óvja a két virágot, amelyek pompázásukkal elpusztítják egymást. Érted, hékás?...

Az öreg a szemeimbe nézett, nem tudtam, hogy nevessek-e a szavain, mint valami mesén, vagy könnyezzem. Komolyan, nyugodtan néztem reá. Bohókásan megroggyantotta a térdét, és én attól féltem, hogy eldől vagy szertefoszlik, de újra szólott. Búcsúzott:

- Gondolj erre a két virágra, mert tudnod kell, hogy ha az egyik elhervad, a másik is... Úgy ám. No, isten veled.

Megfordult. Az ajtó a falakkal együtt most ismét messze hátrahúzódott, és Andersen bácsi is, miközben távozott, mindig kisebb és kisebb lett. Végre elérte az ajtót, kinyitotta és eltűnt.

Kellemes hűvösséget éreztem a homlokomon, anya kezét, aki az ágyam szélén ült. Mikor felnyitottam a szemeimet, azt kérdezte, hogy nem vagyok-e éhes. Arra kértem, hogy olvassa el az Anya történetét. Csak másnap reggel jutott eszembe, hogy Eszti már ekkor nem volt a szobában.

Három nap múlva szabad volt fölkelnem, s erősen bebugyolálva, édesanyámat a vasúthoz kísérhettem. Az indóházból visszajövet Eszti lakására vitt az első utam: azt mondták ottan, hogy előtte való napon költözött ki a szobából, nem tudni, hová.

Eleinte nagyon rossz volt esténként magányosan hazamenni. Olyan soká elálldogáltam az utcán, azt várva, hogy Eszti mégis jönni fog. De nem jött, és hírért se hallottam azóta.

1908

TÖRTÉNET EGY GYÓGYSZERÉSZETTAN-HALLGATÓRÓL

Kádár Lajos mint gyógyszerészettan-hallgató nem volt a legtehetségesebbek közül való. A tudományok nem érdekelték. A patikárosságra csupán a szappanok, parfümök, kozmetikai receptek csábították. A gyógyszerhatástant, a fizikát, a kémiát egyáltalán nem kedvelte, de nagy élvezettel főzte délutánonként a patikában a kenőcsöket, a szappanokat, gyártotta a pirulákat és illatszereket. Magas, jó modorú fiú volt, az asszonyok szívesen elbeszélgettek vele, ha mosolyogva és diszkréten kihallgatta őket, hogy miféle bajok vannak az arcbor ráncosodása, megdurvulása vagy a kezek fehérsége körül.

De Kádár Lajos nemcsak a mesterségének eme technikai részét értette kitűnően. Nem merült ki a tudománya azzal, hogy gyönyörű emulziókat, tinktúrákat, filtrátumokat készített, hanem a szerelem kisebb-nagyobb elaborációiban is hivatottságot árult el. Határozottan szép fiú volt, és ha szombat délutánonként kiöltözött, és más patikák ismerős gyakornokaival együtt kávéházba ment mulatni vagy sétált: okvetlenül föltűnt az asszonyoknak és leányoknak. Sokan utána is fordultak. Rózsás gyerekarcán jókedvű mosoly ült, és kis bajusza huncutul kunkorodott föl a bajuszpedrő célszerű használata következtében.

De hiába fordultak utána, Kádár Lajost nem érdekelték fehér leányok és férjes asszonyok, ő kizárólag rossz nők után járt. Igen sokat ismert közülük: kis noteszében csupa ilyen címek voltak: Irma, Magyar utca 12., Aranka, Királyi Pál utca 7., Irén, Nap utca 8., Mary, Pál utca 5. Kimenőnapjain azután Kádár Lajos hármát-négyet is fölkeresett közülök. Szerette a gyönyört, gondolkodás nélkül pazarolta azt, amivel az anyatermészet őt bőkezűen ellátta.

Családjában a férfiakat általában jellemezte ez a nemtörődöm gavalléria, mohóság és élvvágy. Nagyapja mint patikárossegéd harmincéves koráig lakott Pesten, és az akkori Irmák, Irének és Arankák között mindvégig sűrűn látott vendég volt. Lajos tudta ezt, és szépnak találta a családjának a múltját, és poétikusnak tartotta a miliót, amelyben kimenőit eltöltötte. Független kis fészekben, amely arcképekkel, régi fametszetekkel van tele... a levegőben parfümillat terjeng halkán... egy piros papucsokba és színes selyemköntösbe bújt szép hangú, édes szemű, rossz leány szobájában. Szép hangja és szép szeme volt mindegyiknek; ilyeneket keresett, ilyenek érdekelték.

Ölelte, csókolta őket nemesak a karjaival és nemesak a szájával, hanem az egész lelkével. Ha a patikában nem volt éppen sürgős dolga, és egy pillanatnyira pihenhetett - behunyta a szemeit, és gondolatban sorra ölelte: Irmát, Arankát és Irént. Orvosok állítják - akik értenek a dologhoz -, hogy ez nagyon veszedelmes, és az ilyen ölelkezés százszor inkább ártalmas, mint ha valójában megtörtént volna.

A gyógyszerészek három esztendeig tanulnak. Egy hétre egy kimenő esik, egy évre ötvenkettő, három évre százötvenhat. Számra nézve tehát nem sok. Kegyetlen elgondolni is, hogy szegény Lajos a századik kimenőjén alig volt túl, amikor reszketni kezdtek a kezei, és a lábát járás közben dobálta.

Megvizsgálták a klinikán, adtak neki orvosságot, mondták, hogy jöjjön el megint. De ezt csak úgy formaképpen tették.

Ő maga is kezdte érezni, hogy nagy bajok vannak. Álmatlanság kínozta, napközben nem volt többé eleven, a mosoly és pirosság eltűnt az arcáról.

A legközelebbi kimenőnapon pedig nem ment a leányismerőseihez, hanem beült szegény, szomorú nehéz fejjel, a Múzeum-könyvtárba, és utánaolvasott vastag orvosi könyvekben, hogy mi baja. Nem kellett neki soká olvasni, egy óra múlva tudta. Nagyon elszomorodott, majdnem sírva fakadt. Visszaadta a könyvet, és elment. Megpróbálta az utcán kihúzni magát, könnyen, ruganyosan járni, de nemigen sikerült. Azután bement a Magyar utcába; Irma lakott ottan. Nyakába ugrott a fiúnak, amikor belépett, de Lajos igen komoly volt, helyet foglalt, s így szólt:

- Kedves Irma. Kénytelen vagyok veled tudatni, hogy többé nem jövök hozzád. Alighanem nemsokára meg kell hálnom, fiatalembernél az ilyen betegség igen rossz. Majd nézd meg, hogy hogyan járok. Szóval nem jövök többet. De még a búcsúvizitet akartam nálad tenni, azt hiszem, ezt te is illendőnek tartod... - Irma kérdezősködni akart, nemigen értette a beszédet, mert Lajos kissé zavartan beszélt, de a fiú elbúcsúzott, azt mondta, hogy még sok látogatást kell tennie, és szeretné még ma mindet lerázni.

Szemlét tartott a jegyzőkönyvében, és azután elment Arankához, Királyi Pál utca 7. szám alá, ott is leült.

- Kedves Aranka, eljöttem magához tudatni... - és elmondta körülbelül ugyanazt, amit Irmánál, azzal a különbséggel, hogy itt magázta a leányt, mert szokása volt egyiket tegezni, másikat magázni, és nemcsak úgy találomra, hanem mindig bizonyos okból. Így járta végig a leányokat, még aznap estig mind a tízet vagy tizenkettőt. Igen elegánsan viselkedett, a hangja nyugodt és száraz volt, nem engedett kérdezősködni.

Csak akkor történt majdnem baj, amikor Irén, aki a Nap utcában lakott, sírni kezdett, ez az egy lány tudniillik szívére vette a dolgot, és zokogva magát is okolta a bajért.

Innen igazán elsietett Lajos, és azután csak egyenesen hazament a patikába. Levetette a szép ruháját, és odaállt dolgozni a receptúra mellé. - Mi az, Kádár, hogy maga mama nem maradt ki tizenegyig - kérdezte a principálisa.

- Nincsen kedvem - mondta Lajos, és belefogott egy digitálisfőzet készítésébe.

Az egész, amit itt elbeszéltem, nem mostanában történt, hanem régen, vagy hetven-nyolcvan év előtt. Azóta már se Lajos, se Aranka, se Irén, se Irma nincsenek életben. És az utcákat is, azt hiszem, akkor még másképp hítták.

1908

ANYAGYILKOSSÁG

Osvát Ernőnek

Ha szép és egészséges gyermekeknek korán meghal az apjuk, ebből rendszeren baj származik. Witmannak két fia volt már, négy- és ötévesek, amikor egy napsugaras, csak kissé szeles novemberi délutánon búcsút mondott a világnak. Elég könnyen halt meg, és egészben nem sok bánatot hagyott maga után. A felesége, az özvegye szép asszony volt, de szelíd természetű és erősen önző. A férjét sohase kínozták, de egy bizonyos fokon túl sohase is szerette. Férfiaknál sokkal megbocsáthatóbb ez, mint asszonyoknál, akiknek egész életét igazolja, menti, sőt értékessé is teszi az erős, bár sok tekintetben oktalan érzelem. Witmannénak azonban szintén meg kell bocsátanunk, mert végre is két szép és erős fiút hozott a világra. Az utcában, ahol egy kétemeletes rozoga, falépcsőjű házban laktak, a szőke, gyászruhás Witmannét határozottan méltányolták. Pedig eleinte gyenge csípőjű és gyerekszemű volt ez az asszony. Mondom mint ember: se jó, se rossz. A két fiát éppen oly keveset csókolták, mint verte. Kevés közük volt egymáshoz, amint az lassanként mindjobban kiderült.

A fiúk a szomszédokba jártak játszani. Hosszú délutánokon át késő estig nem mutatkoztak. Keveset és csak egymás között beszéltek. Fekete kis szemekben Witmannak, az apjuknak lelke csillogott. Padlásokra mászkáltak, régi ládákban szaglászta, macskákat hajkurásztak. Gyakorta utánuk mászva a padláslyukakon át ki, a háztetőre is, a magas tűzfalakig, a sajátos formájú, füstös szájú kéményekig. Míg a nyár tartott, fürödni jártak a folyóhoz, és madarakat fogtak az erdőben. Witmanné enni adott nekik, és tiszta alsót szombaton este. Az iskolába is velük ment, ha iratkozni kellett. Különben csendesesen élt, és csendesesen hízott. Egy bankhivatalnokkal ismerkedett meg férje halála után fél évre, aki fiatal és szép gyerek volt, borotvált állal, széles vállakkal, de finom, rózsaszínű és lányos arcbőrrel; Witmanné vágyott reá, és bár nehezebbre esett, sőt fáradságába került: kacérkodott is vele. A hivatalnok kísérgette, meglátogatta, teát kapott és csókolt. A férfi unalomból meg lustaságból nem hagyta ott a nőt.

Witman fiai keveset törődtek az anyjokkal meg a szeretőjével; terveik és dolgaik voltak. Gimnáziumba kerültek. Megnyúltak, vékony és erős csontjaikon mint acéldrótok feszültek ki kicsiny izmaik. A tanulást könnyen intézték, felkelés után, negyedóra alatt. Az iskola egyáltalán nem játszott szerepet az életükben. Nagyúri foglalkozásnak ismerték föl az élelét, s öntudatlanul és korán a saját szükségleteikhez formálták az időt.

A padlás egy rejtett zugában rendezték be a kis boszorkánykonyhájukat. Nyilak, géppuskák, kések, fogók, kötelek és csavarok voltak itt összegyűjtve, elrejtve és osztályozva. Szeles őszi esteiken, ha megették a vacsorát - az anyjok egy piros kötésű német regénybe merült -, halkán és gyors léptekkel lesuhantak az utcára, futásnak eredtek, bejárták a fél várost. Lesbe álltak. Kóbor kutyáknak hurkot vetettek a nyakába, és hazacipelték. Bekötötték az állat száját, és deszkára húzták. Apró lámpájuk, mint az erdő elátkozott kastélyának távoli világa, fényelt a nagy padlás barna, nedves homályában. A két fiú pedig óvatos, izgatott lassúsággal fogott hozzá a munkájához. Fölhasították a kutya mellkasát, leitatták a véré, s munkájuk közben hallgatták az állat rettenetes, tehetetlen nyögését. Megnézték a dobogó szívet, kezük közé vették a meleg, mozgós kis gépet, apró szűrásokkal rontották el a tömlőt, a billentyűket.

Kifogyhatatlanul érdekelte őket a fájdalom misztériuma. Nemesgyisz megkínították egymást is, közös megbeszélés szerint, veréssel vagy csipkedéssel. Az állatkínzás pedig komoly és természetes szenvedélyükké vált. Egész légió macskát, csibét, kacsát pusztítottak el, folyton

fejlődő sajátos módszereikkel. S a dolgaikról senki se tudott. Biztonsággal, férfias gondossággal és meggondolással tudtak elrejtőzni.

Különben a házban keveset törődtek velök. Az első emeleten egy öreg törvényszéki hivatalnok lakott, aki alig volt otthon, és egy varrónő, aki négy lánnyal dolgozott. A második emeletet Witmanékon kívül csak a ház tulajdonosa lakta. Egy egészen fiatal ember, a volt tulajdonos fia, aki nem sokat törődött se a házzal, se a lakókkal. A földszinten egy üveges- és egy rőfösüzlet volt. Senki se tudta, hogy ezekben a boltokban mikor járnak vevők. A Witman fiúk a maguk számára foglalhatták le a házat. A kis piszkos udvarban sohase lehetett embert látni. Az az egyetlen ecetfa, amely az udvar közepén állott, és annyi esztendeje meghozta rügyeit, leveleit és virágait, valószínűleg érezte, hogy mindez nem jól van. Az élet azonban a kis emeletes házban is haladt előre, mint mindenütt másutt. A lakók közül csak a két fiú volt, akik jól mulattak, mindig mertek gondolni a holnapra és holnaputánra is.

Egy szeptemberi estén kipirulva, lihegve jöttek haza. Egy összekötözött baglyot cipeltek magukkal. A régi templom padlására másztak érte. Egy hétig kutattak utána, megbeszélték, hogyan fogják el, és hogyan ölik meg. Sikerült. Csillogott a szemük, és erős vállaikban egy férfi erejét érezték, amikor vágatva sötét utcákon, hazaérkeztek a diadallal. A bagoly régen érdekelte őket. A feje olyan nagy, mint két nagy szem. Az agyában csodálatos régi mesék vannak elrejtve. Száz évnél is tovább él... Bagoly kellett, kellett...

Megvolt. Egyenként szedték ki a pihéket a melléből, és figyelték, amint a titokzatos madár szemében a fájdalom színes tüzei egymás után kigyúlnak. Azután drótokkal csavarták körül a szárnyának a tövét, a lábait, a csőrét, és így kipeckelve, sokáig szóltanul bámulták. Arról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött, és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik. De hol lakik? Minden valószínűség szerint a fejében. Azután elhatározták, hogy éjjelre otthagyják, mert úgy izgalmas és szép lesz az ágybafekvés. Valóban, izgatottan vetkőztek le, és azután csak arra hallgattak, hogy a padlásról jön-e valami nesz. Úgy érezték, hogy valami feszes ruganyosság szállja meg a tagjaikat, mintha a lekötözött, vonagló állat hiába pazarlott ereje feléjük, rájuk suhanna. Így aludtak el.

Álmukban együtt jártak végig nagy mezőket, óriási fehér lovak hátán, veszett vágatásban. Szédítően magas hegycsúcsokról repültek lefelé, és meleg, véres tengereket úsztak át. Ami fájdalom és szenvedés csak lehetett a földön, mind ott vonaglott, sikoltott és üvöltött a lovak patái alatt.

Ébredéskor napsugaras reggel mosolygott rájuk; könnyen ugrottak ki az ágyból. A cselédtől elkérték a reggelit, mert Witmanné tíz óráig szokott aludni. A bagolyhoz siettek, és egy óra alatt most már végeztek vele. A szeméit szedték ki előbb, azután a mellkast bontották föl, most már felszabadítva a madár száját, mert a hangját akarták hallani. Ez a hang, ez a csontig ható, rémes hang, minden képzelhető felülmúlt, de éppen emiatt rövidesen kellett intézni a dolgokat, a kivégzést és az elásást, mert félni lehetett, hogy meghallják a házban. Egészen nagyon meg voltak elégedve, a dolog megérte a fáradságot.

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazulról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig meztelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésülködött. Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába. A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben. A fiú bement a ház kapuján. Egy öregasszony jött felé, de ugyanekkor az oldalfolyosó végén megjelent a fésülködő lány. A fiú feléje ment, és azt mondta, hogy közelebről látni akarta őt, mert nagyon tetszett neki. A lány gyengén megsimogatta a nyúlánk, rövid nadrágos fiú tiszta arcát, aki egy szökéssel átölelte a nyakát, és ajkaival hozzátapadt az arcához. Ezalatt körös-körül ajtók nyíltak ki halkán, és

fiatal lányok fejei tekintettek ki rajtok; csakhamar azonban nesztelenül visszahúzódtak a fejek. A folyosó végén kék üvegű mécs égett, arra vezette a lány a nagyobbik Witman fiút. Lebocsátották a függönyt, délutáni napfény sárgán szűrődött be a parfümillatos szobába. A lány a szőnyegre hengeredett, és mozdulatlanul engedte magát csókolni, ölelni. Witman fia a bagolyra gondolt, és átvillant az eszében az, hogy mindaz, ami az életben szép, nagyszerű és izgalmas, miért rettenetes, megmagyarázhatatlan és véres egyszersmind. Csakhamar azonban ráunt a játéokra. Csalódottan kelt fel, várt, és tágra nyílt szemekkel nézte a nőt. Hamarosan elbúcsúzott azután, de megígérte, hogy máskor is eljön. Megkérdezte a lány nevét - Irénnek hívták -, igen szépnek találta a nevet, és végül ezt mondta:

- Kezét csókolom.

Aznap késő estig a mezőkön bandukolt a két Witman fiú. A történekekről nem esett szó. A nagyobbik azt mesélte, hogy a levegőben lények laknak, amelyek az emberekhez hasonlítanak, s ha enyhe szél fúj, érezni, mint úszik a testük a levegőben. Azután megálltak, lehunyták a szemeiket, és kiterjesztették a karjaikat. Az idősebb fiú azt állította, hogy hatalmas, puha testű légi asszonyok imbolyognak körülötte, és a hátukkal és mellükkel az arcához érnek. Néhány perc múlva az öccse jelentette, hogy szintén érzi az asszonyokat. Otthon, az ágyban is még a lég asszonyairól beszélgettek, és nyitva hagyták az ablakokat, hogy ők bejöhessenek. Be is jöttek. Nesz nélkül siklottak be, az ablaküveget alig érintették bársonyos hátukkal, és lebegve, úszva odanyújtóztak melléjük a paplanra, a vánkosra. A nyakukat odahajtották a fiúk szájához és arcához, majd ismét továbbcsúsztak ernyed, lusta és mégis könnyed mozdulatokkal. Egész éjszaka velük maradtak a szobában. Összefogóztak hajladozva, mosolygó arccal lebegtek az ablak felé, majd újra feléjük kúsztak, reájuk feküdtek, és hozzájuk simultak. Csak amikor a nappal ragyogó, meleg sugarakkal betört a szobába, távoztak el az ablakon keresztül, lassú, álmatag, vánszorgó surranással, és szétfoszlottak a friss reggeli levegőben.

Ezen a napon a két Witman fiú együtt ment a leányhoz. Meleg májusi délből, az iskolából jövet arra kerültek, és besurrantak a kapun. A nő feléjük jött, mosolyogva, kócosan, de üde, hangos nevetéssel, és bevezette a Witmanokat a szobájába. Lerakták a könyveiket, a szőnyegre kucorodtak, lehúzták magukhoz a leányt, csókolták, harapták, ölelték. A nő csukott szájjal nevetett, és lehunya szemeit. A fiúknak egymásba villant a szemük. Mind a ketten ütni kezdtek. A lány most már tele szájjal kacagott, mintha csiklandozták volna. A két Witman birtokába vette a leányt, csipkedték, leszorították, hengergették és megkínózták. A nő mozdulatlanul, lihegve engedte, hogy tegyenek vele, amit akarnak. A fiúk vörösre pirult arccal simultak rózsaszínű selyempongyolájához. Később összeszedték a könyveiket, azt mondták a leánynak, hogy ő a legszebb nő mindazok között, akiket valaha láttak. Irén azt felelte, hogy szereti őket, de ha másszor jönnek, hozzanak neki valamit, édességet vagy virágot. A nagyobbik Witman kijelentette, hogy meg lesz elégedve azzal, amit hozni fognak. A leány a kapuig kísérte a kisfiúkat, és megcsókolta a kezeiket.

Ebéd után a szobájukba zárkóztak, és a leányról beszéltek; megállapodtak abban, hogy amit tapasztaltak, az összehasonlíthatatlanul felülmúlja összes eddigi kalandjaikat, még a bagoly kínszását is.

- Csak ezért érdemes élni - mondta a kisebbik.

- Ez az, amit annyi fáradsággal kerestünk - jelentette ki a másik.

Ragyogó meleg májusi délutánban, könyvek nélkül indultak az iskola felé. De egyenesen a ház elé, a leány ablakához mentek. Nem volt ott senki. Visszafordultak: másodsorra meglebbent a függöny, és kinézett a leány. Megállottak. A leány kinyitotta az ablakot.

- Holnap délben jöttök? - kérdezte mosolygó arccal. - Jertek akkor, hozzatok valamit. - Intett, és becsukta az ablakot.

A fiúk elpirultak, és szívdobogást kaptak a látásától.

- Ékszert fogunk neki hozni, arany karcsatot vagy gyűrűket - jelentette ki hosszú hallgatás után a nagyobbik Witman fiú.

- Igen, de honnan veszed?

- Van anyának, kérünk tőle.

- Nem ad.

- Az üvegszekrény kulcsát megszerezzük.

- Nem adja ki a kezéből a kulcsokat.

- Pedig négy arany karcsatja van, és hét gyűrűje van.

- Az ujján is hord három gyűrűt.

Este ott settenkedtek a szekrény körül, és szemlét tartottak az anyjuk drágaságai fölött. Volt közöttük két pompás rubinokkal és gyöngyökkel kirakott karperec.

Kérték Witmannét, mutassa meg nekik a holmit. Az asszony - a nyakas természetű, puha, szőke nő - kikergette őket. Kissé félt a fiaitól, nagyon távol érezte őket magától.

A fiúk az utcára szaladtak tanácskozni.

- Nem lehet tőle kérni.

- Semmi szín alatt.

- Nem fog adni.

- Nem, nem.

- Ki kéne törni a szekrényt.

- Fölbred, lármát csinál, megint csak nem vihetjük el neki.

- Nem fog fölbredni!

Tele volt a szívük gyűlölettel a szőke, kék szemű, lusta és kövér anyjuk iránt, szerették volna őt is megkínozni.

- Én betöröm az egyik kis üvegfalat a késem nyelével, és több zaj nem lesz. Te világítsz a tolvajlámpával, benyúlok, és kiszedem az összes karcsatokat és gyűrűket.

- Ne vigyük el mind!

- De igen, mind elvisszük; neki nem kell, ne maradjon neki semmi, hadd bőgjön utána.

A padlásra szaladtak föl, a szerszámok között szemlét tartottak, magukhoz vettek egy vésőt, egy harapófogót, megvizsgálták a lámpást, és mindezt zsebre vágták. Sietve lementek azután, és lefeküdtek. Előbb azonban átnéztek az ajtó alatti résen, és láthatták, hogy az anyjuk szobájában már sötét van. Vetkőzés közben elhatározták, hogy csak éjfél tájban mennek át. A harisnyát a lábukon hagyták, nehogy ropogjon a padló, és úgy feküdtek le, éberén, de nyugodtan. Az ágyaikban felkönyökölve, suttogva tervezgették, hogy délben, iskola után, szaladva mennek a leányhoz. A kincseket a padláson fogják elásni és apránként elhordani. Reggel tagadni fognak, és ha anyjuk ütni akar, elszaladnak. Örömet éreztek arra a gondolatra, hogy ő dühös lesz, tehetetlenül sírni fog, ha majd nem fogja találni az ékszereket. Egy pillanatra se

került többé szó arról a lehetőségről, hogy fölbredhet. Majd fölkeltek az ágyból, kinyitották az ablakot, és kihajoltak a langyos májusi éjszakába. A kutyaugatások, a kocsik zörgése, amelyek időnkénti fölhangzásukkal szakaszokra tagolták az éjszakát, nem rövidítették meg az órák lassú múlását.

Mikor végre a toronyóra lassan elverte az éjfélt, készülődni kezdtek. Meggyújtották a kis lámpát, a fiatalabb Witman fiú a harapófogót, a reszelőt és a lámpát vette magához, a másik csak a hosszú pengéjű, nyitott zsebkését. Ő ment elől. Biztos nyugodtsággal lopóztak át a középső ebédlőszobán, azután a nagyobbik fiú előrement, és kinyitotta a Witmanné hálószobájába vezető ajtót. Az ajtósarok semmit se nyikorgott. Föllélegeztek. Witmanné a fal felé fordulva, nyugodtan aludt, csak a kövér, széles háta látszott belőle, amelyet kötött hálóköntös takart. Elhelyezkedtek a szekrény előtt.

A fiú fölemelte a kést, hogy beüsse a szekrény kis üvegfalát. Pár pillanatig habozott, azután rácsapott az üvegre. A csörömpölés nagy, szörnyű erős volt, olyan erős, mintha egy csomó üvegpoharat ládába csomagolva dobtak volna le valami emeletes ház ablakából. Witmanné megfordult, azután felkőnyökölve, kinyitotta a szeméit. Az arca bosszúságot és csökönös haragot fejezett ki, de szóhoz nem jutott Witmanné, mert az öregebbik Witman fiú odaugrott az ágyhoz, és késével a mellébe döfött. Az asszony lehanyatlott, és a jobb kezével a levegőbe hadonászott. A kisebbik már akkor az ágyon volt, és lefogta a lábait. A nagyobbik kihúzta a véres kést az anyja melléből, és még egyszer bedöfte. Nem volt reá szükség, mert már halott volt. A melléből a vér lassan patakozott benn a paplan alatt.

- Na, ez rendben van - mondotta az idősebbik -, most szedjük elő a dolgokat.

Kirakták a szekrényből az ékszereket, a karcsatokat, a melltüket, gyűrűket, az órát és a hosszú arany óraláncot. Nyugodtan kirakták az asztalra a megszerzett, elhódított kincset, osztályozták, és egyetértően elosztottak rajta.

- Most siessünk, meg fogunk mosdani és átöltözünk.

Átmentek a szobájukba, megmosták a kezeiket, kiöntötték a vizet, de az átöltözésre nem volt szükség, a ruháikon sehol nyoma se volt vérnek. Majd újra visszamentek a színhelyre. A fiatalabb Witman fiú kinyitotta a középső szoba ablakát, és ott várta a bátyját, aki Witmanné szobáját belülről bezárta, és az ablakból a párkányra kilépve, bejött a nyitott ablakon.

Az utca koromsötét volt, halálos csönd uralkodott, de sietni kellett, mert a toronyóra egyet ütött, és ők még aludni akartak. Levetköztek, ágyba bújtak, és az izgalmaktól holtra fáradva, pár pillanat múlva már mind a ketten mélyen aludtak.

Reggel a takarítónő ébresztette fel őket, aki mindig pontosan fél hétkor érkezett. Megszokta már, hogy Witmanné tízkor kel, és azért a szobájába nem is ment. Az ebédlő tisztogatása után rendszeren a fiúkat verte föl, akik hamarosan megmosdottak, megreggeliztek és eltűntek, zsebeikben a kincsekkel.

- Még iskola előtt!

- Jó!

- Az előadáson pontosan ott kell lenni.

- Hogyne, ma különösen.

- Tizenegy órára úgyis hazahíznak.

- Siessünk.

A ház kapuja nyitva volt. Míg a folyosón a leány ajtajához jutottak, senkivel sem találkoztak. Benyitottak. A nő kipirult arccal, mélyen aludt, kitakarták és megcsókolták, azután előszedték a zsebeikből a drágaságokat. Reárakták a hasára, a melleire, a combjaira.

- Nesze, ezt hoztuk.

- Ez mind a tied.

A nő nehezen, de mosolyogva tért öntudatra, magához ölelte a két gonosztevő kemény kis koponyáit, köszönte a látogatást, és befelé fordult.

- Ma vagy holnap jövünk.

A fiúk ezzel búcsúztak, és elsiettek az iskolába.

1908

A KÚT

Július első péntekén kora reggel kezdte ásni a kutat Meyer Lőrinc Huber Ádáméknál. Ásott, ásott szorgalmasan, és szombat reggel a gödör már kétszer olyan mély volt, mint Meyer Lőrinc egy hosszúságában. Nincs mit csodálkozni ezen: ő volt a legjobb kútásó Piliscsávolyon. Szombaton délben, harangozáskor kijött Meyer Lőrinc a kútból. Jóízűen megebédelt. Háromszor is kért a túrós csuszából - Huberné főzte -, azután szundikált a ház árnyékában. Két óra tájban felkelt, folytatta az ásást.

Körös-körül aludt a falu, ernyedte meleg délután volt. Három vagy négy óra lehetett, amikor Huberék legkisebb fia kijött a házból, és úgy találta a kútásót, hogy övig be volt temetve földdel. Nyögött és kiabált szegény Meyer, de a hangja alig hallatszott a mély gödörből. A kisgyerek mindjárt átszaladt a szomszédba, mert otthon nem volt férfi, és hamarosan segítséget hitt. Meyer jajgatott kicsit, de különben nem volt baja. Hangosan azt kiabálta, hogy senki a kútnyíláshoz közel ne jöjjön, azután Panesz Jakabnak mondta, hogy a létrát kösse meg kötéllel, és eressze le neki, majd megpróbál rajta kimászni.

De csakhamar visszahúzatta, azt mondta, hogy a létra ott nem fog rajta segíteni, hanem lassan jöjjenek közel egy hosszú vasvillarúddal, és próbálják kihúzni, majd ő belekapaszkodik. A Panesz Jakab és a Lehr Jóska húzták. Meyer még biztatta is őket:

- Húzzátok, fiaim, ti vagytok a legderebb legények a faluban.

Húzták, de egyszer csak fölordított a Meyer Lőrinc. A rúd felvérezte a kezét, el kellett engedni. A két fiú elesett, és ebben a pillanatban még egyet omlott a kút. Keveset omlott, de könyökig betemette a Meyer Lőrinc kezeit. Ekkor látták már, hogy a kútásó egészséges, piros arca halványsárgává változott az ijedelemtől.

- Tízlépésnyire menjen mindenki a kúttól - üvöltötte Meyer Lőrinc -, és menjete el a Jausz Konrádért, a sógoroméért, mert ide dobot kell ácsolni, másképp ki nem vesz engem az atyaisten sem! - A Lehr Jóska ment el szaladva. Jausz Konrád otthon ült, pipázott, azt mondta, hogy a halálos ellenségének nem megy segíteni. Tudnivaló, hogy Jausz licitáltatta el a sógorának a földjét. Innen eredt az ellenségeskedés. Lehr Jóska kérte egy ideig, azután elment. Útközben találkozott a Meyer Lőrinc hűgával, a Soblocherné térdre borulva könyörgött Jausz Konrádnak:

- Felejtsd el a haragot, ami köztetek volt. Az Isten nem felejt el, ami jót teszel, de ne félj, Meyer Lőrinc se fogja elfelejteni.

Jausz Konrád egy ideig csak nézett maga elé, azután azt mondta, hogy jól van, elmegy. Fogta szerszámaikat, és elment velök, de a pipát ki nem vette szájából. Attól félt, hogy megszólják, amiért annyira siet ellenségét megmenteni. Jó öt óra elmúlt már, mire Jausz Konrád odaért. Nem szólt egy szót se, levetette a kabátját, deszkát szedett össze, és ácsolni kezdte a kút köré a dobot.

Odalenn Meyer Lőrinc meg azon igyekezett, hogy a kezét kiszabadítsa. De nem tudta. Még könyökig se volt egészen betemetve, és mégis úgy fogta a föld, mintha a legerősebb kötelekkel kötözték volna le.

Eközben elszaladt valaki Meyer Lőrinc feleségéért is, aki a falu túlsó végén dolgozott. Amióta Meyerék elszegényedtek, az asszony napszámba járt.

Jausz Konrád ezalatt lassan, de biztosan végezte a dolgát. A többiek meg némán nézték. Meyer Lőrinc se szólt egy szót se, csak néha tekingetett fölfelé, azután hosszú vártatva mondta:

- Siess, Konrád, mert úgy látom, újra omlani fog a kút, és ha beomlik, akkor benyomja a mellemet, úgyszólván kiszalad belőle a szusz. (Nevetett utána, de erőltetve.)

Jausz Konrád nem szólt egy szót se, csinálta tovább a dolgát, kalapálta, szögezte a deszkákat. Hátról a kerti kisajtó egymás után nyikorgott, gyerekek sompolyogtak be rajta. A két Láng gyerek fölmászott az eperfára, és ráültek arra az ágra, amelyik a beomlott kút fölé hajlott. Azután lejöttek a Soblocherék gyerekei, és megérkezett Huber Franci is a kocsival a tanyáról. Szénát hozott, kinyitotta a kaput, és be akart hajtani. Hát akkor látta, hogy tele van az udvaruk emberekkel.

Huber Franci eleinte káromkodott, de azután, mikor meglátta, hogy miről van szó, elcsendesedett. A tárva-nyitva hagyott kapun keresztül hamarosan szorongásig megtelt az udvar emberekkel. Jausz Konrád alig tudott mozogni. Azt mondta, hogy öt lépésre mindenki menjen távolra, mert másképp nem dolgozik tovább. Schickepenz Tónit meg is lökte, mire ez azt mondta neki:

- Ne hencegij!

Jausz Konrád arca szinte elkékült a méregtől, de nem szólt egy szót se.

Az udvarban ezalatt folyton többen és többen jöttek. Hárman vagy négyen a hátsó kapun fejszékeket hoztak, és arra álltak. Huber Franci erre megdühösödött. Azt mondta, hogy ha mindenki ki nem megy az udvarból, elhíja a csendőrököt. Senki se mozdult. Franci elment a csendőrökért.

- A csendőrlaktanyáig negyedóra járás - számítgatta mindenki -, addig maradni lehet.

Érdemes is volt, mert megérkezett Meyer Lőrinc felesége. Sírt szegény asszony, lihegett a szaladástól, halálra volt ijedve. Kérte Jausz Konrádot, ezt mondta:

- Siessen, az Isten áldja meg, úgyszólván maga az oka, hogy ide jutott az uram!

Erre Jausz Konrád arca újra sötétkék színt váltott. Főlegyenesedett, és csak ennyit mondott:

- Én vagyok az oka, no jó!

Azzal legyűrte az ingét, fölvette a kabátját, és elment. Halálos csend volt az udvarban.

Meyer Lőrinc fehér volt, mint a fal, torkaszakadtából kiabált a feleségére: - Te barom, hogy tudsz ilyet mondani! - és borzasztóan káromkodott.

Azután Jausz után kiabált:

- Hallod-e, Jausz Konrád, nem igaz, amit a feleségem mondott, nem te vagy az oka. Magam vagyok az oka, mert rosszul ástam a kutat, és nem vigyáztam. Ha ki nem húzol, megdöglök. Hallod-e?

- Beszélhetsz neki - mondta Schickepenz Tóni -, már elment.

- Hát menjetek utána! - ordított a Meyer rémült kétségbeesett hangon - menjetek utána, mert a föld újra omlani fog!

- Nem hozza azt vissza még az atyaisten se - vélekedett Thomas Péter -, nem olyan ember Jausz Konrád.

- Itt a föld újra repedt! - kiáltotta újra Meyer Lőrinc. - Itt az előbb nem volt repedés. Ha vissza nem hozzátok Jausz Konrádot, ti lesztek az okai, ha megdöglök.

Meyerné már ekkor régen Jausz nyomában volt. Kísérte, amerre ment, és sírva könyörgött neki, hogy jöjjön vissza, ha Istent ismer. De Jausz Konrád hátra se nézett, csak ment egyenesen előre, hazafelé, kezében a szerszámokkal, és mindig csak ennyit válaszolt:

- Jó, hát ha én vagyok az oka!

Mikor látta Meyer Lőrinc, hogy itt nincsen segítség, akkor teljes erejével elkezdett mozogni, hogy kihúzza a kezét. De alig tudott mozdulni valami keveset, és kihúzni egyik kezét se bírta. Csupa veríték volt a sápadt arca, és a kidülledt szemei könnyeztek. Azután fáradtan lihegve, megnyugodott. Ekkor, a kút szélé lassan mozogni kezdett. Két lépésre a széltől kifelé, körülbelül négyujjnyi hasadékot láttak. A hasadék nőtt, és egyszerre zajtalanul újra lecsúszott a mélységbe egy nagy csomó föld.

Meyer Lőrinc eltűnt. Nem látszott belőle semmi.

Éppen akkor érkezett meg Huber Franci a zsandárokkal. Mindenki csendesen kitakarodott az udvarból.

A zsandárok hamarosan lerakták a fegyvereiket, ásókat szereztek. Beugrottak a gödörbe, és gyorsan ásni kezdtek. Eltartott öt percig, míg ráakadtak Meyer Lőrinc fejére. Az egyik zsandár bele is vágott egy kicsit az ásóval, de az nem lett volna nagy baj. A baj az volt, hogy Meyer Lőrinc már halott volt.

1908

DÉLUTÁNI ÁLOM

- Giza - mondtam a szobalánynak -, eresse le a sárga függönyöket, és nyissa ki a zsalukat. Így sokkal hamarabb el lehet aludni. De minden negyedórában nézzen be, és ha alva talál, költson fel, mert nem akarok fejfájást.

Kiittam a maradék feketekávét, eldobtam a cigarettámat, és végigdőltem a bordóbársony régi pamlagon. Egy pillanatra még fölnéztem az órára. Két óra múlt tíz perccel.

Ezen a délután egy néma grófkisasszonyról álmodtam.

Ragyogó nyári délutánban fehér paripán lovagoltam Bagdad felé. A város tornyai, a ciprusok és a pálmafák felnyúló, vékony foltjai remegtek, izzottak és elmosódtak a búcsúzó nap pirosuló aranyporában. A kertek virágai minden illatukat kilehelték, és a rózsák sóhajtása ott imbolygott, torlódott az utamon összekeveredve a balzsamfák és tömjénfák szagával. Erősen sarkantyúztam derék paripámat, mert napszállta előtt a városba akartam érkezni. Megtapogattam övemben selyemerszényemet, mely tele volt aranyakkal, fölálltam a kengyelben, és nagyot lélegzettem. Gyönyörű, édes, illatos, csodás délután volt. A lovam repült velem.

Alig naplemente után beértem a városba. Lovamat a fogadós szolgájára bízam, és lesétáltam a folyóhoz. Mint egy leheletnyi csók leányarcon - úgy omlott el az ég tündöklő kékségén az alkonyat narancsszínű fátyla. Szitakötők cikáztak a víz felszíne fölött, és időnként kérészek repültek el a part mentén seregestől. Nekik meg kellett halniok, mire a nap lemegy. Elöl, a part közelében, már ott úszott a vízen ezernyi és ezernyi elpusztult kérész. A tegnapi vagy a tegnapelőtti alkonyat temette őket - senki se tudta volna megmondani.

Itt a folyóparton találkoztam a néma grófkisasszonnyal. Nagy szélű, virágos szalmakalapban volt. Zöld fátyol a vállain. Az arca gyengéd rózsaszínűre festve. Apró fehér topánokat, fekete selyemszoknyát és fekete harisnyát viselt. Szürkészöld, fáradt szemei bágyadtan révedeztek az alkonyégen. Finom hideg, rajzos kicsi ajkain ott lebegett a nagy, bölcs némaság. Odaléptem hozzá.

- Grófkisasszony - mondtam -, hallottam rólad, hogy az ajkaid némák, és beszélni nem tudsz, de a szemeid megmondják nekem, hogy a legtöbb bölcsesség benned vagon.

Megállóit, oldalt hátrahajtotta a fejét, és finom fülcimpáin megrezzentek türkizes arany karikafüggői. De nem nézett reám. Könnyen vonaglottak a vállai, és hideg, bágyadt szemeinek mélyén - egy pillanatra csak - megcsillant egy ibolyaszínű sugár. Megremegtek, mintha felvillanó lidérctüzet láttam volna.

- Grófkisasszony - mondtam -, azért jöttem ide, hogy tőled egy csókot kapjak, és arra kérlek, nézz a szemeimbe.

Lassan lehajtotta a fejét, és fölnezt reám, miközben piros, néma ajkai között kidugta a nyelvecskáját, és megnyalta a szája széleit. Szemei e pillanatban egész feketék voltak, némi kékes árnyalattal. Tekintete benyúlt a szemeimbe, lehatolt a szívembe, és mint lassú borzongás, végigfutott a hátamon. Gyengén megrázta a fejét, mintha azt mondta volna: nem lehet.

- Grófkisasszony - mondtam -, te mindent tudsz, amit akarsz, mert a némaság mindentudókká teszi a nőket, és azt is tudod, hogy csak miattad jöttem ezer mérföldről, hogy csak miattad születtem, és hogy miattad fogok meghalni, add nekem hát a fátyolodat, és önts egy csepp illatos olajat a homlokomra.

Tekintete ismét a messzi égen bolyongott, szemei szürkészöld, hideg színekben régi szomorúságokat tükröztek vissza, és karcsú szép vállával előrehajolt. Azután kikeresett a szoknyája zsebéből egy kis kristályfiolát. Fehér, hosszú ujjait megnedvesítette, és homlokomat megkenté az illatos olajjal.

- Jól ismeresz engem, grófkisasszony? - kérdeztem.

Hirtelen gonoszul kétszer is igent intett a fejével.

- Szeretni fogsz?

Újra bólintott, és mosolyogtak az ajkai.

- Hazugság - mondtam neki -, hiszen te nem tudsz szeretni.

Mozdulatlan maradt, elkomolyodott, levette vállairól a zöld selyemfátyolát, és átnyújtotta, azután anélkül hogy reám nézett volna, továbbment. - Nem mertem utána nézni, a víz csendes tükrére bámultam, és gépiesen a derekam köré csavartam a fátyolt.

A napsugarak utolsó rezzenése is eltűntek már a horizontról, az ég mély, szédítő nyugalma, topázkék színnel borult rá a földre. A hold még nem jött fel, de a Sirius, mint egy nagy gyémánt, már fenn ragyogott, és az Aldebaran és Antares úgy fénylettek, akár a remekbe csiszolt rubinok. Szomorúan gondoltam vissza a duzzadó ifjú boldogságra, amellyel néhány óra előtt Bagdad felé vágattam. Azután elindultam a víz partján a folyó irányában.

Csakhamar egy csónakra akadtam. Beültem, eloldottam a kötelét, és hanyatt feküdtem a fenekén. A város lassanként elmaradt mellettem; de a sok mese, amely benne lakik, utánam küldötte tündéri muzsikáló hangjait. Üvegfuvalák csengtek, és mély hangú varázshegedűk szóltak. Mintha csak leányok és fiúk szívei zenéltek volna a zavaros, ernyedt harmóniákban. Levettem a derekamról a grófkisasszony fátylát, és magamra terítettem, mint egy halotti leplet.

- Hosszú lesz az utazás és álom nélküli - mondtam magamban -, de most már meg kell csókolnom a néma kisasszony ajkait!

Jó paripámra gondoltam, amelyet ezer aranyért vettem, s amelyet mindörökké elhagytam.

Az éjszaka mindinkább sötétedett. Ismeretlen, félelmes partok között utaztam. Magas, rideg sziklák meredeztek kétoldalt. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánam repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttem lebegtek. Tudtam, hogy nem szabad szólanom, mert akkor a halál fia vagyok, csendben maradtam hát, és hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Erre a csónakom orrának irányában valami gyenge világosságot láttam derengeni. S azután mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égre a hold.

Enyhe szellő kezdett fújdogálni. A nyakam köré csavartam a grófkisasszony fátylát, és felültem. Elővettem Al-Dzsehirehben vásárolt jó dohányomat, és rágyújtottam. De a szívem tele volt aggodalommal és bizonytalansággal. Nem tudtam a csónakban maradni. A parthoz kormányoztam hát, és kiszálltam. Harmatos, selymes fűben vitt az utam, holdfényes nagy mezőn keresztül.

Hosszú gyaloglás után országútra értem. Ismeretlen út volt. Körülnéztem.

És egyszerre elhűlt bennem a vér.

A hátam megett, az úton, három árnyékom rajzolódott a földre.

Lassan, óvatosan újra hátratekintettem. Három árnyék! Nem mertem mozdulni. Valami rettenetes hatalom körmei között éreztem magam. Szédülve, tanácstalanul a holdra néztem.

E pillanatban a holdvilág megmozdult az égen. Szédítő hirtelenséggel, mint valami dróton rángatott jelzőlámpa, vakító fénysávot írva le, átfutott a nyugati égre.

Megrázkódtam, nagyot lélegzettem és körülnéztem. A vidék most nagyon ismerősnek tetszett. Az út mentén fehér mérföldkő csillant elő, és nyárfák páros, ezüstös sorfala húzódott. Jobbra és balra szőlőskertek feküdtek, sötét, nagy tömegekben, és bennük apró, vaksi kis házak aludtak. Messzi előttem fátylas porfelhőben egy szekér ballagott. Az ellenkező irányban folytattam utamat a kis kápolna felé, amelyet kétszáz év előtt építettett egy herceg felesége a saját lelki üdvösségéért. Az örökmécses átszűrt fénye halaványan derengett a nyitva hagyott ajtón keresztül.

Lassan fölmentem a lépcsőn. Az oltár előtt ott térdelt a néma grófkisasszony. Beléptem és megálltam az ajtó mellett. A leány fehér báli ruhába volt öltözve, fekete hajában hervadt, rózsaszínű rózsák. Lassan, lábujjhegyen előreléptem, úgyhogy láthattam az arcát is. Jobb kezében kis kézitükrot tartott, és merően nézte benne magát. Mindjárt észrevette, hogy ott vagyok, de csak később fordult felém. Szemei ismét feketék voltak, némi kékes árnyalattal, de arcáról eltűnt a kevés rózsaszínű festék, fehér volt egészen. Elrejtette a tükrot, és intett, hogy valami közölnivalója van. Papirost és ceruzát adtam neki. Ezt írta:

- Imádkoztam, hogy szeretni tudjam magát.

- Szeretni akarsz? - kérdeztem.

Komolyan és szomorúan igent intett.

- Grófkisasszony - mondtam -, hiszen te senkit sem szeretsz. Apádat se, anyádat se, testvéreidet se. Halott vőlegényedet, a herceget se szeretted, csak a halála után!

Zavartan lesütötte a szemeit, és mereven maga elé bámult. Azután mosolyogva rám nézett, és az ajkai csókot kínáltak.

- A csókotat még nem fogadhatom el - mondtam -, mert nem szeretsz, és azt se tudom, fogsz-e tudni valaha is?

Újra elővette a kis tükret, mintha kérdésekre választ keresett volna benne, azután vállat vont, és megigazította a haját, megnedvesítette nyelvével az ujjait, és kisimította velök a szemöldökeit. Majd a karomat kérte.

Kimentünk a templomból. Már reggeli harmat szállt. A holdfény fehéren és tisztán szóródott szét a fákon, az úton és a kisasszony arcán. A bokrokból, a messze feketéllő tölgyfaerdőből és a fűszálakból hatalmas, lenyűgöző tömegekben bújt elő a föld szent ereje, és nagy hullámokban terjedt szét mindenütt. Hideg volt. Megállt egy kertajtó előtt, a kezét nyújtotta. Hideg és ruganyos kis ujjai hevesen reákapcsolódtak forró kezemre, azután belebbent az ajtón, és belülről elreteszelt. Tovább mentem néhány lépést, de mindjárt meg is álltam. A kerítés keresztfáján állva és felül, a hegyes karókba megkapaszkodva, a leány merően nézett rám.

A vonásain megdöbbenő pajkos és komolytalan rosszság mosolygott. Néma ajkai mozduatlan konoksággal szorultak össze, és a hideg holdfény pontosan kirajzolta fekete, boglyas hajának árnyékát a szemöldöke fölött. Közelebb léptem, és belenéztem a szemeibe; csodálkozva és hihetetlenül kémleltem a tekintetének rejtett sugarait.

- Grófkisasszony - mondtam -, olyan szép vagy, hogy száz esztendeig szeretnék itt állani és csak téged nézni.

Néma ajkai barátságosan elmosolyodtak, és legyezőjével búcsút intett. Kalappal szívesen üdvözöltem, mire eltűnt a gyümölcsfák sötét lombjai közt.

Keleten már hajnalodott, a fák és bokrok fekete foltjait fénytelen kék derengés aprózta el és lyuggatta át. A vasúti állomásra kellett sietnem, és azalatt gondolkodhattam a grófkisasszonyról. Ebben az órában nem szerettem őt, mert azt hittem, hogy sohase fog tudni szeretni, és elhatároztam, hogy inkább lemondok a csókjáról. Megváltottam a jegyemet - magam voltam utas -, és hazautaztam Budapestre. Mégis a Keleti pályaudvaron bérkocsiba ültem, és a varázslóhoz hajtottam, aki Budán lakik. Ő maga nyitotta ki a kaput.

- Tudtam, hogy jönni fogsz - mondotta -, a grófkisasszony miatt.

- Igen - feleltem -, őt akarom most legjobban, és azt hiszem, még gyermeket is szeretnék tőle, de hidegek és ruganyosak az ujjai, és a szemeinek változik a színe, a szíve pedig hideg és gonosz.

- Erről majd beszélünk - mondta a varázsló, és bevezetett a szobájába. Leültetett, és hosszan, merően nézett reám. Végre megszólalt: - A néma grófkisasszonyt még soha senki se látta sírni, de ha egyszer látni fogod a könnyeit, akkor hozz belőlük nekem, meg fogom vizsgálni. - Átadott egy apró kristályszelencét, és megmagyarázta, hogy kell a könnyeket eltenni.

Elbúcsúztam, és gyalog, a Lánchídon keresztül, visszamentem Pestre. Nehéz napom volt. Sok fárasztó és türelmet kívánó munka, sok üres, hosszú óra. Meleg dél, étvágytalan ebédelés, szívdobogásos, álmos délután. Öt óra felé jutottam haza. Megfürödtem, megborotválkoztam és átöltöztem. Amikor kihajtottam a vasútra, csodálatosan szépnek, kedvesnek láttam a várost, és fiatalnak, boldognak éreztem magam. Mintha a testem egészen könnyű, csaknem súlytalan lett volna. A szívembe egészség és tisztaság költözött, minden, amit magam körül láttam, magától értetődőnek, jónak és érdekesnek tetszett.

Megérkezve, hosszú ideig hiába kerestem a kisasszonyt; bejártam a mezőket, országutakat, és bementem a városba is. A korzón sétálók között sem volt. Aggódtam és türelmetlenkedni kezdtem. Még néhány órám volt csak, az éjjel aludni akartam. Késő este csüggedten és szomorúan bandukoltam a vasút felé.

Egy saroknál hirtelen megláttam. Nyugodtan nézett a távolba, kissé előrehajolva. Ravasz és csúfolódó mosoly volt az ajkain.

- Nem vártál rám, grófkisasszony - mondtam neki -, de nem haragszom reád, mert mint magam is tudom, nem szeretsz, és nem is fogsz szeretni.

Nyakamba csimpaszkodott, és az ajkait kínálta.

- Azt hiszed - kérdeztem -, hogy ez elég kárpótlás azért, hogy annyit kerestelek? Te elbújtál, és azt akartad, hogy később annál jobban essék a csókod. Kevésre becsülnélek, ha ily körülmények között elfogadnám, mert akkor bele kéne nyugodnom, hogy nem tudsz sírni, ez pedig a legrosszabb, amit csak egy szép nőre mondani lehet. - Arca mozdulatlan komolysággal fordult felém. Zöldes szemeiben most sárga és piros lángocskák táncoltak. És egyszerre mintha húsz évet vénült volna az arca. Azután intett, hogy írni akar. Ezt írta:

- Vőlegényemnek, a halott hercegnek anyja elátkozta a szívemet, mert nem sirattam meg a fiát, amikor meghalt.

- Meg kell szabadítanod magad az átoktól! - mondtam.

Kérdőleg nézett reám.

- Egy könnyet, egyetlenegy könnycseppcskét kell sírnod miattam. És le kell mondanod arról, hogy én valaha is sírjak miattad.

Alázatosan integetett, és a mellére horgasztotta a fejét. Hevesen megdobbant a szívem: az arca e pillanatban olyan üde és fiatal volt, mint egy kisleányé. Az írószereket kérte:

- Ma egész délután tükörbe néztem, és azon gondolkodtam, hogy a szépségem el fog múlni.

- El fog múlni - mondtam -, mert nem szereted a gyermekeidet, akiket hordozni fogsz.

Újra írt:

- Sohasem fogok gyermeket hordozni. - A papirost mindjárt visszavette, és apróra tépte, mintha megbánta volna, amit írt.

- Grófkisasszony - szólottam -, várni fogsz reám, ha máskor jövök?

Bólintott, hajából kivette az egyik hervadt, rózsaszínű rózsát, és ideadta. Gyengén átöleltem, engedékenyen hozzám simult, és a fejét - egy pillanatra - ráhajtotta a mellemre. Azután elváltunk.

Hazautaztam. Elmúlt egy hét, két hét. Elmúlt a nyár, és nem láttuk viszont egymást. Azt írtam a kisasszonynak, hogy várnunk kell, míg az átok magától elmúlik a rossz, kemény szívéről. Azt írta, hogy maga is belátja ezt, s szívesen várni fog miattam, imádkozni fog, és minden pénteken hétszer meg fogja mosni a lábait, madárvértől pirosuló meleg vízben.

Egy napos, hideg októberi délutánon végre elutaztam, hogy megnézzem, mi van a kisasszonnyal. Nem várt, nem tartotta meg az ígéretét. Megkerestem a kertet, ahová azon a reggelen elkísértem. Átvetettem magam a kerítésen. Elhagyottak voltak az utak, száraz levelek csörögtek a lábaim alatt, emberi lábnyomot sehol se láttam. A fákon még óriási almák és őszibarackok mosolyogtak, a nagy, kék és sárga szőlőfürtök kövéren pöffeszkedtek a levelek között, és amint előre haladtam, a fák közül egy kicsiny, de nemes szépségű kastély bontakozott ki. Az ajtók mindenütt csukva voltak, mintha kihalt volna a ház. Körüljártam az épületet. A hátsó homlokzaton félig nyitva volt egy zöld zsalus, földszinti ablak. Benézhettem; a grófkisasszony az ablakban ült egy ingben, szemei az ég felhőit nézték, éppen úgy, mint amikor először láttam. - Megrezzent, mosolygott, és egy széket tett ki az ablakon. Nyugodtan fölkésztem, és benn termettem a szobában. A kisasszony átölelt, és az ölelése olyan heves, ernyesztő, vágó, fájdalmas volt, mint egy görcsös fejfájás. Leültem, és távolról kémleltem a szemeit. Térdig mezítelen lábait kinyújtotta, és megilletődve nézett reám.

- Kisasszony - mondtam -, még nem érkezett el az idő. Most egy ideig úgy kell szeretnünk egymást, mintha én fiad lennék, s te nekem kislányom.

Fölvillanó szemekkel integetett, hogy jó lesz, azután kézen fogott. Egy sor szobán mentünk keresztül, amelyek mind el voltak sötétítve. Végre kettős ajtóhoz értünk. Egy apró villamos lámpát gyújtott meg, és valahonnan a küszöb alól előkereste a kulcsot. Csikorogva pattant föl a zár. Hatalmas terembe léptünk, amelynek tükörfalai voltak. A grófkisasszony eltűnt mellőlem, de a tükrökben száz és száz más volt helyette. Szinte tolongtak, annyian voltak; egy egész sereg egyforma leány tekintett reám körös-körül. Mindannyi mezítelen. Itt fölemelt karokkal állt az egyik, ott a másik a háta megett fonta össze a kezeit. Mindannyinak másképpen csillogott a szeme, és különböző volt a tekintete. Szédültem és féltem, de elhatároztam, hogy ha már idekerültem, bátran meg fogok küzdeni mindennel. Az egyik sarokban ráakadtam a kisasszony egy képére, amely jobban tetszett minden másnál. Lehajtott fejjel, meggörnyedve állott, és szemei oldalról nézve egészen világoskékeknek látszottak. Jól megnéztem. Ez a szem könnyes volt. Közelebb léptem. Nem kép volt, hanem az igazi grófkisasszony. Hamar elővettem kis kristályszelencémet, és mikor a gyémántos csepp lefutott az arcon, az állánál fölfogtam, és gondosan eltettem.

Azután kimentünk, vissza a kis szobájába.

Már alkonyodott. Valószínű, hogy a tükrös teremben veszett el annyi idő észrevétlenül. Felöltözött, megigazította a haját, és fölírta, hogy elkísér, mert az övéi csak késő este fognak hazajönni. Elmentünk a vasúthoz, megmondtam neki, hogy mindjárt a varázslóhoz fogok menni, és megvizsgáltatom a könnycseppet, mert ettől függ minden. Erre ezt írta fel:

- Imádkozni fogok, hogy a könnyem jó legyen, és hogy a szívem megszabaduljon az öreg hercegnő átkától.

Szemei egész estén világoskék színűek voltak, és az arcára szomorú, márványos fehérség helyett valami gyenge, de igazi rózsaszín ült. Mikor a vonat elindult velem, és láttam a grófkisasszonyt, amint egy petróleumlámpa alatt szomorúan, kedvesen integet felém, szentül hittem, hogy a könnye jó könny. Pedig nem volt az. A varázsló, amikor odaadtam neki, megkóstolta, és már akkor mondta, hogy nem bízik hozzá. De azért elvégezte pontosan a többi szabályszerű vizsgálatokat is. Különböző színű folyadékból egy-egy cseppet kevert hozzá. Ha a könny jó, akkor átlátszó fehér lesz a keverék, de ha nem, akkor elsötétedik. A varázsló kis vizsgálópoharában majdnem megfeketült a folyadék.

- Attól félek - mondotta -, hogy terád is átragadt az öreg hercegnő átka. - Rám nézett, azután egy tükröt tartott elém. Rémületes volt, amit láttam; barna szemeim kékesen, idegen színben csillogtak.

- Sok dolgot tudok - mondotta a varázsló igen komolyan -, de a gyógyítást a földkerekségen csak egy ember vállalhatja el: Szindbád, a kétszáz éves bagdadi varázsló. Menj hozzá, de sietve.

Még aznap útra keltem. Mikor hosszú, hetekig tartó fárasztó utazás után Bagdadba érkeztem, eszembe jutott az idő, amikor először életemben boldogan, ifjan vágtattam a város felé. Késő este volt, mikor Szindbáddhoz eljutottam. A varázsló lámpavilágnál görnyedve olvasott egy nagy könyvben. Hellyel kínált, kihallgatott, és soká vizsgáta az arcomat bölcs, nyugodt, kék szemeivel. Azután elővette a tükrét, és merően nézte. A fekete, csiszolt, sima acéllapon nemsokára megjelent a grófkisasszony képe. Először halványan derengve, azután mindinkább világosan kirajzolódva. A varázsló csóválta a fejét, látszott, hogy súlyosnak találta az esetet.

- A grófkisasszony sohase fog igazi könnyeket sírni - mondotta -, csak a gyermeke koporsóján. De hogyan lehessen gyermeke, ha nem szeret senkit, és meddőséggel átkozták meg. Ölelésének fagyos lángjai nem alkalmasak arra, hogy belőlük új sarj bimbózzék. Ehhez nyugodt, állandó, termékeny melegség szükséges. És olyan emberek között, akiknek változik a szemök színe, akik sokkal jobban ismerik magukat és egymást is, hogysen hosszabb ideig zavartalanul, tiszta szerelemmel érezhessenek egymás iránt... ez hiányzik. De másképpen a megoldásra remény nincsen!

Megköszöntem Szindbád, a varázsló tanácsát, hazajöttem, és feleségül vettem a néma grófkisasszonyt.

Házasságunk első hónapjai borzasztóak voltak. Csókok közben egymás szemeit néztük, és egymás arcát vizsgáltuk. Folyton az az érzés kísértett közöttünk, hogy a jövőnk boldogságát napról napra reménytelenül, végzetes biztonsággal rabolja el az átok ereje.

- Grófkisasszony - mondtam sokszor, mert így neveztem aztán is -, el fogunk pusztulni mind a ketten, anélkül hogy csak egyszer is éreztük volna az őszinte, nagy szerelem forrását; pedig megérdemelnénk, mert senkit nem kívánunk mást, és gyermeket akarunk, hogy - miként Szindbád varázsló mondta - a halál fájdalma által megtisztuljon a szíved, és igazi könnyet tudj sírni.

Ő szomorúan rám nézett ilyenkor, és úgy tetszett, hogy ha most könnyezne, könnye jó könny lenne.

Kegyetlen, hideg, hóviharos télben érkezett meg a gyermek, akit annyira vártunk, s akiről tudtuk, hogy érettünk kell meghalnia. A grófkisasszony néma ajkai némák maradtak a nehéz órák szenvedéseiben is, és jóllehet az utolsó pillanatig általában nem bízott, most aggódó kis arcán láttam a reménykedést.

A gyermek megszületett, és olyan szép volt, hogy órákig csodálkozva néztük. Aggódva, nagy gondokban virrasztottunk álmai felett, és azt terveztük, hogy mindörökre elválunk, csak hogy megmentsük a haláltól, akár a saját boldogtalanságunk árán is. De a grófkisasszony maga akarta szoptatni a kicsit, és csak az elválasztás után szándékozott beleegyezni a válásba. Újra rettenetes napok virradtak reánk. És még rettentőbbek voltak az éjszakák. Sokszor ébredtem reá, hogy a kisasszony gyertyavilágnál ül a tükör mellett, és nézi a szemeit. Azt nézte, vajon tudna-e sírni. Mikor megkérdeztem, hogy miért nem alszik, kétségbeesett némasággal borult reám. Szerencsétlenek voltunk. El voltunk átkozva.

A gyermek pedig fejlődött, szépült, növekedett; vártunk, szenvedtünk, és nem tudtuk, mitévők legyünk.

Már jól a nyárban jártunk, amikor egy hajnalon a kisasszony sikoltása ébresztett fel. A gyermeket tartotta a karjaiban. És elém tette az ágyra. A kicsiny test hideg, élettelen volt.

- Meghalt - mondtam -, és ha tudsz sírni, hát most kell sírnod. Sírj! - tettem hozzá kétségbeesetten.

Elpirult, és mereven nézte a kis halottat. Felugrottam, felöltöztem, elmentem koporsót rendelni.

Hazajöttem délben. A kisasszony szemei könnytelenül bámultak a gyerekre. Hazajöttem este. A kisasszony szemei szárazak voltak. Akkor azt mondtam:

- Még az éjjel temetni visszük a gyermeket. Ez a kötelességünk.

Bólintott, és sietve gyászruhába öltözködött. Kocsit hozattunk, kiloptuk a koporsót a sötét lépcsőházon át, és térdeinkre véve, elindultunk. Az éjszaka sötét volt és csillagtalán. Körülöttünk néma, nagy földek lapultak és hallgatóztak. Szóval, mozdulatlan némaságban bámultunk a levegőbe, eltelve fojtott, nyugtalan bánattal. Meddig utazhattunk így, nem tudom. Egyszerre váratlanul egy folyó keresztezte az utunkat. Most megállottunk, a kocsit elküldtük, és csónakba szálltunk. Eloldottam a kötelet. A csónak gyorsan úszott lefelé a folyón. A sötétben halványan derengett felém a kisasszony sápadt arca és egymásba kulcsolt fehér ujjai. Ismeretlen, félelmes partok között vitt bennünket a víz. Magas, rideg sziklák meredeztek kétoldalt. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánunk repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttünk lebegtek. Hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Nemsokára, szemben az ég alján, valami gyenge világosság kezdett derengeni. És azután, mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égbe a hold. A part mellé kormányoztam a csónakot, kiszálltunk, és gyalog vittük tovább a koporsót. Hosszú gyaloglás után országútra értünk. Ismeretlen út volt. A fejünk mellett minden percben nagy denevérek suhantak el. Reszkettünk a borzalomtól, mely jeles ujjával simogatta a hátunkat... és észrevettem, hogy a testünk a holdfényben hármass árnyékot vet. Nekem is három árnyékom volt, a kisasszonynak is; de a kis koporsónak nem volt árnyéka.

- Álljunk meg - mondtam -, meg kell ásni a sírt. A körmeinkkel, mert nincs más árszerszámunk.

Letérdeltünk a földre, és mind a ketten dolgozni kezdtünk. Meddig ástunk, nem tudom. Mikor a gödör elkészült, esteledett; a levegő fagyos hideg volt, és hó esett. A hópelyhek belepték a vállainkat, a hátunkat, és nagy koszorúban helyezkedtek el a kisasszony kalapján.

- Most már elföldelhetjük a koporsót - mondtam, és lassan beemeltem a gödörbe a kis fekete szekrényt.

A kisasszony szemei e pillanatban könnyezni kezdtek. Mintha ezer és ezer gyémántcsepp hullott volna a koporsóra, bőven ömlöttek. A gödörben elolvadt a hó, a föld átnedvesedett, megpuhult, és sóhajtást lehelt ki magából.

Pár perc alatt betemettem a sírt, azután fölálltam. Odaléptem a kisasszonyhoz, és átöleltem. Néma, szép ajkai gyengéden megnyíltak, és csókjában érezhettem, hogy az átok elmúlt rólunk.

- Újra fogjuk kezdeni az életet - mondtam.

Boldogan intett, és elindultunk a havas, hideg estében hazafelé.

A karcsú és jókedvű szobalány hangja szólított:

- Tessék fölkelni.

Nem tudtam kinyitni a szemeimet. Halálos fáradtság tepert le a fekvőhelyemre. A tarkómban pedig csiklandó tompa fájdalommal bujkált a fejfájás.

- Hány óra, Giza?

- Fél három lesz mindjárt.

1908

A KÁLVIN TÉREN

Szomory Dezsőnek

1

Ha hideg és ködös téli reggeleken, amikor egész Budapest sűrű, kékes harmatfelhőkbe burkolózik, valahonnan a Múzeum körútról vagy az Üllői útról fáradtan, kilumpoltan, de könnyű fejjel beérkezünk a Kálvin térre, akkor megérezhetjük pár pillanatra a látóhatár kivilágosodásában, a köd megvastagodásában és színváltozásában s a siető emberárnyék tovasuhanásában az ébredő város első kezdődő, bártortalan szívdobbanásait.

A városoknak ti. nem egy szívük van, mint az embereknek, hanem több, mint a hullőknek és némely halaknak.

2

A szemben levő kávéházak ajtajai, amelyek nappal farkasszemet néznek egymással, most a ködben és a reggelben eltávolodnak, eltolódnak, és elvesztik minden vonatkozásukat. Idegenül, megszurten, halvány foltokban bocsátanak csak ki az utcára némi sárga gázfényt. Ha szerencséje van az embernek, akkor szellőzött kávéházat és friss, kialudt, jókedvű pincéreket talál. Ebben az esetben zsíros pirított kenyér és kis pohár törkölypálinka ajánlatos; továbbá tartózkodás a cigarettától egész délelőttre.

3

A villamoskocsik sietve, de halkán érkeznek. Körülnéznek és továbbgördülnek. A lámpásaik kék, lila, sárga, piros fénye olyan kedves és csodálatos, hogy a jól tisztított kávéházi ablakból nézve, csaknem mosolygásra ingerel.

Lassan hullámokat vet a tér. Emberek sűrűsödnek össze morgó, imbolygó csoportokban, majd megritkulnak, mintegy delejes taszításban. A rendőr a sarkon fél lábra áll, és apró váltóigazgató fiúcskák bújnak elő a föld alól. Most süket csengetésektől zavarosodik meg a köd. Egyszerre sok villamoskocsi érkezik. E kocsik most követelő lármaival rövid időre lefoglalják a teret.

4

De nem soká, mert a köd lassan ritkul, a közök tágulnak. A tér viszont összeszűkül, mert a házak, mintha körülsorakoznának, egyenként láthatóakká válnak. A szemben levő patikát kinyitják, és köhögős betegek ácsorognak a márványos asztalok előtt. A patikárosok jókedvűek, egész éjjel aludtak, és a friss mosdóvíz nagyszerűen eshetett nekik. Elevenek, tréfálnak, és hihetően pontosan mérnek. Az Üllői útról nagy csapat munkás igyekezik a híd felé. A Kecskeméti utca sarkán az öreg gesztenyés asszony begyűjt a kemencéjébe. Vajon kik esznek reggel gesztenyét?

5

Most a Baross utca felé kell nézni. Varróleánykák, egész fiatalok, szegények, de bájosak, vonulnak át a téren nagy csapatokban ingadozva és minden tetszenivágyás nélkül. A fiatalurak, az egyetemiek, még mélyen alszanak hónapos szobáikban. De nem mind. Kettő közülük valami hősi elhatározásban fölkeltek, és a tér közepén a szökőkút mellett várakoznak. Álmosak, kissé bánják a vállalkozást, és semmi kis izgalmat sem remélnék a találkozástól. Csakugyan, a leánykák kedvetlenek és sápadtak, és sietnek, és alig felelnek a beszédre. A fiatalurak reá fognak jönni, hogy korán kelni nők miatt nem szabad, legfeljebb aranyak lelése miatt. De akkor is meggondolandó.

6

Most már a boltokat is nyitogatják. És az apró kis utcákból embertömegek lüktetnek át a nagyobb utcákba. A kálvinista templom vasrácsos kerítése előtt megjelenik két fekete ruhás férfi. Nyilván lelkészek, és a reggeli lapok újdonságairól beszélnek. Mindegy. Az idő már felvilágosodott. A kékből átszürkült, megbarnult az atmoszféra. A szökőkút öreg istennői deszkapaplanaikkal és a kicsiny Neptun-szobor bizonyos örökös hatalmakat kezdenek reprezentálni, akik minden befolyásukat elvesztették, és csak a parádé és megszokottság miatt maradtak a helyükön.

7

A rendőrt egy fiatal fiú szólítja meg. Egyetemi hallgató lehet az istenadta, és nem találja a Kecskeméti utcát. Vastag jegyzetfüzetet cipel, és rövidlátó szemüveges tekintetében a vaksi szorgalom pislákol becsületes fénnel. A villamosok kétségbeejtik, és a sok, sűrű sínpár az édesanyja dúsan töltött mákos réteseit juttatja eszébe. Ugrik egypárat, és nagy nehezen kikászálódik az aszfaltra.

8

A kávéház ablaka előtt most sietve egy szobalány suhan el. Doktorért megy, mert a kis úrfinak fáj a torca. Nagyon fáj, és emiatt már reggel sírás van a házban. Nemsokára látni, amint az Üllői út felől és minden irányból számozatlan doktorkonflik és gumikerekűek gördülnek elő. Mintha a szobalány segélykiáltása adott volna jelt nekik az elindulásra. Doktorok ülnek bennök; szakállasak, tanárok, azaz bundások - és egészen szerény, nyírott, szövetkezeti orvosok, nem is éppen jó télikabátban. Szerinte szállingóznak a városba, és a betegek már várják valamennyit. Sok ilyen kocsit látni. Egészen fél tizenegyig. Benn olykor megvillan egy zsebkendő, amely éppen most bontatott ki, jeléül annak, hogy a doktor kissé elkésett a felkeléssel.

9

Az idő most már délig bizonytalanul elúszik, eltengődik. Még jó, ha arra jó egy század katona. A délelőtt elmosódó és unalomba süllyedő perceit felveri és felszínre hozza a lépések hangos ritmusa. Az emeleti ablakokból bekötött vagy bóbítás fejű szobalányok kandikálnak ki őszinte érdeklődéssel. Egy teherhordó szekér megáll a katonák miatt, és a kocsis visszagondol arra a

három esztendőre, melyet a császár szolgálatában eltöltött. Mindez pár perc csupán, és a kőkockákon nemsokára csörömpölő zökkenésekkel tovagördül a nehéz jármű. Sőt újabbak és újabbak jönnek egymás után.

10

Mire delet harangoznak, a Kálvin téren már hatalmas forgatagban gomolyognak a gyalogló emberek, a fogatok, a villamosok, a terhes szekerek, s közöttük a lovas rendőr árvalányhaja s a vasutas piros zászlója egészen reményvesztetten integetnek.

A református templom órájának ütéseit senki se hallja meg. A lebonyolódó találkák sorozatát, amelyek a kút köröndjénél játszódnak le, senki se figyeli, csak egy kisasszony egy ablakból. A gumikerekű kocsisok leszállnak a bakról, és tréfálkoznak. A lovakat az itatók itatják. A Belváros felől özönlnek a varróleányok, most már felfrissülve, elevenen és kirózsaszínedve. A diákok a sarkon nem győznek utánuk forogni.

11

Délután három órakor megcsöndesül a zaj, a házak csukott ablakai elméláznak, és emlékeznek szép áprilisi délutánokra, szerelmes májusi délutánokra, ifjú, gyönyörű júniusi délutánokra, amelyek mind elmúltak. Azután szomorú megadással burkolóznak újra a késő délután összeszedelőzködő ködfátyolaiba. A gesztenyések tűzhelyeiről, mint gyászoltárokról, ünnepélyesen száll fel a füst, ferdén, meglapultan, a háztetők felé. Ha most valaki egy ablakból lenéz a térre, amely kétségbeesetten elsüllyedni látszik, egy titokzatos búcsúzás érthetetlen bánatába, és meglátja felgyulladni a sarki boltban az első lámpalángot, alighanem félelmében világosságot gyújt, és zongorához ül.

12

Késő éjszaka, jóval éjfél után, amikor már csendes minden, a Kálvin tér, mint egy fülledt barlang, ásítózik a fénytelen égbolt félelmétől megzavarodva. A hazatérőnek tanácsos sietni. Ilyenkor a kút mellett elhaladva, esetleg úgy hallani, hogy valaki a nevünkön szólít. Egyszer hátra lehet nézni, hogy: ki az? Senki. És nem többet, de futni ám hazáig. Mert a sok elhalt, elpusztult, sárba taposott, elvényt erő, amelyet az emberek, a siető, dolgozó emberek, leányok és fiúk itt elhullattak, a kövek hasadécai közül, a sínek nyílásai közül kibukkan, összesűrűsödik, és áldozatokra les.

Ha már levetkőztetek és ágyba bújtatok, nyugodtan megszámlálhatjátok az óraütéseket.

1908

EMLÉKIRAT ELTÉVEDÉSEMÉRŐL

Halott anyámnak

Eltévedésem húsz, harminc vagy negyven év előtt történt, e pillanatban pontosan igazán nem tudom. De azt tudom, hogy akkor négy és fél esztendő voltam. Az eset maga egyike azoknak az eltévedéseknek, amelyek életem során azóta oly csodálatos módon ismétlődtek és annyiszor, hogy nagyrészt elfeledkeztem róluk.

Ezt az eltévedésemet azonban nem feledtem el, bár ami a részleteit illeti, emlékezetemben itt-ott hiányok vannak.

Bizonyára hallottatok mindannyian Batizról. Batiz, fürdő. A megyei térképünkön van, ellenben az összes országos térképeken (kiadja Kogutowicz Manó) következetesen hiányzik. Ne sokat gondolkozzunk rajta, hogy miért; azért Batiz mégiscsak pompás kis hely.

Évekig ott nyaraltunk. Ez alatt az idő alatt nálunk állandóan szidták Batizt. A nagymama szidta, mert vasárnaponként, ha ki akart jönni - egy óra kocsijárás a várostól -, mindig megszarolták a fuvarosok. Emiatt bosszankodott, és nem tudta élvezni a jó levegőt és azt a sok csodálatos szépet, amivel a természet oly pazar kezekkel elárasztotta Batizt és vidékét. Szidta apa, mert a kerékpárját, amelyen reggelenként bejárt a városba, minden utazáskor valami baleset érte. Szidta anya, mert a kerékpárjavítási költségek úgyszólván duplára növesztették a nyaralási kiadást. Batizról nálunk őszkor és télen csak a legnagyobb lekicsinylés hangján beszéltek. De jött a tavasz, jött a május, és június elsején mi újra és újra Batizra költöztünk. Végre egyszer megemberelte magát édesanyám, és kijelentette, hogy többet nem megyünk Batizra. Mi sírtunk, apa sajnálkozott rajtunk, anya szomorkodott mindannyiunkon, de mégse mentünk Batizra. Ettől az időtől kezdve Batiz, mint a fürdők ideálja, mint „pompás kis nyaralóhely” szerepelt asztali beszélgetéseinknél.

Ez a korszak azonban jóval későbbi helyet foglal el a keresztény időszámításban, mint az az eset, amelyről szólni szándékom. Eltévedésem ti. Batizon történt. A második nyaralásunk alkalmával.

Márkó bácsi, aki a bútorokat nagy stráfkocsiján Batizra szokta szállítani, mint valami vörös nap bukkant fel azon a szépséges júniusi reggelen. Bennünket sietve öltöztettek, és az egész ház úszott a pakolás és készülődés mozgalmas gyönyöreiben. A karikákat, a labdászacsokót, a csigaostorokat nyakunkba vettük, és apró alkalmi játékokat eszeltünk ki, amelynek poénje az volt, hogy Márkó bácsi lovai megbokrosodtak; vagy: Kati, a szobalány felbukott a tükrös szekrényrel; vagy: Pici, a kutyánk, rángatni kezdte a kocsiról az ágyterítőket stb. Délben már künn ebédeltünk Batizon. Apa, ingujjban, fáradtan szidta a villatulajdonost, hogy nem szellőztetett a szobákban ősz óta, és anya bekötött fejével desperálva arra kért bennünket, hogy csináljunk akármit, de engedjük őt csak ozsonnáig nyugodtan rendezkedni.

Ebéd után valóban szétszóródtunk a kertben, és a homok örömeit élveztük. Batizon nagyszerű homok volt, sehol ehhez hasonlót nem láttam. Az Adriai-tengerpart homokját még csak nem is lehet vele egy napon említeni. Ez utóbbi tudniillik a harisnyába szórva, már igen kis mennyiségben is kellemetlenné teszi a járást, míg viszont a batizi homok literszámra és állandóan a harisnyában viselve, a legcsekélyebb kellemetlenséget sem okoz, sőt ellenkezőleg, a cipő hordásának különös jóleső érzést kölcsönöz.

Miután lábbelimet a fürdői turisztika követelményének megfelelően ily módon kikészítettem, rövid sétára szántam el magam. Öcsém és húgom nem voltak a láthatáron, sem a dada, sem Kati. Minden körülmény kedvezett. Elhatároztam, hogy míg a gyermekek dudliznak és a napernyők alatt alszanak, felfedező útra indulok.

Hamarosan egy országút kellős közepén találtam magam. A tüzelő napban fegyverek csillogtak, és egy huszárcsapat léptetett el előttem. Jól szemügyre vettem őket, és szokásomhoz híven az elől lovagló századost szalutálással köszöntöttem. Barátságosan mosolygott reám, és biccentett a fejével. És ez a tény talán hozzájárult ama később bennem meggyökeresedett véleménynek megalapozásához, hogy igazi úriembert kizárólag csak a katonák között lehet találni. - Miért? Erre a mai eszemmel már felelni is tudok. - Mert ez a mesterségük; ezért ad nekik a király lovat, kardot, szép ruhát és pénzt; s ezt csak helyeselni lehet.

Az országút két oldalán végtelen glédában nyárfák sorakoztak. Megijedtem a kietlen messzeség e képétől, és inkább az ellenkező irányban folytattam utamat. Egy hosszú, hosszú kerítés mellett haladtam el. A kerítésen belül parasztlányok ruhát mostak, nevettek, és egymást vízzel locsolták. Erre a házból egy kövér öregasszony jött elő, és igen csúnya szavakkal szidta őket. Hogy a szavak csúnyák voltak-e, ezt akkor még nem tudtam, de jól megjegyeztem valamennyit, mert nagyon mulattatott, ha testvéreimnek új dolgokról beszélhettem, s ezáltal csodálkozásukat és bámulatukat kivívtam. Később, mikor tapasztalataim e részleteit értékesíteni akartam, nagyon kikaptam, és meg kellett ígérem, hogy többé ki nem mondom azokat a szavakat. E szavak sajtós hangzásában azután csak egyedül gyönyörködtem, és a társaságtól elvonulva szoktam őket, rendszeren reggeli imádkozás után, hangosan ismételni, nehogy elfeledkezzem róluk.

A kerítésen belől más érdekes dolgokat is láttam. A telek szélén, bokrok között, kisebb házacská állott. Előtte egy öregember ült, és kutyát tanított szolgálni. Az efféle látvány teljes életemben le tudott kötni. A kutya, egy apró puli, már meglehetősen tudott szolgálni; egyetlen hibája az volt, hogy tartása görbe volt, és kis időközönként egy-egy pillanatra letette a jobb első lábát a földre. Az öreg paraszt hiába ütögette a pipaszárával, a kutyus nem volt képes hosszabb ideig mozdulatlan maradni. Jó ideig elnéztem, és arra a meggyőződésre jutottam, hogy a kutya ezzel a módszerrel sohase fogja tudni a szolgálást tökéletesen megtanulni.

Továbbmenve, végre a kerítés sarkához értem. Egy nagyobb, ablaktalan ház következett, valószínűleg magtár, azután egy út, azután fű, azután egy kis erdő. Bementem az erdőbe.

Jól ápolt úton haladtam vagy kétszáz métert. Akkor vettem észre, hogy az erdőcske útja kör alakú, és ugyanoda értem, ahol a belépésemkor voltam. Az erdő különben kellemes, hűvös volt, három rigó is fütyölt a közelemben. Visszafütyültem nekik, és nagy multságomra, egészen sikerült őket megtévesztenem. Azt hitték ti., hogy egy negyedik rigó érkezett. Közben így jól eltöltöttem az időt, piros virágokat pillantottam meg, amelyek a ritkán ültetett gesztenyefák tövében nyílottak. Hamarosan jó csomót szedtem belőlük azzal a szándékkal, hogy meg fogom velök lepni édesanyámat. Azután meg úgy gondoltam, hogy ideje hazamenni. Otthon bizonyosan ozsonnára terítenek, sőt a testvéreim, immár kétségtelenül, izzadó homlokkal isszák a nagy pohár világos kávékat. Körülnéztem tehát, hogy kiszemeljem a legrövidebb utat, és egyenes irányban elindultam visszafelé.

A kis erdőből hamarosan kijutva, egy csodaszép tornyos, erkélyes kis villa bontakozott ki előttem. A teraszon nagy társaság mulatott, és egy fekete ruhás, fehér kötényes szobalány az asztalt terítette. Elhatároztam, hogy szólni fogok otthon, hogy ezentúl Katit is fehérbe és feketebe öltöztessék. Rikító kockás ruháit és túlkeményített szoknyáinak ropogását rég ki nem állhattam, de nem tudtam, hogy miként lehet ezen segíteni. Most már tisztában voltam vele, hogy a fehér-fekete ruha eszméjét fogom szüleim elé terjesztem, és nem kételkedtem, hogy indítványomat pártolni fogják.

Ennek a tervnek annyira megörültem, hogy most már szaladva folytattam utamat.

A szaladás kitűnő multság, és kezdettől fogva előszeretettel kultiváltam, jóllehet szüleim többször figyelmeztettek káros következményeire, amilyenek a tüdőgyulladás, az oldalszúrás stb. Azóta meggyőződésemmé vált, hogy a szaladásnak e betegségekkel semmi összefüggése sincs. Unokatestvérem, Pista, aki sokkal erősebb fiú volt, mint én, aki birkózásban mindig odavágott, és kétszer annyi ideig tudott a víz alatt maradni, mint jómagam - szaladni nem szeretett - és mégis tüdőgyulladásban halt meg...

Kalandom alkalmával azonban még némileg hittem a szaladás veszélyes voltában, és így teljességében élveztem e tilalmas multságot. Megrészedtem a szaladástól. Gyorsan és lelkesen szaladtam. Azonban nemsokára meg kellett állanom: erős oldalszúrást kaptam. Sántikálva és a bordámat tapogatva folytattam az utat. Fáradt voltam. Most már nagyon szerettem volna hamarosan hazajutni. És ezt a vágyat csak fokozta ébredő sejtelmem, hogy eltévedtem, és nem fogok tudni hazatalálni. Eleinte nem mertem ezt magamnak bevallani, és a kezdődő kétségbeesés egy árnyalatával szívemben tovább mentem előre, előre, elhomályosuló szemekkel. Ma már tudom, hogy ez nagy hiba volt, meg kellett volna állanom, megkeresni a zsebkendőt, megtörülni a szemeimet és tájékozódni az útirány felől. Sajnos, nem ezt tettem.

Idegen és ellenszenves utcába jutottam. A házak szűken sorakoztak egymás mellé, ember nem volt a láthatáron. Minden reményemet elvesztettem az út megtalálását illetőleg. A szemem előtt összefolyt a világ, és hirtelen nagyon sajnálni kezdtem magam, elhagyott, szomorú helyzetemben, és heves sírásra fakadtam. Mint valami kóbor hidegrázás, úgy bujkált a félelem a torkomban, a vállaimban, a hátamban és a térdeimben. El tudom képzelni, hogy a sírástól vörös lehetett az arcom, és kétségtelen, hogy a homokos öklömmel igyekeztem fölszárítani a kellemetlen, szégyent hozó sós cseppeket, amelyek sáros barázdákat hagyva gördültek le az arcomon. Azt azonban biztosan állíthatom, hogy többször eszembe jutott édesapám mondása: „Fiúnak mindent szabad, mindent, amit megengednek neki, de sírni nem.” Bármennyire beláttam az adott helyzetben is eme erkölcsi szabály jóságát és hasznavehetőségét, mégsem voltam képes szerinte viselkedni. Jól belemelegedtem a sírásba, úgyhogy hamarosan szerencsére ki is fáradtam.

Körülbelül az utolsó könnycseppeket fogyasztottam, amikor egy borízú hang szólított, és a vállaimon egy nehéz kezet éreztem.

- Mért sírsz, kisfiú?

Kedves arcú, óriási termetű gatyás paraszt bácsi volt az érdeklődő. Kék szemeiben annyi igazi szánakozást s fehér, nagy bajuszában annyi jóságot láttam, hogy teljes hévvel ecsetelni kezdtem állapotomat.

- Kérem, bácsi, én egy ideges kisgyerek vagyok, és eltévedtem... és kérem, tessék engem hazavezetni.

Kijátszottam ezzel a legerősebb ütőkártyámat. Sokszor meglestem, amikor édesapám aggódva panaszolta a doktor bácsinak, hogy milyen ideges kisfiú vagyok én. Örültem neki, büszke voltam rá. Olyasvalamit jelentett nekem ez a megkülönböztetés, mint a porcelánedények között a japáni fekete-kávékészlet számára: a „szerviz” kifejezés, amelyet Kati olyan áhítattal szokott kimondani, hogyha ebéd után vendégünk volt, és kikérte a készletet az üvegszekrényből.

- Hát hol laktok, kisöcsém? - kérdezte türelmesen.

- Nem tudom, bácsi - feleltem szepegyve, és újra határozatlan rémület kezdett keringeni bennem. Később, amikor földrajzot tanultam, ahhoz az érzéshez hasonlítottam ezt, amelyet a hajós érezhet, amikor a nyílt tengeren a viharban észreveszi, hogy iránytűje elveszett.

A bácsi nem tudott segíteni rajtam. Vállat vont és továbbment; bizonyosan dolga volt, és nem szentelhetett több időt nekem. Újra rákezdtem a sírást, hogy még a megmaradt kevés könnyemtől is megszabaduljak. Csakugyan hamarosan végképpen elfáradtam és berekedtem, és cél nélkül ödögtem ide-oda, villák között, keskeny, fűvel szegélyezett gyalogutakon, kerítések mellett, amelyek mögött hatalmas komondorok farkcsóválva követték lépteimet, ameddig a portájuk tartott. Egy kis utca végén deszkapadló vezetett rézsút egy poros kocsíúton át. Ráléptem, és mintegy lemondóan követni akartam a sors által kijelölt utat. Ekkor a hátam megett egy női hang szólított.

- Hová való vagy, kisfiam?

Hátranéztem. Egy zöld zsalus ablakon szép arcú és világos slafrokba öltözött néni hajolt ki.

- Eltévedtem, néni, és nem tudom, hol lakunk.

- Nem tudod? Mi az édesapád neve?

- Dr. Kelemen József köz- és váltóügyvéd - feleltem büszkén és felvillanyozódva. A néni hátraszólt a szobába:

- Mariska! Kelemenek nem a Winter-villában laknak?

- Nem tudom - mondta egy vékony leányhang -, talán Julcsa tudja, mert délben vizet hozott a Winterék kútjáról.

- Kérdezd csak meg - mondta a szép néni.

A Julcsa tudta. Néhány perc múlva a szép néni parancsára kendőt kötött, papucsot húzott Julcsa, és kézen fogott, hogy hazavezessen.

Alig mentünk néhány lépést, a kis erdő sarkán megjelent a dada alakja. Otthagytam vezetőmet, és teljes erőmből elkezdtem futni a dada felé, aki kiterjesztett karokkal, Jézusmária kiáltással várakozóan megállott. Pár pillanat múlva a karjaiban voltam. Három perc leforgásán belül édesanyám otthon megvizésített törülközővel mosta az arcomat. Megbékélve, megtisztítva és lekefélve csak késői feltörő zokogások jelezték a bánat és fájdalom elszállt viharfelhőit. Édesanyám kávé tálalt számomra, és a rendes négy cukor helyett hat kockát dobott a pohárba. Azt gondoltam magamban, hogy az eltévedés megérte a pénzt.

Csak ekkor vettem észre, hogy a bal kezemben még mindig ott szorongatom a virágbokrétát. Nem tudtam, hogy mit kezdjek vele, és hogy a kalamitások után nem tűnök-e föl nevetséges színben édesanyám és testvéreim előtt, ha átnyújtom. Megkérdeztem a dadát.

- Nézze, dada - mondtam -, ezt a csokrot anyikának szedtem.

- Hát adja oda, Józsika, adja oda - biztatott a dada.

- Nem, adja oda maga - kérleltem a dadát esengve. - Kérem, dada, adja maga, én szégyenlem.

- És jól a lelkére kötöttem, hogy a csokor átadása ne mindjárt, hanem csak később történjék.

A jó dada megszokta már efféle bolondságaimat, átvette a csokrot. És mikor javában ittam a kávé kis fonott székesen, testvéreim mellett ülve, akkor adta oda, mintegy titkos küldetésben, félig hervadt csokromat. Aggódva, majdnem szorongva figyeltem a jelenetet. Attól féltem, hogy édesanyám ki fog nevetni. De még csak nem is mosolygott; rám nézett szeretettel, és nézésében olyan csodálatos, komoly, megértő jóság volt, hogy *soha életemben el nem feledem ezt a pillanatot*. Emiatt határoztam el, hogy eltévedésemről valamikor emlékiratot fogok készíteni. Azóta elmúlt húsz, harminc vagy negyven esztendő - nem tudom biztosan, hogy mennyi -, az emlékirat azonban csak most készült el.

1908

PÉTER LEVELE

Igen tisztelt nagyságos asszonyom!

Köszönöm vigasztaló sorait. Mellőztetésem az előléptetésnél nem lepett meg. Különbösen is valahányszor az élet komiszul - bocsánat a nyers kifejezésért -, komiszul elveri rajtam a port, mindannyiszor egy történettel vigasztalom és sajnálom magam. Ennek a történetnek mint kisfiú, főszereplője én vagyok. Hallgasson meg. Sajnáljon, és sajnálása, amelyet előre is nyugtázok, ismét vigasztalást fog számomra jelenteni.

Első gimnazista koromban karácsonykor kaptam egy bicskát. Nem mondom, hogy zsebkés, s ön meg fog ezért nekem bocsátani, mert a nevén óhajtom nevezni a remek szerszámot. A bicskát, amelyet zsebünkben hordhatunk, onnan tetszés szerint bármikor kivehetjük. Használhatjuk az éles, gyönyörűen csillogó pengéit, faraghatunk vele kisebb fakérget, krétát, ceruzát, végre pedig étkezéseinknél is alkalmazhatjuk.

Őszintén megvallom, hogy fantáziámban a bicska kezdettől fogva nagy helyet foglalt el. Gyakran álmodtam bicskákkal. Álmomban beszéltem is róluk, de mindig csak bicskákról szóltam, holott francia gyakorlatokon a le canifot mindannyiszor illedelmesen tollkésnek szoktam fordítani, és egy bicska-affairben, amely a tanári kar elé került, a kihallgatásnál következetesen a zsebkés szót használtam. De nem is tudtam volna másképp cselekedni. Ha ezt a szót olvastam: le canif, mindig a tollkés szót láttam; nyomtatásban, amint ott állt a szótárban:

le canif = a tollkés

Ellenben a bicska szóra élém tárult az öreg Steszadlek bácsi kirakata, amely tele volt bicskákkal. Csak bicskákkal. Keresve sem lehetett volna ott találni egyetlen tollkést se. Volt ott kicsi és nagy bicska, hosszú és rövid, csontnyelű, ezüstcirádás, de gyenge tollammal nem is vállalkozhatom e csodabirodalom ecsetelésére.

Szóval, hogy történetem kerekét megindítsam: megkaptam az óhajtvá óhajtott bicskát. Édesapám elvitt Steszadlek bácsihoz, és kiválasztottam azt, amelyik nekem legjobban tetszett. Nem részletezem, hogy milyen szent ígéretet tettem, hogy a bicskával nem fogok házi bútorokat, pl.: a székeket, a szekrényeket, a padlót stb. összefaragni, hogy vigyázok az ujjamra és a ruhámra, hanem röviden megemlítem, hogy az én gyöngyház nyelű, háromélű, remek bicskámat hamarosan meguntam. Ugye, szomorú dolog, asszonyom? Mert hogy nem tudunk élni holmi kiábrándulások nélkül.

Az osztálytársaim között egyik legjobb barátom volt Gyuri. Olyan Gyuri, amilyenek a Gyurik szoktak lenni; élénk, kövér és piros arcú fiú, akiket valamennyien irigyelünk egy kicsit, mert olyan pompásan ügyes fiúk. Nem okosak, ez távol áll tőlük, hanem élelmesekek és ravaszok, anélkül hogy magok is tudnának erről. Nyílt arccal képesek hazudni, és sose csípi rajta őket senki. Ilyen Gyuri volt az én Gyurim is, amint mindjárt ki fog derülni.

Először Gyurinak mutattam meg a bicskámat. Nem vette a kezébe. Megnézte, megkérdezte, hogy mennyibe került, és azt mondta, hogy azért az árért szebbet is lehetett volna kapni!

Egy hétre rá történt, hogy Gyuri ceruzájának hegye óra közben eltört.

- Add ide csak, kérlek, a bicskádat - mondja nekem -, mindjárt visszaadom.

Odaadtam. Amikor az óra végén visszakaptam tőle, így szólt: jó bicska, de kár, hogy egészen életlen.

Becsületesre mondom, asszonyom, hogy a bicska éles volt, de én abban a pillanatban már meg voltam győződve, hogy a bicskám az élesség tekintetében az osztályban az utolsó bicskák között foglal helyet, és éppen ezért haladéktalanul meg kell élesíttetni.

- Élesíted meg Tóni bácsinál - ajánlotta nekem Gyuri.

- De nincs ám pénzem!

- Nem baj, adok neked kölcsön. Gondolkodás nélkül elfogadtam a nagylelkű ajánlatot, és elhatároztam, hogy a heti pénzemből, ama húsz krajcárok közül, amelyeket vasárnap reggel szoktam kapni az édesapámtól, már hétfőn meg fogom fizetni az adósságomat Gyurinak.

Az adósságomat - képzelheti - nem fizethettem meg. Gyurival ti. szombaton duplexpartit rendeztünk a gimnáziumudvarban, s én a pedellus ablakát szerencsésen bevertem. Negyven krajcárba került a csináltatás, és Gyuritól kellett az összeget felvennem, hogy a pedellus kárát megtéríthessem, nehogy hozzá még feljelentsen, és a nyakamba sózzanak egy „osztályfőnököt”, tekintve azon körülményt, hogy az intézeti udvarban egy igazgatói rendelet szerint, „tornaórákon és óráközi szüneteken kívül tanulónak tartózkodni *szigorúan* tilos”. - Az „engedetlen” tanulóifjak feljelentés esetén az osztályfőnöki megrovást nem egykönnyen kerülhették ki. És az osztályfőnöki megrovásról a szülőket bulletinben szokás értesíteni!...

Világos, hogy nem riadtam vissza a legmesszebb menő áldozatoktól sem, és Gyurinak, mikor zálogba a bicskámért, haladéktalanul átnyújtottam. Mit is tehettem volna; azzal a mozdulattal - ó, asszonyom, mennyire látom magam! -, amely a könnyelmű, az ostoba szegényembert jellemzi, odaadtam gyönyörű bicskámért.

A bicska dolgáról senkinek sem szóltam, és a lelkiismeret csak este kínozott, amikor lefekvés-kor kiszedtem a zsebemből a sok limlomot. Színes ceruzákat, órakereteket, ceruzatokokat, noteszeket, amelyek egy kisfiúnak annyi szép és felejthetetlen mulatságot okoznak, mint semmi más az életben. Nos, ilyenkor fáj a szívem: hiányzott a bicska. Egyszer sírtam is, annyira bántott a dolog. De reggelre megint nem sokat törődtem vele.

Többször komolyan gondoltam rá, hogy a hetipénzből összeszámolom a horribilis summát, és Gyuritól kiváltom a bicskát. Szó sem volt róla. Amikor a kezemben volt a pénz, cukrot vettem, megosztottam Gyurival, de a bicskát nem mertem előhozni. Most már tudom, hogy attól féltem, hogy Gyuri ki fogja jelenteni, miszerint semmi közöm a bicskámhoz. Néhány hét múlva Gyuri hozta elő.

- Te, Péter, a bicskaügyet rendbe kell hozni. Én adtam neked negyven krajcárt. Te már két hónapja tartozol vele. Ha vesszük, a bicska árának a felét neked már odaadtam, mert ez a bicska, ahogy itt van, semmi esetre nem ér többet nyolcvan krajcárnál. A köszörűsünktől kérdeztem meg. Azt mondta, hogy hat hatosért bármikor hoz nekem egy ilyen bicskát. Most hallgass ide: itt van, még adok neked tizennégy krajcárt, meg odaadom az én bicskámért, és kvitt.

Ellentmondást nem tűrő, de természetes hangon mondta ezt Gyuri. Úgy mondta, hogy meg voltam győződve, hogy kitűnő üzletet csinállok. A bicskája szép volt. Ámbár talán kissé nagyon használt. Azután csütörtök volt, és ilyenkor tizennégy krajcár igen nagy pénz.

- Add ide - mondtam neki.

Este, amikor már csak három krajcárom maradt, csak este néztem meg a bicskát. És akkor láttam, hogy az egyik éle törött, továbbá a másik penge lötyög, és faragásra egyáltalán nem használható. Ekkor mód nélkül elkezdtem szomorkodni. Először éreztem, hogy csúnyául becsaptak.

Így jártam én már azóta néhány, sok bicskával, amelyeket az élettől ajándékba kaptam, s amelyeket könnyelműen elherdáltam. Így történt, asszonyom, hogy igen korán bele tudtam nyugodni, hogy vannak a világon Gyurkák és Péterek. És természetesnek találtam, hogy az életküzdelem az efféle bicskák körül, amelyeket a Péterek elvesztegetnek, s a Gyurkák lassan, ügyesen megszereznek.

...De ugye, megbocsát ezért a közönséges történetért. Az ön kegyeit nem akarom elvesztegetni, mint a többi sok bicskát.

Kezeit csókolja
hű barátja, Péter

1908

ÓPIUM

EGY IDEGORVOS LEVELESLÁDÁJÁBÓL

Sassy Attilának

A fölébredés - igaz - elviselhetetlen szenvedéseket okoz. És a szenvedések soká tartanak. A világosság reggel harsogó akkordokban dübörög végig az utcákon. És az ablakok tejüvegje meg a színes függönyök nem védenek ellene, mert bántó, recsegő ritmusos lármájával áthatol mindenben, és követelően hí. Menni kell. Rossz arcú és alacsony emberi lények közé, akik azt hiszik, hogy e nemtelen és kegyetlen muzsika az Élet törvénye, s amit ők élnek, az maga az élés.

Ők elevenen kiugranak az ágyukból, amelyben álomtalan ostoba alvással aludtak. Frissen megmosdanak, és dicsérik a hideg vizet, amely pedig fájdalmakat okoz. Izmaikkal és eszükkel munkához látnak, amelynek fáradtsága csak szégyent kelt a szívben. Abban a szívben, amelynek nem kellene többé a nyomorúságos apró kellemségek, csak egy: a komoly, szomorú gyönyör! A verekedésből győztesen kerülni ki, véres fáradtság után megpihenni: mindez nem gyönyörűség, csak a fájdalom megszűnése. Akik a fájdalmakat érzéketlen türelemmel viselik, azoknak ez elég, és sok is. Ők gonoszak, de haragudni nem szabad rájuk. Jóllehet miattuk van úgy, hogy az életet nem lehet berendezni tisztán az ős, szent gyönyör számára, ami pedig az élés egyetlen célja.

Igaz, hogy kell fizetni érte; a világosság, amely reggelenként könyörtelen ismétlődéssel megérkezik, behajtja a díjat. A szív ernyedten dobog, a szempilla alig bírja a fénysugarak súlyát, és a bőr irtózik a széltől. Az izmok kellemtlenül és tétovázva végzik a munkájukat. A kiáltásokra összerázkódik a test, és a nyakszirt táján tompa fájdalmak bujdosnak a koponyában. És emiatt nem lehet nevetni az ostobák apró dolgai fölött, amelyek annyi kiabálással, gonddal és fáradással járnak. Hiszen a gondoktól, az erős hangoktól és az egyhangú, unalmas, parancsoló ritmusoktól a világosság miatt nem lehet menekülni. És beszélni csak szavakkal lehet, amelyek úgyszólván semmiféle kapcsolatban nincsenek az agy fogalmaival.

Több hasonló dolog is jelentkezik a nap sorvasztó világosságánál.

Az arcunk a tükörben merev, idomtalan színfoltokban jelenik meg, amelyeknek nyilvánvalóan semmi köze hozzánk. Vonatok érkeznek a pályaházakban, az utcákon emberek, kocsik, lovak sietnek, mindez csodálatos, szenvedést okozó, de egyszersmind érthetetlen és furcsa, úgyhogy azt a meggyőződést kelti föl, hogy a dolgoknak ebben a formában nincs semmi oka és célja. El kell tehát menekülni valahová, ahol azok egyszerűekké és könnyen megfejthetőkké válnak.

A gyönyör eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva, langyos hullámokon emel bennünket a lét magasságaiba.

Pillanatokig időzni itt és remegni, hogy percek múlva végképp visszaessünk oda, ahonnan elindultunk - valóban nyomorúság. Pedig legtöbben megelégszenek ezzel a néhány alamizna-pillanattal. Mit tehetnek. Nincs bátorságuk és erejük, hogy magukra vegyék a nagyszerű, az örökkévalóságba lendítő hosszú gyönyör kockázatát. Pedig ez a kockázat olcsó, nevetségesen kicsiny. Mert igaz: a gyilkos nappal a kaján dörömbölő világosság tíz órái nehezen múlnak, de az este és éjszaka tizennégy órájában, a csodálatos, titokzatos és idő nélkül való öröklét egy darabját kapjuk.

Ekkor ismerjük meg az élet mély értelmét, és világosak lesznek előttünk a homályok és sötétségek. A hangok, mint finom és üde leányajkak, csókolják végig a testünket. A színek és vonalak új, ősi tiszta természetükben rezegnek az agyunkban és a gerincünkben. És most, hogy *nem hasonlítanak többé* azokhoz a színekhez és vonalakhoz, amelyeket a szemeink láttak: megmutatják nekünk a formákban rejlő nagy titkokat. Az a hibás és kezdetleges ismeret, amelyet a látásunkkal, hallásunkkal, a szaglásunkkal, ízlésünkkel és tapintásunkkal szereztünk a létről, most kiegészítődik, kijavítódik. Mert alkalom nyílik megismerni a maga teljességében az életnek ama igazságát, amelyet valamennyien magunkban hordunk, s amely érzéki ítéletek nélküli tökéletes igazság. Szavakban, fogalmakban és ítéletekben éppen annyira kifejezhetetlen ez az igazság, mint amennyire megismerhetetlen az érzékek útján. Egy kockáról, amelyet csak láttam, de meg nem mértem, nincs jogom mondani, hogy a súlyát ismerem. Éppen így annak, aki csak látott, hallott, szagolt, ízlelt és tapintott - nincs joga mondani, hogy élt. A megismerést, az Isten boldogságát csak a gyönyör adja számunkra. De lehet-e beszélni arról, hogy az Isten boldogsága csak egy pillanat? Igen: ő ennyit adott alamizsnaképpen az ostobáknak és gyáváknak. De akik többet érdemelnek - mert többet akarnak -, azoknak megadatik, hogy megrabolják az öröklétet vitéz és nemes kockázattal.

Le kell mondaniok, hogy jól lássanak és halljanak. Az érzékeket és a szerveket megrontja a gyönyör rettentő és áldott közvetítője, az Ópium. Étvágy és polgári jó fáradtságérzés - ezekről is le kell mondani. A szemek gyakorta könnyeznek, a fül zúg. A tárgyak, az emberek, a betűk elmosódnak. A szavak, a hangok kaotikus zavarban bolyonganak a hallószerv géprészecskéiben.

Állítsátok meg a nyomorult, szegényes kis gépeket!

Csendes szobában, ahol puha szőnyegekben meghal minden zaj, és színes üveg szórja szerte a kicsiny mécs pislá lángját, feküdjetek hanyatt. Hunyjátok le a szemeiteket. És az apró ópiumpipa elvezet oda, ahol azért élünk, hogy éljünk, és semmi másért. Hiszen ez az egyetlen célja a létnek. Hiszen a szűkmarkú Isten is csak ezért ajándékozott minden nyomorult féregnek egy-egy pillanatot ebből az életből, hogy éljen, folytassa az életét, hogy új életet okozzon. Az új féregnek pedig ismét kijut egy pillanat.

A lét esszenciája olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek, évszázadok alatt kapnak - egy órát.

Aki ebbe belenyugszik, az belenyugodott abba, hogy meghaljon, mielőtt megszületett. Aki azonban valójában emberré tudott lenni, és számot vetett magával - mint méltóságához illik -, az raboljon magának mindennap tizennégy órát. Ez a tizennégy óra egyenlő négyszáz generációnak nyolcezer éves életével. De számítsunk csak ötezret. Egy nap alatt tehát ötezer esztendő élek. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétmillió évet jelent. Föltéve, hogy az ópiumszívást mint kifejlett erős férfi kezded, és nagy gondot fordítasz testi épséged fönntartására - amelyet legjobb ügyes orvosra bízni -, tíz esztendeig élélhetsz. És akkor húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejedet az örök megsemmisülés jeges párnájára.

Aki ezen az áron nem mer és nem akar az öröklétből húszmillió évet - az éljen száz esztendeig, és sokasodjék meg az ő utódaiban.

1909

A KUTYA

1

Mind ez ideig nem volt alkalmam Barnabás bácsiról szólni. Ő távoli rokonom, és bár kevésbé szimpatizálok vele, különböző okok miatt nem tartózkodhatom, hogy egyet-mást elmondjak róla. Barnabás bácsi életének fő motívuma maga is megérdemli az érdeklődést. E motívum a következő: egyszerű, polgári születésű ember létére báró keresztapát szereztek neki.

A bácsi életére ez a tény döntő befolyással volt. Anyja, ki nagyanyámnak második unokatestvére volt, valami különös nagyzási hóbortban szenvedett. Effélet csak szegény embereknél tapasztaltam. Ez az asszony teljes egészében arra biztatta a férjét, hogy fölfelé barátkozzon, és nálánál előkelőbb emberekkel tartson lépést.

Hasonló beteges női ambíció a történelemben is gyakran előfordul; erre azonban most nincs időm kitérni.

Barnabás bátyám születése alkalmával, úgy látszik, fokozott mértékben dühöngött boldogult édesanyján ez a sajátságos betegség. És ennek a következménye az lett, hogy keresztapának harmadik szomszédunkat, a bárót kérték föl. A báró akkor huszonnyolc éves legényember lehetett. Igazán keresve sem lehetett volna ostobább keresztapa-választást elképzelni. Szegény Barnabás bácsi cifra, új selyem-bársony pólyájában nem sejtette, de nem is sejthette, mi vár rá.

Az anyja, mint nagyanyám meséli, úszott az örömben, és nyakra-főre dicsekedett, hogy a báró egy százforintos takarékpénztári könyvet ajándékozott a fiának. Továbbá kijelentette, hogy a kisdéd bármikor számíthat a pártfogására. Kissé unalmas multság lenne most hosszabban vázolni Barnabás bácsi gyerekkorát, amelyet megnyomorított, megrontott a bárói keresztapa presztízse.

Miért mondanám el, hogy Barnabást minden nyolcadik vasárnap új ruhájában, ünnepi cipőjében, kesztyűsen átküldték látogatóba a báró keresztapához.

Miért ecseteljem, hogy ezalatt Barnabás testvérei milyen vígan, gondtalanul, mezítlábra vetkőzötten játszadoztak otthon az udvarban, dúskálva a homokban, hemperegve a fűben és lábfürdőzve a pocsolyákban. Önök mindannyian el tudják képzelni Barnabás nyomorult helyzetét, aki a bárónál csokoládét kapott, és egy előkelő széken egyenesen ülve, szorongva felelgetett a jókedvű báró kérdéseire. Inkább elmondom, hogy Barnabás lassan, bukácsolva, protekciók sűrű igénybevételével: letette az érettségét, mint önkéntes a huszárokhoz vonult be, és azután a katonai élet elegáns, pompás emlékeivel meggazdagodva közigazgatási hivatalnok lett.

Meg vagyok róla győződve, hogy a báró keresztapa nélkül Barnabásnak sose jutott volna eszébe a természetével annyira ellenkező vadászatra adni magát, izületi csúzt szerezni, és kitűnő barátaival cigányos tükörtörésekben és hangos ordítózásokban kulmináló multságokat rendezni. Ezek a vad magyar szokások merőben távol állottak a Barnabásék családi hagyományaitól. Ők mindannyian derék, takarékos és egyszerű polgáremberek voltak.

Barnabás, miután így „snájdig” módon végigcsinálta a legényéletet, megházasodott. A közjegyző lányát vette el. Kövér, huszonnyolc éves, közönséges arcú nő volt, már mindenkinek kínálták. Mikor a szolgabíróéknál egy vacsorán barátságosan rámosolygott Barnabásra, ez nem tudott többé letenni a rögeszméről, hogy egy volt huszárönkéntesnek és szép legény-

múlttal rendelkező közigazgatási tisztviselőnek csakis valami előkelően csúnya nővel lehet a karrierjét végképp megalapozni.

Megtörtént az esküvő, Barnabás anyja örömkönnyekeket sírt, és Barnabás zsebre vágta a huszonötezer forintos hozományt. Az esküvőn harmadnap reggelig mulattak. Barnabás meghívta a legjobb ivókat, az egyik barátja, valami Feri nevű, a cigányok nagybőgőjét előre megbeszélte program szerint betörte, Mihályné asszonyom túrós réteseitől hárman egész életre szóló gyomorhurutot kaptak... szóval a lakodalom egyike volt a legszebbeknek a megyében.

Ebben az időben kezdtem tanulmányozni Barnabás bátyám életét. Keresztapjával, a báróval, csak ritkán érintkezett, de mindig úgy beszélt róla, mintha naponta együtt lennének. A beszélgetéseibe mindig beleszótt. Például ilyenféle közbevetései voltak: „Hogy is mondja csak, az én atyai barátom, a báró...”, vagy: „A báró az efféle nem tartja fér dolognak!” stb. Emellett azonban Barnabásból hiányzott az energia és a bátorság, hogy nagyúri ambícióihoz megfelelő társaságot keressen, és a megfelelő kedvteléseket gyakorolja. Például évenként legföljebb egyszer ment vadászni nagy készülődésekkel, drága pénzen bérelt vadászjeggyel, és könyvekből szedett vadásztanulmányok alapján. De erről a vadászatról azután egészen a legközelebbi vadászati mindig beszélt. Notórius vadászkifejezésekkel, lelkesen, dicsekedve. Nagy és drága puska gyűjteménye, melyet házasságuk után a felesége hozományából vett, használatlanul lógott az ebédlő falán. A pusokák, mintha szemrehányóan bámultak volna a gazdájukra: Barnabás, Barnabás. Mi lesz a vadászattal?

2

Barnabás bátyám már a negyvenedik esztendejében járt, és még semmi igazi elegáns dolgot nem csinált. Jól öltözködött, és nagy borralalókat adott - ha látták -, ez volt minden.

Egyszer három hétig monoklit hordott, de hurutot kapott a szeme, és le kellett mondania a monokliviselésről. Ismét és ismét nekikeseredett, és megpróbált részt venni a kaszinói urak nagy hírű lumpolásain. De mindig megbánta: nem győzte az ivást, éjjelre mindig az asztal alá került, és azután ehetett citromot és heringet napokig.

Családi összejöveteleken, ahol nyilván a felesége biztatására vinni akarta a szót, Barnabás mindig pórul járt. A vadászkalandjait meghazudtolták, a pózait, az újmódi kézfogásait és köszönési módjait kinevették, egyszer pedig, amikor vacsorát adott, amelyen fácánok szerepeltek, kegyetlenül leleplezték. A fácánpecsenyéről tudniillik Barnabás azt mondta, hogy a gróftól, a földjeivel szomszédos vadászterület tulajdonosától kapta, aki a fácánokat személyesen lőtte. Kiderült azonban, hogy a madarakat a gróf erdőmesterétől vette drága pénzen. Ugyanez az erdőmester oltotta Barnabás bácsinak a fejébe a rögeszmét, hogy „igazi úriember” háztartásából egy valódi, elsőrangú fajkutyát nem hiányozhatik.

Barnabás bácsi pont egy hónapig tanulmányozta a kutyakérdést. Feleségével, ezzel az ellenszenves, csúnya, kövér és mégis tetszelgő asszonnyal folyton a kutyáról beszéltek. A bácsi három délután leveleket írt állatkereskedőknek. Azután két hétig olvasta és szaglálta az árjegyzékeket.

Mikor látogatást tettem náluk, engem is az ostoba kutyabolondériájával mulattatott:

- Figyelj ide, Pali - mondta -, kutyát fogok venni. Árjegyzékeket kaptam. Nagyszerű kutyák vannak itt. Hallgasd csak!

És olvasott:

- Bernáthegyi. Négyéves. Vörös szőrű, fehér foltokkal. Erősen és kitartóan ugat. A reá bízott területet föltétlenül megvédi. Ára kétszáz korona. - Dog. Hároméves. Szürke. Erősen és öblösen ugat. Éber. Harapós. A reá bízott területet biztosan védi. Ára háromszázötven korona. - Ezt fogom választani. Ez a legdrágább és legszebb faj, ugye, édesem! - szölt a feleségéhez fordulva.

- Igen, egy dog - nyafogta az asszony -, én is ezt szeretném legjobban.

- Azt hiszem - mondtam szerényen -, hogy a dognál utálatosabb kutya nincs. Félelmes, lusta, sokat eszik, megbízhatatlan.

Barnabás megdöbbenve nézett rám:

- Van neked fogalmad, mi az a dog? Hallja, Janka, micsoda ízléstelen fiú ez a Pali, azt meri mondani, hogy a dog a legutálatosabb kutya! Gyere el, mondd ezt el a Kaszinóban; egyszerűen kinevetnek, tönkre vagy téve, senki se vesz többet komolyan!

Ezzel Barnabás bácsi rám uszította a feleségét is, és együtt szidtak és csipkedtek. Annyira felbosszantottak, hogy csakhamar otthagytam őket. Csodálatos, hogy az efféle haszontalan-ságok gyakran nem hagynak hidegen. Ahelyett hogy nevettem volna rajtuk - evett a méreg.

Három nap múlva apám újságolta, hogy Barnabás megrendelte a dogot utánvétellel. Ti. levelet írt az állatkereskedőnek, hogy a kutya jó legyen és valódi fajkutya, mert különben visszaküldi és beperli. Az állatkereskedő erre a következőket válaszolta:

Tisztelt uram!

A kutyát nem kínáltam. Ha akarja, vegye meg. Az állataim értékével egészen tisztában vagyok. A dog tulajdonságait hüen leírtam, az árából egy krajcárt sem engedek.

Barnabásnak roppant tetszett a levél, mindenféle mutogatta, és örült, hogy a sors egy olyan kereskedővel hozta össze, aki „igazi úriember”, nem hagy magával packázni. Még aznap írt, hogy küldjék az állatot.

A jó sors megengedte, hogy jelen legyek, amikor a postai alkalmazottak beszállították Barnabásék ebédlőszobájába a ketrecet.

Janka, Barnabás felesége a konyhában akarta fogadni a vendéget, de Barnabás egy kézmozdulattal jelezte, hogy előkelő fajkutyról van szó, akinek szobában kell üdvözölnie új gazdát.

- Hiszen napjainak a legnagyobb részét úgyis az ebédlőben, az asztal vagy a hintaszék alatt kell töltenie - mondta a bácsi -, hogy a látogatók lássák. Nagyon emeli a szobát egy ilyen kutya! - kiáltotta lelkesen, és dörzsölte a kezét.

Leszedték a ketrec vastag papirosát, és az óriás kutya előttünk állt egész félelmes, csúnya mivoltában. Összeráncolta homlokán a bőrt, és megvető tekintettel nézett Barnabásra és nejére.

- Pfuj, micsoda népség közé keveredtem! - Azután hasra feküdt, és fél szemmel figyelte a történendőket.

Barnabás még egyszer előkereste az állatkereskedő levelét, és hangosan fölolvasta a dog nevét.

- Hoppy!

Így hívták. Nagybátyám nem tud angolul, de mindig szidja azokat a családtagokat, akik elmaradtak a nyelvtanulásban.

- Angolul tanuljatok. Csak ezzel lehet ma boldogulni. Világnyelv. Jó társaságba enélkül nem járhat az ember! stb.

Mondom, nagybátyám meg volt akadva a kutya nevével. A dog a Hoppy! szólásokra még a füle botját se mozdította. Barnabásban megszületett a gondolat, hogy hátha másképp kell a Hoppyt olvasni. Próbálgatta tehát. Mondott Hoppeit, Hoppeát, Hoppoit, Hoppeet. A kutya nem reagált egyikre sem. Nagybátyám szégyenkezett előttem és felesége előtt is, hát hamarosan behívatta az inast, és megparancsolta neki, hogy nyissa ki a ketrec ajtaját. Mielőtt azonban ez megtörtént volna, székekre álltunk, hogy a kutya esetleges támadásai ellen valamennyire legalább védve legyünk. Nem szép a káröröm, ezt az iskolában is tanultam, de nincs különös érdeklődés, hogy meg voltam elégedve a fejleményekkel.

Az inas kinyitotta az ajtót. Hoppy fölállt, ásított, és kisétált a ketrecből, leült a szőnyegre, és két ostoba szemével, két fehér, kiálló fogával kibámult az ablakon.

- Hoppy! - mondta nagybátyám reszkető hangon.

- Hoppy! - mondta Janka néni affektált, nyafogó hangsúllyal.

- Hoppy! - kiáltottam én. - Gyere ide!

- Bolondság - mondta Barnabás -, a kutya csak németül ért.

- Hoppy! Gyere ide! - kiáltottam újra keményen.

Hoppy odajött hozzám, és megállt a szék előtt. Lehajoltam, és megsimogattam a fejét. A kutya elkezdte a farkát csóválni. Leszálltam kényelmetlen fellegről, és tovább folytattam a hízelgést. A dognak, úgy látszik, nem tetszett a dolog, mert a farkcsóválást abbahagyta, és szigorúan tekintett Barnabásékra, akik szintén lekaszálódottak a helyükről. Megértettem az állat néma tekintetét.

- Ez a kutya enni akar! - mondtam.

Nagybátyám el volt ragadtatva mentő gondolatomtól. Becsengette az inast, és egy kiló sertéshúst hozatott a mészárszékből.

- Fontos, hogy az első ebéd ízleljék neki - mondotta mentegetőzve, amikor figyelmeztettem, hogy értesülesem szerint az egész háztartásukban nem kell több, mint naponta másfél kiló hús.

A húst elhozták. Hoppy fényesen megebédelt. Egy álló óra hosszáig nyalakodott a finom csemegén. Megette az utolsó falatig. Barnabás majdnem könnyezett az örömtől, hogy a kutya elegáns fajkutya létezésére mégis elfogadta őt gazdának. Őt, az egyszerű polgári szülők gyermekét. Igaz, a keresztapja báró, de ezt a fajkutya nem köteles tudomásul venni. Értésére adni pedig bajos. A fajkutya csak a szimat után indul, a szimat pedig valószínűleg az igazságot deríti ki, a tiszta, változhatlan igazságot.

Éreztem és nyomról nyomra követtem nagybátyám itt vázolt eszmemenetét. Éreztem, hogy a száználmas ember szeretné elmondani a kutyának, hogy bár ő kétszáz korona születési ajándékot kapott a bárótól, mindazonáltal a háromszázötven korona vételért nevetségesen csekély összegnek tartja egy olyan kincsért és jó barátért, mint amelyet Hoppyban tisztelhetni remél. Továbbá neje, Janka, született Szeremley leány, közjegyző lánya, volt orsz. képviselő lánya! - és kérése támogatásául bátorodik ezt is fölhozni.

A kutya egyelőre nem akart tárgyalásokba bocsátkozni. Jőllakott, lefeküdt a zongora alá és elaludt. Barnabásék suttogva beszélgettek, és lábujjhegyen jártak. El voltak ragadtatva a kutyától. Barnabás még azt is előnyére magyarázta, hogy olyan lusta.

- Nemes állat. Kifárasztotta az utazás. Egy parasztkutya hetekig is elbírja az éhséget, szomjúságot és álmatlanságot. Minél finomabb az állat idegrendszere, annál hamarabb fárad. De azután rendkívüli erőfeszítésekre is képes!

Egy német könyvből fölolvasta a dogról szóló fejezetet. A cikkben érzékeny történetek voltak elmondva a dogok nagyszerű lelki jóságáról, természetes humoráról és ritka hűségéről. Barnabás csaknem a könnyekig érzékenyült, midőn egy dog öngyilkosságát - urának vadászatán történt szerencsétlen halála miatt - fölolvasta.

Hoppy azonban nem volt ezek közül a dogok közül való. Másfél órai alvás után kiugrott a szoba közepére, és ránk viczorította a fogát, majd pedig ugatásban tört ki. Mindannyian halálra rémültünk, és önkéntelenül is újra székekre álltunk. Hoppy most kiegyenesedett borjúnyi nagyságban, egész hatalmas fogsorát bemutatta, és néhány szilajat ugrott. Úgy látszott, hogy nincs más célja, mint hogy mulasson a rémületünkön. Nagybátyám csöngetett az inasért, és megparancsolta neki, hogy hozza be az ostort.

- A kutyát nem szabad verni - magyarázta fogvacogva -, de egyelőre meg kell mutatni, hogy ki a gazdája. A szakkönyv is ezt ajánlja!

Az inas azonban nem mert keresztüljönni a szobán. Hoppy ostromzár alatt tartotta hadállásainkat. Végre úgy oldotta meg a dolgot, hogy az ostort átdobta nekem Hoppy fölött. Én elkaptam, és nagybátyámnak nyújtottam. Barnabás bácsi erre leszállott, és szertartásosan, gyengéden, Hoppy kiáltással egyet a kutyára csapott. Hoppy nem vette tudomásul az ütést, Janka nénihez rohant, és két lábát a vállaira tette. Janka néni mosolygott, és arcán a hideg veríték gyöngyei jelentek meg. Feledhetetlen látvány volt!

Hoppy valahogyan mégis megbékélt, és én már éppen megelégettem az izgalmakat. Hamarosán távoztam.

3

Napok múlva hallottam, hogy sehogy se akar engedelmeskedni. Barnabásék szobalánya mesélte a kútnál Julisnak, hogy a kutya az asszonyt jobban kedveli, ellenben az úrra haragszik néha, és kimegy a szobából, ha ő bejön, mintha undorodna a látásától. Barnabás minden valószínűség szerint ezt a viselkedést szíve mélyén a felesége előkelőbb származásával magyarázta. Fájt neki Hoppy tüntető visszautasítása. Maga etette, rengeteg pénzt költött húsrá, a mészárosnál naponta külön velős csontokat rendelt. Ahányszor az apám találkozott vele, mindig véres csomagokat vitt Barnabás.

- A kutyának viszem - mondotta, és föllebentette a papirost: nyers marhamáj, borjúvese, birkafej, ilyenfélék rejtöztek csomagjaiban.

Hetekig tartott, míg Hoppyt ki lehetett vinni a korszóra. Barnabás ez alkalommal kutya-korbácsot tartott a kezében, macskanadrágot húzott, és pörge kis vadászkalapját csapta a fejére betyárosan. Nem lehet tagadni, hogy Barnabásnak e stílus iránt határozott érzeke volt.

A korszón a dog nagy feltűnést keltett. Barnabás arca hízott a gyönyörűségtől. A főispán azt mondta, hogy a legszebb kutya a városban, s hogyha volna rá való pénze, rögtön hozatna egy hasonlót, annyira kedvet kapott. A Szalay főhadnagyné pedig cukorért beküldte az urát a kávéházba, hogy megetthesse a szép kesztyűs kezeiből a dögöt. (Nincsen jobb dolga!) Barnabás bácsi élvezte a népszerűség aranyos napsugarait, amelyek Hoppy jóvoltából reá sütöttek. De nem soká tartott az öröme. Hoppy makrancoskodott.

- Jöjjön, Hoppy - mondotta neki többször Barnabás -, jöjjön! - De a kutya nem szerette a dirigáló köteléket. Elkalandozott oldalt a sétálók közé, belekeverte a szíjat az asszonyok szoknyájába, és megakasztotta a sétát. Barnabás bácsi szégyellte magát az erélytelenségéért, és kedélyeskedve társalgott a kutyával.

- Jöjjön, no, maga huncut, merre megy, arra majd ad magának a százados úr! Erre csak szépen, erre!

Az ügyet azonban nem lehetett jól reparálni. Nagybátyámnak használnia kellett a korbácsot.

Nem tehetett mást. Nagyot vágott a kutya vékonyára. A Hoppy felüvöltött. Barnabás elsápadt. Hoppy szaladni kezdett, és magával vonszolta a gazdáját. Nagybátyámnak szaladnia kellett. Nem volt elég ereje, hogy a kutyát visszatartsa, de nem is merte. A dognak tetszett a multság. Szilajon, métereseket ágaskodva szaladt tovább, mint egy paripa. Barnabás izzadva és fuldokolva követte. Végre mentő gondolata támadt. Egyszerre, amikor egy utcai karó mellett haladtak el, hirtelen rácsavarta a karóra a kötelet. A dog fogva volt. Nem tudott mozdulni. Barnabás lihegve törülgette a homlokát és kétségbeesve pislogott maga körül.

A báró, a keresztapja lépett hozzá.

- Szervusz - mondotta -, a kutyád gyönyörű, de nem tiszta faj. A közjegyző is azt mondta, hogy tiszta dognak mondod. Nem tiszta dog. Németalföldi vérebkeresztelés. A füléről látom. Miért nem kérdeztél meg. Engedetlen, komisz állatnak látszik. - Elvette Barnabás kezéből az ostort, és hatalmasokat vert a kutyára. Hoppy üvöltött és ugrándozott, de úgy látszott, hogy a lecke használt neki. Nyugodtan és engedelmesen ment haza.

Másnap azonban megharapta a mosónőt, és ráugrott az inasra. A mosóné húsz koronát kapott fájdalomdíjúl, és az inasnak föl kellett emelni a fizetését. Barnabás verte a kutyát egy darabig, de Hoppy olyan morcos volt napokig is, hogy abba kellett hagyni. Barnabás nem bírta el az állat néma bojkottját.

Hozzá közbejött a gróf erdőmesterének látogatása, aki kijelentette, hogy a kutya tiszta dog, fajkutya, és verni nem szabad. Nagybátyám túláradt a boldogságtól, és a kaszinóban így szólt a báróhoz:

- Kedves keresztapám, szakértőkkel vizsgáltattam felül a véleményedet, és azt mondják, hogy a kutyám tiszta dog.

- À la bonheur! - mondta a báró és osztott. De megharagudott Barnabásra, és azóta egyszer sem fogott vele kezét.

4

Tegnap éjszaka szerencsétlen nagybátyámról álmodtam. Hoppyt egy nagy sárga mezőben láttam bandukolni. Egykedvűen ugrándozott, mint egy elszabadult kóbor komondor. A nyakán egy kölönc lógott, valami csomózott spárgán. A kölönc nagybátyám hullája volt. Kis fekete holttest. Valami esztergályozott sakkfigurának látszott. Hoppy megállt egy domb szélén. Egyedül volt a mezőn. Kinyújtózkodott. Megnőtt akkorára, mint egy ház. Végül feje már a felhőkbe ért, és nagybátyám - a kölönc - úgy lóbálózott a nyakán, mint valami apró parittyá. Hoppy borzalmas volt. Mintha azt mondta volna:

- Mi állatok is visszaadjuk olykor az embereknek a kölcsönt azért, amit tőlük elszenvedtünk. Csak persze megfelelő emberek szükségesek!

Egyébként Barnabás és neje egészségesek, de életükre ólomsúlyként nehezül Hoppy. Annyit eszik, hogy azon a pénzen két lovat lehetne etetni. A látogatókat végképp elriasztotta a háztól, és a cselédeket megdrágítja.

Nem akar soha kimenni a szobából, komiszkodik Barnabásékkal, és állandó rettegésben tartja mindkettőjüket. Szeszélyes és vad. Nem javul, nem tanul semmit. Barnabásék meg fognak öregedni, és akkor fognak csak rájönni, hogy ezt a kutyát az első nap agyon kellett volna bunkózni.

1909

JÓZSIKA

Dadámnak, Évának

Abban az időben így éltem.

1

Reggel, amint kinyitottam a szemeimet, fölálltam az ágyamban, és kibámultam a zöld korlát-háló fölött. Rendesen még nagymama nem kelt föl. A szomszéd szobában, a hálószobájában a tükörasztalon erőlködve, hetvenkedve pislogott az olajmécses, mintha meg akarta volna akadályozni, hogy reggel legyen. A becsukott ablaktáblák rései azonban már ki vannak töltve ezüstös-aranyos fénnel, innen lehet tudni, hogy a mécs hiába erőlködik.

Ilyenkor halkán szólítani szoktam a nagymamát, mert újra elaludni sohase tudok. Nagymama csenget a dadának, a dada bejön, kiemel az ágyamból, megcsókol, megkérdezi, hogy aludtam, és kivisz a világosságra. Mindig sokat gyönyörködtem ebben az érzésben - amint a hirtelen reggeli fény megcsiklandozott, és a tisztára szellőzött, kitakarított ebédlő kanapéján jó dadám munkába vette toalettemet.

Eközben kibámultam az ablakon. Künn - erre emlékszem legszívesebben - havasak voltak a háztetők, és fehérén ragyogtak a reggeli napfényben. Szánkák csilingelése hallatszott. Megkértem ilyenkor dadámat, hogy sietve vigyen az ablakhoz, mert látni óhajtottam ezeket a kedves járműveket. Megtette a kívánságomat. Aztán rám húzta még a másik cipőt is, és a mosdószobába vezetett. Megmosta a kezemet szappannal, kefével. Azután az arcomat kellett vízbe mártanom, és egy szivaccsal lelocsolta a hátamat. Amennyire vissza tudok emlékezni, mindig felbosszantott e mosdási szisztémának ésszerűtlensége. A víz ti. már a kezeim leöblítése után egy kicsit piszkos lett, és az arcomat mindig valamennyire undorodva dugtam bele, de a dada, bár többször magyaráztam, nem akarta belátni ennek a beléje gyökeresedett szokásnak a tarthatatlan voltát. Azután megfésült, és ellenőrizte a fogmosást, amire különben nem volt szükség. A szájvíz illatát szerettem, és ha szőke, selymes hajamban végigsiklott a fésű, ez mindig kellemesen hatott reám. Közben rám adta fodorgalléros fehér ingemet (sose tudtam megszokni a fodrait, különösen a csuklómat bántották a kézelők) és a sötétkék bársonyruhámat gyöngyház gombokkal.

Szép ruha volt, és megboldogult nagyapámra mindig hálásan gondolok, valahányszor eszembe jut, mert ő vette. Örültem neki, pompásnak, megkülönböztetően úriásnak találtam, de egyszersmind bajt is hozott rám, mert hiúvá tett, és kényszerített, hogy a tükör előtt az illendőnél sokkal több időt töltsék. Megtanított rá, hogy az élet apró dolgaiban, mint amilyen az öltözködés, megbecsüljem a szépet, a művészetet, ami tulajdonképp meddő multság, mert időt rabol, és elvonja az elmét és akaratot más, komolyabb, nagyobb, férfiasabb dolgoktól.

Ezután a dada reggelit adott. De most már bejött a nagymama is. Megkóstolta a kávémat, megkeverte, és a kalácsot apró kockákra aprította, nehogy baj legyen a lenyelésnél. Jó ideig el szoktam kávézgatni, mert a délelőtt nem sok érdekességet ígért.

A nagymama olykor mesélt nekem megboldogult szüleimről, akiket nem ismertem, mert édesanyám a születésemkor halt meg, apám pedig fél évre rá követte. A nagymama nem mondta soha, de egy szakácsné mondta, aki engem nagyon szeretett, hogy öngyilkos lett, nem tudott megvigasztalódni, nem tudott élni az édesanyám nélkül. Annyira szerette. Hát magunkra hagyott bennünket a nagymamával. Szegény apuskám és anyuskám, sohase ismertem őket!...

Reggeli után a nagymama meg szokta csókolni a fejem búbját, azután átküld az ebédlőbe. Ilyenkor már dadámnak a konyhában van dolga, magamnak kell multság után nézmem. Borzasztó, milyen nagy szoba ez az ebédlő. Nem szeretek benne lenni. De mit tegyek, a szalonban még rosszabb. Ott csupa fekete, régi, öreg szagú bútor van. Soha senki se ül rájuk. Legföljebb néha a nagyapa, ha eljön hozzánk. De ő vidéken lakik, és legföljebb két napra jön el. Az édesapám apja ő. Özvegyember. Nagyon szeret engem, de mégse annyira, mint a nagymama. A nagyapának sok unokája van, a nagymamának csak egy: én.

Az ebédlőben leülök a szőnyegre, és a nagy képeskönyveimben lapozok, vagy az arckép-albumokat szedem elő. Benne van a szüleim arcképe sok változatban, különböző korokból. Legszebb az édesanyám egyik képe. Krinolinos szoknyában, olyan jókedvűen nevet; egészen kislány. Ott van az apám gyerekkori arcképe is. Magyar nadrágban, csizmában van levéve. Benn vannak az én arcképeim is. Születésem óta minden fél évről. Az egyikén sírásra áll a szám; egy ingben ülök egy óriási karszékben. Egy másikon még szoknyában támaszkodom egy asztalláshoz, és szopom az ujjam. Egy harmadikon karika van a kezemben és hajtó. Akkor kaptam először nadrágot.

Istenem, elmúltam ötéves, mennyire megváltoztam, hogy elrepült az idő! Szomorú elgondolni! Mi történt velem, valami szép, nagy dolog? Semmi. Még semmi. Semmit sem láttam. Mennyi idő kell még, hogy felnőjek, hogy megismerhessem, hogy miért érdemes élni? Ezt csak a felnőttek tudják, nem lehet kétség, csak ők tudják!...

Így gondolkodtam sokszor a félig lefüggönyözött ebédlőben. Nagy csend vett körül. A kis utcában órákon át nem ment kocsi. Nagymama a konyhában üldögélt, és beszélgetett a szomszédasszonyokkal vagy a vincellérral, aki bejött a szőlőből valamiért. Rendesen semmiért. Magával hozta a feleségét, Tecát, és hízelegtek a nagymamának, pletykáltak, kezet csókolgattak, és az lett a vége, hogy az éléskamrából Kati kihozta a szilvóriumot, és a vincellérpár kapott belőle egy-egy pohárral. Gaz, alamuszi parasztok voltak, lopták a nagymamát, és kihasználták a jó szívét meg a rövidlátó szemét. A termés felét a saját zsebükre adták el. Egyszer az egyik szomszédunk, Gerő bácsi kiment szilvaszedés előtt, és megnézte a fákat, azután később kijelentette, hogy a beszállított szilva nincsen fele annak, amit látott.

- Kedves ténsasszony - mondta a nagymamának -, ezek lopnak. Kergesse el őket.

Nagymama másnap ezzel fogadta Tecát:

- Azt mondják, Tecám, hogy te lopsz. Meglopsz engem. Ugye, nem igaz, Tecám? Ugye, nem igaz?

Teca nem állhatott ellen, kijelentette, hogy nem igaz.

- Persze hogy nem igaz, édes ténsasszony. Ki volt az a gyalázatos, aki ilyent mert rám mondani!

Nagymama majdnem kiadta Gerő bácsit, és jó, hogy nem tette, mert Gerő bácsi hatvanéves korára is hűtlen férj volt, és Teca néni nem mulasztotta volna el ezt bosszúból mindenfelé kikiabálni. Nagy szája volt. Különben szerettem Teca nénit.

3

Mondtam, a csend szinte tűrhetetlen volt. Számtalanszor nagyon aggódtam és félttem egyedül. Ha valaki el van bújva a szobában, a szalonban, a fekete zongora alatt vagy a szekrényben, valami rossz ember, és rám ront, végem van. Elbánik velem, megöl, összemarcangol.

Borzasztó lenne. Percekig nem mertem ilyenkor mozdulni, nehogy kihívjam magam ellen az ismeretlen félelmes embert, a tolvajt, a gyilkost.

Semmi kétség: ilyen dolgok gyakran megtörténhetnek a világban. Hiszen mi, kisgyermek, annyira gyöngék, gyámoltalanok, félénkek vagyunk, és annyi a veszedelmes rossz, gonosz, aljas ember. Az utcán mindig találkozhatunk efféle alakokkal. Körülbelül minden negyedik-ötödik férfi félelmes és borzasztó, különösen, ha szakálla van. És a szemekből is lehet látni az elvetemült, sötét gonoszságokat. Miért van annyi rossz ember!?

Különösen egytől félek. Alacsony, vörös szakállas emberke. Zöld szemei vannak. Borzasztóan néz. Ha délben, dadám szoknyájába kapaszkodva végigsétálok az utcán, sokszor találkozom vele. Úgy néz rám mindig, mintha azt mondaná:

- Evvel a kis kölyökkel még lesz számolnivalóm!

És hosszú, barna lebernyegje alatt ökölbe szorítja vörös, csúnya kezeit. Vagy a kését tapogatja talán meg, amellyel gáztetteit végre szokta hajtani. Igen, ez a kés ott van valahol. Mennyi vér tapadhat hozzá! Mindig örülök, ha ilyenkor találkozunk a rendőrrel. Ő a dadámmal szokott beszélgetni. Igen szíves ember, bár szintén félelmes, mert kardja van, és szigorú mindenkire, de bizonyos, hogy ha ő a közelben van, akkor nem félek a vörös zsványtól. Ilyenkor ez a gazember nem mer reám nézni és közel jönni, hogy gyönyörködjék ijedelmemben, amikor dadám szoknyájába kapaszkodva hirtelen át szoktam fordulni a másik oldalára.

Persze a rendőr bácsi még nem segít az én bajomon, mert nincs mindig velünk, és bizonyos, hogyha a vörös rám tör a szobában, segélykiáltásaimra későn érkezne. El kellene egyszer mondanom a rendőrnek, hogy ki ez a vörös. El kellene azt mondanom, hogy gyerekeket gyilkol, és amikor a vérüket megissza, kárörömmel kacag a pusztulásukon. El kéne mondanom, hogy ez az ember piszkos kis boltjában véres csontokat őriz - mert boltja van, ahol festékeket árul, padlómázakat és ilyenfélét -, és a fiókokban a kitépett szíveket és gyermekek agyvelejét rejtegeti.

Sokszor el akartam ezt mondani komolyan és hosszasan, kérni akartam a rendőr bácsit, hogy tegye ártalmatlanná, csukja a börtönbe, akasztassa föl vagy szúrja át a kardjával, de mindig abbamaradt.

- Hátha kinevetne!

Borzasztó, ha az embert kinevetik, játékszernek nézik. Elvégre még nem tanultam semmit, írni, olvasni nem tudok, és nem értem, amit a nagyok beszélgetnek. Nem is érdekel. De azért megérezem, hogy ha valamiben igazam van, jól megérezem. És erre ők nevetnek; az elviselhetetlen.

Ilyenformán nem panasztam be a vöröst, és állandóan foglalkoztat a kérdés: mi lesz velem. Sokszor aggódva kémleltem a szalon sötét sarkait, sokszor meg-megnémulva, lesütött szemekkel néztem soká egy képre, mert úgy éreztem, hogyha fölnézek, megjelenik a vörös. Nemegyszer tisztán láttni véltem, amint kikecmereg a szoba homályából, és a szétálló nagy füleivel, rémes, zöld szemeivel felém jön. Sokszor sikoltottam ilyenkor, és ha a dada bejött, elmondtam, hogy a vörös benn van a másik szobában. Ilyenkor a jó dada bement, kinyitotta a táblákat, bevezetett a szalonba, és végignézett velem mindent.

- Itt sincs, itt sincs. Ejnye, hát hol van?

Megnéztük mindenütt. Felemeltük a zongoratakarót, és kinyitottuk a szekrényeket. Egyszer kívánságomra még a fiókokat is sorra vizsgáltuk, mert kitelhetett a vöröstől, hogy oda bújik. Kicsike ő, és valószínűen akkorára össze tudja magát húzni, mint egy Hüvelyk Matyi. Ilyesmit gyakran lehet hallani. Borzasztók ezek a rablók. Sose tudja az ember, ha kinyitott ajtó mellett elmegy, nem rejtőzik-e mögötte egy közülök. Ők meghúzódnak a fogasok alatt, a ruhák között, és lábukat felhúzzák úgy, hogy semmi se látszik belőlük; vagy becsúsznak az ágy alá, egészen a homályos, sötét sarokba, úgy, hogyha jól megnézi az ember az ágy alját, még akkor sem látja meg a rablót, legfeljebb ijesztő, zöld fényű szemeit, mint amilyen a Huszáré, a kutyánké, amikor a mézsáros ingerli. Nem ismerek ilyenkor Huszár szemeire, kedves, hű, szomorú szemeire; vérben forognak, és a düh zöldes fátyola ereszkedik rájuk. Mondom, legfeljebb a rabló szemeinek a fényét lehet egy pillanatra meglátni az ágy alatt. De ilyenkor nem szeretek sokat tanakodni, hogy csakugyan ott van-e a rabló, hanem egyszerűen kiszaladok a szobából.

4

Pont tizenkét órakor ebédelni szoktunk. Kettecskén asztalhoz ülünk, és Kati behordja az ételeket. Ez a napnak a legkellemetlenebb szaka. Nagymama igen lassan eszik, mert már csak kevés foga van, de az étvágya kitűnő. Eközben folyton biztat, hogy egyem, mert nyápic, gyenge ember lesz belőlem. Hiába, ezeket az ételeket nem szeretem. Csak kettőt szeretek: a kolbászt és a palacsintát. Ha mindennap ez lenne ebédre is, vacsorára is, ozsonnára is: akkor se unnam meg, de nagymama csak ritkán csináltat. Azt mondja, hogy a kolbász nem étel, és hogy palacsintával nem szabad jóllakni, mert elrontom a gyomromat, és holtom napjáig beteg leszek.

Ebéd közben keveset beszélünk. Nem szeretek a nagymamától semmit se kérdezni; neki unalmas és nehezebbre esik, hogy nekem magyarázgatson, inkább hallgatók. De nem szabad fölkelni az asztaltól, még nincs vége az ebédnek, és ez a legrosszabb. Még azt sem engedi nagymama, hogy partlimat levegyem a nyakamról. Roppant rendszerető asszony. Nem csodálkoznám rajta, ha meghallanám, hogy férjét, a nagyapámat, aki már tíz esztendővel születésem előtt meghalt, efféle szeszélyeivel kergette a másvilágra. Tulajdonképpen nem haragszom a nagymamára, ő jó asszony, és hogy vannak rossz tulajdonságai is, arról nem tehet.

Ebéd után nagymama beül a szobájába, és a zsámolyára telepszem, vagy a gombolyítógép kerekeivel játszom. Olykor megengedi, hogy kinyissam a kanári ajtaját, vagy még ritkábban, hogy a fiókos szekrényében turkáljak. Ha nyár van, akkor leakasztom a légycsapót az ajtó mögül, és dongókra vadászom. Ez jó mulatság, és igazán szórakoztató. Az ember leül a zsámolyra, és vár. A legyek halkán döngenek a szobában. A nagymama elszunnyad a székében, teljes csend van, csak a legyek zenekara hallatszik. Ekkor valahonnan a konyhából berepül egy dongó. Keresztülszűvít a szobán, vastagon bűg, zörög, trombitál, mintha büszkélkedne:

- Ni, ilyen nagyra megnőttem. Hallgassátok csak, milyen vastag, csodálatos hangom van: z-z-z-z-z-z!... És milyen erős, lefőzöm, túlkiabálom az összes szegény, kis, apró legyeket... én, az óriás.

Így hetvenkedik a dongó, és szilajul szálldogál mindenfelé. Nekikoppan az ablaknak, fölmászik a keresztfáig, azzal huss... elrepül, körülkarikázza a szobát, megáll a plafonon egy sarokban, de csak egy szempillantásra, mert mindjárt koppan az ablakon. Ingerkedni akar, ez világos. Rászáll a nagymama szemüvegére, azután lemászik az orrára, az állára, végigugrál a csipke vállgallér likacsai között, lebandukol a karján a kezére, az ujjá hegyére, és újra elkezd döngeni szerte. Eszeveszett gyorsasággal repül.

- Hipp-hopp, engem ugyan semmi incifinci fiúcska légycsapója el nem ér!

Sokszor percekig nem lehet látni, csak a hangját hallja az ember, mely mindig erősödik, vastagodik, dicsekedőbb és bosszantóbb jellegűvé válik. A dongó kétségtelenül hasonlít a fölfuvalkodott, elbizakodott emberekhez.

Ilyen ember a nagymama ügyvédje, a Kovacsics bácsi. Vastag aranyláncot hord, és kellemetlen, erős hangon beszél, mintha mindig egész sereg embernek szónokolna. Betölti a szobát a hangja, csoda, hogy el nem repednek tőle a finom kis porcelánfigurák és kristálypoharak az üvegszekrényben, és elárulja, hogy a hang gazdája, Kovacsics bácsi gyönyörködik a hangjában, büszkélkedik vele, mintha azt akarná ezzel mutatni, hogy minden embert megvet és kevésre becsül, akinek legalább olyan erős és szép hangja és olyan vastag aranylánca nincs, mint neki. Ha tudná, milyen csúnya az aranylánca, éppen az ormótlansága miatt, ha tudná, hogy én őt a dongókhöz szoktam hasonlítani, és bár kezécsókolommal köszöntöm, szívből utálok, akárcsak egy utálatos, nagy dongót.

A szegény kis legyeket sohase bántom, csak ezeket a hangos, puffadt dongókat. Érteni kell a dolgot. Eleinte belehevültem, bosszankodtam, szaladgáltam utánuk ide és oda, beleszédültem a jobbra-balra való fejforgatásba, és a dongót csak ritkán sikerült elcsípni. Most azonban már tudom a módját, hogyan kell.

Becsukom az ajtót, és türelmesen várok, míg a dongó letelepszik valahová. Ekkor odamegyek és elkergetem. Ha a plafonra ült, földobom a légycsapót. A dongó zizeg-zuzog, nagy gyorsasággal repdes, a fejemre száll, a fülem körül bosszant... várok. Tudom, hogy el fog fáradni. El is fárad. Egy negyedóra alatt holtra fáradtan mászkál az ablakon. Ekkor odamegyek és rácsapok; a dongó leesik. Fölszedem, és döglötten beteszem a légyfogóüvegbe. Hadd örüljön a nagymama.

Nagymama ti. azt állítja, hogy az ecetes légyfogóüveg a legjobb. Cukrot tesz alá, és meg van nyugodva, hogy a legyek ellen megtett mindent. Pedig ebbe a légyfogóba mindig csak csupa apró, tapasztalatlan, szájalomra méltó legyecskék hullanak bele, úgyhogy egy nagy dongó, mint amilyeneket én szoktam belecsempészni, egészen jó kedvre hangolja a nagymamát.

- A nagyapád azt mondta, hogy az én légyfogóm rossz, és nem fog legyet. Szeretném megmutatni neki ezeket a kövér dongókat, nem tudom, mit szólna!

5

Szó, ami szó, nagyapának igaza volt, és nem férhet hozzá kétség, hogy a Kati légyfogó papirosai, amiket a fűszerestől kap ajándékba, sokkal többet érnek, de mégis örülök neki, hogy a nagymama meg van győződve a saját igazságáról. Azt hiszem, hogy az emberek addig élnek, amíg igazuk van, mert amint tévednek a világ és a dolgok megítélésében, lassankint elkedvetlenednek, elszomorodnak, elkopnak és elmennek... meghalnak. Éppen ezért soha

olyan valamiről véleményemet nem nyilvánítottam a nagymama előtt, amiben az igazság velem szemben az én részem volt. Hallgatni a legszebb. Mindig sajnálkozom az embereken, akik sokat bizonyítgatják, hogy igazuk van, akik sokat beszélnek - minek! Aki érzi magában, hogy helyesen lát, és jól meg tudja ítélni a történeteket, nincs szüksége ilyesmire. Hallgat, és megelégszik azzal, hogy elgondolkodik magában. Azt hiszem, nem az az ember a boldog, aki gazdag - mint a nagymama mondja -, vagy akinek fehér lova van - mint Margit mondja, a szomszédék kislánya -, hanem aki senkire se szorul. Én például, ha gyenge is vagyok, és fölöltözni magam rendesen nemigen tudok, ha a dada mosdat is, és ha a nagymama azt hiszi rólam, hogy afféle oktondi kislány vagyok, ha a felnőttek tudnak írni és olvasni, és én meg nem - azért én tudom magamról, hogy ki vagyok, és elmulatok egész nap a gondolataimmal. Azt hiszem, ezt kevesen teszik. Kovacsics bácsinak van irodája, van sok papírja, sok plajbásza és tolla, egyszer láttam, amikor elmentünk hozzá a nagymamával, van dolga a törvényszéknél, és sok emberrel beszélget, mégis olyan tökéletlen teremtés, hogyha mulatni akar, a kocsmába kell mennie tekézni vagy inni, másképp halálra unná magát. Látom ezt rajta; olyan üres, ostoba arca van. Én bezzeg leülök a nagymama mellé a zsámolyra, és késő délutánig el tudom nézni a felhőket az égen. Ó, milyen gyönyörűek. A földön sehol nincsen olyan szép valami, mint a felhő. Az alakjuk mindig más és más, mint az álom. Különösen ha lenyugszik a nap, szeretem nézni őket. Ilyenkor aranyos fényben pompáznak, mint csodás, óriási paloták. Valószínű, hogy odabenn pompás ünnepséget ülnek a felhőkben lakó boldog lények. Egyszer láttam egy fecskét, amely már csaknem elérte a felhőket, olyan magasan repült. Egy pillanatra eltűnt a szemem elől, azután én azt gondoltam, hogy a fecske megérkezett abba a boldog országba, és ott is fog maradni mindig.

Nem. A kismadár gyáván megijedt, talán a nagy fénytől, és visszaszállt lefelé, a szürke, fénytelen felhők közé, visszajött a háztető alá a fészekbe. Majdnem sírva fakadtam. Milyen borzasztó, ha valaki már a boldogság küszöbén van, és azután meggondolja magát, visszajön a szegény, piszkos eresz alá!

6

Négy óra után bejön Kati - már elmosogatta a kevés edényt -, kinyitja az ablakot, ha nyár van, és tűzre rak, ha tél van.

- Kati - szokta mondani a nagymama -, Kati fiam, teríts kávéhoz.

Kati terít, behozza a friss kávé - mert minden délután frisset csinál -, behozza a pereceket és a zsemlyéket, a cukortartót és a vizeskancsót. Nagymama fölkel a karosszékből, összehajtja az újságot - ha éppen olvasott -, leveszi az okulárét, és megdörzsöli fáradt szemét.

- Gyere, Józsika - mondja -, együk meg ezt a kis kávé.

Megesszük. Mit is tudnánk csinálni egész nap. Nagymama nagyon szereti a kávé, és nekem is öröm, hogy ő olyan élvezettel issza, lassan kevergeti, tejszínhabot tesz rá, közben összevágja nekem a süteményt aprítani valónak, és elüldögélünk jó félórát.

- Anyád is nagyon szerette a kávé - mondta egyszer a nagymama -, és ez a legjobb ital. Kávéból meg tudnék élni, anélkül soha. Szegény anyád, mikor már nagyon beteg volt a szíve, megivott három-négy pohárral is. Betegségében egyetlen öröme volt a kávé meg a Jókai-regények. Azokat olvasta sorba. Ha apád otthon volt, ő olvasott föl neki. Sokszor sírt anyád, ha valami szomorú dolog történt, vagy valaki meghalt. Ahány temetés erre ment, mindegyik halottat megsiratta szegényke. Apád kinevette, de csak képmutatásból, mert ő már tudta, hogy nem lehet meggyógyítani az anyácskád szívét.

Nem volt ritkaság, hogy ilyenkor ozsonnatájban temetés ment el a szomszéd nagy utcán. A tűzoltók rézbandája szokta fújni a halotti marsot, recsegve, ropogva, és a harsonáló erős hangok behatoltak egészen a szobánkba. Kellemetlen, hamis, zagyva zene; idegenszerű, de van benne valami nagy és borzalmas. Mindig hideg fut a hátamon, ha hallom. Ha én meghalnék, nem ilyen zenét kívánnék, a cigányok muzsikáljanak a koporsóm fölött, halkan, tegyék rá a kis fésűt a húrokra, amitől ellágyul, elcsendesedik a hang, és a zene olyan, mint egy álom. Olyan, mint a halál.

Egyáltalán ami csendes, az mind szép. Azokat az embereket, akik halkan beszélnek, szeretem. Kovacsics bácsit, aki mindig ordít, szívemből utálok; azaz utálnám, ha nem tartanám bolondságnak és céltalannak a gyűlöletet. Azt hiszem, hogy aki okos, az nem haragszik semmiért és senkiért! Minek haragudni?... Ha Kovacsics bácsi nálunk van, egy ideig nevetek rajta, azután mielőtt haragudni kezdenék rá, átmegyek a harmadik szobába.

7

Ozsonna utántól estig semmit sem csinálok. Megvárom a lámpagyújtást. Sétálok egyet a dadával a kertben; ő mulattat. Levelekből füzért fon, vagy tökszárból dudát csinál, vagy csigabigát fog, és azt szólítgatja:

- Csigabiga, gyere ki!

Télen a kis szánkóba ülök, és párszor körülfut velem az udvaron. Közben sokat beszél. Azt hiszi, hogy jól mulatok, pedig én azon nevetek néha, hogy ő ezt hiszi, holott egyáltalán nem igaz.

- Látja, Józsikám, most futtatunk. Repülj, szánkó, repülj, Ráró, hohó, egyenest Budapestre repülünk, no, most itt vagyunk Pesten.

Jár a szája a derék, kedves asszonynak, és meg van győződve, hogy én csak azért, mert kisfiú vagyok, sokkal kevesebbet tudok nálánál, és sokkal ostobább vagyok. Egyszer beszélni akartam neki arról az országról, ami a felhők között van, de észrevettem, hogy sohase hallott róla semmit, sőt életében meg sem nézett egy felhőt. Máskor meg akartam neki magyarázni, hogy a szelet a fák okozzák. Ha hűvös az idő tudniillik - ő kihozza az őszi kabátomat a házból, és rám adja. Ilyenkor kérdeztem egyszer, hogy mitől van a szél. Azt mondta, hogy azt nem lehet tudni.

- Dehogynem - mondtam én -, nézze, hogy mozognak a fák, azok okozzák a szelet. Mint ha a nagymama legyezi magát, és legyezővel szelet csinál. Nem, dada?

- Azt én nem tudom, Józsika.

Nem értette meg, hogy a fa éppúgy szellőt csinál, mint a legyező.

8

Este, ha a lámpát meggyújtják, szívesen vagyok a szobában. Úgy tetszik, hogy az este többet ér, mint az egész nappal. A lámpaláng enyhébb és kedvesebb, mint a napfény, és az angyalok ilyenkor lassan leszállnak a földre. Sokszor hallottam, hogy a mennyország, ahol az Úristen lakik, tele van angyalokkal. Nagymama és a dada is mondták, hogy mindenkinek van őrző-angyala, aki vigyáz az emberre, hogy valami szerencsétlenség ne érje, de különösen álmában és este. Szükség is van rá, hiszen annyi a rossz ember a világon, és álmunkban, amikor alszunk, és este, amikor a sötétség mindent betakar, könnyen belopózhatnak, megtámadhatnak,

megölhetnek. A jó őrzőangyalok vigyáznak mindannyiunkra. Mikor a lámpákat meggyújtják, és kigyúlnak az égen a csillagok, már keresztülsuhannak a hálósobán, szinte hallani a szárnyukat, és mosolyogva megáldják a fejünket. Eltávoztatják az ördögöket, és ha füttyül a szél, ha esik az eső, és az utcákon hegyes, tollas kalapban és köpönyegben zsványok és rablók járkálnak, tört szorongatva a kezükben, ők intézik, hogy a kutyák éberek legyenek, és dühösen ugassanak minden gyanús neszre. A jó angyalom nélkül én már rég nem élnék. És még így is folyton félek. Ha nagymama így este magamra hagy, rögtön csöngetek a dadának, és megkérem, hogy maradjon benn, szedje elő a régi, bekötött képes újságokat, és nézzük a képeket.

Vacsora után hamar le kell feküdnöm.

- Józsikám, fekjüj szépen le, kisfiúnak sokat kell aludni, hogy erős, egészséges ember lehessen - mondja a nagymama.

Nem is bánom. A dada levetkőztet. Az ágy fehér, puha és kedves. És álmodni nagyon szeretek. Mindig álmodom. Nem alszom el mindjárt. Sokat gondolkodom még különböző dolgokról és arról, hogy mit fogok csinálni, ha nagy ember leszek.

Azt hiszem, sohasem fogok megnőni. Az idő olyan lassan múlik. Minden nap egyforma, és egyforma már a természete szerint is, minden körülmények között. Nincsen kedvem semmilyen foglalkozáshoz. Szeretnék tengerre szállani és hajós lenni, vagy még inkább a felhők országába szeretnék menni és ottan lakni. Szeretnék bolyongani a nagy felhőmezőkön, ahol olyan csendes, aranyos és gyönyörű lehet minden. Persze, ez nem valósulhat meg, és talán éppen ezért - annyira szép.

De hát az élet fele álom, és így nincs ok a zúgolódásra. Elvégre nem lehet mindig jó. Az élet, az ébrenlét tele van félelemmel, unalommal, sok rossz emberrel és sok olyan emberrel, akik jók, kedvesek, mint a dada és nagymama, de akikhez tulajdonképpen semmi közünk; az álom kárpótol mindenért.

Ilyeneket szoktam gondolni, azután elalszom.

Abban az időben így éltem.

1909

BÁCSKA

1902. augusztus 20.

A nagyméltóságú miniszter úr tehát teljesítette kérésemet, áthelyezett a kanizsai polgári fiúiskolába. Végre csakugyan eljutok Bácskába, ahová egész életemben vágytam, mint a török Mekkába. Elvégre mi öröme lehet az életben egy polgári fiúiskolai tanárnak. Igazgató ügye lesz belőlem. Legalább éljek abban a környezetben, amely a legrokonszenvesebb. Még ma becsomagolok, holnap búcsúzó, holnapután este már Kanizsán vagyok.

augusztus 25.

Végre Kanizsára jutottam, háromnapos késéssel ugyan, de mégis itt vagyok. Elutazásom előestéjén tí. beültünk tanártársaimmal egy búcsúpohár sörre a Zöld Paprikába. És ott maradtunk reggelig. Nevettem magamban, de nem mentem haza, hadd tapasztalom ki még egyszer, micsoda szegényes mulatás ez itt Trencsén-Szent-Mihályon; milyen másképp mehet az ilyen Bácskában. Mondom, csak ezért maradtam ott. Az összehasonlítás miatt. Különbözik roppant örülök, hogy otthagytam Trencsén-Szent-Mihályt. Az új lakásom egy egyszerű hónapos szoba, kissé drágább, mint a régi, de mit bánom én, csak hogy végre itt vagyok Bácskában.

Augusztus 26.

Az új kollégáimat már mind ismerem, mindegyikkel tegeződöm, az igazgatóval is. Milyen más világ, Istenem, milyen más világ. Semmi nagyképűség, hidegség. Egészen más élet lesz itten. Délután elvittek tanártársaim az Úri Dalárdába. A karmester kipróbálta a hangomat, és azt mondta, hogy tenor szekundot fogok énekelni. Minden dalárdista egyszerre jó pajtásom. Egy pompás dalt tanultunk, így kezdődik: „Mi zengi túl a bérceket!”

Alighogy elvégződött az énekóra, elkiáltja magát az első tenorista, a legelső, egy kövér, de magas termetű ember, akit mindenki csak komának hí:

- De most elmegyünk ám felavatni ezt az új gyereket!

Elvittek az „Ádámhoz” a törzs vendéglőjükbe. (Pirossal terített asztalok egy szép kertben.) A koma rendelt harsány, kedélyes hangon:

- Tíz litert hozzanak a dalárdának, abból a két éves sillerből!

Megvacsoráztunk, azután pedig reggelig elbeszélgettünk, sokat énekelünk. Igazi kedélyes, jó gyerekek. Valamennyit nagyon szeretem. Én a tűzoltó-főparancsnok mellett ültem.

- Hallod-e, Feri - mondta -, voltál te már önkéntes tűzoltó?

- Nem én - válaszoltam.

- Hát akkor holnap beiratkozol. Ez itten így szokás. Afféle tiszteletbeli állás, akit itt látsz, majdnem mind tagja a tűzoltó egyesületnek. Nagyon szép a ruhánk, és ismered az asszonynevet, mindjárt másképp néz az emberre, ha uniformist lát rajta. Aranyzsinór, térdig érő kard, ki is lehet élesített, elegáns sapka. Egy hónap alatt kineveztetlek főhadnaggyá. Kis trombita. Minden héten egy fél nap szolgálát; az igazgatóddal könnyű lesz elintézni, mert ő is tagja a testületnek, alezredesi rangban. Én magam tábornoki rangban vagyok. Színházban mint

inspekciós ingyen helyed, számtalan előny, félárú utazás, minden évben kongresszusra megyünk, ami kitűnő multság. Csapj föl, pajtás.

Fölcsaptam. Mit tehettem; ha emberek között élünk, a szokásaik kötelezőek. A tűzoltó-főparancsnok megcsókolt és azt kiáltotta:

- Gyerekek, igyunk egyet a tűzoltó testület új tagja, Cserép Feri tiszteletére. - A koma erre harsányan ezt énekelte:

- Éljen ő, éljen ő, éljen ő, éljen ő!

Mire mindannyian karban felelték:

- Éhéljehen, éhéljehen ő!

Ez nekem való élet. Ezek nekem való emberek. Reggel, amikor ágyba kerültem, igazán boldognak éreztem magam, s beláttam, hogy az élet szépsége nem attól függ, hogy van-e elég pénzünk, hanem hogy olyan környezetben élhetjük le, amely kedvünkre való. Úgy érzem magam, mint egy növény, amelyet végre olyan földbe ültettek, amely neki való. De ezt a földet borral öntözik.

Szeptember 3.

Ha valami idegen ember olvasná el naplómnak utolsó lapjait, azt hinné, hogy egy született alkoholista írását olvassa. Pedig nem így van. A bort nem szeretem szenvedéllyel, egyedül inni sohase tudnék. A bort csak olyan valaminek tartom, ami összeköti az embereket, egymáshoz közelebb hozza őket és a társas együttlét lehetőségét adja meg. Innen tudom megérteni, hogy az igazgatónk Trencsén-Szent-Mihályon miért volt annyira komoly és hivatalos irántam: sohasem voltunk együtt a borospohár mellett. Két ember, aki leül egymással szemben egy asztal mellé józanul, nem szereti egymást. Miért? Mert sohase ismerheti meg a másik szeretetre méltó tulajdonságait. Elvégre egy közepes tehetségű ember, az mindig irigy, pénzsóvár, rosszkedvű, gyanakodó, zárkózott. És az emberek túlnyomó többsége ilyen. Éppen ezért a társasélet elviselhetetlen, sőt elképzelhetetlen volna bor nélkül. De ha egypár pohár bor bennünk van, mindjárt másképp látjuk egymást. A gyűlölet vagy ellenszenv, amely akaratlanul és alaptalanul megszületik bennünk valaki iránt, eloszlik és helyet ad barátságos jóindulatnak és elnézésnek. A nyelv megoldódik, hamar megértjük, megszeretjük azt, aki közeledik felénk. Jól tudom, hogy a bor ellensége a szervezetnek, de szívesen kockáztatna az ember sokat azért, hogy megelégedett legyen.

Szeptember 9.

Megismerkedtem ma Abrasics Gáborral, az adóhivatal főnökével. Egy hatvanéves ember, családapa, hatalmas, széles vállú ember, arról híres, hogy győzhetetlen ivó. Kitűnő kedélyű ember, pompásan anekdotázik, a dalárdában második basszust énekel, kivágott fehér mellényt hord, és miniszteri tanácsosnak nézné az ember, olyan a megjelenése. Azt mondják, hogy húszéves kora óta nem volt hét, hogy alaposan le ne itta volna magát, és mégis az egészsége kitűnő, erős, mint egy bika. Éppen dalárdaóra után elmentünk együtt vacsorázni. Cigányokat hozatott és énekelte. Ilyen szépen még nem láttam embert mulatni. A cigány olyan szívesen, lelkesedéssel muzsikált neki, mint aki tudja, hogy emberére talált. Csendesen maga elé nézve énekelte, szinte csak mondta:

- Kilencet ütött az óra, este van!...

Azután a banda csatlakozott hozzá, utolérte és körülzsongta a hangját a sok hegedű. A végén Abrasics Gábor sírt és nagyot ütött az asztalra. Ez az ember úgy tűnt föl nekem, mint Bácska megszemélyesítője, aki szimbolizálja az alkoholnak és a dalnak édes mérge, amely mámorba ringat, de egyszersmind folyton a halál gondolatával kíséri. „Ej, haj, so’ se halunk meg!” Ennek a kiáltásnak tulajdonképpen a következő értelme van: „Talán már reggelre meghalunk!”

Szeptember 30.

Tegnap lakodalomban voltam. Az egyik kollégám: Schneider Misi esküdött.

Két napig tartott a mulatozás. Este cigányokkal, reggel tamburásokkal és másnap este trombitásokkal. A trombitásokat Abrasics Gábor hozatta és késő éjjel az elázott társaságot gyászindulókkal traktálta. Mindenki sírt. Nem volt visszatetsző a dolog, mert a fiatal pár már vonaton ült és robogott valamire Fiume felé, csak mi, mint virrasztók, maradtunk együtt. Nagyszerű volt. A trombiták recsegték, a Beethoven gyászindulója betöltötte a szobát, mintha a világ végét éreztem volna közeledni. Reggel háromkor feküdtem ágyba, mert ma tízkor órák voltak. De jó fél óráig álomban is ott recsegett a fülemben a gyászinduló.

Október 12.

Ma kineveztek a tűzoltó testület tisztjévé egy csillaggal hadnagyi rangban. Az uniformisom kitűnően áll és igen szép. Mindössze százhatvan forintba kerül teljes felszereléssel (sisak, spádé, kötél, deréköv, csákány) és tíz forint havi részletre. Az eset öröme egy becske sört fizettem az Ádámnál. Egy becske egyenlő huszonöt literrel. Kis hordó. Egy fél óra alatt üres volt a becske, azután hazamentünk.

Október 17.

Ma szüreti mulatságra hitt meg a koma, az apja szőlejébe. Délután mentünk ki. Éjfél után jöttünk haza kocsikon. (Gyalog bajos lett volna!) A nagy holdtányér elnézően mosolygott ránk, és a szőlők között a lassú kocsikázás és dalolás igazán jó mulatság volt.

Október 30.

Egyik tanítványom apja, egy jómódú nagyiparos, hívott meg ma vacsorára. Az egész tanári kar elfogadta a meghívást, mert tekintélyes és vagyonos ember. Nagyszerű borokat ittunk és sokat énekeltünk. De korán hazamentünk, mert az igazgató éjfélkor felkelt, és valamennyien elbúcsúztunk. Ebből látom, hogy az emberek itten, bár intézménnyé fejlesztették a mulatást és a bor kultuszát, ismerik a mértéket is, és ha átlépik a határt, ez nem azért van, mert nem tudják, hogy a határ hol van, hanem mert adott esetben át akarják lépni.

December 4.

Tegnap disznótoron voltam. A városi levéltáros hívott meg. Egy kedves öreg bácsi, aki roppant szereti a dalolást és a dalárdának alapító tagja: már régen nem működik. Elhívta az egész dalárdát, és nagyszerű vacsorát adott. Emellett valami ötféle borral kedveskedett. Ezzel szemben sokat kellett énekelnünk. Az öregnek gyengéje a kardal. Valósággal kipirul és könnyezik, hogyha hallgatja. Szabályszerűen körbe álltunk és a karmester vezénylete mellett elénekeltük: „Mi zengi túl a bérceket?”

Az öreg a dal végeztével odament a karmesterhez, megölelte, megcsókolta és ezt mondta:

- Kedves fiaim, a dalárda gyönyörűen halad, fejlődik; köszönöm, hogy ezt az örömet szereztétek nekem, aki mikor egyszerű alapító tagként ezelőtt harminc évvel az Úri Dalárdában énekelni kezdtem, nem is álmodtam hasonlóról. Köszönöm, fiúk!

Hatalmasan megéltük az öreget, azután még elénekeltük a legszebb darabjainkat: „Hazám, lelkem legszentebb gondolata!” és „Vigadva szép az élet”.

Reggel felé valaki, aki hivatalos volt, de nem jött idejében, beállított meglehetősen elázva egy színésszel, a színtársulat tenoristájával. Nagy örömmel fogadták, mert kitűnő hangú fiú. Felföldy Barnának hívják. A házigazda kérésére elénekelte a *Parasztbecsület*-ből a *Szicilianá*-t. Zongorakiséret nélkül, mert a karmesterünk lefeküdt egy mellékszobában, elaludt és nem lehetett bele lelket verni. Alighogy elvégezte és megtapsolták, belekezd a *Szicilianá*-ba egy másik hang is, a komáé. Teljes erővel fújta. Nem tudom, hol tanulta, de ordított, mint egy oroszlan, nekem nem tetszett. Roppantul megtapsolták. Sokkal inkább, mint a színészt, ami határozottan nem volt igazságos. (Lehet azonban, hogy tényleg a többség többre tartotta a koma hangját az erőssége miatt.) Mikor reggel öt órakor szétszlott a társaság, gyönyörű téli reggel volt. A hó világított, az ég is már világosodni kezdett, a csillagok még ragyogtak. A koma a karomba kapaszkodott és velem jött.

- Mit szólsz hozzá - mondta -, egy kicsit szorult a Felföldy gyerek!

- Persze - mondtam a komának -, neked sokkal jobb a hangod, erősebb.

- Erősebb? - kérdezte a koma - talán szebb, vagy mi a...

- Szebb, szebb - mondtam helybenhagyóan.

- Nohát - mondta a koma -, tudtam, hogy mindig jó emberem voltál, Ferikém, becsületes, derék magyar fiú, engedd, hogy megcsókoljalak.

Összecsókolt, összekent, de nem tagadhatom el, hogy aranyszívű gyerek.

December 10.

Ma találkoztam a komával, azt mesélte, hogy a tűzoltó-főparancsnok Budapesten volt, és az orvosok eltiltották az ivástól, mert a mája zsugorodik. A koma roppant sajnálkozott rajta, azután meghitt engem egy pohár sörre Ádámhoz. Hát amint odamegyünk, ott látjuk a főparancsnokot, amint javában koccintgat a levéltárossal és a városi főjegyzővel. Kissé megdöbbenem, a főparancsnok nagyon sápadt volt, barna bőre lesárgult; de azért jó kedve volt. Csak egy pohár sört ivott. Azt mondta, hogy többet nem iszik. Én se ittam többet. Elvégre még fiatal vagyok, és nem is szeretem annyira az italt, hogy meg ne tudjam magamtól tagadni, amikor akarom.

December 31.

Tegnap az Ádámnál mulattunk. A koma legénybúcsúját tartotta. Meg fog házasodni, elveszi egy gazdag parasztgazda lányát. Azt hallottam, hogy a koma szabadulni akart a sok váltójától, azért fanyalodott a házasságra. A leendő ipa meg szívesen vette, mert jó formájú, szép hangú legény, de kikötötte, hogy az ivást hagyja abba. A koma állítólag mindent megígért, de az eljegyzés napja óta minden reggel holtrészezen viszik haza. Ki akarja magát mulatni egész életre. A komán nem látszott meg a sok mulatás, jó vacsorát csináltatott, és csak úgy dőlt a bor. Igen jól elbeszélgettünk, énekeltünk. Elénekelte a koma kedvenc dalát is, amelyben neki szóló szerepe van. *Tengerész dal* a címe. Jellemző benne a basszusok tengerészkiáltása:

- Hun-a, hun-a, tenger a szülőházám!

Elénekeltek vagy tízszer. A koma sírt. Azután cigányokat hozatott, Abrasics Gábor felköszöntőt mondott a komára. Nagyon kedves, tréfás köszöntő volt. Azután odament koccintani a komához. A cigány tust húzott, mindannyian éljeneztek... és ekkor Abrasics Gábor egyszerre elvágódott a földön. Csak úgy koppant a feje. Vértörős volt az arca, félig lecsukva a szemei, kancsalított. Fölemeltük, orvost híttak. Azt mondta, hogy a guta megsimogatta Gábort. Kocsiba tették és hazavitték. A társaság széteszlott, a koma dühös is volt és sajnálta is Abrasicsot. Végre nagy nehezen hazament. Ma azt hallom, hogy Abrasics nem fogja megérni a holnapot.

Január 3.

Ma temették szegény Abrasics Gábort. A dalárda koszorút helyezett a ravatalára. Elénekeltek a „Mért oly borús!” kezdetű gyászdalt. Igen rosszul ment, mert már régen nem halt meg dalárdatag, és senki se emlékezett az énekszólamra. Temetés után egyedül sétára indultam a külváros utcái között. Eszembe jutott, hogy mennyire gyönyörködtem valamikor Abrasics Gábor mulatásában és dalolásában. Elszomorodottan jöttem haza, nem is vacsoráltam.

Január 20.

Ma találkoztam a tűzoltó-főparancsnokkal. Tegnap jött meg Budapestről; újra fenn volt. Erősen le van soványodva, egész sárga. Azt mondta, hogy csak vizet szabad innia, és Karlsbadba megy gyógyulni, mielőst kitavasodik. Szegény ember keserűen nevetett, igyekezett tréfálkozni, de csak szánalmat tudott kelteni bennem, s nem azt a hitet, hogy valaha mint gyógyultat fogom viszontlátni.

Február 4.

Két hét óta egy csepp bort sem iszom. A dalárdába azonban pontosan eljárók. Úgy tűnik fel most, hogy egészen más minden. A barátaim unalmas fickók, akikkel - ha nem ittam bort - semmiről se tudok beszélni, a dalok együgyűek, és az éneklés ízléstelen. Ma rossz napom van.

Február 18.

Meg kell házasodnom, mert a mulatás híján roppant unom magam. S ha valaki itt nem mulat, ki van rekesztve az emberek közül. Ha nem iszol, fel van mondva a barátság, nincsenek barátaid. Eh, még elmegyek ma és megpróbálom, hogy esik.

Február 19.

Holtrészezen kerültem haza. A gyomrom fáj, nincs étvágyam, beteget jelentettem az igazgatónak. Milyen rettenetes dolog egész délután keserű szájjal itthon feküdni és kibámulni az ablakon a szürke égre. Tejet, szódavizet iszom, citromot eszem. Az orvos azt mondja, hogy könnyű gyomorhurut. Mától kezdve nem iszom; egy hónapig egy csepp szesz se fog lemenni a torkomon!

Március 7.

Ma megismerkedtem a korszón Sárosy Mariskával, egy építési vállalkozó leányával. Az igazgató mutatott be. Végre egy leány, aki tetszik nekem.

Március 15.

Mariskából nem is lenne rossz feleség. Őszintén szólva, egy bájos, okos leány. Huszonnégy éves ugyan, de nagyon üde, és mint hallom, tizenkétezer forint hozománya van. Ma, az iskola március 15-i ünnepélyén - ahol én ismertetem a nap történetét az ifjúságnak - gratulált nekem. Azt mondtam neki, hogy az ő tetszésére vagyok legbüszkébb.

Március 22.

Ma eljegyeztem Mariskát. Azt mondta, hogy szívesen a feleségem lesz, de le kell mondanom az ivásról. Azt feleltem, hogy február 19. óta nem iszom. Azt mondta, hogy azt hallotta, hogy nagyon mulatós ember vagyok, és csak azért tétettem át magam Kanizsára, mert ki akartam venni a részemet a bácskai mulatozásból. Azt feleltem, hogy bele akartam ebbe is kóstolni, de úgy érzem, hogy tulajdonképpen a sors hozott ide, hogy megismerjem és megszeressem őt. Megszorította a kezemet, és azt mondta, hogy ha így van, tegyem meg neki azt, hogy menjünk el Bácskából. Utálja a várost, a sok borszagú férfit, az örökös evéseket és ivásokat, szeretne máshová menni. Azt mondtam, hogy nem bánom, menjünk vissza Trencsén-Szent-Mihályra, ott hegyek vannak, és a lakások is olcsóbbak. És nincs ismerős!... - szólott Mariska, ami a legfőbb.

Április 10.

Ma végre megkaptam Trencsén-Szent-Mihályról régi kollégám: Kovács Gyurka levelét, amelyben értesít, hogy szívesen cserél velem, és utánajár, hogy engem visszategyenek Trencsén-Szent-Mihályra, és ő pedig jöhessen Kanizsára. Azt hiszem, a fiú is csalódnai fog, de ha végeredményben olyan szerencsésen fog csalódnai, mint én, akkor meg fogja érni a dolog a fáradságot.

Május 31.

Minden rendben van. Június 20-án a záróvizsga, június 22-én esküszünk és utazunk Trencsén-Szent-Mihályra. Isten veled, Bácska!

1909

A DOKTORNÉ

1

Talán két év előtt, egy júniusi vasárnap délben találkoztam vele egy Teréz körúti ház kapuja alatt. Sebbel-lobbal szaladtam le az emeletről.

Siettem. Ő a kissé mély földszintről kapaszkodott fölfelé. Filigrán és mégis arányos alakja, amely az árnyékos lépcsőház homályából lassan bontakozott ki, arra készítetett, hogy alaposabban megnézzem. Elment mellettem, s a szemeim közé nézett. Csinos, huncut kis macskaszemek voltak. Erősen púderezett arc, piros, kedves ajkak, fitos orr, magas, kitömött frizura és egy olcsó, de ízléses kalap. Bájos volt, de valami humoros hatást keltett. A járásában vagy a szájállásában volt valami komolykodó, nagyképűsködő. A kapu alatt, a lakók címtáblája előtt megállt, és valamit igazított a szoknyáján. Láttam, hogy a címtáblán semmi keresnivalója nincs, bár fontoskodva összeráncolt szemöldökkel nézte.

- Így nem látni - mondtam (kissé csendesebben az illendőnél), és gyufát gyújtottam.

- Ahán, köszönöm - mondta, de rám se nézett. És elindult.

Udvariasságból utánamentem.

- Vízitelni volt a házban, nagyságos asszonyom? - kérdeztem az utcán.

- Nem, a házmesternénél egy címet kerestem. Régi ismerősöm.

- No, jó, de miféle címet?

- Egy varrónő címét, aki a házban lakott.

Nem hittem el, de véleményemet óvakodtam nyilvánítani. Rögtön tisztában voltam, hogy ennek az apró asszonynak egyetlen komoly ambíciója, hogy kis - bár szép - természetéhez és csacska hangjához képest bizonyos tiszteletben tartsák. Elmondta, hogy a családi neve Kenessey Gabi, és a felesége volt egy orvosnak, de elváltak. Volt ura nevét nem akarta elárulni. De amikor a válási okot kérdeztem, indulatosan mondta:

- Rajtakaptam a gazembert!

Illendően szörnyülködtem, hogy egy ilyen szépséges asszony mellett valaki ennyire elvetemült lehet, azután kértem, hogy jelöljön ki időt és helyet a találkára, mert most sietős dolgom van.

- Melyik kávéházba jár? - kérdezte.

- A Centralba - feleltem.

- Mindennap?

- Igen.

- Mikor?

- Öt és hét között.

- No jó, holnap elmegyek!

Igazán bájos volt. Ahogy rám nézett, nem találtam többé rajta semmi komikust, de amint később megálltam és utána néztem, hangosan el kellett nevetnem magam. Hosszú, divatos, sötétkék Ferenc József-kabátjában, magas sarkú sárga cipőiben, amint tovalebeggett (valamilyest kacsázva), ellenállhatatlanul nevetésre ingerelt. De nem nézett vissza.

2

Másnap türelmetlenül vártam a Centralban; fél nyolcig vártam. Nem jött. Csaknem dühösen mentem haza. Elrontotta a napomat a hiábavaló várakozás.

- Lám, itt a bosszú a nevetésért, a multságért - mondtam magamban. Elvégre akármilyen komikus is egy apró, elvált asszony, mégiscsak nő, és ha csinos, a reá való eredménytelen várakozás mindenesetre kedvetlenséget okoz!

Hiába, bele kellett nyugodnom.

Harmadnap, amikor már csaknem elfeledtem az egész ügyet, valaki a fülemnél megkopogtatta a kávéházablakot. Összereztem. Ott állt mosolyogva a nagy ablaküveg előtt, ugyanabban a kalapban, ugyanabban a kosztümben. Bejött. Kávét rendelt és külön egy csésze habot hozta. Azután összeszedett egy csomó újságot. Divatlapokat, külföldi illusztrált újságokat, hazai vicclapokat, és evés közben azokat nézegette. Az egész elhelyezkedésében, ahogy az asztalra tette antilopbőrből készült láncos tasakját, ahogy kinyitotta a kabátját, ahogy tíz perc múlva levetette, és a pincérrel fogasra akasztatta, mindebben valami ellenállhatatlan, édes komikum rejtőzött számomra. Egyszer csak hangosan elnevettem magam. A szeme közé nevettem.

- Mit nevet? - kérdezte, és már ő is mosolygott.

- Eszembe jutott valami, nagyságos asszonyom... - mondtam, de az utolsó szavam már kacajba aprózódott szét.

- No jó - szólott -, hát mondja meg, mit talál rajtam nevetségest?

- Önön nevetségest, nagyságos asszonyom, hát hogy gondol ilyet?... - kérdeztem minden helyes hangsúly nélkül, és csorogtak a könnyeim.

Nem haragudott meg. Megvárta, míg lecsillapodom, azután csendesén a *L'Illustration* egyik képét nézegetve, így szólott:

- Tudja, nem vagyok ahhoz szokva, hogy nevéssenek rajtam a férfiak. Nézze meg a jobb csuklómat. Itt golyó ment keresztül. Az uram rám lőtt. Kórházban vették ki. Képzelterti, hogy az a szegény ember sokat sírt, míg odáig vittem, hogy rám emelte a pisztolyt.

Megdöbbenve néztem a finom kis csuklót, ahol a felhúzott ruha alatt egy fillér nagyságú forradás éktelenkedett.

- És ne gondolja - folytatta -, hogy ez az egyetlen. A katonatiszt, akivel megszöktem az uramtól, fél év múlva szintén le akart lőni. Otthagytam ezt a durva frátert. Azóta itt élek a nővéremnél. Az uram két hét alatt tíz ajánlott és expresszlevelet írt, hogy menjek vissza. A katonatiszt személyesen fölutazott, kért, könyörgött. Nem megyek. Ha már visszamennék, az uramhoz mennék, mert jó ember, sokat költött rám, és biztos vagyok benne, hogy sohase tenne szemrehányásokat. Itt maradok Budapesten a nővéremnél. Tudja - folytatta vidámabban -, ami nekem kell, azt nem adhatja a vidék. Kávéház, jó lapok, olcsó és nagy választék a divatcikkekben, szabadság, a Duna-part, a színházak!...

- Teljesen igaza van - mondtam -, de térjünk vissza az ön jobb csuklójára. Miért akarta az ura megölni? - erre vagyok kíváncsi.

- No hiszen, azt úgysis gondolhatja - felelte szerényen és kedvesen. Majd csengetett, hogy fizetni akar.

- Hova siet annyira? - érdeklődtem.

- A főpostán van dolgom, egy utalványt adok fel. Elkísérhetne.

- Szívesen.

Néhány perc múlva már útban voltunk. A kis asszony társasága határozottan kellemesnek tetszett. Jó megjegyzései voltak a járókelők ruháiról és fiziognómiájáról. Sok pesti embert és pletykát ismert. Egypárszor azonban megint veszedelmesen közel jártam ahhoz, hogy hangosan elnevessem magam. Jóllehet, az élettörténete lényegesen megváltoztatta a róla való véleményemet. És okos dolgokat mondott.

A posta főkapuján bement, és künn vártam. Párszor elsétáltam az épület homlokzata előtt, azután hirtelen gondoltam valamit, és a hátulsó kapuhoz kerültem a mellékutcán. Bementem abba a helyiségbe, ahol a poste restante leveleket adják ki. A szimatom nem csalt. A doktorné csakugyan ott volt. Éppen akkor vett át egy jó csomó, különböző nagyságú és színű levelet.

- Ne ítéljen el - mondotta, anélkül hogy a legkevésbé is zavarba jött volna-, ez a kedvenc multságaim egyike. Olykor-olykor apróhirdetést adok fel valamelyik lapba, és a nővéremmel elolvassuk a válaszokat. Jókat mulatunk, és némelyikre írunk. Persze a megismerkedés kizárva. Sokkal komolyabb vagyok, semhogy efféle ismeretségek kötésébe belemenjek.

Beletette a sok levelet a tasakjába, és gondosan megnézte, hogy a csapózár jól működik-e.

- Bocsásson meg, nagyságos asszonyom - mondtam, és a torkomat újra csiklandozta a nevetés, mert ő fitos orrcimpáit egy grimasszal felhúzta -, bocsásson meg, de ez sivár multság lehet!

- Próbálta már? - kérdezte.

- Nem.

- Nohát akkor ne mondjon ítéletet. Halló, Mariska! - egy hasonlóan apró asszony, mint a szélvész, suhogva rohant el mellettünk. - Halló, Mariska - kiabált a doktorné.

Mariska megállt. A két kis nő kacagva összecsókolózott, mint két kiséger vagy mókus. Pár perc alatt hadarva elintézték a beszélőnivalóikat.

Sejtelmem sincs, miről lehetett szó, oly gyorsan beszéltek, és annyit nevettek közbe. Majd viharos összecsókolózás következett, és Mariska folytatta az útját.

- Egy barátnőm - mondta útitársnőm, visszatérve hozzám.

- Szintén elvált asszony? - kérdeztem.

- Honnan tudja?

- Csak úgy látom, nagyon jól megértik egymást.

- Az igaz, a legjobb barátnők vagyunk.

- Sűrűn együtt vannak?

- Minden másnap. Holnap együtt megyünk uzsonnázni egy cukrászdába.

- És ha szabad kérdezni, mára mi a programja, nagyságos asszonyom?

- Megkérem magát, kísérjen el egy ékszerészhez, akinél a függőmet megcsináltatom.

- Hol van ez az ékszerész?

- A Sütő utcában.

- És mi a baja a függőjének?

Kikapcsolta és megmutatta. Ki kellett tisztítani és a zárókarikát, amely laza volt, megforrasztani. Miközben ezt én is konstatáltam, újra hangosan elnevettem magam.

- De hát mit nevet annyit, az istenért? - szólott minden türelmetlenség nélkül.

- Nehéz ezt megmagyarázni - feleltem. - Mindenekelőtt azonban ismételve hangsúlyoznom kell, hogy én *nem* nevetem ki magát. Erről szó sem lehet. A tisztelet, amelyet igen rövid ismeretség után is érzek a személye iránt, megakadályozna ebben még akkor is, ha volna reá egyébként ok. De a nevetésem oka kézenfekvő. Az ön alakja, orrocskája, mozdulatai, egész élettörténete valami roppantul harmonikus, szinte esztétikai benyomást tesznek reám. Nemkülönben az ön szeretetre méltó kedélye, reális gondolkodása és az a mód, ahogy az életét berendezi. Nincs itten semmi hiba, semmi ellentmondás, semmi disszonancia. Annyira tökéletes és hibátlan a maga nemében, mint a felhőtlen, napfényes égbolt, amelyre felnézünk és - trüsszentünk. Éppígy megcsiklandoz a nevetés, valahányszor én önt látom, és visszaemlékezem élettörténetére.

- Furcsa magyarázat.

- Nincs megalégedve?

- Nem nagyon.

- Úgy látszik, bocsásson meg e föltevésért, nem érti.

- No jó, mondjuk, hogy nem értem. De most megvár.

Bement egy ház kapuján. Nem tudtam kisütni, hol lakik itt ékszerész. Végre a kapu egyik sarkában megpillantottam egy cédulát, amely elárulta, hogy J. M. Werner a II. lépcső III. emelet 6. alatt ékszerjavításokat vállal.

- Honnan ismeri ezt az ékszerművészt - kérdeztem azután -, és miért viszi éppen hozzá a függőjét?

- Egy barátnőm ajánlotta. Becsületes, gyorsan dolgozik. Nagyon meg vagyok vele elégedve. Persze, maga ezt is nevetségesnek találja.

- Igen, azt, hogy nincs egy hang sem, amely kirína a maga személyének tiszta, harmonikus akkordjaiból.

- Fő a stílus - válaszolta a kis nő, de gépiesen. Elkísértem még a kesztyűséhez, egy antikváriumba, sétáltunk egyet az Andrassy úton, végre azt mondta, hogy haza kell mennie vacsorázni, mert a nővére várja, és elbúcsúzott. Azt ígérte, hogy legközelebb újra a Centralban ozsonnázik, és eltűnt a földalatti villamos kapujában.

3

Nem tartotta be az ígéretét, nem jött be többé a Centralba. Nem is nagyon vártam.

Mindössze háromszor találkoztam még vele.

Egyszer a Városligetben, egy őszi vasárnapon. Két más barátnője társaságában. A második Mariska volt, akit fölismertem, a harmadik egy hasonló apró, formás, de jóval kövérebb asszonyka. Esküt merek tenni, hogy szintén elvált asszony volt. A fényképészbódéból jöttek ki, és halálra kacagták magukat az arcképükön, amely, úgy látszik, éppen akkor készült.

Azután bementek a lovardába, ahol, mint ki van írva, negyven fillér lefizetése mellett öt percre lehet lovagolni. Úgy látszik, ki akarták magukat mulatni, és nem lehettem kétségben felőle, hogy a tervük teljes mértékben sikerülni fog.

Második találkozásunkkor a doktorné egyedül, elgondolkodva ült egy negyedrangú, Baross utcai cukrászdában. Ez tavaszkor volt. Bementem, mert óhajtottam újra hallani a beszédét, amelynek rokonszenves és kellemes csengése volt. Kissé el volt szontyolodva. Hamarosan elárulta, hogy búcsúzik Budapesttől. Visszamegy az urához. Három vagy négy levelet keresett elő a tasakjából, és így szólt:

- Lásd ezeket a leveleket. Ezek miatt kell itt hagynom Budapestet, ezt a drága, kedves várost, amelyről azt hittem, hogy a világ minden kincséért se tudnám itt hagyni. Ezekből a levelekből látom ti., hogy a szegény uram mennyire szeret még mindig. Azután a nővére is könyörög, hogy menjek vissza, mert a testvére egészen elbúsulja magát, iszik, a betegeit elhanyagolja. Még ruházatát is. Tudja, ha látta volna azt az embert, mikor még együtt éltünk. Mintha skatulyából vették volna ki. Nem engedtem az utcára, míg jól körül nem néztem. Vissza kell mennem, ha nem akarom magam kitenni lelkiismeret-furdalásoknak. Tudja, ez bánt legjobban, hogy toprongyos - és éniattam. Vissza is megyek. Holnap vagy holnapután csomagolok és utazom.

Elgondolkodva nézegette magát a cukrászda kopott aranyrámájú tükrében, azután felkelt, egy süteményt keresett ki, tányérján elhozta, és folytatta a beszédet.

- Utazzék el holnap - tanácsoltam -, éspedig délelőtt.

- Nem tudom, még egy csomó elvégezni valóm van.

- A főpostán, a poste restante osztályban, az ékszerésznél, a kesztyűsnél, ugye? - tréfálóztam.

- Igen - mondta komolyan -, és még másutt is, sok helyen.

- Hagyja ezeket - szóltam -, és siessen az urához. Ennek a derék embernek sürgős szüksége van a maga becses jelenlétére.

Nem felelt. Jóízűen majszolta a krémes lepényt, és vörös, hegyes nyelvecskéjével nyalogatta a szája szélét. Olyan rettenetes nevetési roham vett erőt rajtam, hogy kisiettem a cukrászdából.

Ez az apró, könnyűvérű és korlátolt kis asszony a maga ellenállhatatlan kedvességével és rosszaságával életem egyik maradandó emléke. Ma sem tudnám pontosan megmagyarázni, miért találtam annyira mulatságosnak, hogy talán legjobb ízű nevetéseim az alakjához fűződnek. Azóta sok hasonlóval találkoztam. A főváros, mint a gombát, termeli e típust. De mindannyiszor felüdít a romlottságuk öntudatlanságának, gondolkodásuk egyoldalúságának bája.

Az utolsó találkozás a *doktornéval* nemrég a Nagykörúton ment végbe. Egy magas, jóképű ember karjába kapaszkodva pillantottam meg. Táguló orrcimpákkal figyelte szerteszt a kirakatokat, az embereket, a toaletteket. Mintha részeg lett volna a fővárosi zajtól és benyomásoktól. Bizonyosan hüen teljesítette hitestársi kötelességét, és a férje - jutalmul felhozta egy kis mulatságra, színházazásra. Ennek a kombinációnak, mert tényleg valószínűnek tetszett, őszintén örültem, és továbbmentem. A legközelebbi sarkon, mikor visszanéztem, azt láttam, hogy a kis nő egy kávéházba vonszolja be kísérelőjét. Neki támaszkodtam egy gázlámpaoszlopnak, és megadással, szenvedően átadtam magam a kacagásnak. Hamarosan azonban be kellett mennem egy kapu alá, mert az emberek csoportosulni kezdtek körülöttem.

1909

EGY VIDÉKI GIMNAZISTA NAPLÓJÁBÓL

A KÖZPONTOZÁS EGYSZERŰSÍTÉSÉVEL ÉS RÉSZBENI PÓTLÁSÁVAL

1897. szept. 1.

Ma reggel elmentünk apával a gimnáziumba. Először voltam itten, eddig csak kívülről láttam ezt az épületet, ma végre belülről is megláttam. Bementünk az igazgatói irodába, és apa beíratott. Egy kicsit félttem, mert sok tanár volt az irodában. A tanár egészen más, mint a tanító. Sokkal komolyabbak, szigorúbbak a tanárok. Délután eljött Balla Pista, kimentünk a parkba, és csatangoltunk. Arról beszéltünk, hogy mennyi rettenetes sok időnek kell elmúlni, amíg mi nagy emberek leszünk, föltéve persze, ha közben meg nem halunk. Vacsora után édesapám ideadta ezt a naplókönyvet, amelybe jelen soraimat írom, és reábeszélt, hogy ezentúl írjak naplót. Ezzel javul az írásom - és ez igaz is.

Szept. 4.

Ma volt a Veni Sancte. Templom után az iskolában felolvasták a szabályokat, és az osztályfőnök, Pertics János elrendezte a helyeket. Én a nyolcadik padban ülök. Balla Pista előttem ül a hetedik padban. Annak örültünk, hogy sikerült a padszélre jutni és még hozzá ablaknál. Az én padomon szép faragások vannak, egy lófej és egy gőzhajó van belevésve. Délután Balla Pistához mentem, és az emeletről az udvarra szappanbuborékokat fújtunk, bár láttam, hogy Pista nagymamájának nagyon nem tetszik a játék. Tízszer is elmondta, „ezek a gyerekek le fognak esni!” vagy: „ne hajoljatok ki a korláton!” Nem értem, hogy a nagyok mindig irigykednek, ha az ember mulat. - Nem éppen a Balla nagymamájára mondom, de általában sokszor tapasztaltam. Három év óta mindennap elolvasom a budapesti újságot, de soha nem olvastam, hogy gyerekek a korláton kihajolva lebuktak volna.

Szept. 10.

Tanulom az első declinatiót, nem nehéz, de a latintanárt nem szeretem. Olyan rettenetesen kiabál egész órán, hogy nem merek mást tenni, mint hogy folyton figyelek, ez pedig nagyon fárasztó. Milyen más ember volt a kedves Péteri tanító úr, félkor jött be, elbeszélgetett velünk, mesélt, az ember örült neki, ha benn volt. De nem bánom, apa azt mondja, hogy a latinnal csak akkor lehet valamire menni, ha szigorú tanár tanítja.

Szept. 12.

Balla Pista ma jó dolgot talált ki. Azt mondta ti., hogy még sohase rendeztek versenyt abból, hogy ki tud több vizet inni. Holnap délután náluk kettesben rendezni fogunk egy ilyen versenyt. Alig várom már.

Szept. 13.

A versenyt nem tartottuk meg, mert ma nálunk szilvalekvárt főztek, és a készőcét nagyon szeretem. Pistát is elhíttam, latint tanultunk, azután duplexet játszottunk. Nálunk nem lehet megcsinálni az ilyen versenyt, szüleim mindent észrevesznek, nem akarom kitenni magamat, hogy megtiltsák, Pistáéknál - akinek az apja két év előtt meghalt - könnyen megy az ilyesmi. Pista el van kényeztetve, és nem szólnak folytonosan bele a dolgaiba. Szeretek náluk lenni,

nem hallja folytonosan az ember: „ezt nem szabad, ezt megtiltom”, és ilyeneket. Egészen más az élet ott, ahol nincs apa. - Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Szept. 14.

A vízivási versenyben győztem. Tíz perc alatt kilenc tele nagy pohár vizet ittam meg. Balla Pista csak hetet bírt.

Szept. 30.

Ma Istenről beszélgettünk, én, Balla, Petrakovics és Pollák. Együtt voltunk a parkban, és estefelé Petrakovics kérdezte tőlünk, hogy hiszünk-e Istenben. Mindannyian azt feleltük, hogy igen. Erre ő azt mondta, hogy az ő bátyja, aki vegyész, nem hisz. Az ő bátyja ti. azt állítja, hogy semmi más nincsen, mint amit érzékeinkkel fölfoghatunk, azaz amit láthatunk, hallhatunk, szagolhatunk, ízlelhetünk és tapinthatunk. Igen ám, felelte Balla, de az Istent többen látták, és le is festették. Példának említette a nagy templom plafonján levő képet, hol Isten Jézussal és a Szentlélekkel le van festve. Petrakovics erre azt mondta, hogyha Isten csakugyan létezik, miért nem jelenik meg gyakran az embereknek, hisz akkor mindenki hívő lenne, és jó lenne, de a mai emberek közül senki se látta az Istent, és nem beszélt vele. Erre Pollák elmesélte, hogy az ő apja egy alkalommal Bécsben látta az Istent a városon kívül.

Künn a mezőn egy malomkövön ült, de Pollák apja nem merte őt megszólítani. Petrakovics azt mondta, hogy mindenesetre beszélni kellett volna vele, és ez igaz is. Sokat gondolkoztam ezen ma, és bár jelenleg hiszek Istenben teljes mértékben - furcsának találom, hogy sohase jelenik meg közöttünk. Ennek okát nem tudom kitalálni.

Okt. 6.

Ma volt az Önképző Kör gyászünnepélye az aradi vértanúk emlékére. Mindannyian részt vettünk, és végighallgattuk a felolvasást, a szavakat, a gyászbeszédet és az énekeket. Egy Steiner nevű fiú a nyolcadikból remekül szavalt el *Az aradi tizenhárom* című verset. Ebben a versben arról van szó, hogy a vértanúk emléke szent legyen mindig a magyarok előtt. Az jutott eszembe, hogy sokkal helyesebb volna, ha arról írnának verset, hogy az aradi vértanúk halálát meg kell bosszulni a kutya németeken. Megkérdeztem édesapámat, hogy ez miért nem történt meg. Azt mondta, azért, mert a magyar hitvány népség.

Okt. 14.

Ma délután az ebédlőben az asztalnál rajzoltam. Sakktáblához hasonló kockázatot kellett készíteni. Először kihúztam az egészet tussal, azután a kockákat ki akartam tölteni ecsettel. Ekkor odajött az asztalhoz Károly öcsém, és mivel nem látott jól, fölkapaszkodott, meglökött, és az egész rajz tönkrement, mert a tele ecset összemázolta. Dühömben Károlyt nagyon elvertem. Annyira sírt, hogy megsajnáltam, és kérlelni és simogatni kezdtem. De láttam, hogy ami egyszer fáj, azt nem lehet lesimogatni. A nyakonok, amiket adtam, meglehetősen erősek voltak. Egy ideig néztem szegény Károlyt, amint a földre fekvé bög. A kis zöld bőrkötője egészen össze volt gyűrve, és csak sírt, sírt. Nagyon, nagyon sajnáltam szegényt. Ő olyan jó fiú, és úgy szeret engem. Azután fogtam magam, bementem a másik szobába, a kanapéra feküdtem, és sírtam én is vagy félórát. Annyira bántam, hogy öcsémet megvertem. Este apa behítt engem az irodába (nem tudom, honnan tudhatta meg a dolgot), és azt mondta, hogy ne verjem meg a kisebbet, a gyöngébbet, mert az nem szép, és férfikoromban, majd ha elválunk, szétmegyünk a világba, és Károllyal csak ritkán látjuk egymást, nagyon meg fogom bánni,

mert Károly nem fog engem szeretni. Beláttam, hogy ez nagyon igaz, és megfogadtam, hogy Károlyt többet meg nem verem.

Okt. 15.

Ma hirdették ki az első konferencia eredményét. Engem megróttak számtanból, és megintettek latinból. Délben megmondtam, apa ideadta a bizonyítványt arról, hogy csakugyan megmondtam, és még az osztályfőnök délutáni órájára elvittem. Este azt mondta apa, hogy ezentúl korán kell fölkelnem, és a latint meg a számtant ismételni, nehogy karácsonykor megbukjak. Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Okt. 30.

Okt. 16. óta minden reggel fél hatkor kelek, de nem haladtam még semmit az ismétlésben. Ti reggel nem tudok tanulni. Az ébresztőóra csengetése után rendesen elalszom, apa azonban fölébred, és ő fölkel. Rám szól, mit tehetek, föl kell kelni. Hiába mondanám apának, hogy: apám, én reggel nem tanulok semmit, én nézem a betűket, nyitva van a szemem, de alszik az egész fejem - ő mindig azt mondja, hogy „az ész reggel fog legjobban!”. Ha ez igaz volna, akkor én már az egész latint legjobban tudnám az osztályban. Nagy kinnal öltözöm, eltart jó félóráig. Kibotorkálok a sötétben a fürdőszobába, ott állok a kályha mellett, és megvárom, míg Ilka begyűjt, azután megmelegszen. A mosdásra annál nehezebben tudom magam elszánni - minél tovább melegszen. A kis kályha bűg és dübörög, és a plafonon is villog a fénye. El tudnám nézni napokig. Nem kívánnék semmit ilyenkor, még azt se, hogy nagy ember legyek, hogy megnőjek és parancsoljak - csak azt, hogy engem ne bántson, ne sürgösen senki, hanem nézhessem a plafont és a lángokat, ameddig tetszik. Sokszor kinézek ilyenkor a fürdőszoba kis ablakán, az ég a tűzfal fölött látszik egy kis darabon - ez a kis ég egészen sötét kékszürke még. A fürdőszobában is minden sötét, csak az asztal széle csillog, mint egy vöröses csík. Azután hirtelen ráhatározom magam, levetem az ingem, és a mosdó tál elé állok. Csak a kisujjamat nyújtom be, várok tovább, állok és állok. Azon gondolkodom, hogy miért nincs a világ úgy berendezve, hogy ha nekem jólesik aludni, hát alhassam. Apa nem enged, azt akarja, hogy tanuljak, de hiszen nem tanulok. A házban mindenki alszik, hogyan lehet itt tanulni. Tanulok pár percet, elmondok magamban egy szabályt, azután az ablakhoz megyek. Nézem az utcát. Nézem, amint nyit a borbély, amint a borbélyinas kisöpör, amint a húsosok felállítják a sátrakat, és jönnek a mézárások szamarastalyigái a friss hússal. Mindez szép és érdekes, és szívesen elnézem, bár aludni jobban szeretnék, de tanulni reggel nem tudok. Délután vagy estefelé félóra alatt, negyedóra alatt többre megyek, mint reggel másfél óra alatt. De nem is igyekszem, hogy ezt apámmal megértessem, ő mindig csak azt ismételné, hogy „az ész reggel fog legjobban”. Ő ti. meg van győződve, hogy ez igaz, és mindenki, aki mást mond, hazudik. Biztosan tudom, hogy ezt a véleményét soha életében semmi pénzért meg nem változtatná.

Nov. 1.

A megholtak napja van ma. Délelőtt a temetőben voltunk, koszorút vittünk nagypapa és nagymama sírjára, mint tavaly is és minden évben. Délután olvastam Verne Gyulának *Utazás nyolcvan nap alatt a föld körül* című művét. Késő estéig olvastam, azután tanulni kezdtem a holnapi leckéket. Apa nagyon összeszidott, hogy miért nem tanultam meg előbb a leckét, és miért nem olvastam azután.

Nov. 2.

Ma kiolvastam Verne könyvét, amely roppant érdekes regény. Nagyon jól mulattam rajta. Délután eljött Balla Pista, és malmoztunk egész vacsoráig. Boldog fiú ez a Balla Pista, tesz, amit akar, kimenőt kap, nem szekírozzák otthon, alhat fél nyolcig. Sohase tanulja a leckét, de amit egyszer olvasott, arról tud beszélni. Én, ha egyszer-kétszer magamnak föl nem mondom, meg se tudok muhkanni. Ballának csak az a baja, hogy nehezen ír és nagyon hibásan. Folyton helyesírási hibákat ejt, és a rossz dolgozataival rontja a kalkulását. Ma ebédnél palacsinta volt, kedvenc ételem.

Nov. 9.

Ma új cselédet fogadtak, Ilka elment ma reggel, férjhez megy, holnap lesz az esküvője. Erzsi, az új szobalány nagyon jó, szíves lány.

Nov. 12.

Ma Balla Pista harminc üveggolyót kapott egy bácsijától. Petrákovics megmutatta, hogyan kell klikkerezni. Igen mulatságos játék. Balla Pistával egész délután klikkereztünk. Este földrajzot tanultam.

Nov. 14.

Balla Pista sokkal jobban klikkerezik, mint én. Ma majdnem mind elnyerte a klikkereimet, amelyeket tegnap vettem. Édesanyám húsz koronát adott, amin húsz üveggolyót vettem. Azt hiszem, hogy sohase fogok úgy megtanulni klikkerezni, ahogyan Balla Pista most tud kétnapi tanulás után.

Nov. 15.

Ma új télikapátot kaptam. Nem tetszik nekem. Barna színű és kockás bélésű. Ez a bélés olyan színű, mint a favágók szövetinge. Olyan parasztos, csúnya. Nem akartam sokat kérni apát, a kereskedő rábeszélte őt, hogy ezt vegye, mert ez tartósabb, pedig volt ott egy másik télikapát, amely nem volt ilyen kiállhatatlan bélésű, és szép volt. Csak megnőnék már egyszer, és a magam ura lehetnék, magam választhatnám a télikapátjaimat, akkor kelnék fel, amikor jólesik, akkor olvasnék, amikor éppen kedvem volna, és akkor tanulnék, ha nekem tetszene. Ez az idő azonban borzasztó messze van! Ó, de milyen messze.

Nov. 22.

Ma szekundára feleltem számtanból. Pedig ma is reggel hatkor keltem. A rövidített osztás volt föladvá, de azt elfeledtem átnézni, ehelyett ismételtam a régebbi dolgokat. A Tamási helyre küldött. Nem sokat bánkódtam, a pad alatt olvastam Gulliver utazását. Ez a könyv eddig a legkedvencebb könyvem. Olyan örömet okoz az olvasása, hogy mellette a korán kelés és a szekunda egész nap eszembe se jutott.

Nov. 23.

Ma a tisztelendő úr kijelentette, hogy mindenkinek meg kell tanulni a ministrálást, mert december elsejétől kezdve a templomba fogunk járni, és reggeli hétórai miséken névsorrendbe ministrálni fogunk. Ennek örülök, mert nem kell ez idő alatt számtant és latint tanulni. A ministrálást, mint a másodikosok mondják, nem kell tudni, csak az első és utolsó szavakat, a többit pedig el lehet morogni. És az a jó van benne, hogy vörös ministráns ruhát kapunk, sőt füstölővel is lóbálunk. Addig is be lehet járni a sekrestyébe, aki akar, a szertartásbeli sorrend megtanulása miatt. Holnap reggel, Balla Pistával megbeszéltük, mind a ketten ott leszünk. Ma befejeztem Gulliver utazásainak olvasását, és újra elkezdtem előlről.

Nov. 24.

Ma reggel voltam először a Terézia-templom sekrestyéjében. Nagyon különös hely ez. Félkör alakú szoba, színes üvegablakokkal. Körül nagy faszekrény. Olyan nagy ez a félkör alakú szekrény, hogy az öreg sekrestyés - Szilveszter bácsi - bemegy az ajtaján, mint egy házba. Benne állanak a miseruhák, ingek, kelyhek és szalvéták. Benn láttam a püspöksüveget is, amit a prépost temetésén és nagymiséken visel. Ott volt benn a pásztorbot is, amely egy aranykampójú nagy bot, és azt jelzi, hogy a pap mestersége hasonló a pásztor mesterségéhez, a híveket egy csomóban tartja, mint a pásztor a birkákat. Kellemes tömjén- és borszag van itten. A szabad fal mellett nagy feszület és térdeplő, és efőlött latin imádságok berámázva. Jól be van fűtve. Egymás után jönnek a papok, felhúzzák a ruhát, az inget, a palástot, a stólát, felöltözteti őket a sekrestyés. Azután elővesznek egy misekönyvet, azt megfogja egy fiú, a sekrestyés odaadja a kelyhet a papnak, a ministráns csenget, és bevonulnak a megfelelő oltárhoz. Egy harmadikos, aki legjobban tud ministrálni, amennyiben az összes lehető templomi dolgokat tudja, a pap választát is és a nagymiséét is (a három pappal külön, vagy az öt pappal külön, mert a mise szövege eszerint is változik), ez a fiú elmagyarázta, hogy az összes mise napirendben föl vannak írva a falra. Ti. régen meghalt emberek sok pénzt hagytak a plébániának azon föltétellel, hogy lelkük üdvére bizonyos időközökben mise tartassák. A legrégebb mise-alapítvány háromszázhuszonöt éves, ezért az emberért ezer misét mondtak el idáig. De miért? Hiszen halálos bűnben halt meg az illető, akkor mint a katekizmusban írva van, úgyis a pokolba jut, és onnan ki nem lehet húzni semmi imádsággal. Ha a tisztító tűzben van, akkor, igaz, segít a mise, de nem sokat. Ha pedig a mennyországba jutott, akkor nincs szüksége misére. Megkérdeztem ezt apámtól. Ő azt mondta, hogy az egész a papok találmánya, és csak arra való, hogy megteljék a *papzsák*. Papzsák, papzsák, jó szó, olyan utálatos, mint egy telhetetlen, gágogó kacsa. Nem tudom, ki találta ki, de a mise mégis szép dolog. Míg tartott, nem imádkoztam ugyan egy percig se, de igen jól éreztem magam. Néztam a tisztelendő palástjának a cifra hátát - ami gyönyörű kézimunka, néztem az oltárképet, amely Jézus keresztelését ábrázolja, és hallgattam a kántor orgonálását. A dal, amelyet énekelt, gyönyörű volt, de a hangja igen rossz, mintha erőltetné a torkából a hangot, hogy erősebb legyen. Mise után iskolába mentem, és azon gondolkodtam, miért nem vettem eddig észre sohase, hogy milyen szép a mise. Most már tudom. Mert mindig *tele volt a templom*, valahányszor ott voltam, a parasztasszonyok ordítottak, s általában teljes nappali világításnál semminek se lehet látni a szépségét. Mióta Petrákovics említette, hogy amit nem lát, abban nem hisz - azóta én se hiszek úgy Istenben, mint azelőtt, de egyelőre nem törődöm ezzel a dologgal.

Nov. 29.

Apám ma nagyon összeszidott, azt mondta, hogy ne járjak templomba, hanem tanuljak. - Mégis szemtelenség, mondta, hogy a gyerekeket elvonják a tanulástól, csak azért, mert a harangozó fiúknak négy krajcár járna a ministrálásért, és azt meg akarják a pap urak maguknak takarítani. Délután kimentünk Pistával megnézni a jégpályát.

Most csinálják. Apa azt mondta, hogy két elégségesnek szabad lenni, ha több lesz, nem kapok új korcsolyát, és ha megbukom, akkor elveszi a régit is. Nem bánom, úgyse szeretek korcsolyázni.

Dec. 7.

Nagyon hideg idők vannak néhány nap óta. Reggel a felkelés borzasztó nehezen megy. Tegnap apa kijött, és rám kiáltott:

- Már hét óra is elmúlt, és te még meg se vagy mosdva!

Ott álltam a kályha mellett fél hat óta, és néztem a lángokat, nem tudtam elhatározni magamat a mosdásra.

Odabent a következőt mondta édesanyámnak:

- Hallatlan, ez a kölyök milyen málészájú, fölkel fél hatkor, és ott ácsorog a tűz mellett nyolcig. Nem tudom, mi lesz ebből, lusta, vagy mi a csoda, nem tudom!

Édesanyám azt mondta, hogy énfelőlem egészen nyugodt, én nem fogok megbukni. Megjegyzem, hogy én efelől nem vagyok nyugodt, de ebéd után összevissza csókoltam édesanyámat, alig tudott tőlem szabadulni. Holnaptól kezdve komolyan hozzáfogok a tanuláshoz. Nem akarom, hogy édesanyámnak ne legyen igaza.

Dec. 12.

Ma Petrakovics elhitt engem és Balla Pistát és Pollákot a folyosó végére, és megkérdezte, tudjuk-e, hogyan származik az ember. Én azt mondtam, hogy szülés útján, de hogy ez hogyan megy, azt nem tudtam. Pollák azt mondta, hogy a bábaasszony a hurkatöltő segítségével készíti a gyermekeket. Balla Pistán láttam, hogy a gólyadolgot akarta előhozni, de mégis jobbnak látta hallgatni. Erre Petrakovics elmondta a dolgot, amit nem akarok ide leírni, mert úgyse felejttem el soha életemben, s amelyet neki bátyja mesélt. Azt hiszem, ha gondolkodtam volna rajta, magamtól is kitaláltam volna. Mégis olyan furcsa!... nem találtam volna ki. Ma palacsinta volt ebédre - kedvenc ételem.

Dec. 17.

Már csak egy hét választ el a karácsonytól, és a szünet reményében most elég könnyen megy a fölkelés. Tegnap számtanból jóra feleltem, és ma latinból 2/3-ra. Még csak földrajzból kell javítanom, jelenleg tí. 2/3-ra állok belőle, hogy új korcsolyát kapjak. Ma olvastam Jókaitól a *Dekameron* című elbeszélésgyűjteményt.

Dec. 19.

Reggelre nagyszerű vastag hó esett. Délután már sok szánkó csilingelt az utcán. Egész délután az ablak mellett tanultam, és néztem a szánkókat, a bundába bújt embereket és a havat. Valószínűleg holnap fogok felelni földrajzból.

Dec. 20.

Feleltem, egyesre, szóval kettést fogok kapni. Iskolába menet már ma láttam, hogy árulják a karácsonyfákat. Károly öcsém borzasztóan várja a karácsonyt és a Jézuskát, ő még nem tudja, hogy az egész csak komédia, és a játékokat a szülők veszik. Milyen boldog az ember még abban a korban!

Dec. 23.

Ma kaptuk ki a bizonyítványt. Három elégséges van benne. A földrajztanár, a komisz, elégségest adott, bár kedden jelesre feleltem. Nem kapok új korcsolyát, de nem is bánom, szép fehér hó esik minden reggel, jól fagy, ennek sokkal jobban örülök, mint ha új korcsolyám volna, és emellett fekete sáros locspocs volna az egész világ. Mától kezdve egy hétig semmit se fogok tanulni. Verne regényét, a *Jégszfinx*-et fogom olvasni, amelyet apa ajándéknak ígért. Örömben, hogy szép idő van, és a bizonyítványdolog is elég jól végződött, egész délután rajzoltam Károlynak. Eleinte kissé untam a dolgot, mert a legnagyobb butaságokat kívánta, hogy rajzoljam, de azután látva az ő örömét, örültem én is, hogy ő olyan jól mulat, és engem szeret, s jól elmúlt az idő egész estig.

Most újévig nem írok naplót.

1910

JOHANNA

Dr. Rajz Sándornak

1

Johanna csinos nő volt, fiatal és elvált, de... nagy homlokú, kis hajú, nagy kezű és német. Kezdetől fogva neveltük, mulattunk rajta, éppen ez utóbbi tulajdonságok sajátságos csoportosítása miatt. Kedves volt, de nevetséges. Nem tudott egy szót szólani, mozdulni, hogy mind a ketten magunkban mosolyogni ne kezdtünk volna rá.

A szobát nem tőle vettük ki, hanem Idától, aki titkára, komornája, barátnője és szobalánya volt Johannának. Egy kis szemű, szép termetű, szepesi leány, lenszőke hajjal, de szintén nagy kezekkel, amelyek könyökig, ameddig a blúza látni engedte, egyenletes fényes vörösek voltak. Nem bántuk, foglalót adtunk; a szoba nagy volt és rendes, jó bútorok, jó ágynemű, jó kanapé, villanyvilágítás és fürdőszobahasználat.

- Csak ne volnának ilyen vörös kezei! - sópáncodott Elek, a lakótársam - vagy ha már ilyen vörösek, ne volnának ilyen nagyok.

2

Johannát ritkán láttuk, de egész nap velünk élt. Reggel, ha fölkeltek, már hallottuk a hangját, amint a szomszéd szobában instruálta Idát a takarításban. Kedves, csengő szopránja volt, affektálva és bécsi kiejtéssel beszélt, s közben sokat kacagott, mint egy kislány.

- Johanna megbosszulja magát a férfinemen - mondta Elek ilyenkor. - Kegyetlen bosszút áll! Hangjával és szemérmetlen vihogásával a másik szobából fölkorbácsolja a fiatal szobaurak fantáziáját. Hadd szenvedjenek. Hadd sóvárogjanak utána!

Mert megállapítottuk, hogy Johanna csalódott nő. Az egész sápadtsága, korai hervadtsága, bágyadt mosolya valami kis tragédiát sejtetett. Valami megcsalást, meghurcolást, becsapást, szégyent, ami miatt otthagya Bécset.

Olyan érzékenyen zongorázott estefelé. Régi Strauss-alcereket, ismeretlen szalondarabokat szedett elő, amelyekben banális futamok és tragikomikus tremolók szerepeltek. Ilyenkor kinyitottuk az ajtónkat, és az előszobán át jól hallhattuk a játékát. Néha dúdolt is hozzá. Nagyszerűen mulattunk. Egy alkalommal hemperegtünk neveltünkben. Johanna tudniillik a basszusokkal egészen szabadon bánt el, a ritmust pedig saját használatára alakította. Hall az ember az életben temérdek rosszul zongorázó asszonyt, de ilyen karakterisztikus rossz játékot, ilyen egyéni hibázásokat soha. Johanna egyénisége, amelyet még nem ismertünk, csak sejtettünk, tökéletesen benne volt a zongorázásában.

3

Az első hónapokban hetenként legföljebb egyszer láttuk. Ilyenkor hatásra dolgozott. Bejött, sima sötétkék reformruhát viselt, kevés csipkedísszel - rövid, banális beszélgetést rendezett. Ida az ajtóban állt mint gardedame. Johanna nem fogadta el a széket, amellyel megkínáltuk, babrált a boáján, amelyet ilyenkor - Isten tudja, mi okból - nyaka köré csavart, előrehajolt, mosolygott, nevetett, és hamar kiment.

Elek röviden fejtegette az eseményt.

- Johanna ma bement a szobauraihoz. Rövid négyperces vizitre. Beszélte Budapestről, Bécsről, bájos volt, föltette a boáját, föllépett a tisztességes, erkölcsös, jó családból való lakásadónő szerepében. Mosolygott, kacagott, hódított, affektált, fölizgatta a férfiakat, azután megfordult, és komornája társaságában elhagyta a szobát. Csak édes arcának emléke és bájos hangjának csengése maradt utána.

Megállapítottuk újra és újra, hogy Johanna sajátságos viselkedése mögött valami tragédia rejlik, de Idától nem lehetett semmit kitudni.

Elek - híven sajátságos elveihez, amelyeknek gyökerét a természet ama ritka bőkezűségében kellett keresni, amellyel e fiút, nem méltatlanul, elárasztotta - szabad idejének egy bizonyos részét Idának szentelte. Eredménytelenül. A leány kegyeit rohammal bevenni nem sikerült. Elek nem vesztette el a türelmét - amit minden hasonló esetben őszintén bámultam nála -, hanem új taktikát kezdett. Szóbeli udvarlásra tért át. Órákig elbeszélgetett Idával. Mikor emiatt megróttam, kijelentette, hogy a német nyelvben gyakorolja magát, és hogy nincsen igazam, amikor a nőknél - „ilyen” szempontokból - a társadalmi differenciákat emlegetem.

- Csodálkozhatasz - mondotta Elek -, de kimondom, hogy soha még rangombeli nő nem volt képes lekötni az érdeklődésemet. Mindig az alacsonyabb sorban levők foglalkoztattak.

Kinevettem Eleket, mert szép és kedves fiú lévén, nagy sikereket szalasztott el e minőségi jellegű kisigényűsége révén.

4

Szóval, Idától nem tudtunk meg semmit. Meg kellett várni, míg Johanna nyilatkozik, várni kellett egy novemberi esős vasárnap délutánig. Egyedül voltam, s esteledett már. Éppen föllálltam, hogy fölcavarjam a villamos lámpát. Kopogás, és Johanna lebbent be.

Panaszkodott, hogy milyen unalmas a vasárnap délután, és hogy nem tud mit csinálni, és hogy Bécsben egészen másképp telik az idő.

- Ach Wien! - sóhajtotta többször.

Azután rátért a házasságának történetére. Jól sejtettük. Férje megcsalta, beteggé tette, operálták, elváltak. Nem okolhatta a szüleit. Azok utánajártak, kérdezősködtek, és a völegényről a legjobb információkat kapták. Húszéves korában már elvált asszony volt. A válás után Pestre jött, egy barátnője hitta, de a barátnővel összevesztek, és vissza akart menni Ausztriába vagy Svájcba, talán Bonnba. Penziót fog nyitni. Idát magával viszi. Ebből meg lehet élni tisztességesen, és a rang, a szerep, amelyet egy penzió tulajdonosnője betölt, szintén megfelel neki.

Mindezt igen hosszan, romantikus részletességgel fejtegette Johanna. Sóhajtozott, az ablakhoz állt, kibámult az utcára - ahol már égtek a lámpák -, azt hiszem, könnyezett is. Azután elmondta, mennyire egyedül van, hogyan unatkozik, milyen idegen neki mindenki, mennyire utálja a házmesternét, nincsen semmi, semmi mulatsága stb.

Szántam Johannát. Egy szomorú - bár nem tragikus - női sors tárult ki előttem, amelyben azonban folyton ott kísértett a nevetséges elem.

„Unatkozol!” - szóltam magamban Johannához. - Hát akkor miért kártyázol egész délután Idával. Megcsalt a férjed? Miért nem udvaroltatsz magadnak a szobauraiddal, akár Elekkel, akár a két szomszédoddal, magamról nem szólva, mert a nagy kezű nőket nem állhatom. És miért akarsz éppen penziósné lenni, Johanna - folytattam -, amikor a pénzedet jövedelmezőbb

vállalkozásba is fektetheted! Miért vagy elégedetlen, Johanna, amikor az élet szenvedés. És miért adod a vidámat máskor, és miért kacagsz nagyokat, amikor az életed el van rontva, el van fuserálva!”

Ezeket gondoltam, de nem ezeket mondtam. Vigasztaltam Johannát, kérdezősködtem a penzió tervéről. Ennek azután megörült, és elmondta, hogy a penzió hány szobából lesz, hogyan fogja berendezni, milyen lesz a társalgó, és micsoda szép kis egyfogatút fog tartani a vendégek használatára.

Egy óránál hosszabb ideig maradt a szobában Johanna.

Elekkel vacsoránál találkoztam a vendéglőben. Amikor elmondtam neki Johanna látogatását és nagyjában mindazt, amiről beszéltünk, kijelentette, hogy Johanna szerelmes belém, és gratulált.

- Beléd szeretett - magyarázta. - Végre talált egy férfit, akiről érzi, hogy nem fogja becsapni, otthagyni, kijátszani és megalázni. Érzi benned a karaktert, bízik benned.

Tiltakoztam a föltevés ellen, nem tartottam hízelgőnek magamra nézve, hogy egy nő ennyire bízik bennem.

5

Elek egy délután kijelentette, hogy bemegyünk Johannához.

- Nem hagyhatom - mondotta -, hogy ez a ványadt nő nyomorával rejtőzködjék előlem. Fölkeresem az odújában, megszurkálom a sovány, sárga lapockáit, benézek a fehérneműs szekrényeibe, a szennyesládájába, a titkaiba.

Hiába igyekeztem lebeszélni Eleket a látogatásról.

- Nem dobhat ki - válaszolta csaknem dühösen. - Ha beüzennék elébb, akkor kifogást mondana, bezárkózna, és tisztára húzatná a vánkosokat - de így nem tehet semmit. Rajta fogom érní a magányán, a szerencsétlenségén.

Bekopogtattunk. Johanna nem volt otthon. Elek megrugdosta dühében a zárt ajtót.

A következő napokon a fiú minden mesterkedései, hogy Johannát meglátogathassuk s a „helyszínén” megnézzük, sikertelenek maradtak. Nem volt otthon, vagy lenn volt a mosókonyhában, vagy ruhát próbált, vagy vendégei voltak. A vendégek különösen felbosszantották Eleket.

- Nyelvmesternők, nyűtt, szőke, érdes arcú hölgyek, német lateinerpofák! - dühösködött. - Honnan szedi össze őket!...

Teljesen értettem a bosszankodását. Professzionátus nőhódító létére nem tudta elviselni, hogy egy nőhöz, aki a közvetlen közelében él, hozzá ne nyúljon. Hozzájárult ehhez, hogy Idánál sem boldogult. Egy heves ostrom után a leány kijelentette, hogy: nem.

- Tudja meg a nagyságos úr, hogy ő csak egyszer, hat év előtt. És soha többet. Tapasztalatlan lány volt. Egy férfi házasságot ígért neki... Hagyja őt békével a nagyságos úr, ő úgyse...

- Ekkor már nem ellenkezett a lány - magyarázta Elek. - Ekkor már csak azt akarta, a saját megnyugtatóására, hogy én kijelentsem, hogy nem, nem, én nem fogom rögtön otthagyni! Ezt várta, de hiába, mert én olyan mély szánalmat éreztem iránta - láttam az ijedt, kissé kitüzesedett madárszemeit -, hogy elmúlt minden étvágyam. Eszembe jutott egy parasztyerek, aki

egy tyúkot bottal terelt, de jókat ráhúzott, érted. Ez jutott eszembe. Éppen ilyen fonák dolog lett volna... mint madarat bottal verni. Nem bántottam Idát.

Elek nagy léptekkel járkált a szobában föl és alá:

- Két szerencsétlen, tépett, kihasznált tyúk! - mondotta szónokiasan, megállapításszerűen.

6

A karácsonyi vakációról visszaérkezve, Johannát nem találtuk otthon. Ida elmondta, hogy úrnője Bécsbe utazott rokonait és szüleit meglátogatni. Újév után való napra ígérte hazaérkezését, de nem jött, és nem is írt. A lány panaszkodott, hogy fél a lakásban egyedül aludni. A szomszédaink, a Paál fiúk tudniillik szintén nem érkeztek még vissza. Eleinte nem bántuk, azután hiányzott nekünk Johanna; nem volt mivel mulatni. Elek kárpótlásul esténként, amikor eloltottuk a lámpát, mesélt róla. Lefestette a Bécsbe való érkezését. Utánozta Johanna kiáltását, amikor anyja nyakába borul:

- Ach! Liebe Mama!

Utánozta és rekonstruálta a nagyzoló csevegését, amelyben poénképpen olyan gyakran szerepelt:

- Nicht wahr, Herr Doktor?

Január tizedike felé jött egy kártya, Idának címezve, hogy holnap vonatra ül. De tizenötödikén még mindig nem érkezett meg Johanna. Nem tudtuk elgondolni késedelmének okát. Ida kisírt szemekkel és tanácstalan ábrázattal jött be hozzánk, mintegy koldulva a társaságunkért, illetőleg Elek pár udvarias szaváért.

Tizenhetedikén mégis megérkezett. Mikor este hazamentünk, már láttuk az előszobában; föl volt akasztva a bársonnyal bélelt parfümös télikabátja, boája, kalapja. Elek extatikus pózt vágott, és mint gyakran tenni szokta, letérdelt, megszagolgatta a kabátot, a boát, és mímelte mintha csókolgatná a drága nő ruhadarabjait. Föllélegzettünk, jobb kedvünk lett. Elek a következő enunciációt tette:

- Johanna, a bájos penziósné, hazaérkezett a karácsonyi ünnepekről - weihnachtliche Ferienreise -, és holnap inspiciálni fogja a szobákat, esetleg nagytakarítást rendel el! Jól tudja, hogy a szobaurai, akik szerelmesek belé, már epedve várják, ő azonban ma mégse fog mutatkozni. Bevonul budoárjába, lefekszik, kipihen az út fáradalmait, és elmereng a császárvárosban szerzett feledhetetlen emlékeken!

Johanna azonban másnap se mutatkozott. Harmadnap se. Ágyban feküdt, beteg volt. Ida mondta, hogy orvos is járt nála. Elek nyavalyásnak nevezte Johannát, mert a válás fájdalmi és az utazás fáradtsága ennyire letörték, továbbá kacérságnak minősítette, hogy nem tölem - a házban lakó medikustól - kér tanácsot, hanem más orvost hozat.

- Kacérkodás veled - ismételte. - Föl akar bosszantani, hogy még jobban imádd, mint eddig. Mít képzelsz egy kis penészes nő, ha véletlenül csinos a szeme! Hogy nagy a homloka és ráncos, hogy óriásiak a kezei, hogy hosszú a dereka, hogy kicsi a haja, ez mind semmi. Erről mind megfeledkezik!

7

Körülbelül visszaérkezése után egy héttel láttuk viszont Johannát. Nagyon le volt soványodva, szájalmas volt. Mosolygott, erőltetve és sokat nevetett, azt mondta, hogy remekül mulatott Bécsben, hogy nem sokáig marad Budapesten, más levegő az... Amikor a hogylétéről kérdezősködtünk, azt mondta, hogy az úton megfázott, és azért kellett feküdnie.

- Hazugság - mondta Elek később. - Beleszeretett egy bécsi főhadnagyba, akivel egyszer találkozott valami sörtársaságban; ennek a betege. A vágytól és fájdalomtól most is alig tud a lábán állni, ezért marad az ágyban!...

Annyira mulattam ezen a föltevésen, hogy meg sem kíséreltem bizonygatni Eleknek, hogy mennyire valószínűtlen, amit mond.

A következő hetekben Johannát ritkán láttuk, a hangja se csendült föl a szomszéd szobákban. Elszakadt tőlünk, nem törődött velünk, nem ambicionált többé bennünket.

- Mit csinálhat ez a nő? Leveleket ír naphosszat a vackában? Vagy ábrándozik? Vagy a felhőket nézi? - kiáltotta Elek.

Csak estefelé zongorázott. Egy zongoradarabot nyaggatott untalan. Szűkös repertoárjában ismeretlen szám volt ez eddig. Egy komikusan triviális induló, a legelvetemültebb katonakarmester stílusban tartva.

- Das Lieblingstück des Oberleutnants! - jelentette ki Elek. - Johanna most tanulja, és végképp meg fogja hódítani véle a szép bajuszú főhadnagyot.

8

És két hét múlva megérkezett a főhadnagy. Nem láttuk, csak a hangját hallottuk. Egy erősen bécsies kiejtésű, sörízű hang beszélt benn a szobában. Elek a menetrendből kikereste a bécsi vonatok érkezését.

- Háromnegyed óra előtt érkezett a bécsi gyors! - kiáltotta diadalmasan. - Der Leutnant ist hier. A nagy levelezés gyümölcse megért. A tiszt eljött; hogy kis barátnőjét meglátogassa. Egy szájalomlátogatást tesz. Tartozik ezzel a foglalkozásának, és hízeleg neki Johanna rajongása... Ach mein Einziger! - suttogja Johanna, és lezárja szemeit.

A fiúnak ördöge volt. Fél hatkor estefelé, délutáni álmomból zavart föl:

- Nézd csak - mondotta -, nézd csak, siess!

Az ablakhoz támolyogtam. A ház előtt csukott hintó indult el. Kék katonazubbonyt láttam az ablakában.

- Ez katona! - szóltam. - De hol van Johanna?

- Benn ül, most száll be.

Nem hittem. A hintó elrobogott. Elek soká fogadkozott, de a becsületszavát nem merte adni.

Este Johanna, szokatlan időben, fél tízkor kezdett zongorázni. *A szív imájá*-t, azután rátért az indulóra.

- Festmarsch des Deutschmeisterregiment! - mondta Elek.

Háromszor hallottuk, rövid pauzák után, a zenedarabot.

- A főhadnagy nem tud betelni barátnője briliáns zongorajátékával - konferált Elek. - Addig is, hogy Ida a teát zavartalanul ne szervírozhasa a szerelmeseknek, becsöngetem.

Csöngetett.

- Geben sie über dem Herrn Oberleutnant meine beste Grüsse! - mondta ünnepélyesen. Ida ijedt arcot vágott, azt kérdezte, hogy miféle főhadnagy... és a többi, de Elek nem hallgatta.

- Elmehet! - kiáltotta. - Elmehet!

Egészen izgatott volt.

- Engem nem csapsz be, Johanna - mondta. - Tudom, hogy a főhadnagy nálad fog aludni. Tudom, hogy meg fogod járni, tudom, hogy a főhadnagyot többet nem látod. Tudom, hogy sírni fogsz, és hamar rájössz, hogy jobb lett volna az egyszerű magyar szobaurak mellett maradni!

Eleknek azonban a legnagyobb fáradozás mellett se sikerült a főhadnagyot - még csak nyomokban se kimutatni. Hiába ment ki a folyosóra, hiába nézett át a Johanna szobájába, a spaléták be voltak csukva, nem lehetett még árnyékot se látni.

9

Két hét múlva egy reggel igen korán ébredtem. Nem tudtam elaludni, és kikönyökölve az ablakba, néztem az ébredő utcát, a Nagykörút márciusi hajnalának színeit. Váratlanul a kapunk előtt egy kocsit pillantottam meg és Idát, amint koffert rakott föl a bakra. Johanna jól bebugyolálva, éppen az ülésen helyezkedett el. Fölkeltettem Eleket, aki roppant botránkozott.

- Hallatlan e nő elvetemültsége - mondotta -, elutazik, és dobálja a pénzt, csak hogy láthassa a leutnantot. És mindezt titokban. A hátsó lépcsőn viszik le a pakkját, és fogadok veled, hogy Ida nem fogja megmondani.

Valóban a lány csak hosszas faggatások után vallotta be, hogy úrnője Bécsbe utazott.

- Csak pár napra és üzleti dologban - ismételte bután.

- Szép kis üzlet - dohogott Elek. - Engem be nem csap. Szerelem! És arra Johanna már egyszer ráfizetett. Rá kell neki fizetni még egyszer. Nem tehetek róla, ha egyszer valakinek az a sorsa, hogy ráfizessen a szerelemre, hát akkor nem lehet rajta segíteni! Nagyon sajnálom!

10

Johanna most négy hétig maradt el. Idát annyira elkészerítette a tény, hogy föladta az eddigi ellenállást, és egy napfényes délelőtt meghódolt Eleknek.

- Most már látom - mondta a fiú ebédnél -, hogy ez a kis penészes Johanna volt az oka az eddigi kudarcomnak. Ő biztatta, buzdította Idát az ellenállásra, ő bujtogatott. Hosszas távolmaradása azonban meggyöngyítette a bajtársnő ellenállását, egész erkölcsi pozícióját, és ily módon sikerült váratlanul a mai roham. Most már csak arra vagyok kíváncsi, mit csinál ő Bécsben. Nem fog jól járni ez a nő sem, és fogadok veled akármibe, hogy a főhadnagy azóta a privátdinerjével dobatta ki lakásából.

Ugyanaznap éjjel kisírt szemekkel keltett föl bennünket Ida.

- Az istenért, tessék jönni, a nagysága!...

Csak kabátot kaptunk magunkra, és mezítláb rohantunk be Johanna szobájába. Ott feküdt az ágyon, kifordult szemekkel, pihegve, sápadtan, félig kinyílt szájjal, haldokolva. Nem volt már pulzusa, és a teste élettelen. Az éjjeliszekrényen egy üres, kis barna üveg magyarázta, hogy öngyilkosság történt, és pedig méreggel. Egyet sóhajtott Johanna, azután vége volt. Lehajoltam, a szíve nem vert. Vonásai megmeredtek. Kényszeredetten mosolygott. - Tizenegykor jött meg, teát ivott, lefeküdt, és egy levelet adott, hogy adjam föl - mondotta Ida zokogva.

- Mutassa - kiáltott Elek -, hozza ide, azt a rendőrségnek kell majd adni.

Ida behozta a levelet. A címzés ez volt:

„Herrn Oberleutnant Kurt Bauer. Wien.”

- Ez az! - mondta Elek csendesen. - Szegény Johanna, a privatdiner dobta ki!...

Nem tagadhattuk meg magunktól, hogy körül ne nézzünk a lakásban. A hálószoba kissé szűk volt, de rézágy és igen finom ágynemű. A tükörsztalon sok tégely és régi, poros dugójú orvosságosüvegek. Rajtuk egy kopott, rongyos füzet - *Das Geheimnis jung und schön zu sein* (valami szépítőszergyár reklámkiadványa) illusztrálta a tégelyek és üvegcsék rendeltetését. A másik szoba volt a szalon és az ebédlő. A zongorán nyitva a kotta. Megnéztük. Az induló, amelyet annyit hallottunk, Alfréd Czibulka alkotása volt, és a címe: *Erwachung des Löwen*. A címlapon egy óriási oroszlánfej.

A nevetés ingere miatt, amely mindkettőnkön erőt készült venni, sietve elhagytuk a szobát. - *Erwachung des Löwen und der Tod der Katze* - mondta Elek, de nagyon meg volt hatva.

Majdnem sírt.

1910

ELFELEDETT ÁLOM

1

Sohase láttam ezt a vidéket!

Sárga, meszelt, magas, kétemeletes állomásépület barna zsalus ablakokkal. A sínek mellett a sárga ökörfarkkóró virágai. És a legmagasabb oldalsó ablakból az apám feje hajol ki. Némán int. Menjek fel? Mit akarhat? Hogy kerülhet ide?

De hiszen ez nem is az apám. Ez az ember, amint a napsütötte falon az arca kirajzolódik, inkább ahhoz a torreádorhoz hasonlít, akit évek előtt Barcelonában láttam.

- Ó, Barcelona, te meleg, kedves, illatos város. Ó, Carmencita, szívem egyetlen szerelme!

2

El kell indulnom a sínek mellett, hátha találkozom valakivel. Eh! - hiszen olyan könnyű a szívem. Mit bánom én, ha nem is látok senkit. Kisétálok a világból, ha akarok. Fáradt nem vagyok, és nem félek az élettől. Gyerünk!

Ni, most látom, hiszen ez az ösvény hazavezet! Ez a *hazavezető* ösvény! A rétről ezen az ösvényen a régi kertünkhöz érek. Hátral a kiskapuhoz! - Mindegy, nincs okom félni, hogy hazamenjek. Néha, nem mondom, a hazatérés gondolata borzalmasnak tetszik, de most, amikor olyan könnyűk a lábaim, és tiszta a fejem - most nem! Menjünk.

3

Az öcsém jön szembe. Maga elé néz, elfordítja a fejét. Miért? Elébe állok. Nem akar megismerni.

- Kiket tetszik keresni?

- A bátyámat!

- De hiszen én vagyok!

Nem felel, megfordul, elindul. Utánamegyek. Az út elváltozik, de nem baj, eltalálok én itt akárhová. Jártam én itt már, de... mikor.

Csak egyszer! Megvan, ez a város Baja. Minden rendben van. Van gyufám, és helyén a szívem.

- Látja - mondja az öcsém -, itt van a Béla.

- De miért nem tegezel engem!

4

Nem felel. Egy félig nyitott kapun belép egy házba. És az udvarból felmutat.

Valami gyenge petróleumlámpa felvilágít még oda halványan. Egy nyitott, korlátos folyosót látni, ahonnan egy cseléd hajol le mintegy megnémultan, meredten. Mögötte pedig sötét arcú emberek lopóznak el, mint az árnyékok, zsákokkal.

- Mit keresek én itten, és mit bánja az öcsém, ha valakit kirabolnak!

A zsákosok hosszú sorban vonulnak el a folyosón, félelmesen és gonoszul.

- Miért hozott ide engem ez a fiú?

Az öcsém most a zsebéből kötelet vesz elő, és feldobja a cselédlánynak. A lány megköti a rácson, de gyengén és alighanem tökéletlenül. De ő nem törődik mindezzel, int és mászni kezd fölfelé. Utánamegyek, mert féltem a bajtól, és nekem valószínűleg nincs sok vesztenivalóm.

- Régen nem másztam már kötélre, kisfiú korom óta! Mégis fölértünk valahogy; az öcsém fölsegít, és a néma cselédlányra nézünk. Mozdulatlan, konok, gonosz arc! Ez a vincellérünk felesége volt valamikor, és börtönbe zárták, mert az urát meg akarta mérgezni.

5

Bemegyünk egy félig nyitott ajtón, ahonnan vörös lámpafény dereng. Egy csendes, elhagyott szoba ez, ahol nem lakik senki, ahol éjszakákon át ég a magányos lámpaláng, anélkül hogy valakinek világítana. Egy lámpás, amelynek fénye senkinek sem kell, amely az éjek gyötrelmes egymásutánjában némán éli fel a világító olajat! Megdöbentő és rettenetes ez az elhagyott szoba, üres és céltalan. Mi minden történhetett itten! Talán embereket gyilkoltak?

- Te vigyázzunk, itt valaki ránk ne zárja az ajtót! - mondom suttogva, és jól hallom az ijedt hangomat.

- Jöjj csak!

6

Öcsém előremegy, és egy tapétaajtót nyit ki. Keresztülmegyünk egy más szobán. Ez egy széles, beláthatatlan nagyságú terem. Ernyős, alacsonyra eresztett lámpása mintha szédítő magasságból lógna le. Csak a terem közepén világít meg egy fekvő halott nő.

- Hogy kerül ide ez a hulla?

Nem merek szólani. Az öcsém biztosan, energikusan megy előre, mint aki valamilyen szent kötelességet teljesít, és akadályt nem ismer. Meg szeretnék állni és megnézni ezt a gyönyörűséges asszonyt, akit isten tudja, hogy kicsoda hagyott itt e sivár magányosságban, átadva a pusztulásnak - de megállásról nem lehet szó. Egy folyosóra érünk, és szűk falépcsőn, derengő hajnali szürkületben haladunk lefelé.

- Hová megyünk? - csak suttogom, és majdnem föllélegzek.

Ezt a tájékat ismerem, ez egy veneziai kis utca. Itt jártunk egyszer Carmencitával. Ott fenn laktunk a második emeleten.

- Boldog, szép idők; mi történhetett azóta Carmencita szép szájával!...

A levegő mozdulatlan. Alighanem ősz felé jár már az idő, mert a hajnal színei kissé párásak.

Boldogan, enyhe fáradtsággal a térdeimben megyek előre a Canal Grande irányában, apró utcák és hidak sokaságán át. Nem zúgolódom, kíváncsian és érdeklődéssel nézek szét.

- Milyen jó itten. Milyen szép zöld a víz. Milyen tiszta a levegő.

Gondolkoznom kell rajta, mikor is jártam itt. Nyolc-tíz éve, egyedül akkor is, de boldogan, mert soká tudtam aludni. Aludni felébredések nélkül, édesen, mint a cukros tej!

Végre kiértem a San Marco térre. Üres volt, bár egészen világos. Sehol egy ember, egy hang.

- Mi ez, kihalt ez a város?

Kiáltok:

- Hó, hóó!

A hangom visszhangzik az óriási kőkockák között, de nem mutatkozik élőlény. Egy madár se.

- Most mit csináljak itten? Megvan. Fölmegyek a harangtoronyba, hátha látok valakit.

A harangtorony még mindig nincs kész. Érthetetlen, a restaurálást abbahagyták talán? A piszkos, kőporos állványok alatt besurranok az ajtón, és nekiindulok a végtelen lépcsőknek. A levegő fojtó, a múlt rettenetes atmoszférája ez. Vagy a jövőmé?

Mi minden érheti az embert, sejteni se lehet, hova fogok kiérni, mit fogok látni, hol fog velem a lépcső leszakadni - mindezt e pillanatban el se gondolhatom. Mert ha a legrosszabbat, legborzasztóbbat gondolom, a jövő még mindig rám licitálhat.

Például, ha most valaki becsukná a harangtorony ajtaját, ha gyorsan befaloznák néma kőművesek, és fönn pedig zárt vasajtóra találnék. Hiába zörgetnék. Hiába döngetném, még a szabad levegőre se juthatnék ki, hogy leugorjak, lekiáltok, és megszabaduljak fogságomból.

Az a rettenetes a dologban, hogy a menekülés reménye miatt talán halasztgatnám az öngyilkosságot, amelyet pedig egy jó selyem nyakkendővel könnyen, pár perc alatt végre lehet hajtani. Valószínű, hogy keresgelnék kijárások, ablakok után a poros, fojtó sötétségben. Közben bóbiskolnék is talán egypár órát, valamelyik lépcsőn. Talán újra és újra hozzáfognék tapogatózáshoz, talán a körmeimmel ásnám a falat, véreznének az ujjaim... és éhen kellene halnom, mert akkor már nem lenne erőm - se az izmaimban, se az akaratomban -, hogy elvégezzem a megfojtást.

- Mindegy, menjünk csak föl!

Végre hosszú, hosszú percek után fölérek az erkélyre. Nincs lezárva. Szétnézhetek. Sehol egy ember, egy hajó, sehol füstnek még nyoma se.

- Tehát kihalt a város!

Pedig éppen olyan, mint akkor volt, amikor utoljára láttam. De senki. Itt nem élnek, ez bizonyos. Miért? Hajókon elmentek mind talán? A sok olasz, a kereskedők, a gondolasok, a rampinók, a szép, rojtos kendős, karcsú bokájú lányok? És az idegenek: a vörös amerikaiak és az a barna arcú, aranycipős ausztráliai milliárdosleány is, akinek a szeméit itt csodáltam lenn a Floriani kávéházban?... Megfoghatatlan. Csak legalább egyetlen galambot látnék.

Újra le kell botorkálnom a lépcsőkön, de nini, milyen gyorsan megy mostan, alig két forduló, és már a szabadban vagyok. El kell szédülnöm az erős déli napfény miatt. Nem tudom, nem látom, mi van körülöttem.

Csak az apám hangját hallom:

- Fogd meg a kezemet, fiacskám!

Megfogom. Óriási nagy keze van. Az egész tenyerem alig éri át a mutatóujját.

- Jó, jó, de hiszen nem maradok itt!

- Hát akkor menj csak, ahová akarsz!

Indulok. Az apám arca fájdalmas és sápadt, de látom, hogy már letárgyalta magában az egész dolgot, nem tartóztat többé. Hátat fordít.

- Csak menni, menni innen! - szólok magamban, és vissza se nézek.

De nem tudok előrehaladni. Az út tele van apró békákkal és más meztelen, rózsaszínű apró állatokkal. Mik ezek? Koraszülött kutyák és macskák? És ni, itt fekszik köztük a Zsoli is, a régi, szép, fehér kutyánk. Vérzik, az egész hasa tátong, és saját mája előtte fekszik a poros földön. Nyalogatja. Éppen mint amikor elütötte a vonat a pályaudvaron. Sírni szeretnék dühömben és fájdalomban.

- Miért kellett akkor magunkkal vinni Zsolit a pályaudvarra?

Én akartam erőnek erejével. Apa azt mondta: „Maradjon csak itthon a Zsoli”, de én akartam. Az ember bizonyos dolgokat nem tehet jóvá. Sőt, semmit se tehet jóvá. Minden lépésével tulajdonképp elősegíti a saját pusztulását és a másokét is.

- Zsoli, Zsoli!

Le szeretnék térdelni, és meg szeretném csókolni ezt a drága, kedves állatot, ezt a jó pajtást. Azt szeretném, hogy reám nézzen, megbocsásson, hogy megszabadítson ettől a borzasztó önvádtól, ettől a fájdalomtól. Nem néz reám. A szemeiben még látszik, hogy él, de lenéz maga mellé a földre. Sokkal komolyabb, nagyobb dolga van, mint hogy velem törődjék. Gondolkozik. Arról gondolkozik, hogy ő már elpusztul, és hogy vége mindennek.

- Jézus Krisztusom!

Ez a húgom kiáltása. A félelem összeszorítja a torkát, és emiatt a hangja olyan rekedt, erős és kemény, hogy nem lehet ráismerni. Lehajol mellettem, és fölvesz valamit a földről.

- A szíve - mondja zokogva -, a Zsoli szíve. És még mozog. Vissza kell tenni.

- Kérem, tessék elmenni innen!

- Igen, de a kutyát elvisszük.

- Hát akkor tessék gyorsan.

- Jó, de előbb visszatesszük a szívét, mert meghal.

- Ahhoz nekem semmi közöm.

- Jó, tehát csak nem fogja kívánni, hogy ez az állat maga miatt elpusztuljon!

- Kérem, rendőrt hívatok.

- Tessék.
- Gyere, vigyük gyorsan Zsolit.
- De véres lesz a kötőd.
- Nem baj!
- De addig elpusztul. Add ide csak a szívét.
- Nézze, csak gyorsan.
- No jó, de ha leejted, akkor igazán nem lehet már semmit tenni.
- Meg kell mosni.
- De honnan hozzak vizet?
- Hozd a kutyát!
- De már fűtyöl a vonat.
- Borzasztó, borzasztó!

1910

A KISASSZONY

Moravcsik professzornak

1

Egy napon Fülöptől levelet kaptam. A paralitikusok zavaros, összevissza írásával azt írta, hogy okvetlen, minél hamarabb látogassam meg.

Rendesen kéthetenként szoktam hozzá elmenni. Eleinte - mikor másfél év előtt szanatóriumba jutott, gyakrabban mutatkoztam. De azután, hogy sűrűn találkoztam ott a feleségével, egy viruló és bájos asszonnal - és láttam szegény Fülöpön a féltékenységet, mikor elbúcsúztunk tőle, és együtt távoztunk, ritkábban mentem ki és csak olyan időben, amikor tudtam, hogy a feleségét nem találom ott.

Pedig igazán nem volt oka a féltékenységre. A kapunál otthon mindig el szoktam válni a szép asszonytól.

Fülöp nagyon szerette a feleségét. Későn házasodott, harmincöt éves korában, és mint annyi neuraszténiás, mohó, sápadt ember, egy hatalmas, remekbe formált leányt vett el, egy kék szemű, elefántcsontbőrű, illatos szőkeséget, akinek vastag kis piros ajkain rövidesen kibontakozott a szenvedélyesség sajátságos akcentusa. Fülöp meg volt bolondulva. Szakított a barátaival, nem járt társaságba, a feleségével töltötte minden szabadidejét. Kicsit utáltam Fülöpöt emiatt, és kicsit sajnáltam.

Amikor a paralízis kitört rajta - a sajnálkozás fokozódott bennem, de az utálat eltűnt.

Helyzete valóban nyomorult volt.

Egy alkalommal - gyönyörű, napsugaras, mámoros tavaszi délután - a jelenlétemben udvarolt a feleségének. Tetszeni akart. Dadogva, pirulva és dühöngve - a folytonos nyelvbottlások miatt - drágának és aranyosnak, továbbá a világ legszebb asszonyának nevezte élete párját, és integetett nekem, hogy menjek ki a szobából. Az asszony könyörögve, ijedten nézett rám, hogy ne hagyjam magára a beteggel. Félt, reszketett ez az egészséges, tiszta nő. És ezt megbocsátottam volna neki, de jól éreztem, hogy félelmének rugója a gonosz, szívtelen önzés volt. Sohase szerethette igazán Fülöpöt, ha most be nem akarta látni, hogy hősileg el kell viselnie a férje csókjait.

Ez az igazság tisztán jelent meg előttem e pillanatban, és kimentem a szobából, hogy ebbéli meggyőződésemet tudtára adjam az asszonynak. Később hallottam, hogy pár perc múlva mégis csengetett az ápolónőnek.

Azóta Fülöp nem beszélt többet a feleségéről. Nem is érdeklődött iránta, nem nézte, nem kérte a kezét, nem simogatta. A csinos ápolónővel sem foglalkozott, holott első időben nemegyszer felhívta a figyelmemet annak külső jó tulajdonságaira.

2

Délután elmentem hozzá.

Sajátságos változást vettem rajta észre. A vonásai, ezek a szép, férfias és rokonszenves vonások, most gyerekesek, rajongóak voltak, elsimultak és kitelődtek valami átszellemültség örömeiben. Kedves volt, de ünnepélyes.

- Barátom na... nagyon örülök, hogy... hogy eljöttél. Fo... fogok neked va... valamit mondani.

Boldogan mosolygott reám, és szorongatta a kezemet.

- Barátom - mondta -, egy hét óta vettem észre, hogy van itt nekem valakim. Egy szép, szép kisasszony.

Szinte imaszerűen hangsúlyozta az utolsó mondatot, mint egy kisgyermek, aki a hallott mesét továbbadja a kisöccsének vagy húgának, és szeretné mindazt a szépet, gyönyörűt és meghatót, ami szívében van, egészben, hiánytalanul továbbadni.

- Egy kisasszony - folytatta Fülöp.

- Milyen? - kérdeztem.

- Egy szép, kedves kisasszony. Ő gondoskodik rólam. Minden pillanatban velem van. Beszélget velem, biztat és gyógyít.

- Mit mondott? - érdeklődtem.

- Sok mindent. Most is szól hozzám.

- És mit beszél?

Fülöp figyelve nézett a kerek falórára, mely ágyával szemben függött, azután elmosolyodott:

- Azt mondja, hogy te igazi jó barátom vagy.

- Az óra vagy a kisasszony?

- A kisasszony. Az óra hangjaival beszél hozzám. Az órából hallom a hangját. Tisztán és világosan szótagolva mond mindent együtt az órával, amint az óra tiktakol.

- És miket mondott még?

- Hogy meg fogok teljesen gyógyulni, csak legyek türelmes.

- De hisz ez természetes! - mondtam, és megdöbbsentem attól a szemrehányástól, amely a kisasszony szavaiban rejlett. Hirtelen eszembe jutott, hogy a felesége is, én is egyaránt elmulasztottuk Fülöpnek hangsúlyozni és ígérni a gyógyulást. Szinte természetesnek találtuk, hogy már belenyugodott, hogy gyógyíthatatlan.

- És mióta vigyáz rád, van veled a kisasszony? - tettem hozzá azután.

- Mióta itt vagyok, folyton. Azt mondja, hogy mióta behoztak, mindig gondoskodott rólam. És mindenre emlékszik.

Fülöp újra elmosolyodott, hallgatott egy kicsit, azután folytatta:

- Milyen kedves! Most azt mondta, hogy az első nap este, mikor idehoztak, sírtam az ágyban, és hogy ez gyerekeség volt.

- Milyen a hangja? - faggattam Fülöpöt.

- A ha... hangja, barátom, édes hangja van. A harmadik elemiben egy napon egy tanítónő helyettesítette a tanítónkat. Egy fiatal, fehér ruhás, barna hajú leány, annak volt éppilyen hangja. Lágú és kellemes, mint a szép muzsika. Egész nap el tudom hallgatni. És olyan jó, hogy mindjárt beszél, mihelyst kívánom.

Elhallgatott, várt, mintegy hegyezte a vékony, lesoványodott füleit. Olyan volt a fehér párnák között, mint egy múmia. Mozdulatlanul feküdt, s csak a feje látszott ki, mint a kisgyereké a pólyából. Azután elmondta, hogy a kisasszony biztosította őt, hogy ma este a vacsoránál egyik kedvenc étele, a tejbegríz fog szerepelni.

- A feleségednek beszéltél a kisasszonyról? - kérdeztem.

- Nem - mondta komolyan, és zavar nélkül elsiklott a téma élén. - Senki se tudja, csak a főorvos és te. A segédorvosnak se mondtam meg. Az sokat beszélget a feleséggel lent a szalonban, és megmondaná neki. Nem jól esnék az asszonynak. Kérlek téged is, hogy ne mondd neki.

- Nem, nem, semmi szín alatt - erősítettem -, hiszen nem volna nyugta a féltékenységtől!

Kis szünet következett a beszélgetésben, azután Fülöp folytatta:

- Annyit tudnék róla mondani!... Olyan nő, akire mindig vágytam, s amelyet nem láttam egész életemben egyet se.

- El fogod venni, ha felgyógyulsz?

Nem döböntette meg a kérdésem. Kicsit gondolkozott, azután felelt:

- Nem! Minek venném el? A válasz nehezen menne. Ő mondta is, hogy ne váljak el a feleségtől, ne okozzak szomorúságot senkinek, ő így is mindig velem marad. Tisztán, önzetlenül szeret engem.

E pillanatban egy légy szállt Fülöp arcára.

A beteg elmosolyodott, és nem kergette el.

- Látod ezt a legyet a homlokomon - mondta mosolyogva -, ezt is ő küldte. A legyek döngenek, muzsikálnak, a fülembé éneklik az ő üzeneteit. Mindig tud valami jó hírt üzeni.

- Ez a légy most mit mondott?

- Ez... ez, várj csak, semmit, de ő küldte ide hozzám. Ezek a legyek nem csípnek, nem székíroznak. - Kenyérgalacsint vett elő a zsebkezdőjéből, és a kopasz homlokára ragasztotta.

- A legyeknek - suttogta mosolyogva -, táplálom a legyecskéket.

- Nézz szét a padlón - mondta azután. - Nem hinnéd, és az orvos nem is tudja, tele van villamossággal. Ezt is ő bocsátja szét itten, hogy gyógyítson vele. És érzem, hogy gyógyulok. Az ágy lábain keresztül feljön hozzám a villamosság, és állandóan kering a testemben. Erősödöm napról napra. Egészen másképp hat ez, mint amikor reggelenként a segédorvos egy kicsit megvillamoz. Attól ugyan meghalhatnék. Ez gyógyít percről percre.

- Mi a kisasszony neve? - szakítottam félbe Fülöpöt.

- A neve... a neve... nem tudom. Sohase mondta. Pedig kérdeztem már párszor.

Fülöp várt, és az órát figyelte. Azután mosolyogva szólt:

- Most is azt mondja, hogy ezt ne kérdezzem, elégedjem meg azzal, hogy szeret engemet... Ilyen szeretetről fogalmam se volt eddig, barátom. Állandóan érzem, és boldog vagyok vele. Nézz ki az ablakon, oda fel a háztetőre. Látod azokat a szép nagy madarakat a villámhárítón? Azokat is ő küldi ide. Ha unatkozom, nézhetem őket, amint repülnek, kergetőznek. Szórakozhatom. És velük is üzeneteket küld.

Kinéztem. A madarak közönséges fekete varjak voltak.

- Milyen színű ezeknek a madaraknak a tolla, nem látom jól? - kérdeztem Fülöpöt.
- Ragyogó kék és zöld, és némelyiknek aranyszínű tollai is vannak.
- Jó - mondtam -, szóval te, Fülöp, egy boldog ember vagy. Az ügyed jó kezekben van letéve, és halad egyenesen előre.

3

Elbúcsúztam tőle. Lehaladva a lépcsőkön, találkoztam a segédorvossal.

- Bámulatos - mondotta - a betegünknel ez az újonnan fellépett téves eszme, amelyet illúziók és hallucinációk támogatnak. Szép bizonyítéka annak, hogyha a butulás egyéb tünetek fokozatos fejlődése mellett nem mutat hajlamot az előrehaladásra, akkor az épebb psyche mégiscsak mindenképpen megvédi magát a kellemetlen, elviselhetetlen és rettenetes benyomások elől, amit a hozzátartozó test feltartóztathatatlan pusztulásának látása egy-egy világos pillanatban nyújt. Ez néha nem megy simán. Akadnak betegek, akik napokig sírnak, és látni rajtuk, hogy tisztán ismerik sorsukat és állapotukat, de azután megjelenik, mintegy automatikusan, a mentőeszme, egy badar és téves gondolatkör alakjában. A beteg pár nap alatt királlyá, császárrá, Napóleonná, dúsgazdag emberré, atlétává teszi meg magát, és e mentőgondolat mellett - amely megadja neki az életnek a lehetőségét - makacsul kitart. Betegünk egy ideális leányalakot kreált magának, akinek az óra ketyegésében hangját hallja, s aki mindenféle kellemes és szép dolgot mond neki, főleg pedig a gyógyulást hangsúlyozza. Vonzalmában minden szexuális motívum hiányzik.

- Igen - mondtam -, tudom, tudom, igen!

Kissé bántott a fehér kabátos fiatalember elbizakodott hangja és öntelt mondatszerkesztése, és sietve elbúcsúztam tőle.

Tehát - szőttem tovább a gondolatot magamban -, tehát nemcsak én és a főorvos tudjuk a Fülöp titkát, hanem a segédorvos is, akinek a főorvos elmondotta. A segédorvos el fogja mesélni a titkot Fülöp feleségének. És Fülöp felesége többé nem fog habozni - amint eddig habozott, hogy Fülöpöt a segédorvossal megcsalja.

És Fülöp feleségének igaza lesz - vontam le a végkövetkeztetést könnyörtelenül.

1910

PISTA

Bródy Sándornak

Pista a legtehetségesebb és legnagyobb stílú nőhódító volt azok között, akiket életem eddigi folyásában alkalmam nyílt megfigyelni. A regényekben olvastam különb fickókról is. A színpadi hősszerelmesszerepek egy része szintén rálicítál Pistára. De így, az életben nem láttam nála különbet, tehetségesebbet, találékonyabbat.

1

Az apámnál dolgozott mint írnok. Aranykedély és vasegészség jellemezték. Órákig el tudott játszani velem. Megtanított a golyózás minden titkára. Nem riadt vissza a fáradságtól, ha arról volt szó, hogy valami mulatságot csináljon nekem. Rajzolt, levonóképeket hozott, cifra betűket írt, és csatamezőt szerkesztett az ólomkatonáim számára. Használható, ügyes, nyílt eszű ember volt. És emberismerő.

Tudott a parasztok nyelvén, és ha kliensekkel tárgyalt, ragyogtak a szemei, és hivatalos pátosz jelentkezett a mozdulataiban. Az apámtól meg a törvényszéki emberektől hallott legszakszerűbb, legszebb jogászai kifejezéseket használta. Olykor órákig elbúvárokodott a törvénykönyvekben, és ilyenkor sóhajtvá fejezte ki sajnálatát, hogy megboldogult apja nem törte le annak idején a derekát, és nem kényszerítette a tanulásra. Párszor elbeszélte azokat a válogatott ravaszságokat, amelyekkel keresztülvitte, hogy hónapokig iskolakerülői életet élhessen, de amelyeknek a vége mégiscsak az lett, hogy a második gimnáziumból ki kellett venni, így került a törvényszékre díjnoknak és később ügyvédi irodákba. Mikor hozzánk jött, és barátom lett - én hatéves voltam, ő húsz.

Mindjárt az első esztendőben számtalan bonyodalmat okozott a háznál. Két szobalányra és egy szakácsnőre emlékszem, akiket miatta kellett elküldeni. A lányok a falujukba mentek lebetegedni, a háztartásba zökkenések álltak be, édesanyám vörösre sírta szemeit, de apám nem akart Pistának felmondani.

- Meg kell neki bocsátani, elvégre fiatal, jó vérű ember! - szokta mondani. Azt hiszem, imponált neki Pista ügyessége, aki az irodában, még hozzá a hivatalos órák alatt és le nem zárt ajtók mellett oly ügyesen intézte a dolgokat, hogy senki se sejtett semmit.

Pista gyorsan és megfontolás nélkül hódított meg minden nőt, aki a keze ügyébe esett. A fiókja tele volt cukrokkal, pántlikákkal, levelekkel. Olykor gondosan bepakolva egy-egy selyem fejkendő hozott. Kibontotta, megmutatta és elbeszélte, hogy egy lánynak lesz. Érdeklődés nélkül hallgattam ezeket a dolgokat, nem értettem, hogy lehet ennyit fáradozni a nők miatt.

Pista állandóan efféle ügyekben dolgozott. Mindig két-három, usque öt nővel volt dolga. Részint asszonyokkal, részint lányokkal. Eggyel-kettővel rendszeren nagyon jóban volt. A többiekkel szakítófélben vagy kezdésben. Pompásan elrendezte ezt. Mire azután eggyel végképp és mindig formásan (valami ürügy alatt) szakított - akkorára már volt egy új, akit már munkába kezdett venni. Puhította taktikával, szívósan, nem sietett, nem volt neki sürgős, és egy szép napon, amikor örömtől ragyogó arccal lépett be az irodába, beszámolt nekem az előrelátható, egyforma, biztos sikerről. Saját kijelentése szerint házasságáig hatvankét viszonya volt, s ezek között tizenhét leány, akik neki ajándékozták szüzességüket. Ha

mármost tekintetbe vesszük, hogy Pista harminckét éves korában házasodott, és összevetjük ezt a tényt egy vallomásával, mely szerint tizenhét éves korában ismerte meg a szerelem misztériumait, akkor nyilvánvaló, hogy víg legényélete tizenöt évre tehető. $62:15=4,13333...$ Eszerint egy esztendőre átlag négy nő esett. Közülük 1,13, tehát körülbelül az egész állomány huszonöt százaléka érintetlen leány volt.

Voltak közöttük - már a kisvárosi készlethez képest - varrónők, gazdálányok, szolgálók, özvegyek, kikapós menyecskék. Némelyikkel elbajlódott egy évig is, amíg azután a nő végre elment a találka helyére. Pista minden kerületben tudott egy biztos azilumot, ahol idilljeit rendezte. Öreg parasztasszonyoktól vette bérbe a szobákat, akik ilyenkor vacsorákat főztek a szerelmeskedőknek. Pista ilyenkor a rendes liternél még valamivel többet szokott inni, és általában nem kímélte a pénzt. Sokszor kijelentette:

- Vigyázok a pénzre, nem dobálom szét, de erre a dologra nem sajnálom, hadd menjen!

Özvegy anyjánál ellátása volt, minden keresetét nőkre költhette.

2

Tizenkét éves lehettem, amikor nagyobb figyelemmel kezdtem hallgatni Pista morfondírozásait, beszámolásait és terveit. Ekkor esett szó gyakran valami Zsófiról. Szegény leány volt. Szolgáló valami boltosnál, de Pista szerint, ha minden eddigi szeretőit összerakjuk és „tízrel megszorozzuk” - még akkor se érnek fel Zsófival. Pista entuziazmusának okát ma jól látom. Zsófi nem hederített reá. Legalább úgy mutatta. Reá! - akivel minden nyolcadik köri leány szerencséjének tartotta, ha beszélhetett.

Hiába állt ki Pista este a kapuba, hiába füttyülte el a legszebb nótákat, Zsófi nem jött ki hallgatni. Nappal még elbeszélgetett vele, de akkor is sietett, nem akart hosszan időzni, szóval, hogy neki Pista nem kell. Rágt a dolog kitűnő barátomat, de közben más sikerek - amelyeket bölcsen nem mulasztott el learatni - kárpótolták a szomorúságért. Zsófi azonban visszatérő motívum maradt.

Egy alkalommal Pistát csaknem ábrándozva találtam az íróasztala mellett. Még a Tek. Kir. Törvénytörvényesék „T” betűit se volt kedve kicifrázni a keresetek felzetén. Pedig ezeket nagy-szerűen értette. Számtalanszor gyönyörködtem mesteri nagybetűiben.

Nem beszélt többet Zsófiról. Már ebből gondoltam, hogy komolyabb lett az ügy. Úgy is volt. Pista egészen elhanyagolt engem, türelmetlen lett, kevesebbet ült az irodában, nem szeretett csevegni, nem mesélt kocsmái tréfákat és anekdotákat, amelyeket pedig nagy élvezettel hallgattam. (Pista tudniillik vérbeli elbeszélő volt.)

Ebben az időben gyakran fordultak elő nála orrvérzések. Nem állította el. Kiment a konyhába, mosdótálat kért, és hagyta folyni. Közben halkán káromkodott és biztatta:

- Hadd folyjon!

Utána néhány napig sápadtabb volt, de aztán újra visszakapta a régi csattanós színét.

Jó meleg nyár járt ránk.

Ilyenkor rendes multságunk volt Pistával legyeket fogdosni. Bámulatos ügyességgel csinálta. Elfogta a legyet, kicsit megnyomta az oldalát, megnyomorította, és beletette a bal kezében levő apró papírstanicliba. Tízret rakott egybe, azután végképp lezárta. Egy délután ily módon harmincöt ilyen staniclink gyűlt össze. Összeolvastuk őket, mint a pénztkeercseket szokás. Háromszázötven légy muzsikált bennük.

Ez a multság most elmaradt. Magamnak nem volt kedvem hozzáfogni, Pista pedig egyáltalán nem mutatott hajlandóságot. Dühösnek látszott. Újabb és újabb orrvérzései voltak. Nem ismertem rá.

3

Szeptemberben jártunk már, amikor egy napon megszűnt a barátom rosszkedve. Szombat délben, az iskolából jövet, találkoztam vele. Elébeem jött. Kijelentette, hogy majd mesél valamit. Hazamentünk. Leültem apám asztala mellé. Pista sugárzó arccal, nagy léptekkel lefelé járkált az irodában.

- Emlékszik még, Józsika, a Zsófi, akiről meséltem, hogy nem akar kötélnek állani?... Nohát, ma délelőtt mégis!... Nincs még egy ilyen lány a világon. Persze hogy rátartós volt. Hiába ígértem én neki fűt-fát, selyemkendőt, selyemruhát, aranygyűrűt, száz forintot - nem akart. Igazi százforintost kértem a sógoromtól, és megmutattam neki: Ez lesz a tied! Azt mondta mindig, hogy nem, nem. Én meg csak annál jobban bolondultam. Mondtam magamban: a kutya teremtését, éppen te kellesz. Mert szép ám. Olyan szemei vannak, mint az özecs-kének, és pirosak az ajkai, mint ez a piros ceruza. Az arca pedig fehér, mint egy úriasszonyé. Majd egyszer megmutatom magának, Józsika. De még csókolózni se akart. Még meg se engedte magát ölelni. Mióta megismerkedtünk - a mai napig számítva -, tizenöt hónapja járok utána. Rengeteget fáradtam miatta. Hajnalban keltem sokszor, hogy beszélhessek vele, mikor a kútra mén, utána jártam, bálba vittem. Táncolt velem, megitta a boromat, de azontúl semmi.

- Nahát, azután ezelőtt egy héttel este kilenckor megfogtam az utcán. Rám jött a dühösség. Mit, mondtam neki, hát nem akarsz? Azt felelte: nem. Nem akarsz? - kérdeztem még egyszer. Nem, mondta, és lesütötte a szép szemeit. Odaugrottam, és ahogy csak bírtam, jobb kézzel, képen vágtam. Eltakarta az arcát, és a falnak dőlt, annyira megszedült. Nagyon megsajnáltam szegényt, de nem bántam. Bal kézzel is adtam neki még egy jó nagy pofont. De ahogy csak bírtam! Csak támasztotta tovább a falat, de nem sírt. Erre otthagytam, hazamentem, lefeküdtem.

- Tegnap délben, amikor vizet hozott, újra találkoztam vele. No, mondom, Zsófi, eljössz-e? Erre csak csendesen azt mondta: még mama elmék. Délután eljött, elszökött a régi helyéről. Elvezettem a Panna nénihez, annál aludt. Vele vacsoráztam, de nem maradtam ott. Azt mondtam magamban: várt a Pista, várjon a Zsófi is. Ma délelőtt aztán elmentem, és elvettem a szüzességét.

- Soha ilyen kedvesem nem volt. Hogy tud az ölelni, csókolni! Megérte a fáradságot. Csak áldom az istent, hogy akkor feldühösödtem és pofon vágtam. Ha ezt nem tettem volna, ma is ott volnék, ahol egy év előtt.

- És ebből megtanulhatja, Józsika, hogy ha majd nagy lesz, hogy nem szabad elveszteni az embernek a kedvét és türelmét. A lányok csak akkor adják oda magukat, ha látják, hogy valaki igazán nagyon kívánja őket. De akkor azután muszáj nekik.

Pista megsimogatta a fejemet, rendbe hozta az íróasztalát, és szokása szerint, hivatalos nyelven, berekesztette a munkát:

- A mai délelőttre rendelt szent evangéliumot egyhangúlag beszüntetettnek nyilvánítom!

Azután félrevágta a fején a kalapját, rágyújtott egy Portoricóra (melyet a legjobb szivarnak tartott), és füttyörészve távozott.

Később is gyakran fejtegette előttem azt a nagyszerű tanulságot, amelyet speciálisan a Zsófi esetéből vont le, de amely minden régebbi és ezutáni sikerének is pszichológiai alapja volt. Évek múlva - ó, évek múlva - olykor sokat gondolkodtam rajta, hogy igaza van-e, vagy nincsen-e. S abból, hogy sokat gondolkodtam rajta - már sejthető, hogy nem nekem volt igazam, hanem igenis neki kellett igazának lenni.

1910

ERNA

Erna budapesti leány volt, természetesen.

- Csúnya lány! - mondták rá a barátnői.

És valóban csúnyának tartották Ernát. A fiúk azonban mind találtak benne *valamit*, és voltak napok, amikor így szóltak: milyen különös, finom pofácskája van! De legalább csak magukban mondták, és Ernának különben is csak egész kivételesen voltak ilyen jó napjai. Rendesen bizony nem volt szép, nem volt kedves, és nem volt bájos. Jól tudta ezt Erna, sőt... még sokkal csúnyábbnak, báj nélkülibbnek, minden vonzó báj nélkül szűkölködőbbnek gondolta magát, mint amilyen a barátnői véleménye szerint volt.

Csak egy, csak egy valami volt rajta, ami föltétlenül megejtette a hozzáértőket. A szaga, vagy irodalmibban szólva: az illata.

Csodálatra méltó parfümje volt a hajának és a nyakának. Egy alkalommal Asztalos ügyvéd-jelölt, egy elvetemült ember, mikor megérezte és átérezte ezt az illatot, így szólt magában:

- Nem bánám, hogy csúnya, hogy csak három-négy hétben egyszer szép, hogy kicsi a hozománya, feleségül venném, csak a bokái lennének egy-két centivel vékonyabbak, és a cipője lenne két-három számmal kisebb!

Megjegyzem, hogy a lábtól és cipőtől Asztalos bátran eltekinthetett volna. Erna parfümje tudniillik olyan csodálatos valami volt, hogy minden egyéb női kellék hiányáért is kárpótolni tudta volna a férfit. Ezt Asztalos nem látta be, de belátta más. Erna zongoratanárja, egy kedves, tisztult ízlésű ember, aki sokkal tapasztaltabb volt nők körül, mint Asztalos, és már tudta, hogy a nőnél nem sok minden: úgymint arc, termet, modor, hang, öltözködés a fontos, hanem csak egyvalami, akár ezek közül is, de az azután fontos legyen.

Ez a komoly, szemüveges ember hosszú heteken át némán szívta magába naponta egy óráig Ernát. A másik hónap végén azután nyilatkozott. De csak az óra végén.

Előbb Erna végigjátszotta a rendes műsort. Játzott Czerny etűdjéből, a *40 taegliche Uebungen*-ből, azután pár gyakorlatot Bertiniből, amiket sohase tudott rendesen. Mindig abbahagyta a játékot, rángatta a vállait, affektált, adta a megfélemezhetetlen kiscsikót, a leendő nagy nőt, Salomét, szóval tudta, hogy hogyan kell bánni a férfiakkal. De hadd mondok el az egész órát. Most következett néhány Bach-*Invencio*, először a kétszólamúakból, azután a háromszólamúakból. Ezek jobban mentek. Erna itt csillogtatni akarta a polifonikus érzékét. Túlon túl kiemelte a fontosabb szólamot, úgyhogy a másik alig hallatszott... De hiszen tudják, hogy hogyan zongoráznak a nők, ha óriási intelligenciáról akarnak tanúságot tenni.

Bach után néhány Chopin-darab következett. Itt Erna elővette a pedált, csalt, elsikkasztotta a futamokat, szédületes tempókat vett... Az ördög se bírta volna vele. A zongoratanár, név szerint Balázs István, közbeszólt, kopogott, meg akarta állítani. Nem sikerült. Erna végigjátszotta a *Valse*-ot. Balázs természetesen nem jött rá, hogy az adott esetben nagyot kéne ütni Erna kezeire, és a cél már el volna érve. A modern pedagógia - még a zenei pedagógia sem - nem engedi meg a verést, és Balázs modern pedagógus volt.

Az óra végén a fiú megkérte Erna kezét.

Erna úgy érezte, itt az idő, amikor a saját keserves, önbizalom nélküli napjaiért, a tükörbenézés sok elégedetlen percéért, amelyek együtt sok-sok szenvedést jelentettek, eme alapjában igen finom - tehát igen hiú! - nő számára: kárpótlást vegyen magának. Az első másodpercben

tisztában volt vele, hogy mit kell tennie: Vissza kell utasítania Balázst! Ha akárki volna is, ha a legelső fiú - akkor is.

- Nem - mondta -, nem lehet, kedves Balázs, igazán nem lehet, nagyon sajnálom - és rángatta a vállait, mintha azt akarta volna ezzel jelezni, hogy ő nem oka semminek, és nem érti, hogy került ebbe a kellemetlenségbe.

Tényleg nem volt oka semminek. Erna mindenre pályázott, csak arra nem, hogy bele-szeressenek. Pályázott rá, hogy a barátnői így szóljanak: „különös lány”. Pályázott rá, hogy az anyja, egy igen kedves, kövér asszony, így emlegesse: „Ez az Erna, ez egy bolond!” Pályázott rá, hogy a német kisasszonya a kolléganőinek kijelentse: „Ich kann's nicht mit Ihr aushalten!” De nem tetszelgett. Egész különös viselkedését jól meg lehetett magyarázni azzal, hogy ő állandó félelemben élt. Attól félt, hogy valaki konstatálni fogja:

- Nini, még ez a csúnya kislány is vágyik rá, hogy szeressék!

Ez a mondat, amelyet gondolatban többször is megfogalmazott magának, elviselhetetlen volt neki. Innen megérthetjük Erna egész egyéniségét. Miért nem mert ő hosszabban beszélni a zsúrokon egyes fiúkkal, akik tetszettek neki, miért szaladt tovább, gorombasággal búcsúzva, miért csókolta barátnőit forrón, és miért csipkedte véresre őket ugyanekkor. Az egész nőt a szerelmi visszautasítástól való páni félelem alakította olyanra, amilyen volt. Ezért kellett szegény Balázsnak finom, szimatoló orrával, szép homlokával, amilyen csak egy harmincon túl levő férfi homloka lehet, kellemes, szürke szemeivel és borotvált arcával együtt - halkan, feltűnés nélkül távozni Ernáéktól.

Erna pedig föllélegzett, ki akart ugrani a bőréből, mosolygott, hangosan nevetett, a tükörben nézegette magát, és énekelve kiöltötte saját magára a nyelvét, úgyhogy a két nyelv, az igazi - és a tükör-Erna nyelve összeért. Mit bánta ő most Balázst, aki messze, valahol az Andrásy út végében rótt az utcát, és az orra tele volt Ernával és a szíve fájdalommal. A lényeg az volt, hogy mégis beigazolódott az, amit nem remélt és nem hitt: hogy mégis van valaki, aki szereti, aki feleségül venné.

Ettől kezdve Erna rohamosan szépült. Lassanként megjött a kedve, hogy a ruha- és cipő-próbálásra is időt szenteljen. Mindig kevesebben és mindig ritkábban alkalmazták rá az eddig oly sűrűn használt „slampet” jelzöt. Hogy mást ne mondjak: Erna pontosan ügyelt rá, hogy a blúzának és a szoknyájának összes kapcsai csukva legyenek, és sőt még a tükörből be is igazította a szoknyát a szimmetria törvényeinek figyelembevételével. Egy cipőművész bámulatos lábbelit készített neki. Asztalos, mikor meglátta benne Erna bokáit, így nyilatkozott:

- Nem tudom, mi történt ezzel a lánnyal. Más lábat csinálhattak neki, vagy a régít átalakították, nem tudom, de az egész lány, most, ahogy van, elragadó, és megérdemli a legkényesebb ízlésű férfiak érdeklődését.

Asztalos persze saját magát is a „legkényesebb ízlésű férfiak” közé számította, és udvarolni kezdett Ernának: a Duna-parton, a jégen, Gerbeaud-nál stb., ahogy Budapesten szokás. (Krisztusom! az élet rettenetesen sivár.) Két héten belül Asztalos remekül vissza volt utasítva. Ernának az önbizalmának szüksége volt erre, és a kislány helyes ösztönrel feláldozta a partit, mely egyébként egészen megfelelt volna.

Külön említendő, hogy Asztalos a megkéréskor már a legszigorúbb flörtöt üzte Ernával, mert a modern iskola híve lévén, elve volt, hogy csak azt a lányt szabad feleségül kérni, akit az ember már körülményesen, apróra ismer. Erna a flörttől nem vonakodott, mert Asztalos tetszett neki, de a házasságra vonatkozólag nemet mondott.

Asztalos után még két-három fiatalúr jutott hasonló sorsra. Erna nem dicsekedett velük. Nem a barátnőinek az irigykedésére dolgozott, saját magát akarta rehabilitálni, saját maga előtt. És ez sikerült is.

Mi történt volna, ha történetesen a természet egyéb fukarsága mellett, azzal az egyetlen tulajdonsággal sem kárpótolja Ernát. Ezt könnyű megmondani. 1. Balázs semmi szín alatt sem kéri meg a kezét, a visszautasítás tehát nem történhetik meg. 2. Erna, minden önbizalom híján, nem fordít gondot továbbra sem ruházatára, és nem keresi fel azt a kiváló mestert, aki számára a fenn említett csodálatos cipőt megalkotta. 3. Ilyenformán Asztalos és a többiek nyilatkozatai elmaradnak. 4. Erna továbbra is kiállhatatlan spleenes leány marad, mint amilyen azelőtt volt. 5. Az ügy persze még súlyosbodik, mert amint Erna elhagyja a húszat, az egész komédia rosszabbul és rosszabbul fest. 5. Erna érzi, hogy terhére van a famíliának, és kezdi magát a családban túrhetetlenül rosszul érezni. Külföldi utat tervez. 7. Nem engedik el, sokat sír, hetekig nem beszél az apjával és az anyjával. 8. A papa és a mama igen diszkréten felléptetnek egy vőlegényt. (Harmincezer forint, mégis szép pénz!) Erna a vőlegényről csak a legnagyobb undor hangján nyilatkozik, de rövidesen megtartják az esküvőt. 9. Erna a második hónapban sűrűn kezdi emlegetni otthon a válást, mire pofont ígérnek neki. 10. A második év végén egy kisleánya születik. Igen rossz háziasszony, tehetségtelen anya, türelmetlen, örökösen makacskodó feleség. A férjet egészen elvadítja hazulról, aki bújában kártyázásnak adja a fejét stb. stb... Szóval, ilyenformán alakulhatott volna Erna élete.

Tudjuk azonban, hogy másként történt egy igen apró, de igen jelentékeny véletlen folytán. Az egész történet, a hozzáfűzött kombinációval együtt, tanulságos példája annak az igazságnak, hogy sorsunkat csakugyan apró véletlenek irányítják. Véletlenül, esetlegességen vagy apró körülményen fordulhat meg egész életünk boldogsága vagy boldogtalansága. Erna, a kiállhatatlan, utálatos kislány, aki örökösen olyan volt, mint egy keserű grimasz vagy egy alterált akkord, tehát zavart és disszonáns: bájos, egyensúlyozott lelkű leány lett.

Azt hiszem, hogy aki elvonné, egészen jól járna vele.

1910

SCHMITH MÉZESKALÁCSOS

A lőcsei városi régiségtárban betűztük a pallos felírását.

*Wenn ich diesen Schwert thue aufheben,
So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben.*

Két kézre fogtam a fatális, nagy, nehéz kést, és próbálgattam, hogyan vágthatott vele a hóhér.

Eszembe jutott azután egy Zichy Mihály-féle illusztráció, amely útba igazított, és most már heroikusan suhogtattam a levegőben az ócska, de kitűnő acélt.

- Rettenetes! - suttogta Margit. Rajtam is végigfutott a hideg. Átéreztem a pallossal való kivégzés rettenetességét, magam előtt láttam a lőcsei hóhért, ajkain a kegyetlen, keresztény gondolattal: „Wenn ich diesen Schwert thue aufheben, So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben.”

- Ez az a pallos - betűzte Margit a magyarázó cédulát -, ez az a pallos, amellyel az utolsó halálos ítéletet végrehajtották. A delikvens Schmith mézeskalácsos volt, aki feleségét megölte.

- Mikor volt ez a kivégzés? - kérdeztem az őrtől. Az őr azonban nem tudott semmit se mondani. Már majdnem bosszankodni kezdtem, mert érdekelt a Schmith mézeskalácsos története, és akármilyen ügyefogyott szervírozásban is, de rögtön kívántam hallani, amikor Margit megismételte a kérdést:

- Mikor volt, mikor? - kérdezte dallamosan.

- December 31-én volt - mondtam-, 1732-ben. Siettek vele, mert 1733-ban már Lőcse elvesztette a pallosjogát.

- 1733-ban? És miért?

- Sok mindenféle oka volt annak - feleltem könnyedén és a magyarázó fölényével. - Sok mindenféle oka volt. A király rendeletileg visszavonta a pallosjogot, amelyet, ha jól emlékszem, Zápolya János adományozott, bár ebben az egyben nem vagyok biztos. Szóval 1732. december 31-én volt a kivégzés. Ennek a Schmithnek a történetét a feleségével különben részletesen el fogom mondani magának.

- Jó - mondta Margit -, nagyon érdekel, de honnan tudja?

- Honnan tudom - válaszoltam kissé határozatlanul -, részletesen benne van az egész dolog a krónikában, amelyet már nem tudom, hol olvastam.

Elkészültünk a régiségtárral, áthaladtunk az óriási, kőkockás csarnokon, amelynek kandallójából a legfinomabb XVI. és XVII. századbeli koromnak illata áramlik, és lejöttünk a széles lépcsőkön.

Később a Szent Jakab-templomban a szárnyas oltárok, az aranyozott faszobrok, a szarkofágok között elkezdtem a mesét.

- Nézze - mondtam Margitnak, és megmutattam a mézeskalácsosok céhmesterének címeres ülését -, itt hallgatta vasárnaponként a misét Schmith mézeskalácsos. Ha jól emlékszem, Schmith Fábián. Itt ült a kékfestők és a könyvkötők céhmesterei között, mint a céhek jelvényeiről láthatni.

Hallgatag ember volt, tudta titkolni, hogy mit gondol, és mit érez. Ezért választották meg harmincnégy éves korában céhmesternek. Akkor ez imponált az embereknek, ezerhétszáz körül.

Erős német akarat volt ebben a csúnya, vizes szemű, halszájú, sápadt emberben. Még hozzá vörösesszőke haja volt. Az ilyen férfiak tudnak szeretni esztendőig, szívósan, némán, féltékenyen, mint a vakondok. Ezenkívül a legjobb mézeskalácsos volt Lőcsén. Külföldön tanult, Nürnbergben és Drezdában, ahol annak idején a mézeskalácsos-ipar aranykorát élte. Abban az időben az emberek szerették a mézeskalácsot. Nem kuriózum, hanem csemege-számba ment, és még cukrászok nem voltak. Szóval képzelheti, hogy Schmith hogyan gyűjtötte az aranyakat rakásra a ládjában. Volt tekintélye, pénze, csak jó barátja nem volt. Senki se szerette ezt a Schmithet.

Vannak ilyen emberek. Saját maguk előtt szégyenlik, ha valakinek a szeretetét vagy a barátságát keresnek. Kívül hideg a bőruk, mint a kígyóé, és izzad a kezük, de belül fáj nekik az elhagyatottságuk, és a dacuk befelé szúrja szívüket. Mindenki megzimatozja az irtózást, az undort és az ellenszenvet, amelyet csúnyaságukkal, kedélytelenségükkel fölkeltenek. Érzik, látják, hogy nincs menekvés, hogy szerencsétlenségre, magányra, ellenszenvre vannak ítélve a születésük óta. Nos és mit magyarázom magának tovább: ilyen ember volt Schmith mézeskalácsos.

Harmincöt éves korában elhatározta, hogy megházasodik. Sokat rágódott rajta, törte a fejét, hogy jó lesz-e, vagy rossz lesz-e. Félt, hogy nevetni fognak rajta. Azért hogy egyáltalán egy ilyen csúnya, zárkózott, hideg ember házasságra, szerelmeskedésre gondol. És borzadt a gondolattól, hogy a felesége meg fogja csalni. Hiszen annyi a szép férfi, annyi a kedves, meleg hangú, forró szájú, erős és fiatal legény. Mondom, sokat töprengett Schmith, de mégis elhatározta magát.

- Mit ér az aranyom, és mit ér az, hogy céhmester vagyok - semmit. Nem szeret senki. Az emberektől nem koldulhatok szeretetet és bátorságot, erre nem vagyok képes. De a pénzemért kaphatok szép lányt. Hozzám adják a legszebb lőcsei lányt is, mert gazdag vagyok. És a templomban összeesket bennünket Maurer Constant prépost úr, akkor az asszony szeretni köteles engem, és köteles forrón megcsókolni a számat, és köteles engem megölelni, amikor csak akarom. - Így morfondírozott Schmith, és rászánta magát, hogy megházasodik.

Csak ott hibázta el a dolgot, hogy éppen a legszebb lányt kellett neki kiválasztani. Az ilyen emberek egyszerre akarnak kárpótlást minden szerencsétlenségükért és bánatukért. Schmith is azt akarta, hogy most már még a tetejében irigyeljék az emberek. Paul Walternek, az ötvösnek a lányát, Évát kérte meg. Négy hét alatt megvolt a lakodalom, márciusban. Ezerhétszáz-negyvenkettő márciusában.

- Az elébb harminckettőt mondott - szólt közbe Margit mosolyogva.

- Harminckettő? Persze, az ezerhétszázharminckettő évről van szó - folytattam folyékonyan. - Márciusban volt a lakodalom. Schmith magát a kékfestők céhmesterét, Méliuszt kérte fel násznagynak, a Juhász Méliusz Péternek egyik leszármazottját, tudja, akiről a magyar irodalomtörténetekben szó van. Paul Walterék a városbíróvá választották násznagynak - ennek nevét nem tudom, elvégre az ember nem emlékezhetik mindenre -, de a városbíró nem fogadta el. A násznagy más lett. A dolog magyarázata az volt, hogy a városbíró fia a bolondulásig szerette Évát, és úgy kellett volna, hogy ő kapja feleségül, de a vén zsugori Paul Walter nem adta hozzá a lányt. Nyilván gazdagabb vőlegényt akart. Az aranyművesség és az arannyal való foglalkozás kapzsisá teszi az embereket. Ez menti Paul Waltert; ő, aki egész életében arannyal dolgozott, csakugyan azt hitte, hogy az arany egyenlő a boldogsággal. Meg volt róla

győződve. És a leányt boldognak akarta látni. Éva nem ellenkezett, ez akkor nem volt divatban. Az ezerhatszáz és -hétszáz évesekben a szülők sokkal nagyobb urak voltak. A királyok is, a főispánok is, a városbírók is! Érti?

- Értem - felelte Margit értelmesen.

- Nos és persze Éva sápadt volt az esküvőn, mint ahogy illik. Sápadt volt, sok ezüst karos gyertyatartóban négyszáz gyertya égett. Komoly, komor esküvő volt. Sok nehéz vörösbort megittak a férfiak, és kevés tánc volt. Három nehéz vasasláda zárta a menyasszony kelengyét. Gyönyörű, drága kelengye volt. Skófium, násfa, szattyán, brokát, selyem, bársony, patyolat és minden efféle finom dolog, amit csak el tud képzelni. Ez vigasztalta Évát is. Hiú leány léte rajongott a selyemért, és tudta, hogy Schmith Fábián nem fog takarékoskodni vele szemben. Az ilyesmit a húszéves lányok akkor is megéreztek. Schmith nem is takarékoskodott. De persze nem tudta boldoggá tenni a feleségét. Ha más leányról lett volna szó, valami hideg, kedves, szerény teremtsérről - még lehetett volna. De Éva fekete szemű, piros arcú, forró lány volt, mint a vérbeli narancs, aki hevesen és erőszakosan vágyik a teljes, tökéletes boldogság egy pillanatára. No, ezt Schmith nem adhatta meg neki. Undorodott a kedveskedéseitől, az alázatoskodásaitól, a rettenetesen szenvedélyes és mégis szégyellt és titkolt szerelmétől. Schmith mindig érezte, hogy erre a szép asszonyra neki tulajdonképp nincs joga, mindig félt, mindig féltékeny volt, mint egy dühös kutya, aki nem ugat, csak mar. És még csúnyább volt olyankor, ha ránézett a feleségére. Ilyenkor ragyogtak a vizes szemei, mint a békáé. Lehetett bennük látni, hogy mindenért kárpótolva érzi magát, hogy az övé lehet ez a szépséges nő. Hogy az hideg maradt az ő undok hüllőcsókjai közepette, azt nem bánta. Ez a megaláztatás még fokozta az infernális szenvedélyének erejét.

Ugyanennek az évnek a decemberében, nyolcadikán, a késmárki vásárra ment Schmith. Lőcséről Késmárk egynapi kocsit. Gyönyörű holmit vitt magával, a többek között újfajta tükrös szíveket, amelyeknek kitalálására a felesége iránti szerelme inspirálta. Kilencedikén és tizedikén volt a vásár. Tizenegyedikén este kellett hazaérkeznie Schmithnek, de ő otthagyta a második vásárnapot, és már tizedikén este hazajött. A városbíró fiát persze ott találta a hálósobában. Nem érte ott. Az ajtó be volt zárva. Zörgetett, betörte, rettenetes erő volt benne. Abban a pillanatban ugrott ki az ablakon a bíró fia. Schmith egy hangot se szólt. A feleségének rohant és megfojtotta. Ezt egészen jól el lehetett várnai Schmithtől, nemde? - kérdezte Margitot kissé aggódva.

- Igen - felelte egyszerűen.

- A börtönben Schmith nyugodt volt. Sokat imádkozott, mint vallásos emberhez és céhmesterhez illik, és bizonyos meglepéssel várta a halált. Azt mondhatnám, hogy örült annak, amit tett. Cserébe a saját sok bajáért, a féltékenység kínjaiért, a sok munkában eltöltött, örömtelen napért - most igazán végképp és visszavonhatatlanul magáévá tette a feleségét; kifogta, kiemelte az életből, mint a horgász a halat a vízből. Az övé volt, nem lehetett többé elvitatni tőle. Ilyen aljas, gyalázatos meglepédedtséget érzett Schmith.

Az ítéletet egykedvűen fogadta; nem szólt egy árva szót se. Szilveszter napján hajtották végre a halálos ítéletet. Az egész város ott volt, kivéve Paul Walterékat. A bíró fia ellenben ott nézte a kivégzést, közvetlen közelből. Schmith meglátta, de az arca nyugodt maradt.

Senki se sajnálta a mézeskalácsost; éppen azért, mert semmi megbánást, semmi halálfélelmet nem mutatott.

Összetett kezekkel térdelve és imádkozva fogadta a hóhér csapásait, aki elsőre teljesen levágta a fejét.

Itt szünetet tartottam az elbeszélésben, és vizsgáltam Margit arcán a történet hatását. Kissé elfogódott volt - amit az elbeszélésben szereplő rémes elemeknek, hóhér, kivégzés stb. tulajdonítottam -, de a szemei nem voltak könnyesek. Jónak láttam tehát másra terelni a szót, hogy kudarcom lehetőleg ne konstatálódjék. (Mert be kell vallanom, a könnyeire dolgoztam.)

Aztán mind a ketten az óriási gótikus főoltár szemléletébe merültünk, amely Lócsei Pál mester munkája, és csodálatos szépségű alkotás.

1910

KATONAI BEHÍVÓ

Június 14-én délután Barna úr, a főnököm, az *Első faipari* igazgatója, bejött a hivatalba. Sürgősen el kellett neki utazni üzleti ügyben Tápióbicskére. Nekem meghagyta, hogy négy nap múlva hazajön, addig kifizetések nem lesznek, és elment. A kapuból azután újra feljött. Káromkodott, hogy most jut eszébe, hogy behívták gyakorlatra, holnap kellene jelentkeznie, a kérvénye pedig, amelyben az elhalasztás végett folyamodott, még nem jött vissza. Szidta az istent, hogy ez hamarabb eszébe nem jutott, és hogyha nem kapta meg a halasztást, akkor meg fogják büntetni, de viszont nem hagyhatja a tápióbicskei üzletet sem, mert ha más elcsúszna, akkor őtet menten megütné a guta. Tehát meghagyta, hogy tudjam meg a katonai ügyosztálytól, *mi lett a kérvényével*, és ha nem kapott halasztást, akkor sürgönyözzék vagy telefonálják Tápióbicske 3. Frenreisz Gyula úrnál, a sógoránál. Ezzel elment.

Én korán keltem (átadtam a csomagpostát Jánosnak, a szolgának), egyenesen a Károly körüti városházához mentem. Ott várni kellett egészen IX-ig, mert a hivatalos óra jóval IX óra után kezdődött. Bementem a földszint jobb oldalán levő alosztályhoz. Ott azt mondták, várjak. Erre dr. Vitár Emil tanácsjegyző úrhoz fordultam (I/19), aki előzékenyen Pollákovics katonai nyilv. ügyvezető úrhoz utasított. Ez ½ X-kor volt, Pollákovics úr azt mondta, hogy az iktatóba menjek III. udvar, II. emelet, 102 ajtó. Ott kaptam az iktatási záradékszámot:

280624 ügyoszt. IV.

És azonkívül a IX. ker. előjárósági iktatószámot, ez:

261254/I.

Itt megmondták, hogy az egész ügydarab június 9-én áttétetett a IX. kerületi előjárósághoz. Ezen két számmal visszamentem Pollákovics úrhoz, aki szintén mondta, hogy át lett téve az ügy. Ez ½ XI-kor volt. Felültem a villamosra, hogy a IX. kerületi előjáróságnál tudakozódjak. Ideérkezve először a III. 4., azután pedig az I. emelet 6. szám alá mentem, ahol Zelán úr mindent felkutatott, de a legjobb akarata mellett sem tudta az ügydarabot megtalálni, mivel azt eddig nem küldték el záradékolás végett. (Valószínűleg, mert nem volt felszerelve, tudniillik a behívónak is csatolva kellett volna lenni.) ¼ XII-ig kereste az aktákat, azután azt mondta, hogy talán a VIII. kerületi előjáróságnál van. Felugrottam a villamosra, és a Baross utcáig villamoson mentem a 6. sz. kezelőhivatalba. Az ott levő szolgál megnézte a számokat, de a viláért se akarta megmondani a kezelő nevét. Mire végignéztük a lajstromot vele, ¾ XII volt. Én erre a IX. kerületi előjárósághoz villamosoztam Zelán úrhoz. Ő megnézte a friss postát is, de az elintézés nem érkezett meg. Én most arra kértem, nem lehetne-e telefonálni a katonai ügyosztályba, mire azt mondta, hogy már nem lehet, mert nincs ott senki, azonban nem kell félni, mert ha az az indok van a kérvényben, hogy Barna úr üzletvezető, akkor nem kell tartani semmitől. Azonban holnap reggel okvetlen jelentkeznek Barna úr a tanácsnok úrnál.

Én ezzel nem elégedtem meg. Villamoson visszamentem a katonai ügyosztályhoz, de már ½ I lévén, csakugyan senki sem volt ott, csak a portások. Felhívtam tehát Tápióbicske 3-at, de választ nem kaptam, miután csak XI-ig van hivatalos idő vidékkel beszélni. ½ II-kor villamoson mentem haza. Igen nagy meleg volt. Otthon János felesége mondta, hogy Barna úr keresett reggel telefonon, és hogy hívjam fel Tápióbicske 3-at. Rögtön villamosra ültem most, és kimentem a Nyugati pályaudvarhoz. Meg akartam sürgönyözni Barna úrnak, hogy telefonálni fogok. Közben a Terminus Kávéházba bementem, és felhívtam Tápióbicske 3-at, de hiába, mert hatan voltak előjegyezve. Egy ideig vártam, azután otthagytam és elszettem a

Nyugati pályaudvarhoz, és a távírdából telefonáltam. Kiállítottam a nyugtát, és lefizettem egy koronát, azonban hiába kapcsolták, senki sem jelentkezett. A távíróhivatal azt mondta, hogy ilyenkor nem szokott senki ott lenni. Lecsengettettem többször, de nem válaszoltak. A pénzt visszakaptam. Erre $\frac{3}{4}$ III után egy táviratot adtam fel, hogy telefonálni fogok. A pályaudvarról hazajöttem, és itthon vártam a telefonnál. Eközben ettem húsz fillérért sonkát és tíz fillérért három darab császárszemlyét, melyet János felesége hozott, és telefonáltam az Adria kávéházba, és az Árpád Kávéházba, nincs-e ott Barna úr. Jól tudtam, hogy nincs ott, mert Tápióbicskén van. Valóban, a pin-jelentették, hogy nincs ott. Ezután felbontottam és elolvastam apám levelét, amely délután érkezett. Apám írta, hogy csak legyenek szorgalmas, és ha mostani helyemen a Faiparinál egyelőre nincs is semmi fizetésem, legyenek mindenben pontos, és végezzenek el lelkiismeretesen mindent, mert a jutalom nem fog elmaradni, és boldogulni fogok az életben.

Este VIII-kor elmentem hazulról, és azt mondtam Jánosnak, hogy ha Barna úr telefonál, én a Kör Kávéházban leszek, és hogy X óra körül otthon leszek. Ekkor a villamosra ültem, és mentem egész a Bodó Kávéházig, és felmentem Barna úr lakására, véletlenül nem jöttek-e már haza. A szomszédban künn levő cselédlányoknak azt mondtam, hogy ha hazajönne Barna úr, mondják meg neki, hogy itt volt a gyakornok. Ekkor nyomban a Bodó Kávéházba mentem, és telefonáltam haza, de János felesége azt válaszolta, hogy Barna úr nem telefonált. Én most a Nyugati pályaudvarra mentem megtudni, hogy nem jött-e vissza a sürgöny. De nem jött vissza. Innen cukrászdába tértem be. Megettem két darab krémes lepényt (tizenhat krajcár), és onnan is telefonáltam. Most János azt válaszolta, hogy Barna úr nem telefonált. $\frac{1}{2}$ XI-kor éjjel hazajöttem. Felkeltettem Jánost, azt kérdezve, hogy nem-e telefonált Barna úr, mire azt felelte:

- Nem!...

Én erre egy kicsit leültem egy székre, és aztán még egy utolsó fórumhoz folyamodtam. Felugrottam a villamosra, és kimentem újból a Bodó Kávéházig, illetőleg a József körút 62 alá, becsengettem, és a házfelügyelőtől megkérdeztem, nem-e jöttek haza Barna úr. Nem jöttek. Ő kérdezte, mikor jönnek haza, mert ha elutaznak, akkor a lakáskulcsot nála le kell adni. Én azt feleltem, hogy legyen nyugodt, valószínűleg még ma hazajönnek. Ezt azért mondtam, nehogy Barna úr ebből bajuk legyen, hogy a kulcsot le nem adták. Majd villamoson tovább mentem a Király utca 84 alá, a Barna úr feleségének a nővéréhez, megtudni, nem jöttek-e vendégek, mivel este Barna úr gyakran oda szoktak menni. A házfelügyelő azt mondta, nem tud róla, nem hiszi. Először fel akartam menni megkérdezni, de a lakásban sötét volt, gondoltam, hogy nem zavarom őket. A házfelügyelőnek azt mondtam, ne szóljon semmit. Ez XII óra előtt volt. Innen a Nyugati pályaudvarra mentem, hogy sürgönyt adjak fel ismét Frenreisz úr címére, a távírda azonban már zárva volt. Innen gyalog hazavánszorogtam, és $\frac{1}{2}$ II-kor felkeltettem Jánost, hogy nem telefonált-e Barna úr, mire ő dühösen, óráját kezében tartva, az ajtó elé jött, és elkezdett lármázni, hogy disznóság az embert ilyenkor felzavarni. A lakók is, akik ott az Első faipari által bérelt lakásban albrétben laktak, felébredtek és elkezdtek kiabálni, mire én rákiáltottam Jánosra, hogy hallgasson, üzleti ügyről van szó. Erre ő azt mondta:

- Üsse a kő az üzletet, ahol ennyit zaklatják az embert.

A lakók és János erre lefeküdtek, én most még csupán passzióból telefonáltam az Adria és Árpád Kávéházakba, ahol azt a választ kaptam, hogy nincs, és ma nem is volt ott Barna úr. Azután lihegve ledőltem, lefeküdtem aludni. Sok mindenfélét összevissza álmodtam, hogy miket, nem emlékszem.

VI óra körül felébredtem, és János hozta már a tejet és kenyeret. Felöltöztem. Eközben az egyik lakó felmondott, rettenetesen káromkodott és szidott, mint a bokrot a szobájában, az ajtón keresztül. $\frac{1}{2}$ VII volt. Felugrottam a villamosra. József körút 62 alatt azt mondták, hogy Barna úr nem érkezett meg. Villamoson tovább mentem, és átszállva a Népszínháznál, a Károly körúti városházához mentem. Ez $\frac{1}{4}$ VIII-kor volt. Itt először a portáshoz fordultam, aki elutasított, hogy csak VIII órakor kezdődik a hivatal. (Tudniillik nem az volt, aki tegnap, hanem egy más portás.) Nem hallgatva rá, bementem az alosztályhoz, de még a világon senki se volt ott. Erre a városházi épület mögött levő kis kávéházba tértem, és felhívtam Tápióbicske 3-at. Most jelentkezett. Azt kérdezték, hogy miért kérem Barna urat, mondtam, hogy ügyében akarok vele beszélni, és hogy mondják meg neki, hogy fel fogom hívni egy pár perc múlva. Ez $\frac{1}{2}$ IX-ig tartott. Egyenesen bementem Pollákovics ügyvezető segéd úrhoz, akinek elmondtam, hogy a IX. kerületi előljáróságtól elutasítottak. Ő azt mondta, hogy menjek a segédhivatalhoz. Azután csakugyan a III. udvar, II. emelet 102. alá a kezelőhöz mentem, azonban itt csak XII-től II-ig van hivatalos óra. Tehát elutasítottak. Néhány perc múlva újra visszamentem, de újra elutasítottak. Ekkor átmentem I. udvar, III. emelet 4. alá dr. Vitár Emil úrhoz, ahol egy szolga a gyakornoki szobába küldött. Itt kellett várnom. Végre beengedtek a tanácsjegyző úrhoz, aki Pollákovics úrhoz utasított, hogy tudjam meg az iktató nevét. Odamenve azonban Pollákovics úr azt felelte, hogy reá az ügy nem tartozik, és hogy ne zaklassam, mert neki egyéb dolga is van. Erre elmentem az iktatóhivatal igazgatójához, aki azt mondta, hogy menjek csak Pollákovics úrhoz, mert neki ez kötelessége. Újra visszamentem, és csakugyan, most ráírta a záradékot a számra, hogy „június 9-én az iktatóba fel lett terjesztve”. Az aláírás pedig egy kacskaringós „S” betű. Erre ismét bementem az igazgató úrhoz, aki ráírta a számra Serédi nevű kezelő úr nevét - az övé volt az „S” -, és azzal a tanáccsal látott el, hogy forduljak hozzá. Én az utasítás szerint jártam el, Serédi úr azt a felvilágosítást adta, hogy június 10-én el lett küldve az egész ügydarab a IX. kerületi előljárósághoz, és már ma 15-én vagy holnap, 16-án oda kell annak érkeznie. Azonban az eredményt, hogy Barna úr megkapta-e a halasztást, nem tudta megmondani. Ezen eredménnyel szaladtam vissza a városháza mögött levő kávéházba, és telefonálni akartam Barna úrnak, de a telefonnál igen sokan vártak. Villamosra ültem tehát, és egyenesen a IX. ker. előljárósághoz mentem, földszint 6 alá. Körülbelül $\frac{1}{2}$ X volt, és még jóval melegebb, mint tegnap. Barca iktató úr itt azt mondta, hogy az eddigi postával nem érkezett meg az ügydarab, azonban jöjjenek XII órakor, mert XII-től II-ig van hivatalos óra, akkor bővebb felvilágosítást ad, sőt, ha a délelőtti postával megjött, mindjárt ki is kézbesíti. Ezután hazamentem. A kapuban János azzal fogad, hogy sokan voltak, és hogy *miért szaladgálok annyit, talán valami bajom van*. Mondtam: nincs, de egy ügyet kell elintéznem. Az irodában leültem és vártam, hátha Barna úr telefonál Tápióbicskéről. XII-kor elmentem a IX. kerületbe Barca úrhoz, de már előbb jött a kézbesítő, és mondta, hogy az egész IX. kerületbe *csak egy* kézbesítés van, és az a Vágóhid utcába szól, tehát nem Barna úrnak. Egészen I-ig kellett várnom, míg Barca úrhoz bejutottam. Eközben kijött egy úriember, és hozatott az ottani szolgálával szalámit húsz fillérért és kenyeret hat fillérért. Ezután bekopogtattam, de az íróasztalnál *most nem Barca úr ült*, hanem egy másik úriember. Eközben hallom, hogy ez az úr, aki szalámit hozatott, kérdi a második emeleti szolgától, hogy:

- Hol van Barca úr?

A szolga azt feleli:

- Mindjárt jön.

Én erre bent maradok a szobában, az ajtónál állva. Az idegen úr elmegy az íróasztaltól, és bejön Barca úr. A II. emeleti szolga is bejön, és haptákban megáll Barca úr asztala mellett. Most Barca úr az asztalára nyúl, és *egy pillanat alatt felvesz egy iratot, a katonakönyvet és a kérvényt Barna úr aláírásával*. Külön fél ív papíron, hosszában kettőbe hajtva, és az egyik oldalára rá van gépelve: „Záradékolás végett áttétetett a Tanácshoz.” Egy másik fél íven pedig a tanács gépelése: „Záradékolás végett áttétetett a IX. ker. előjárósághoz.”

Ezután Barca úr elkezdett kiabálni, hogy az urak sohase kérdeznek semmit, nem mennek senkihez, hiányosan adják le, és mindezt a szolga előtt. Azután azt mondta, menjek vele. Felmentünk a II. emeletre ahhoz az úriemberhez, aki a szolgával szalámit hozatott. Itt azt kérdezték tőlem, hogy ki vagyok, *miért járok én el másnak az ügyében*, és hogy miért nem jött maga a Barna úr. Mondtam, hogy a nevem Weisz Károly, és Barna úr a lakásán van. Mert gondoltam, hogy nem szabad lett volna neki elutazni. Erre a másik úr azt mondja:

- Jelentkezni kellett volna neki, és elő fogják vezetetni!

Jól nézünk ki - így szóltam magamban, de nem mondtam semmit, csak álltam.

- Elmehet - mondta az az úr, aki szalámit hozatott. Én erre gyalog elindultam lefelé a Károly körúton és azután a Múzeum körúton. Csak mentem egyenesen. De észrevettem, hogy két fiatalember megáll, néznek engem, és súg valamit egyik a másiknak. Mikor a Kálvin térre értem, nagyon fájt a fejem, mert igen meleg nap sütött, és igen rosszul voltam. Tovább mentem az Üllői út jobb oldalán azzal, hogy hazamegyek az irodába. A laktanyánál a sarkon egy katona állott, kezében mannlicher puskával. Mialatt tovább haladtam, *egyszerre fölemelte a fegyverét, és rám célzott*. Ekkor már nagyon megijedtem, és szaladni kezdtem. Az irodában Barna úr fogadott. Kérdezte, hogy mit végeztem. Mondtam, hogy sietve jelentkeznie kell neki, mert különben elővezetik. Mondtam azt is, hogy 3 korona 74 fillért költöttem villamosra és egyébre. Azt mondta: „Ja, barátom, én nem adok többet, mint 2 koronát, mert nincs arra pénzem, hogy maga egész nap villamosozzon.” Ezzel ideadott 2 koronát. Én zsebre tettem, és azt mondtam:

- Köszönöm.

1911

A JANIKA

Színmű két felvonásban

Személyek

PERTICS JENŐ
PERTICS JENŐNÉ
ÖZV. TELKESYNÉ, PERTICSNÉ ANYJA
BOÉR KÁLMÁN
TOLNAY, HÁZIORVOS
PATAKY, SEBÉSZTANÁR
SCHWARCZ, TANÁR
SZAKÁCSNŐ
SZOBALÁNY
EGY IDEGEN CSELÉD
TEMETKEZÉSI SZOLGA
LEVÉLHORDÓ

Történik Budapesten. Ma.

Először adták a Magyar Színházban 1911. május 20-án.

Személyek

Az asszony. Pertics Jenőné Telkesy Aranka. Negyvenéves. A haját valószínűleg festi. Divatos, szőkésvörös a haja. Erős, mély hangja van, de a mozdulatai nőiesek. Magas termetű, jól öltözik. Nagy soppos frizurát hord, a füle elé is fésül egy kevés haját. Gyakran babrál a kontyán. Az arca kissé megviselt, de általában a korához képest elég jó kondícióban van. Nem rossz, de nem is jó ez a nő, nem kicsinyes, de nem is intelligens; sok van ilyen, és végeredményében inkább az értékes nők közé sorolják őket.

A férj. Pertics Jenő. Ötvenéves, alacsony, kopasz, kajla bajszú, elhízásra hajlamos. Jó és udvarias ember, könnyen elérzékenyülő. Túl gyengéd apa és férj. Dolgozik reggeltől estig, hogy ellássa a gyerekeit. Szereti a hivatalát, és bizonyos állati örömmel végzi a szokásos munkát. Alacsony gallért és megvarrt, színes nyakkendőt visel, a nadrágjának állásáról látszik, hogy nem jó szabónál dolgoztat, talán készruhát vásárol.

Boér Kálmán. Harminchat éves. Cvikkeres. Sötétszőke haj, angol bajusz. Neuraszténiás arc, egy érzékeny emberé, aki az érzékenységet saját maga előtt is titkolja. Az első felvonás végéig megőrzi az önuralmát, akkor hirtelen tör ki az elfojtott indulatossága. Járásában van valami úri karakter, előkelőség, ami itt, ebben a sötét pesti polgári miliőben is megmaradt.

A szakácsnő. Boris. Elhízott, sápadt nőszemély, öreg és ellenszenves, de nyílt szemű, kitanult, és ismeri az életet.

A szobalány. Fiatal, de rossz arcú. (Az asszony nem fogad csinos cselédet.) Sápadt. Zsidós hangszíjjal beszél, modorosan, mint a boltokban a pesti szolgálók a segéddel.

A házi orvos. Negyvenéves, enyhén kopasz, udvarias ember. Olyan orvos, aki már túl van minden orvosi ambíción. Dolgozik, mert öröme telik az érdeklődésben, amely munkájában körülveszi, de legjobban szeret kártyázni. Az a pesti házi orvostípus, amely csak a tanárok impresszáriója. Az első felvonásban a ritka és komplikált diagnózis kissé felizgatja.

A sebész. Nagystilű szélhámosok típusa. Roppantul az előtérbe tudja magát tolni. Magas, szép ember, kis kecskeszakállal és vékony, éles hanggal. Kegyetlen, közömbös hóhértermészet.

Schwarcz tanár. A bécsi iskola. Fontoskodó, magyarázgató, könyvember, inkább tudós, mint orvos. Mosolyog, és mindig magyarázó pózokba helyezkedik el.

Telkesyné. A Perticsné anyja. Molett asszony. Erősen púderezzi és fűzi magát. Bizonyos vén kokottjellege van, de kedves asszony.

Temetkezési szolgál. Sápadt, rosszul borotvált, penészes kis ember.

Az idegen cseléd. Fiatal, szép hangú, fess lány. A legkülönb nő az egész társaságban.

Első felvonás

Nagy, de nem világos és stílus nélkül bútorozott polgári ebédlő. Reggelihez terített asztal, findszákkal, tejeslábassal, vizesüveggel. Az asztal kissé már szét van dűlve, egy asztalkendő az egyik széken, a másik összegyűrve az abroszon. Már hárman vagy többen is reggeliztek itten. Perticsné jobboldalt összekuporodva, slafrokban újságot olvas. Csak hevenyében van megfésülve, a kontya részben lóg, de az arca már erősen púderezett. Nagy termetű, jó alakú asszony. Azt a benyomást kelti, hogy minden pillanatban érzi a természetnek szépségét. A színpadon körülbelül fél percig egyedül van. Lapoz az újságban, babrálja a haját, ülési módot változtat. A közönségnek érezni kell, hogy ni, ez a nő mily én jól és biztosan érzi magát, kissé öreg már, és most reggel gusztustalan is, de este mutatós lehet. Ha a színésznő azt érzi, hogy ezt az impressziósorozatot nem tudja ennyi idő alatt a közönségben felkelteni, akkor ezt a némajátékot ki kell nyújtani tovább.

SZOBALÁNY megjelenik a jobb hátsó ajtóban, halkán mondja: Nagysága kérem, a Janika azt mondta, híjam a nagy nagyságát.

PERTICSNÉ: Az a gyerek csak most kel fel, mondja meg neki, hogy siessen, öltözzön.

SZOBALÁNY: Igenis! *Eltűnik.*

Kis szünet.

PERTICSNÉ újságot olvasásba merül. *Csengetés. A szobalány áthalad a szobán, és látni, amint beereszti a postást.*

A POSTÁS: Jó reggelt kívánok! Ajánlott van, kérem! Boér Kálmán miniszteri titkár úrnak.

SZOBALÁNY: A nagysága majd átveszi, menjen csak be.

A POSTÁS: Nincs itthon Boér úr?

PERTICSNÉ: Nincs.

A POSTÁS: És van a nagyságának írott meghatalmazása?

PERTICSNÉ: Van hát. Ejnye, hát maga nem tudja: ez az úr nálunk lakik, és meghatalmazás van tőle. *Felkel, és a pohárszék egyik fiókjából kiveszi az ívet. Itt van ni!*

A POSTÁS *megnézi*: Tessék, kérem, aláírni.

PERTICSNÉ *ír*.

A POSTÁS: Új ember vagyok, kérem, csak elseje óta kézbesítek ebbe a kerületbe. Kezeit csókolom.

PERTICSNÉ *leül az asztalhoz újra. A szobalány kiereszti a levélhordót, azután visszajő az oldalszobába, nyilván tisztogatni. Az asszony egy ideig nézi a levelet, azután felbontja egy hajtűvel, átfutja, borítékba visszateszi. Tovább olvassa az újságot.*

SZOBALÁNY *újra megjelenik a jobb hátsó ajtónál*: Kérem, a Janika nagyon sír, és azt mondta, hogy rögtön híjam a nagyságát. *Csakugyan hallani valami gyereksírást.*

PERTICSNÉ: Mi baja már megint ennek a gyereknek?! *Lassan kimegy, mint aki már megszokta a kicsi szeszélyeit.*

Kis szünet.

SZOBALÁNY *az asztalon rakosgat, egyet és mást a pohárszékbe visz, és a polcra meg a fiókba rak, közben kiáll az előszobaajtóba*: Boris.

SZAKÁCSNŐ *hangja*: Mit akar?

SZOBALÁNY: Mondok magának valamit. Nekem úgy jön, ebben a házban máma valami nagy hecc lesz... *A szakácsnőnek egy pillanatra hallatszik a hangja, de nem érteni, hogy mit mond. Majd meglátja! Leszedi az asztalt, összehajtogatja az abroszt, dúdol. Szébb vagy, mint az anyád, az ég szakadjon rád...*

PERTICSNÉ *belép a jobb hátsó ajtón*: Lujza, magának rögtön fel kell mennie a mamához, siessen, mondja meg neki, hogy a Janika beteg, és kéretem, mindjárt jöjjön le.

SZOBALÁNY: Igenis! *Kimegy, látni a nyitva hagyott előszobaajtón át, hogy mindjárt elmegy, csak egy kendőt vesz előbb a hátára.*

PERTICSNÉ *a telefonhoz lép, vár*: Halló, halló. Kérem, házfelügyelő úr, legyen szíves a központot. Halló, központ, a 38-79-et. A 38-79-et. *Rövid szünet.* A belügyminisztérium? Halló! Kérem sürgősen Boér Kálmán urat! Igen? *Rövid szünet.* Maga az, Kálmán? Kérem, jöjjön haza mindjárt, Janika nagyon beteg. Igen, lázas. Éppen most tettem neki be a hőmérőt. Egészen magánkívül van ez a gyerek. Félek, hogy nagyon beteg lesz. Hozza mindjárt a kocsiján dr. Tolnayt is. Még otthon találja... No jó, de akkor elmegy hazulról, és akkor csak estefelé kapjuk meg... Nem, mindjárt kell! Kemény utca 12., II. emelet. Siessen! *A kagylót leteszi, háromszor megnyomja a csillárról lógó csengettyűt.*

SZAKÁCSNŐ: Tetszik parancsolni? *A fénékajtóban megjelenik.*

PERTICSNÉ: Húzza át, Boris, az én ágymat, a lepedőt, a paplant, a vánkosokat, mind cserélje ki tisztával. Siessen, mert mindjárt jön az orvos. A Janikát azután át fogjuk fektetni. A többi ágyakat vesse fel, és rakja rendbe a szobát. Ha az ebéd késik, nem baj.

SZAKÁCSNŐ *a jobb hátsó ajtón kimegy.*

PERTICSNÉ *pár percig keresi a levelet, azután megtalálja a pohárszéken, és elzárja, majd a tükkör elé áll, és a fésűvel próbálja igazítani a rendetlen kontyát. Csengetés. Kimegy az előszobába, kinéz a kémlelőlyukon, és beereszti a szobalányt.*

SZOBALÁNY: Azt izeni, kérem, a nagysága, hogy rögtön jönni fog.

PERTICSNÉ: Mit csinált?

SZOBALÁNY: A konyhában volt, de készült valahová, mert utcára volt öltözve.

PERTICSNÉ: Jól van, menjen be, és segítsen Borisnak az ágyat áthúzni. *Szobalány a jobb elülső ajtón ki akar menni. De siessenek!*

SZAKÁCSNŐ *a jobb elülső ajtón bejön, s egy feltűnően piszkos vánkos van a kezében:* Nagysága, kérem, erre a vánkosra nem tetszett adni huzatot.

PERTICSNÉ: Ágyazza csak be az úr ágyába. *A hátsó ajtón el.*

SZAKÁCSNŐ: Igenis!

Kis szünet.

SZAKÁCSNŐ: Már telefonált is.

SZOBALÁNY: Kinek!?

SZAKÁCSNŐ: Kinek, hát a „Kálmánnak”!

PERTICSNÉ *hangja:* Lujza! Lujza! Jöjjenek! *Gyermeksírás hallatszik. Én nem értem magukat! A szakácsnő és a szobalány a jobb hátsó ajtón sietve el. Körülbelül öt-hat másodpercig a színen üres, azután csengetés, ismételt csengetés.*

SZOBALÁNY *a jobb elülső ajtóból jön, átmegy a szobán, és kinyitja az ajtót: Kezét csókolom!*

TELKESYNÉ: Jó reggelt!

PERTICSNÉ *a jobb elülső ajtóban megjelenik:* Kisztihand, mama! *Összecsókolóznak.*

TELKESYNÉ: No mondd már, mi van a Janikával?

PERTICSNÉ: Nagy láza van, éppen most tettem be neki a hőmérőt. Kérem, menjen be hozzá, mama, nekem sietnem kell magamat rendbe hozni, mert mindjárt itt lesz az orvos.

TELKESYNÉ: Tolnaynak telefonáltál?

PERTICSNÉ: Nem! Kálmánnak a minisztériumba! *A szakácsnő átmegy, ki az előszoba felé, a beszélgetés pár pillanatra megakad. Hiszen tudja a mama, hogy megígértem neki, hogy akármilyen történik ezzel a gyerekekkel, rögtön értesítem.*

TELKESYNÉ: Mégis értesíteni kell Jenőt is!

PERTICSNÉ: Telefonáljon neki, mama!

TELKESYNÉ: Jó, de azt fogom neki mondani, hogy az előbb én telefonáltam Kálmánnak.

PERTICSNÉ: Köszönöm, mama, mindegy. *Jobb hátsó ajtón el.*

TELKESYNÉ *telefonál:* Halló! Kérem a 80-15-öt. Igen, 80-15! Halló! Kérem, a számvevőség? Igen?... Akkor kérem sürgősen Pertics urat. Az anyósa. Halló! Te vagy az, Jenő? Azt akarom veled tudatni, hogy a kisfiad, a Janika, beteg. Nagy láza van... Csak az előbb... Már gondoskodtunk orvosról... Telefonáltam Kálmánnak, hogy hozza Tolnayt. Reméljük, nem lesz semmi nagyobb baj... Már minek jönnél haza?... Most méri a lázát. Még nem tudni. Isten veled.

PERTICSNÉ *a jobb hátsó ajtón jön be, otthoni reformruhát húzott. A ruha vörösesbordó, igen egyszerű, de jó szabású, és anyaga finomnak látszik. Hátralé meg nincs begombolva. A kezében hőmérő:* Nézze, mama, az istenért, jól látom-e, harminckilenc hattized?!... Csupa láz annak a gyerekeknek az arca, és egészen zavarosak a szemei.

TELKESYNÉ *az ablakhoz megy, megnézi:* Ez, fiam, harminckilenc hattized! *Némán, komolyan néznek egymásra.*

PERTICSNÉ: No, hát, éppen csak ez kellett nekem!... *Megfordul, hogy az anyja hátul bekapcsolja a ruháját. Az inge kilátszik és a meztelen háta is. Dúsan csipkézett, de nem egészen tiszta ing, vörös szalag van belefűzve. Fésülködik.*

TELKESYNÉ *fésülni kezd.*

Szünet.

PERTICSNÉ: Ha ez a gyerek meghal, én megölöm magamat! *Szenvedélyesen mondja, de nem túl hangosan.*

TELKESYNÉ: Ejnye, már miért halna meg; én nem értelek, hogy ennyire meg vagy ijedve!

PERTICSNÉ: Jól tudja a mama, hogy miért vagyok megijedve, és nem ért?

TELKESYNÉ: Már én azt mondom, hogy nem jó anya az, aki nem egyformán szereti a gyermekeit, és ezt megmondtam neked máskor is, és most is mondom.

PERTICSNÉ: Jó, jó, mama, jó, de én nem tehetek róla! *Befejezi frizuráját, amely divatos, szép, de mégsem ízléses, mert a haj festett voltát a pompázatos volta miatt elárulja. Csengetnek. A szobalány kisiet ajtót nyitni. Tolnay és Boér lépnek be.*

BOÉR: Tessék! *Előrebocsátja az orvost. Az előszobában leteszik a felöltőiket, azután bejönnek az ebédlőbe.* Tessék!

TOLNAY: Kezeit csókolom, kisztihand! *Mélyen meghajlik, és kezet fog a hölgyekkel.*

PERTICSNÉ: Az istenért, doktor úr, nézze, milyen óriási láza van a fiának, és nyugtasson meg bennünket, iszonyúan meg vagyunk ijedve. *Átadja a hőmérőt.*

TOLNAY: Ne tessék, kérem, aggódni. *Megnézi a hőmérőt.* Egy kis gyermekbetegség lesz; nagyságos asszonyomnak nem kell magyarázni, jó ez a hőmérő?

PERTICSNÉ: Azt hiszem.

TOLNAY: No, majd én is megmérem. Mióta panaszkodik a Janika?

PERTICSNÉ: Az este még semmit nem vettünk észre. Tegnap délután egy kis barátjánál volt, fent a második emeleten. Este ugyan keveset vacsorált, úgy emlékszem... *Az orvos és az asszony a jobb elülső ajtón kimennek.*

BOÉR *idegesen járkal a szobában.*

TELKESYNÉ *leül az ablak melletti karosszékbé.*

Kis szünet.

TELKESYNÉ: Sohase tudja az ember ezekkel a gyerekekkel!

BOÉR: Parancsol!?

TELKESYNÉ: Mondom, hogy sohase tudja az ember, ezekkel a gyerekekkel mikor van baj.

BOÉR: Igaz!

Szünet.

TELKESYNÉ: Gondolom, Janika, egyszer egy torokfájást leszámítva, nem is volt beteg.

BOÉR: Nem, soha semmi baja se volt.

TELKESYNÉ: No, én bízom Tolnay doktorban.

Szünet.

BOÉR: Nagyságos asszonyom mikor jött át?

TELKESYNÉ: Mindjárt reggeli után. Aranka küldött értem. Akkor én „telefonáltam magának”, hogy hozza a doktort, és megtelefonáltam Jenőnek is, hogy beteg a gyerek.

BOÉR: Igen. *Szórakozottan maga elé néz.* Most emlékszem, mintha este láttam volna a gyerek szemein, hogy lázas. Egy pillanatra, emlékszem, ránéztem, és úgy keresztülment rajtam, no, ennek valami baja lesz... és csendesebb is volt a vacsoránál, hiszen tudja a nagyságos asszony, mennyit szokott beszélni.

TELKESYNÉ: Igazán borzasztó, hogy ennek az Arankának hogy kijut a betegápolásból. Hát Istenem, minden anyának kötelessége, és szívesen áldozza oda az idejét és a szépségét is, de mégis, a múlt évben a Jenőke difteritizse meg a Palika sarlachja, azelőtti évben megint a Palika kanyarója. Ez kicsit sok volt.

Szünet.

TELKESYNÉ: Aranka nagyon meg van ijedve.

BOÉR: Inkább elég nyugodt.

TELKESYNÉ: Maga nem ismeri őt e tekintetben. Borzasztó izgatott. Csak erőlködik, hogy nyugodtnak látszassék, és sikerül is, de én észreveszem. Rendkívüli lelkiereje van.

BOÉR: Igen, páratlan lelkiereje van benne.

Szünet.

Három rövid csengetés, ajtócsapás.

TELKESYNÉ: Ugyan kijöhetett?

BOÉR: Ez Jenő lesz! *Feláll.* Ő szokott így csengetni.

TELKESYNÉ: Jenő?

PERTICS *megjelenik az ajtóban:* Kisztihand, mama! *Kezet csókol cuppantva, azután megcsókolja jobbról és balról.* Szervusz! *A férfiak kezet fognak.*

PERTICS: Hát mi történt?

TELKESYNÉ: A doktor benn van a gyereknél Arankával, még nem tudunk semmit.

PERTICS: Szent Isten! *Összezsapja a kezeit. A felkiáltás és a gesztus fontoskodó. Olyan, mintha előre elhatározta volna, hogy ezt mondja, mert el volt készülve rá, hogy valami súlyos diagnózist mondanak.*

TELKESYNÉ: Lehet, hogy csak egy kis influenza. Ne légy annyira megijedve!

PERTICS: Hiszen ismer a mama, mennyire féltem a gyermekeimet... *Ide-oda járkal.* Egyórai szabadságot kértem, hogy körülnézzek itthon... Te elhoztad a doktort, ugye?

BOÉR: Igen!

PERTICS: Nagy szerencse, hogy a hivatalod olyan közel van az orvos lakásához, másképp talán nem is találtad volna otthon.

TELKESYNÉ: A doktor, úgy látszik, azt gondolja, hogy Aranka nem jól mérte a lázat, vagy hogy rossz a hőmérő, mert újból megméri.

PERTICS: Aranka mérte?

TELKESYNÉ: Igen.

PERTICS: Mennyi volt?

TELKESYNÉ: Harminckilenc és hattized.

PERTICS: Akkor annyi is az! Szent Isten! *Most már hangosan.* Harminckilenc és hattized, és az a gyerek tegnap este még teljesen egészséges volt! *Kissé exponáltan érzi magát a jó apa szerepében, és természetesen túloz, mint ilyenkor az emberek szoktak. Le-fel sétál, majd hirtelen megáll.* Ha Aranka mérte, akkor annyi is volt. És tegnap ennek a gyereknek semmi baja nem volt. Erre pozitíve emlékszem. Pozitíve emlékszem. Te is emlékszel, ugye? *Boér felé fordul.*

BOÉR: Én egy pillanatra mintha lázasnak láttam volna a szemeit, de ez csak most utólag jutott eszembe.

Szünet.

PERTICS: No, hát én bemegyek. *Kimegy a bal hátsó ajtón. Az orvos és az asszony az elülső ajtón jönnek ki.*

BOÉR *a férj után kiált:* Jenő! Jenő!

PERTICSNÉ: Jenő is megérkezett?

TELKESYNÉ: Igen!

BOÉR *visszatér a férjjel:* A másik szobába fektették?...

PERTICS: Legyen szíves, mama, menjen be addig a gyerekhez!

TELKESYNÉ *némán kimegy.*

PERTICS: Alázatos szolgálja, doktor úr! *Kezet fog.* Hát, kérem, hogyan áll a dolog?

Kis szünet.

TOLNAY: Hát én, kérem, elő fogom adni a véleményemet. Tessenek talán helyet foglalni. *Csend, elhelyezkednek.* A vizsgálat nyomán, amelyet az imént megejtettem, arra a következtetésre jutottam, hogy a kisfiúnak csontvelőgyulladás van. A baj infekciózus természetű, igen heves, úgyhogy itt sürgősen tenni kell.

PERTICS: Jézus, Istenem!

TOLNAY: Elsősorban és kizárólag az operatív beavatkozás jön itt szóba. Ennek módzatait azonban egy konzílium van hivatva megbeszélni, amelynek összehívását sürgősen, még ebben az órában szükségesnek tartom.

PERTICS: Csak siessen, doktor úr, az istenért, tessék, itt a telefon. Tanárt hívjon rögtön. *Mindannyian felkelnek, mozgolódnak.*

TOLNAY: Pataky és Schwarcz professzorokat fogom hívni. *Megnézi az óráját.* Talán még otthon vannak. Addig, nagyságos asszonyom, tessék hideg borogatásokat rakni a fájós lábra, tízpercenként váltogatva, és tessék leküldeni jégért.

PERTICSNÉ: Igen. *Kimegy a konyha felé.*

TOLNAY *telefonál, a többiek izgatottan figyelik:* Halló! *Vár, leteszi a kagylót, újra felveszi, újra leteszi, végre türelmét veszti és kopog.* Halló, kérem 72-22-t! Igen, 22-t! Halló! Kérem Schwarcz tanár urat. Te magad vagy? Szervusz. Egy sürgős konzíliumra akarlak felkérni. Igen, rögtön kellene. Osteomyelitis acutissima. Harminckilenc és hattized temperatura. Most

diagnosztizáltam. Tehát rögtön jössz. Hozd magaddal Patakyt, vagy értesítsd előbb telefonon, ha nincs otthon, akkor Horváthot. *Az asszony keresztülmegy a szobán, utána a szakácsnő mosdótálat visz tele vízzel.* Tehát rögtön indulsz, Pertics Jenő úr fia, József utca 17., II. emelet. Hányas szám, kérem?...

PERTICS: Nyolc.

TOLNAY: II. emelet 8... 17. Igen. *Leteszi a kagylót.*

PERTICS: Hol fogják operálni, kérem, doktor úr?

TOLNAY: Pataki professzor a Major-szanatóriumban operál legszívesebben. Horváth - szintén. Ha a konzílium csatlakozik a véleményemhez, és a sürgős operációt kívánja, akkor egy óra múlva beszállítjuk, és az operációt rögtön megcsináljuk.

PERTICS: Engedje meg, doktor úr, a kérdést, hiszen legjobb ezt mindjárt tisztázni, mennyibe fog kerülni az operáció és a szanatórium előreláthatólag?

TOLNAY: Hát, kérem, ezt így egyszerre nagyon bajos megmondani. Úgy körülbelül hét-nyolcszáz korona körül lehet az egész. Egészen ezerig.

PERTICS: Igen.

SZOBALÁNY *egy fazékban jeget hoz:* Itt a jég, nagyságos úr!

PERTICS: Adja csak ide. *Átveszi a fazekat, és a betegszobába viszi.*

BOÉR *aki eddig mozdulatlanul állt, a bal oldali ajtó fejfájának támaszkodik:* Mit csinálnak vele, doktor úr, mi lesz az operáció, legyen szíves ezt elmondani.

TOLNAY: Hát, kérem, felvágjuk a beteg lábát, felvessük a beteg csontot, ahol a fertőző anyag lerakódott, és kitisztítjuk, kikaparjuk, mert ez okozza a mérgezést.

PERTICS *visszajön:* Szegény kisfiának rettenetes fájdalmai vannak. *Sírva fakad, leül, zsebkendőt vesz elő.*

TOLNAY: Legyen erős, kérem, Pertics úr! A kisfiúnak az állapota ugyan rendkívül súlyos, de még az operációval minden valószínűség szerint sikerülni fog őt megmenteni. És meg kell még önt forma szerint kérdeznem, ami ugyan felesleges, hogy beleegyeznek-e az operációba?

Rövid szünet.

PERTICS: Természetesen.

BOÉR *hirtelen előlép:* Tudniillik, ugyebár, ha a konzílium az operáció mellett dönt?

TOLNAY: Nem lehet szó másról itt, kérem, nem lehet szó.

BOÉR: És mondja, doktor úr, a lábát az operáció után is használhatni fogja? Nem lesz szükség mankóra vagy effélére?

TOLNAY: Nem, nem, ha felgyógyul, akkor minden valószínűség szerint teljesen egészséges ember lesz.

PERTICSNÉ *megjelenik az ajtóban:* Kérem, doktor úr, a gyerek vizet kért inni, adhatok neki?

TOLNAY: Igen, tessék neki adni. Hanem nézzük meg a beteget. *Perticsné a konyhába megy. Az orvos és Pertics a jobb oldali elülső ajtón ki a betegszobába. A színpadon pár pillanatig egyedül marad Boér, csakhamar azonban visszajön az asszony egy pohár vízzel.*

BOÉR *fojtottan:* Aranka! *A jobb elülső ajtóban, mint valami őr vagy kém, megjelenik Telkesyné.*

PERTICSNÉ: Mit akar?

BOÉR: Borzasztó ez!

PERTICSNÉ: Borzasztó! *Ránéz. Átadja az anyjának a vizet, aki eltűnik vele.*

BOÉR: Soha életemben nem hittem, hogy ilyen rettenetes helyzetbe kerülök. *Kezet csókol az asszonynak, megcsuklik a hangja.*

PERTICSNÉ: Uralkodjék magán, még nincsen elveszve semmi!

BOÉR: Az a gyerek meg fog halni.

PERTICSNÉ *rémülten*: Ne beszéljen ilyeneket.

BOÉR: Az én gyerekem!...

PERTICSNÉ: Az istenért, fogja be a száját.

BOÉR: Most látom be, amit eddig soha, hogy ezt a gyereket el kellett volna innen vinni. Nem lett volna szabad nekem itt hagyni egy idegen ember házában. El kellett volna innen vinni.

PERTICSNÉ: Menjen a szobájába, zárkózzék be, és sírja ki magát, ha már ilyen gyenge ember. *Mereven egy helyben áll.* Ne csináljon itt komédiákat, legyen férfi.

BOÉR: Alig várom már, hogy a gyereket a szanatóriumba vigyék.

PERTICSNÉ: Mit akar maga csinálni?

BOÉR: Nem tudom, de így nem maradhat tovább.

PERTICSNÉ: De hát, Kálmán, legyen esze! Nyugodjék meg, barátom. *Hevesen megszorítja a kezét.* A gyerek meg fog menekülni, néhány nap múlva túl lesz minden veszélyen. *Csengetés.* Itt vannak a tanárok. Szóljon Jenőnek. *Kinyitja az előszobába nyíló ajtót. A tanárok már vetkőznek, a szobalány lesegíti a bundáikat.*

BOÉR *kimegy az orvosok elé. Meggyújtja a sötét előszoba gázlámpáját. Az egyik tanár zsebkendőt vesz elő, hangosan kifújja az orrát:* Alázatos szolgálója.

PERTICSNÉ *kezet fog az orvosokkal.*

BOÉR *bemutatkozik*: Boér Kálmán vagyok. *Pár pillanatig az orvosok még kint maradnak az előszobában, mintegy információkat szerezni.*

PERTICSNÉ: Tessék, erre! *A két tanár előremegy a szobában.*

SEBÉSZTANÁR *már magyaráz*: Bizony, kérem, ilyen esetekben sürgős operáció az egyetlen gyógyszer. Mindenekelőtt azonban látnunk kell a beteget.

PERTICSNÉ *előremegy*: Erre tessék! *Kinyitja a jobb elülső ajtót, a tanárok belépnek.*

A szobalány és szakácsnő besettenkednek az ebédlőbe, de Boér rájuk szól.

BOÉR: Csukják be az ajtót, kérem!

A két cseléd kimegy. Néhány másodperc múlva.

PERTICS *kitámolyog a betegszobából*: Nem tudom nézni ennek a szegény kisgyerekek a szenvedéseit. *Leül és zokog.* Én már nem bízom semmit sem. Én láttam, a szegény első kislányom éppen ilyen volt a halála előtt. Te akkor még nem laktál nálunk. Agybaja volt, négy nap alatt pusztult el. *Zokog.* Ilyen nehéz pillanatokban igazán jólesik az igazi barát. *Megöleli. Boér idegesen elhúzódik, de Pertics nem veszi észre.* Tudom, Kálmánkám, hogy te is úgy szeretted a Janikát, mintha csak a saját gyereked lett volna - *a kezeit szorongatja* -, és éppen ezért kérdezek meg, mert nézd, most, ha ma délelőtt szanatóriumba szállítjuk, akkor utána kell nézni, hogy honnan szedem azt a hét-nyolcszáz koronát. Ennyit mondott Tolnay. Nekem készpénzem nincsen, talán mindössze kétszáz korona, az is kell még erre a hónapra. Fel kell

venni a bankból. Ha volnál szíves csinálni nekem egy ezerkoronás váltót. Ugye, megteheted, Kálmánkám?

BOÉR: Hogy lehet erről beszélni is, ez természetes.

PERTICS: Rád ismerek, rád ismerek. Igazi úr vagy és jó barát. Nem hagysz el bennünket a bajban és veszedelemben.

A SEBÉSZ *hangja hallatszik, mert az ajtó is nyílik*: Teljes világosságra van itt, kérem, szükség a vizsgálathoz.

TELKESYNÉ *az ajtóból*: Jöjjön, Kálmán, gyűjtsa fel a lámpákat.

BOÉR *bemegy*.

TOLNAY *a következő pillanatban már kijön*: Kedves Pertics úr, legjobb volna, ha kegyed személyesen hozná el ezt a receptet most mindjárt.

PERTICS: Igen, igen. *Átveszi*.

TOLNAY: Messze van itt a patika?

PERTICS: Második ház!

TOLNAY: Menjen, kérem, menjen. Rá van írva különben is, hogy sietve meg kell csinálni a patikárusnak.

PERTICS: Igen, igen. *Kicsit boldog, hogy tehet valamit*. Megmentik, ugye, doktor úr? *Szalad*.

TOLNAY: Tessék sietni! *Visszamegy, de előbb kiereszti a színre a hölgyeket*.

TELKESYNÉ *zsebkendőjét vesz elő, törülgeti a szeméit*: Szegény Arankám! *Megöleli Perticsnéét*. Reád hirtelen jön ez a nehéz csapás.

PERTICSNÉ *kibontakozik*: Ugyan, mama, miért izgat fel? *Nagyon hangos*. Meg fogják operálni, és egészséges lesz. *Hirtelen leül az asztal mellé, és görcsösen sírni kezd. Nem takarja el az arcát, csaknem egyenesen ül; egész felsőteste rángatózik*. Akkor siratott volna a mama, amikor férjhez adott.

TELKESYNÉ: Ne vádolj engem, fiam, az Isten akarta így. *Megsimogatja a fejét*.

PERTICSNÉ: Ha ez a kisgyerek meghal, öregasszony leszek néhány nap alatt. *Dadogja a szavakat sírás közben, és rángatózik*.

BOÉR *visszajön, amint megpillantja a vonagló asszonyt, rögtön határozottan rászól*: Magának le kell feküdni! *Erélyes, de mégis rekedt a hangja*.

TELKESYNÉ: Feküdj le, Arankám!

BOÉR: Jöjjön! *Gyengéden támogatni akarja*.

PERTICSNÉ *feláll, nagyon hangosan*: Hagyjon! *A jobb hátsó ajtón sietve kimegy, azután kívülről kiált*. Mama! Jöjjön, mama!

TELKESYNÉ *utána megy*.

SEBÉSZTANÁR *hangja hallatszik*: Igen, igen! *Két tanár belép*. Talán lenne szíves, kérem, a beteg mellé bemenni!

BOÉR *némán bemegy*.

Szünet.

SCHWARCZ *felhúzza a szemöldökeit*: Casus valde malum!

SEBÉSZTANÁR: Az operatív beavatkozás mindenesetre nagyon is kétséges, mondjuk, tíz percent valószínűség, de nézetem szerint meg kell kísérelni.

SCHWARCZ: Non putarem. *Ugyanaz a póz. Non est auxilium. A beteg az asztalon hal meg. A szívgyengeség nagyon is kifejezett... Casus gravis!*

TOLNAY *belép*: Nincs pulzus! Azt hiszem, itt az exitus csak pár perc kérdése.

SEBÉSZTANÁR: Eszerint, kérem, az operatív beavatkozásról le kell tenni. Egy esetre emlékszem a praxisomból - *igen ruganyos, értelmes* -, egy hasonló fudroyáns osteomyelitishez hívtak ilyen gyors konzíliumra. A beteget, egy húszéves fiút, gyorsan beszállítottunk, és megoperáltam. A láz úgyszólván momentán leszállt, a beteg meggyógyult. Abban az esetben azonban a szív teljesen érintetlen volt. Hát eszerint a kolléga úr itt marad, és közli a konzílium szomorú eredményét a házbeliekkel. Talán még próbál kámforinjekciót. Igen? Ut aliquid! *Kifelé indulnak.*

BOÉR *hirtelen előlép*: Nincsen segítség, tanár urak?...

SEBÉSZTANÁR: Sajnos, itt emberi erő semmit sem tehet.

BOÉR: Talán mégis be lehetne szállítani a szanatóriumba.

SEBÉSZTANÁR: A szíve nem bírja ki az altatást. Önnek, ugyebár, a család rokona...

BOÉR *bólint*.

SEBÉSZTANÁR: Önnek nyíltan megmondom, én a legkétségbeesettebb eseteket is megoperálok, de kérem, csak a sikernek legalább egy ezredrésznyi valószínűségével. Itt azonban valószínűségről többé szó sem lehet. A betegnek nincs pulzusa. Ez, kérem, a szomorú valóság.

BOÉR: Igen, igen. *Rövid szünet. Kiveszi a tárcáját. Engedjék meg, kérem, hogy a honoráriumot rögtön átadjam. Nagyon nehezeére esik a beszéd. Húszkoronást ad a sebésznek.*

SEBÉSZTANÁR: Bocsánat, én konzíliumért negyven koronát szoktam kapni.

BOÉR: Pardon! Bocsásson meg. Az ember gyakorlatlan az ilyesmiben. *Még egy bankjegyet ad. Parancsoljon! A házi orvos a jobb elülső ajtón észrevétlenül kimegy. Schwarcz tanárnak mindjárt két bankjegyet ad. Tessék! Az orvosok zsebre gyűrik a pénzt. Boér kikíséri őket, a szobalány segítségével feladja rájuk a kabátot, közben a jobb hátsó ajtóban megjelenik Telkesyné, vörösre sírt szemekkel, de az orvosok nem veszik észre. Telkesyné visszafordul, mintha a belső szobába, a lányához beszélne. Int a kezével, hogy maradjon.*

Szünet.

BOÉR *visszajön*: Menjen be a gyerekekhez. *Telkesyné mellett beszél az ajtón. Mindjárt meg fog halni, jöjjön csak be. Telkesyné keresztet vet, eddig nem jutott eszébe.*

PERTICSNE *kibotorkál, és Boérral kézen fogva bemennek a betegszobába. Közbe kijő az orvos.*

TOLNAY: Nincs még itt a Pertics úr? *Perticsné és Boér nem hallgatnak rá, bemennek.*

TELKESYNÉ: Nincs, még nem jött meg! *Siránkozik. Ugye, még segíthet az orvosság?*

TOLNAY: Nem valószínű, nagyságos asszonyom, nem valószínű, de kötelességünk az utolsót is megpróbálni, és a beteg életét, ha csak pár perccel is, meghosszabbítani. *Kis fecskendőt szed elő a zsebéből, kiveszi a skatulyájából, és próbálgatja.*

PERTICS *künn idegesen csenget. Az ajtót a szobalány sietve nyitja. A férfi lélekszakadva rohan be: Tessék! Az asztalra teszi az üveget. Azután visszamegy az előszobába levetkőzni. Az orvos kibontja az üvegcsét, megtölti a fecskendő, és a betegszobába megy. Pertics visszajön. Meglátta az előszoba fogasáról, hogy a tanárok elmentek. Elmentek a professzorok?*

TELKESYNNÉ: El. Azt mondták, hogy nincs segítség. *Zokog.*

PERTICS *nekilát a sírásnak: Ki gondolta még... volna... kedves... mama, mikor... ma... reggel... elmentem hazulról, hogy délre - megöleli az anyósát - ilyen borzasztó csapás fog érni... Az orvosokat... majd ki... kell... fizetni... majd... felírjuk a címüket... és... elküldjük a pénzt. Majd Tolnay megmondja, mennyit.*

TELKESYNNÉ: Kálmán már kifizette őket.

PERTICS: Milyen igazi, derék jó barát ez a Kálmán. *Tovább sír.*

TOLNAY *megjelenik az ajtóban. Perticsné sikoltása hallatszik.*

PERTICS: Meghalt?

TOLNAY *bólint.*

TELKESYNNÉ *sikolt, és teljes erővel sírni kezd. Pertics is erősen zokog. Az orvos összerakja a fecskendősskatulyát, zsebre vágja és kimegy. Igyekszik meghatottnak lenni, és lábujjhegyen jár, amire persze semmi szükség, mert a jelenlevők meglehetősen zajt csapnak.*

PERTICS: Hol van szegény Arankám?

TELKESYNNÉ: Benn van!

PERTICS: Majd megkérem Kálmánt, hogy telefonáljon, kérjen nekem kétnapi szabadságot a főnökömtől.

TELKESYNNÉ: A gyerekek is nemsokára jönnek az iskolából.

PERTICS: Nem is sejtik még szegények, hogy a kisöccsüket elvesztették. Majd, mama, lesz olyan szíves nekik megmondani.

TELKESYNNÉ: Igen, Jenőkém, igen!

A jobb elülső ajtóban megjelenik először Perticsné, azután Boér. Az asszony nem sír, mintegy dermedt a fájdalomtól és a félelemtől.

PERTICS *hozzámegegy: Drága Arankám! Édes feleségem, elvesztettük... Át akarja ölelni, de az asszony kibontakozik, és leül az asztal mellé egy székre.*

PERTICS: Kálmánkám, ugye, leszél szíves telefonálni Wiznernek, és nekem kétnapi szabadságot kérni. *Meg akarja ölelni őt is, hogy a keblén egy verset sírjon.*

BOÉR *egy pillanatig némán a levegőbe néz, azután megrázkódik, visszatartja Perticset, aki a halottas szobába akar menni: Eridj ki innen, az istenért - felemeli az öklét -, és ne bögj annyit, mert megőrülök. Ez a halott az én gyerekem!*

Sikoltások. Boér most sírni kezd, Pertics arcát nem látni, mert háttal áll a közönségnek, oldalra görnyed, hátul a cúgos cipőjének a szalagjába fel van akadva a nadrágja. Nyilván a patikába futás közben csúszott fel. Pertics sziluettje egészen az előtérben. Komikus, szomorú figura.

Függöny

Második felvonás

Ugyanaz a szoba. A temetés után való nap, estefelé. Az előszobaajtó nyitva. A lámpa ott is ég, a többi ajtó is nyitva. A szakácsnő a kályhát rakja, kendőben van, nyilván a nagy léghuzat miatt, amely a lakást átjárja.

TEMETKEZÉSI SZOLGA *lemászik a létráról. A létra a jobb elülső ajtófélfához van támasztva, és összehajtogatja a nehéz fekete drapériákat, amit leszedett: No, már csak egy van! Leteszi az összehajtott szövetet egy székre, amely egészen az előtérben áll, s amelyen sorban egymásra rakva egész csomó ilyen fekete, ezüstroytos drapéria áll. A létrát a fenékajtó félfájának támasztja, felmászik, és az utolsó drapériát szedi le.*

SZAKÁCSNŐ: No, maga hamar elkészült.

SZOLGA: Nem először csinálom.

SZAKÁCSNŐ: Jó seft ez a maguké. Elhozzák ezeket a fekete rongyokat, kiakasszák, leakasszák, és szedik be a kétszáz forintokat. Hanem nem szeretnék ilyen pénzből élni.

SZOLGA: Pedig jól meg lehet élni. A főnökömnek van egy-kettő-kilenc emeletes háza.

SZAKÁCSNŐ: Ne meséljen!

SZOLGA: Nem mesélek, ez igaz. No! *Összeolvassa a darabokat. Cvá, drá, fiá, finef, zehsz, aht, nájn, cén, ölf, cvölfl... Kész! No, Isten áldja meg. Szalutál.*

SZAKÁCSNŐ: Jó éjt. Hajja, hé, hagyja csak itt azt a létrát!

SZOLGA: Le akartam vinni a házmesternek.

SZAKÁCSNŐ: Levisszük majd mink.

SZOLGA *vállat von. Az előszobában hagyja a létrát. Nem köszön.*

SZAKÁCSNŐ *kimegy a jobb elülső ajtón. Hallatszik, hogy az ablakot becsukja. Azután visszajön, becsukja az összes ajtókat, és teríteni kezd. A pohárszékfiókjából kiszedi az abroszt, és összehajtva már az asztalra teszi, amikor csengetnek. Kimegy ajtót nyitni.*

EGY IDEGEN CSELÉD *lép be kendővel a vállain. Hajadonfővel, jó cipői, formás bokái vannak.*

SZAKÁCSNŐ: Jó estét, Helén!

AZ IDEGEN: Jó estét. *Leül, körülnéz.*

SZAKÁCSNŐ: Éppen jókor jön. *Terít.*

AZ IDEGEN: No mondja, mondja, drágám. De mindent mondjon el, megígérte... De várjon, előbb kérdezek valamit. Az én nagyságámnak mondtam, hogy maga mondta, hogy a maguk nagyságos uruk nem tudta, hogy a Janika nem az ő gyereke volt. Az én nagyságám azt mondta, hogy ez lehetetlen, ezt kérdezzem még egyszer utána magától.

SZAKÁCSNŐ: Pedig úgy volt. Én se hinném, ha nekem mondaná valaki. A mi nagyságos urunk nem tudta, hogy a gyerek nem volt az övé.

AZ IDEGEN: Hát ezt alig lehet elhinni. Mert nézze. Az a kisfiú annyira hasonlított a maguk nagyságos szobaurához, hogy az én nagyságám sokszor mondta, amikor elmentek a gangon az ablakunk előtt: „No, itt nem nehéz megmondani, hogy melyik gyerek kihöz tartozik.”

SZAKÁCSNŐ: Mink is azt hittük, hogy tudta. Azt hittük, hogy meg vannak alkudva, és a Kálmán nagyságos úr azért fizet olyan sokat. Mit gondol: százötven forint. Az ő ellátása nem kerülhetett többre, mint havonként, sokat mondok, hatvan forintba. De tegnap meglátszott a mi nagyságos urunkon, hogy soha eszébe se jutott, hogy a kisfiú a másiktól lehet. Annyira jajgatott. Mink csak néztük a Lujzával, de azután, tudja, mikor az orvos már megmondta, hogy meghalt a Janika, erre megszólalt a Kálmán nagyságos úr is. Azt mondta neki: „Ne bőgj már annyit, az Isten áldjon meg, hiszen ez az én gyerekem!”

AZ IDEGEN: Hogy mondta?

SZAKÁCSNŐ: Ne bőgj már annyit, hiszen ez az én gyerekem.

AZ IDEGEN: Ne bőgj már annyit, hiszen ez az én gyerekem. No, jót fog nevetni a nagyságám, ha ezt elmondom neki. És mondja, maga már itt volt, amikor a másik úr ide jött lakni?

SZAKÁCSNŐ: Én másfél évvel később jöttem, de aki itt előttem szakácsnő volt, azt mondta, hogy addig nem volt semmi. *Kézmozdulat.* Pedig ő lesett rájuk.

AZ IDEGEN: Hát aztán?

SZAKÁCSNŐ: Én is lestem rájuk!

AZ IDEGEN: Mondja el, mondja csak, drágám, mondja!

SZAKÁCSNŐ: Várjon, kimék, megnézem, nem jönnek-e. *Kimegy, kinéz az előszoba ajtaján, azután visszajön. Ezalatt a másik cseléd jól körülnéz a szobában. Okos, élénk lánynak látszik. A szakácsnő visszajön és folytatja.* Tudja, az embernek eleinte nem tetszett az asszony. Legalábbis tíz évvel idősebb. *Kézmozdulat.* De azután egyszerre csak kezdett hazajárni délutánonként. *Kacsint.* Az asszony férjének délután is hivatala van, de Kálmán nagyságos kettőkor hazajön a minisztériumból, és a délutánja szabad. Többet nincs semmi dolga. *Terít.* Eleinte délutánonként valami kaszinóba ment, de egyszerre csak kezdett itthon maradni. *Kacsint.* Eljátszott a gyerekekkel, felolvasott a nagyságának, együtt mentek sétálni. Elmentek moziba, bevásárolni. Akkor már gondoltam én magamban: ebből lesz valami. És lett is. A Janika lett. De soha nem sikerült rajtaérni őket. Nagyon vigyáztak, talán elmentek hazulról, valahová fürdőbe vagy szállodába, nem tudom. De azt már le nem tagadhatta senki, hogy Janika apja fia, a másik kettő csúnya, pisze, két fekete kisgyerek, ez meg szőke volt, kék szeme volt. Borzasztóan szerették a kicsit, és nagy kivételt tettek vele. A másik két gyereket például gyakran megverte, pofon ütötte az asszony, ezt sohasem. Egy ujjal soha nem bántották. Micsoda karácsonyi ajándékokat kapott. Arról magának nincs fogalma. A karácsonyfát mindig Kálmán nagyságos úr rendezte, és nem sajnálta a pénzt. Most karácsonykor ezt a gyűrűt kaptam. Nézze meg, legalább nyolc-tíz forint volt.

AZ IDEGEN: Mutassa. *Nézi.* Nagyon csinos gyűrű!

SZAKÁCSNŐ: Szép fizetése van, nem kártyázik, nem iszik, egy gálánt ember. Én azért sokszor bosszankodtam magamban, hogy szép fiatalember létire hogy tud megmaradni e mellett az asszony mellett. Hogy nem unta meg!... Nem csúnya asszony, de jóval idősebb, és nem nagyon tiszta asszony.

AZ IDEGEN: Maga nem próbált kikezdeni az úrral?

SZAKÁCSNŐ: Nem. De nem is lehetne, rendkívül büszke ember, rá nem néz az emberre. Egy szobalány volt itt. Az próbált mindent. Egyszer késő este ingben vizet vitt be hozzá. Úgy tett az úr, mintha észre se venné. Pedig szép lány volt, nagyon gusztusos lány volt. Ezt a

szobalányt az asszony két hét múlva elküldte, kifizette és elküldte. Biztos, hogy Kálmán nagyságos úr megmondta az asszonynak az ingben való bemenést.

AZ IDEGEN: No de ilyet?!

SZAKÁCSNŐ: Nem kell neki más, csak ez az asszony.

AZ IDEGEN: No, az igaz, hogy ez furcsa, a legszebb orfeumi dámákkal és színésznőkkel mulathatna, ha egyszer pénze van, és a legszebb fiatalságában megelégszik ezzel az asszonnyal. A mi nagyságánk mindig mondja: „Micsoda utálatos asszony!”

SZAKÁCSNŐ: Azt nem lehet mondani, jó asszony, velünk nagyon jól bánik.

AZ IDEGEN: Nyilván fél maguktól. *Szünet. Kimennek az előszobába, az idegen körülnéz. Maguk máma nem főznek itthon?*

SZAKÁCSNŐ: Nem. Hozatunk vendéglőből. A gyerekek pedig az öreg nagyságánál vacsoráznak. Ott is alszanak, mert a gyerekszobában, ahol a ravatal volt, egész éjjel nyitva kell állani az ablakoknak.

Szünet.

AZ IDEGEN: No, hát pá magának. *Divatosan kezet nyújt.*

SZAKÁCSNŐ: Jóccakát. *Kikíséri, nyitva hagyja az ajtót, látni a lépcsőház karfáját. Integet. Kiált is valamit, de nem érteni. Néhány pillanat múlva a szobalány megjelenik ételhordóval az ajtóban. Be van bugyolálva nagykendőbe.*

SZOBALÁNY: Iszonyúan fúj a szél, csukja be az ajtót. Itt vannak már.

SZAKÁCSNŐ: Itt vannak?

SZOBALÁNY: Éppen most állt meg két kocsi.

SZAKÁCSNŐ: Hogy gyüttek?

SZOBALÁNY: Az egyikbe az ember meg az asszony, a másikba a Kálmán úr meg a két fiú. Iszonyúan esik az eső. *Leveti a kendőt. Szakácsnő az ételhordóban vizsgálódik. És meg fogja látni - a szobalány a frizuráját igazgatja és a melles kötevényét -, hogy micsoda skandalum lesz itten mama. Dörzsöli a kezeit.*

SZAKÁCSNŐ: Ha eddig nem volt semmi, ezután se lesz semmi.

SZOBALÁNY: Várjon csak, majd meg fogja látni! *Csengetés. A szobalány eltakarodik, a szakácsnő ajtót nyit.*

SZAKÁCSNŐ: Kezüket csókolom. *Az ajtóban megjelenik Perticsné, utána a férje jó, majd Boér. Az asszony lefátyolozva, nagyon sápadt. Amint átmegy a szobán, hátrahajtja a fátyolt. Az arca megviseltnek, vénnek, kisírtnak látszik, a frizurája nagy és kifogástalan. A férfiak az előszobában hagyják a felöltőiket. Perticsné a jobb elülső ajtón kimegy. Boér balra szobájába vonul.*

PERTICS leül az asztal mellé, végiglapozza az újságot, azután felkel, körüljárja a szobát, kifújja az orrát, a pohárszékhez megy, és két pohárka konyakot iszik egymás után, de nem siet, azután kimegy a jobb hátsó ajtón. *Kis szünet.*

PERTICSNÉ az elülső ajtón bejő. *A fekete ruha kitűnően áll rajta. Kiemeli termetének szépségét. Végigsimítja az arcát két kezével, mintegy nyújtózkodásszerűen. Csenget.*

SZOBALÁNY megjelenik a fenékajtóban: *Tetszik parancsolni?*

PERTICSNÉ: Hozza a vacsorát.

SZOBALÁNY: Igenis. *El.*

PERTICSNÉ *a kályhához megy és rak rá, azután visszaindul a szobájába.*

PERTICS *bejö bátortalanul:* Aranka!

PERTICSNÉ *ijedten, halkán:* Tessék!

PERTICS: Kérlek, ülj ide, szeretnék veled egyet-mást megbeszélni.

PERTICSNÉ *leül.*

Szünet.

PERTICS: Azt hiszem, ma este tisztáznunk kell ezt a dolgot. Igen?

Szünet.

PERTICSNÉ: Igen.

PERTICS: Jól ismeresz engem... *Az ajtó kinyílik, a szakácsnő tálcán behozza a vacsorát.*

PERTICSNÉ: Jól van, kimehet. Ha valami kell, majd csengetek.

SZAKÁCSNŐ: Igenis. *El.*

PERTICS: Csak azt akarom mondani, hogy el fogunk válni. *Le-fel sétál.*

Szünet.

PERTICSNÉ: El akarsz válni?

PERTICS: *ordítva:* El! *Az asztalra csap.*

PERTICSNÉ: Ne csinálj skandalumot, kérlek, Jenő. Ne kiabálj, az istenre kérlek.

PERTICS: Ne kiabáljak? Amikor megsaltak, kijátszottak. Tönkretették a becsületem, akkor ne kiabáljak? Hát mit csináljak? Nevessek? *Ordít, üti az asztalt.* Hát mi a fenét csináljak?

Szünet.

PERTICSNÉ: De hát hogy gondolsz válásra? A gyerekekkel mi lenne? Hogy gondolhatsz válásra?

PERTICS: Hiszen igaz. *Csendes hangon.* Tudom, a válást én és ők sínylenék meg legjobban, de temiattad. *Kiabál.* Temiattad! *Kis szünet. Újra csendes hangon.* Ők hozzád pártolnának, veled tartanának, mert mindig jó anyjuk voltál, nem lehet tagadni, én pedig elveszteném őket is. *Siránkozva.* Ötvenéves korban! *Csuklik.* Mivel érdemlem én meg, hogy ilyen piszkos - *sír* - helyzetbe kerültem. Igen, piszkos helyzetbe, nem lehet mást mondani.

Szünet.

Mivel érdemelt meg? Dolgoztam érted és a gyerekekért, szerettelek téged, te tudod, hogy igazán szerettelek, és boldog voltam, és most egyszerre meghal az a gyerek, és egyik legjobb barátom szemembe mondja, hogy a gyerek az övé, hogy évek óta viszonya van a feleségemmel, amiről nem is álmodtam.

PERTICSNÉ: Nem is álmodtál? Úgy?

PERTICS: Nem!

PERTICSNÉ: És nem te híttad ide lakni Kálmánt? *Olyan hangon, mint aki ezt az érvet kitűnőnek tartja.*

PERTICS: Én hittam, de abból az következik, hogy megcsalj vele?

PERTICSNÉ: Nem, de tudhattad volna, gondolnod kellett volna erre. Megmondom őszintén. Ahol a férj és feleség között ekkora korkülönbség van, ott nem szabad engedni a nőt veszélyeknek kitenni.

PERTICS: Várjunk csak. Emlékezz, kérlek, vissza, mikor nyolc év előtt ki akartuk venni ezt a lakást, azt mondtam neked, ez a lakás kilencszáz forint, ez nekünk drága, ha idejövünk, muszáj lesz az egyik szobát kiadni teljes ellátással. Te azt mondtad: Nem bánom, de én itt akarok lakni. Én arra azt mondtam: Ha te akarsz, fiam, én is beleegyezek. Igaz-e ez?

PERTICSNÉ: Nem igaz!

PERTICS: Mi, mi, mi, nem igaz?

PERTICSNÉ: Te mondtad, hogy Kálmán szeretne hozzánk jönni lakni, és akkor a szobák elrendezése egészen megfelel, és te akartad, hogy ide jöjjön.

PERTICS: No jó, mondjuk, hogy én akartam, bár én nem emlékszem reá, de érts meg, az istenért, hogy nem akarok én itt veszekedni veled, én csak azt akarom, hogy megtudjam az igazságot. Ha nem válunk el, ha nem akarsz elválni, végre nem tehetlek ki egy botrányos válópernek, gyermekeim anyja vagy, mindenesetre új életet kell kezdenünk. Olcsóbb lakásba kell menni. Kálmánnak fel kell mondani az ellátást. És el kell nekem mondanod mindent őszintén. Én nem akarok gorombáskodni veled, hiszen tegnap vesztetted el egy kisfiadat, de ha már együtt maradunk, akkor tisztázni kell ezt a helyzetet. Mondd meg, hogy mikor kezdődött a viszony köztetek?

PERTICSNÉ: Öt év előtt! *Dacos, nem tudja, miért.*

PERTICS: Mondd meg a napot is!

PERTICSNÉ: *gépiesen*: 1904. november 7-én.

PERTICS: Szóval a harminchetedik születésed napján.

PERTICSNÉ: Igen.

PERTICS: Aznap én ki voltam küldve Kassára, és sürgönyben gratuláltam neked.

PERTICSNÉ: Igen.

Szünet.

PERTICS: És hol?

PERTICSNÉ: Itt a lakásban. És soha azelőtt még meg se csókolt!

PERTICS: Soha azelőtt?...

PERTICSNÉ: Akkor először.

Szünet.

PERTICS: Délután.

PERTICSNÉ: *halkan*: Fél négykor.

PERTICS: A gyerekek iskolában voltak?

PERTICSNÉ: Igen. Iskolában voltak, és a cselédek a mosópincében mángoroltak. De én nem küldtem őket, esküszöm neked, minden összejött.

Szünet.

PERTICS: Biztos vagy te, hogy ezen a napon volt?

PERTICSNÉ: Egészen biztos vagyok.

PERTICS: *felkel, kopog, beszél Boér szobájának ajtaján.* Kérlek, Kálmán!

BOÉR *hangja*: Parancsolsz?

PERTICS: Légy szíves, kérlek, bejönni.

BOÉR *belép.*

PERTICS: Nézd, kérlek szépen... - *köhög* -... ennek a dolognak a tisztázásáról van szó. Aranka most elmondta nekem, hogy mióta van viszony köztetek. Szeretném tudni, hogy az igazságot mondta-e. Emlékszel te is a dátumra?

BOÉR: Igen. De mit akarsz ezzel?

PERTICS: Tisztázni akarom a helyzetet, amelybe belejutottam, bocsáss meg, ez csak természetes. BOÉR: *nem felel.*

PERTICS: Hát mondd meg, kérlek!

PERTICSNÉ: Mondja meg!

BOÉR: 1904. november 7.

A helyzet ez: A nő a középben ül, a két férfi áll.

Szünet.

PERTICSNÉ *észreveszi, hogy most itt az idő, amikor erőt nyerhet, hirtelen egészen más hangon beszél:* No, most már láthatja, hogy igazat mondtam. Majd azután folytatjuk ezt. *Tálat, először urának, azután Boérnak. Vesz magának is. Igen óvatosan, észrevétlenül kell ezt csinálni.*

Szünet.

PERTICS: Hát menjünk enni, a vacsora kihűl. *Keserves hangon mondja ezt, mintha bizonyítani akarná, hogy ő nem éhes. A férfiak is leülnek; a férj jobb oldalra, Boér bal oldalra. Pertics előbb még iszik egy pohárka konyakot. Az evőeszközök csörömpölnek, a vacsora gőzölög. Mind esznek. Mind jó étvágyú emberek. Egy pillanatra úgy tűnik fel, mintha nagy részben ezek a fokozott táplálkozási igények volnának a legfőbb rugói ennek a sajátságos helyzetnek, amelybe ez a három ember került.*

BOÉR: Én arra kérlek csak, hogy legyél meggyőződve Jenő, hogy...

PERTICS: Miről legyen meggyőződve? *Ránéz.*

BOÉR: Nem, semmi!

PERTICS: Mit akartál mondani?

BOÉR: Semmi fontos.

PERTICS: Megkövetelem téled, és azt hiszem, joggal, hogy most teljes őszinte légy velem szemben.

BOÉR: Majd később.

PERTICS: *bort tölt és iszik:* Nekem ki kell kerülnöm ebből a helyzetből. Ezt kívánja a becsületem, ezt kívánja gyermekeim jövője. Elsősorban is - *megettörli a száját* - vissza fogunk neked adni mindent, amit téled kaptunk. Összeírtam. *Kivesz a zsebéből egy ívet.* Az ezüst

cukortartót, azt a két képet - *a falon lógó két nagy olajnyomatra mutat* -, amiket részletfizetésre vettél. Visszaadjuk a kanapépárnát, a nagy levélszekrényt, a tíz-tíz forintot, amit betettél a gyerekek születésnapján a takarékbába. Mára kivettem a pénzt, íme, átadom. *Tárcát vesz elő.* Húsz, negyven, hatvan korona. *Kiteszi a bankókat az asztal közepére.* Vissza fogjuk adni - *tovább olvas* - a lábszőnyeget, az ezüst diótörőt és a pálinkakészletet is. *Iszik.* Visszaadjuk, amit a gyerekeknek vettél, a könyveket és a Janika játékait is. Ezeket összeszedtem, és össze is raktam. *Kimegy a jobb hátsó ajtón, és csakhamar óriási papírskatulyával tér vissza.* Itt van mind. Nem akarom, hogy a gyerekek játsszanak vele. Itt van. *Egy székre teszi a skatulyát.* A kis gőzhajó - *kiteszi az asztalra* -, az automobil, a kis csacsi. Hogy eljártszott ezekkel szegényke még néhány nap előtt. Itt vannak a képeskönyvek, itt vannak az építőszekrények, itt két kő hiányzik, ott vannak valahol a szekrény alatt. Majd a lány holnap megkeresi. Szóval itt van minden. *Leül.* *A kis csacsi, az automobil és a gőzhajó az asztalon maradnak.* Azok is, miket eltört. Vissza fogom neked adni a bundát is, amit tavaly télen neked vettél névnapomra. Már ma rendeltem új télikabátot. Csak addig hordom ezt, amíg elkészül. Holnap estére készen lesz az új kabát. A szabó expresszmunkának vállalta.

BOÉR: Bocsáss meg, de ezt már nem engedhetem. Végre is úriember vagyok.

PERTICS: Pardon! Én is az vagyok. Legalább azt hiszem, és az is szeretnék maradni. Neked kötelességed, hogy figyelmeztess, ha valami kimaradt volna, és neked is, Aranka, kötelességed ez.

Szünet.

PERTICSNÉ: Semmi sem maradt ki.

PERTICS: Én kimondom, Kálmán, nem lehet kerülgetni soká, neked magadnak is el kell tőlünk menni. Négy év óta ez a nő, akit szerelemből vettem el, nem volt az én feleségem. A tied volt. Végre is jogom van hozzá. *Az asztalra üt, mintegy bátorítja magát, akadozik, az alkohol már nagyon hat.* Jogom van. Nem tudok ugyan vele délután sétálni menni, mert késő estig hivatalban kell görnyednem, hogy legyen mit enni a gyermekeimnek, nem marad felesleges pénzem ajándékokra, hogy kedveskedhessek a feleségemnek valami ékszerrel vagy drága ruhával... és mégis jogom van a feleségemhez, mert szerelemből vettem el. Már nem szeretem ugyan, de neked, Kálmán, mégis el kell menni tőlünk. Sajnálom, hogy kényszerítve vagyok rá, hogy ezt kimondjam, de a becsületem kívánja és a gyermekeim jövője. Majd elsejéig nézz magadnak valami más lakást. Beláthatod, nem maradhat így. *Iszik.*

Szünet.

PERTICS *félénken, mintha a szünet alatt a csendben elpárolgott volna a bátorsága:* Belátod?

BOÉR: Belátom.

PERTICS: Most már meghalt a gyereked, semmi se köt hozzánk. Ezt a vénasszonyt is bizonyosan meguntad már. *Nevet.*

PERTICSNÉ *feláll, komoly; némán kimegy.*

PERTICS: A régi barátságot azért nem felejtjük el, és legyél meggyőződve, hogy mindig örömmel fogok veled találkozni. Nem vagyok az az ember, aki gyűlölni fog. Abban a korban vagyok már, amikor a nő hűtlensége nem tűnik fel olyan szörnyű dolognak. Bántja az embert - *iszik* -, bántja, hogy semmi különös. Azért az én gyerekeimből lehetnek egészen derék gyerekek. És él mind a kettő, hála Istennek, egészségesek, mint a makk, mit törődöm az anyjukkal. Megszülte nekem őket, az enyéme, ezekről biztos vagyok, hogy az enyéme. Az ember

drukkol, tördeli a kezét, hogy meghalt a gyereke, és akkor kiderül, hogy csak a felesége csalta meg - tudja fene, ez sokkal kisebb baj. Legalább én úgy találom. Azt hiszem, te is. Nem?

BOÉR *igent int.*

PERTICS: No hát! De biztos vagyok, hogy a másik kettő tőlem való; ejnye, de igyál te is. *Tölt, koccint, iszik.* Biztos vagyok, hogy akkor még nem csalt meg a feleségem. Az anyjára ugyanazt mondta boldogult jó apám, hogy olyan, mint egy vén... *Sűg valamit.* Nem fért szegény apámnak a gyomrába. *Nevet.* Utóbb beláttam, hogy igaza van. De Arankára nem lehetett panasz. Ha te nem kerülsz hozzánk, nincs alkalom, élete végéig hű feleség marad. De hát szerette a puccot, a jó lakást, megtettem a kedvéért, ide jöttem.

Szünet.

Nem olyan nagy baj az, barátom, neked sokkal rosszabb a helyzeted, mert neked egy gyereked halt meg, és nincs több gyereked. Pardon! *Felkel, nadrágzsebéből pénzt vesz elő, fenékaajtóhoz kiszól.* Hozzon két liter barna sört a kancsóba. Siessen!... Egy kis sört hoztattam, ez a bor sehogy se ízlik. Látom, neked se. *Szivart vesz elő, levágja, rágyújt.* Ne hidd, hogy én örülök azon, hogy az a kisgyerek elpusztult. Magad tudod, hogy mennyire szerettem. Jóformán azt mondhatnám, hogy az a kisgyerek volt az oka, hogy semmit sem vettem észre abból, hogy itt a fejemen hogy nőnek a nagy szarvak. Jól elmulattam, elhemperegtem vele, eszembe se jutott, hogy a feleségemmel törődjek. Tudod, eljön az idő, mikor az ember nem is veszi észre, hogy nő alszik mellette. És más efféle dolgokra sem gondol. Például hogy gondoltam volna én, amikor te nekem vettél tavaly egy bundát, hogy ez cserében van a feleségemért. Ilyen buta az ember!... Igaz, hogy egy más ember az én helyemben gondolkodóba esik. Miért vesz ez az ember nekem egy bundát? Elvégre jó barát ide, jó barát oda, de ez a bunda kétszáz forint is lehetett. Egy kétszáz forintos bunda! Más ember az én helyemben törí a fejét. Érted?... *Szünet, kint ajtócsapkodás.* Aha, itt a sör! *Kimegy az ajtóig.* Adja csak ide! *Beveszi a cselédétől, aki még megtörli az edény talpát.* Ez, lám, egészen más, ez igen! *Poharat vesz le a pohárszékről, tölt.* Tessék! *Boér elé teszi.* Egy másikat is teletölt, kiissza a poharat, és jól megnézi. A fenébe! *Nevet.* Ezt elfelejtettem. Ezt is te vetted! No hát majd ezt is elviszed. Felírom ezt is. Ezeknek a poharaknak széle kerekre csiszolt, kitűnő. Nagyon megszoktam őket. *Nevet.* Ezeket a dolgokat, meg a bundát és egyebet, mondom, mind észre sem vettem. Pedig erre gondolni kellett volna. Igen, de nem értem rá. Éjjel alszik az ember - hála Istennek, jól alszom. Reggel sietek a hivatalba. Délben egykor hazajövök, ebédelek, újságot olvasok. Fél háromkor újra el kell indulni, és nyolcnál hamarabb nem kerülök haza. Akkor hazajön az ember, örül, ha pár szót beszélhet a gyerekeivel, fáradt, éhes, megvacsorázik, elszí egy szivart, olvas még egy kis újságot, lefekszik. Mikor gondolkodják azon, hogy megcsalják-e, vagy mekkora szarvai vannak? Erre nem jut idő. Nem is lehet róla szó, hogy jusson idő. Nem jut. Mert biztos, hogy ha én időt vettem volna magamnak ezen törni a fejemet, rájöttem volna, de így - egyik nap múlt a másik után, és nem jutott eszembe. Ha valaki nekem szól egy szót - *iszik* -, szól egy szót: „Nézd, Jenő, mi van a feleségeddel meg a Kálmán barátoddal”, valószínű, nem biztos, de valószínű, hogy kisütöm az egészet. *Sört tölt, magasra emeli a kancsót, hogy sok hab képződjék. Ülve ágaskodik a széken.* Kisütöm, és rájövök, hogy „ez a Kálmán nem jóban jár!”. De nekem soha senki egy árva szót sem szólt, és nem is szólhatott, az igazat megvallva, nem is szólhatott, mert ahogy ti magatokat viseltétek, abból senki sem következtethetett semmit. Abszolúte semmit. *Kézmozdulat.* Ki van zárva. Nem csináltatok feltűnően, és ez természetes. *Iszik. Krárog, letörli zsebkendőjével a habot a bajszáról. Hátradől a székében, nagyot szí a szivarjából, magyaráz.* Öt év előtt, november hányadikán is?... *Elmereng.* Hányadikán? Mondd, kérlek, november...

BOÉR *köszörüli a torkát, halkán:* Hetedikén.

PERTICS: Akkor, barátom... Akkor már... Nekem úgyszólván nem is kellett az asszony. Nem, nem kellett. Mi a fenének! *Nevet.* Hanem a kisfiad nagyszerű gyerek volt. Igazán sajnálom - *roppant őszinte, kedves hangon* -, hogy nem volt az enyém. Még jobban sajnálom azonban, hogy meghalt... szegény. *Elcsuklik a hangja.* Szegény kis Janika!... *Rázza a fejét, és lehajtja az asztalra.*

Szünet.

PERTICS *kisírta magát, a hangja egészen az előbbi:* Az asszonyt csodálom, hogy nem sír. Nagyon erős fából van faragva. Hiszen igaz - mindentől eltekintve -, jól megvoltunk hármasban, hozzánk szoktál, szerettük egymást, legalább én őszinte barátsággal szerettelek, elbeszélgettünk, elpolitizáltunk, nem lehetett rád panasz. De most már, belátod, el kell menni tőlünk. A cselédek és a házbéliek miatt, erre is kell gondolni végre, és a gyermekek jövője miatt. Nem most... egyszerre... ezt nem kívánhatom, de elsején, esetleg segíték neked lakást keresni. *Iszik, hosszan nézi Boért.* Igazán nem hittem volna, olyan jó emberem voltál mindig, hogy így kell elválnunk, de muszáj, muszáj... *Szünet... Csend.* *A férj, aki már az utolsó szavakat egészen szakadozottan motyogja, lehajtja a fejét a könyökére, majd elalszik. Azután hirtelen feltápáskodik.* Aranka! Aranka! *Feláll, ingadozva.* Hol van az asszony? *Kinéz a jobb elülső ajtón.* Aranka! Gyere ki, kérlek. *Várakozás.* *A nő kijön, de nem szól.* *Pertics tántorogva leül az egyik karosszékre, és hátramutat az asztalra.* Magatokra hagylak benneteket. Elvesztettétek a gyereketeket, a kis Janikát, akit szívemből szerettem, bár semmi közöm se volt hozzá. *Csuklik, sír.* A bánat nagyobb része azonban titeket illet. Magatokra hagylak. Beszélgessetek róla. *Lehajtja a fejét, szuszogva alszik a kis dohányzóasztalon, majd később végigfekszik a kanapén.*

PERTICSNÉ: Kérem, Kálmán - *körülnéz, hogy csakugyan alszik-e a férj* -, előbb Jenő azt az ajánlatot tette nekem, hogy váljak el tőle. Én egyelőre visszautasítottam. Azt mondtam, hogy ne beszéljünk erről, de el vagyok határozva, hogy elválok tőle, és magához megyek.

BOÉR *hallgat.*

PERTICSNÉ *izgatott hangon:* Miért nem felel, nem akarja?

BOÉR: Adjon, kérem, meggondolási időt.

PERTICSNÉ: Minek magának meggondolási idő? Tönkretette a családi boldogságomat, s azután meggondolási időt kér! Engedje meg, ezt nem értem.

BOÉR: Nem érti?

PERTICSNÉ *remeg a hangja:* Azaz értem, persze hogy értem, szóval nem szeret már. Csodálatos hamar kiábrándult belőlem.

Szünet.

BOÉR: Nézze, Aranka, én éppúgy szeretem magát, mint azelőtt, de meg kell mondanom magának: gondolkodtam ezen a dolgon; nem lehet. Maga is be fogja látni.

PERTICSNÉ: Különös. Tegnap délelőtt, mikor a kisfiánk haldoklott, maga szükségét érezte, hogy véget vessen az együttélésnek, és most nem.

BOÉR: Nem tudom, hogy értette maga azt, amit én tegnap mondtam.

PERTICSNÉ: Úgy értettem, hogy elválok az uramtól, és magával elmegyünk meg a kis Janival.

BOÉR: És a másik két gyermeket itt akarta hagyni az urának?

PERTICSNÉ *hallgat.*

BOÉR: Nos, hát találjon ki valamit.

PERTICSNÉ *türelmetlen hangon:* Nem tudom, nem tudom, egy azonban bizonyos, hogy magát elveszteni nem akarom. Ha maga csakugyan szeret engem, mint ahogy az előbb mondta, akkor be fogja ezt látni.

BOÉR: Mert nézzük csak, mi lenne, ha most maga Jenőtől elválna, és hozzám jönne. Mi lenne Jenővel? Mi lenne a gyerekekkel?

Szünet. Horkolás.

BOÉR: Mit csinálna Jenő a gyerekek nélkül? Most csak minden vasárnap rúg be egy kicsit. Akkor minden este sörözni menne. Ez bizonyos. Iszákos lenne. Tönkremenne.

Szünet. Horkolás.

BOÉR: És mi lenne a gyerekekből? A fizetésem nem olyan nagy - ezt maga is tudja -, hogy a régi életet, amit megszoktam, azután is folytatni lehetne, ha magunkhoz vennénk a gyerekeket. Magának se tudnám megadni azt a kényelmet, amihez szokva van. Gondolkoztam arról is, hogy mi lenne, ha én most elmennék maguktól. Nem tudnék mit csinálni, hova menni. Azután se magának, se Jenőnek nem volna jó, ha egyedül együtt maradnának. A gyerekek elhanyagolnák a tanulást, Jenő nem ér rá foglalkozni velük. Ugye, ezt belátja?

PERTICSNÉ *meggyőződéssel:* Igen!

BOÉR: Itt kell maradnom maguknál, és Jenő is be fogja ezt látni.

PERTICSNÉ: Be kell látnia.

BOÉR: Nem lehet jobb megoldást találni.

PERTICSNÉ: Nem!

Szünet. Horkolás.

SZAKÁCSNŐ *kopog, belép:* Nagysága, kérem, a holnapi ebéd.

PERTICSNÉ: A holnapi ebéd? *Szünet.* Talán csináljon holnap borjúszeletet, hamislevest, azután diós metéltet. A hús mellé piré és kompót is legyen. Előételnek gombás paprikás.

SZAKÁCSNŐ: Az ifiurak holnap itthon esznek már?

PERTICSNÉ: Igen! Ötre kell teríteni.

SZAKÁCSNŐ: De már nincs pénzem, nagyságos asszonyom.

PERTICSNÉ: Igaz, magának pénz kell. Majd holnap elszámol. *Felkel, ki akar menni.*

BOÉR: Ne fáradjon, kérem. Majd kölcsönzöm.

PERTICSNÉ: Adjon húsz koronát.

BOÉR: Tessék. *Átadja.*

PERTICSNÉ *átadja:* Itt van!

SZAKÁCSNŐ: Kezét csókolom. Jó éjt kívánok.

Szünet. Horkolás.

PERTICSNÉ: Fel kell kelteni Jenőt! Ideje, hogy lefeküdjön. Holnap hivatalba kell mennie. Kérem, keltse fel, és küldje aludni. Én lefekszem. Jó éjt. *Megcsókolja a száján.*

A csók a nő részéről igen mohó. A férfi passzívabb, nem ölel.

BOÉR: Jó éjt.

A hang megilletődött. Az asszony el. A házibarát magára marad az alvóval. Kis szünet.

BOÉR: Jenő, Jenő, kérlek, kelj fel, és feküdj le!

PERTICS *nagyot horkol és felébred. Felül: Jujj, de hideg van itt. Ki hagytaatok aludni a tüzet. Visszafekszik. Kérlek, takarj be valamivel. Nagyon fázom. Összekuporodik, már újra alszik, sóhajt, Boér kimegy az előszobába, és behozza a bundát, betakarja Peticset, aki megfordul.*

PERTICS: Köszönöm. *Simogatja a prémet.*

BOÉR *nézi az alvót.*

PERTICS *félálomban: Kálmán! Kálmán!*

BOÉR: Parancsolsz?

PERTICS: Tétess, kérlek, a tüzre! *Alig érteni.*

BOÉR *leguggol, kinyitja a kályhaajtót. Még pislákol egy parázs. Papírt dob rá és fát. Fújja. A láng fellobban, a kályha dübörög. Még megnézi az alvót, aztán kimegy.*

PERTICS *szuszogva, szepegve alszik. Nyög álmában és felzokog: Szegény kis Jani, szegény!*

A kályha dübörög.

Függöny

1911

HAMVAZÓSZERDA

Bábjáték egy felvonásban

Személyek

AZ UTOLSÓ VENDÉG
AZ APA
AZ ANYA
A NAGYMAMA
A FŐPINCÉR
A BORFIÚ
A LEÁNYKA
PIERRETTE
A TANÁCSOS
AZ ABBÉ
A FIATAL KÖLTŐ
A TANÁR
EGY ÚR
A SÁRGA HAJÚ HÖLGY
EGY HÖLGY
EGY MÁSIK HÖLGY
A VÁLLALKOZÓ
A TAKARÍTÓNŐ
ELSŐ NŐ
MÁSODIK NŐ
HARMADIK NŐ
NEGYEDIK NŐ
ÖTÖDIK NŐ
HATODIK NŐ
HETEDIK NŐ
NYOLCADIK NŐ
KILENCEDIK NŐ
TIZEDIK NŐ
MUNKÁSOK
VENDÉGEK
EGY HANG
BARÁTOK
ROKONOK
HORDÁROK
PINCÉREK
PIERRETTE-EK
KÉMÉNYSEPRŐK
LOVAG
BÍRÓ
PAP
KÁNTOR

Egy vendéglő elegáns különszobája. Az asztalok mellett, gyertyák világánál 13 úr és 8 hölgy ül. Az asztalok tele vannak üvegekkel, poharakkal. Sűrű dohányfüst. Két-három úr az asztalra borulva alszik. Egy a földön fekvé horkol. A társaság énekel. Összevissza, lelkes ének. Olykor unisonóba kerül az egész kompánia. Majd belebödül az énekbe egy basszus hang alaktalan kiabálása. A hölgyek sikoltoznak, és hahotázva vagy zokogásszerűen elaprózzák a ritmusokat. A szövegből csak egyes szavak hallatszanak. Mintha két különböző verset énekelnének ugyanarra a dallamra. Egy részük megismétli a dal másik felét, a többiek újra kezdik:

*Végigmentem az ormódi temetőn,
Elvesztettem, elvesztettem,
Elvesztettem piros bársony keszkenőm.
Piros bársony keszkenőmet nem bánom,
Csak a régi, csak a régi,
Csak a régi szeretőmet sajnálom...*

Koccintanak. Ölelkeznek. Pincérek ételeket hordanak fel. Egy apró Pierrette felugrik az asztalra.

PIERRETTE: Kedves barátaim, nem hallottuk még szólóban énekelni a tanácsost! *Leül az Abbé ölébe.*

A TÁRSASÁG: Még nem hallottuk! Kedves tanácsos úr, énekelj! Légy szíves, énekelj nekünk valamit!

Egyesek ordítanak. Énekelni! Énekelni! Mások belekezdnek a nótába. Halljuk! Halljuk!

A zsvaj elcsendesedik, a tanácsos megköszörüli a torkát. Kövér, kopasz ember, nagy bajusszal. Az asztalfőn ül.

A TANÁCSOS: „Isten veled, szavadra válnom kellett...”

EGY HÖLGY: Gyönyörű hangja van ennek az embernek!

EGY MÁSIK HÖLGY: Remek, mesés!

A TANÁCSOS: „Én elmegyek, úgy akarta az ég...” *Lassan az egész társaság vele énekel. Sokan sírnak, isznak, poharakat vagdosnak a földhöz, ütik az asztalt. „Könyörtelen szavaid tovaúznak. Tudom, hogy vissza...” Ebben a pillanatban óraütések. Az ének abbamarad. Az Abbé az ablakhoz tántorog, és félrehúzza a függönyt. Kék téli szürkület.*

AZ ABBÉ *az egyházi énekek stílusát utánozva, de tréfálkozás nélkül:* Hölgyeim és uraim! Szerda reggel van. Hintsetek hamut a fejetekre, és menjetek az Úr házába. Ámen.

Megdöbbenés. Mindannyian az ablakra néznek, mintha nem hinnék, hogy valóban reggel van.

EGY HANG: Gyújtátok már fel a lámpákat! *A csillár kigyullad.*

AZ ABBÉ: Itt a bűnbánat ideje. A hölgyek távozzanak körünkől! Menjetek, leányaim, Isten békéjével!

PIERRETTE *az Abbé nyakába csimpaszkodik:* Én csak veled megyek! Elkísérlek a parókiáig.

A HÖLGYEK: Nem, nem! Még csak az kéne! Mi is veletek fogunk menni a templomba!

AZ ABBÉ *fenyegetően:* Leányaim, hagyjátok el a termet, mert miként Jézus a kalmárokat, korbáccsal kergetlek ki benneteket! *Fölveszi a kabátját, amelyet egy pincér segít föl rá, cilindert rak a fejére, és botjával hadonászik.*

PIERRETTE *sír.*

A FIATAL KÖLTŐ: Ti nők sohase tudjátok megérteni, hogy a férfiaknak olykor nélkülözniük kell a társaságotokat!

EGY ÚR *kiabálva*: Hozzátok a hölgyek bundáit! Magunk akarunk maradni!

A FÉRFIAK: Úgy van! Magunk akarunk maradni!

A pincérek női bundákat, sárcipőket, karmantyúkat, kalapokat hoznak.

AZ ABBÉ *kifütyül az ablakon*: Ide jöjjenek!

Kocsirobogás hallatszik. A hölgyek duzzogva, szemüket törölgetve öltöznek. A férfiak nem törődnek velük.

AZ ABBÉ: Menjetek! Menjetek!

A SÁRGA HAJÚ HÖLGY *hatalmas kalapban, a tanácsoshoz*: Adj, fiam, kocsiravalót!

A TANÁCSOS: Nesze, fiam. *Homlokon csókolja.*

AZ ELŐBBI ÚR: Indulás! Indulás! Szervusztok!

A hölgyek kelleetlenül köszönnek: „Pá! Pá! Agyó!” Az urak egy ideig szótlánul ülnek. Két pincér az ajtóból némán nézi a társaságot.

EGY HANG *bátortalanul*: Valóban hajnal van már?

A TANÁR *fontoskodva*: Hajnal van. Igen.

AZ ABBÉ *szertartásosan*: Uraim! Búcsút hirdetek minden vezekelőnek. A Szent Margit Egyházban most kezdődik a hamvazás. Aki ájtatosan számot vet magával, és elimádkozza az Úr imádságát, annak megbocsátatnak a bűnei. Én fogom a hamut hinteni vén, boros, kótyagos, gaz fejetekre!

A TÁRSASÁG: Gyerünk! Gyerünk!

AZ ABBÉ *felöltözködik, s mint a keresztet, feltartja a botját*: Indulás!

Az urak sebtében fizetnek, a pincérek kitárják az ajtót, a társaság kivonul. Az asztalnál egyedül az Utolsó Vendég. Maga elé bámul, majd felkel és csenget.

A BORFIÚ: Parancsol, nagyságos úr?

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Küldd a főpincért!

A FŐPINCÉR *nemsokára belép*: Parancsol, nagyságos úr?

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Kérem, adjon nekem egy tükröt!

A FŐPINCÉR: Tükröt?

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Igen, egy tükröt. *Ezt már állva mondja, idegenül, szárazon.*

A FŐPINCÉR: Igenis. *El.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG *végigmegy a szobán, azután halálos fáradtsággal leül. A tükör megérkezik. Átv teszi. Int a pincérnek, hogy elmehet. Kinéz az ajtón, hogy nem lesik-e. A szoba közepére jön: Csakugyan igaz, hogy most már meg kell halmom? Lassan felemeli a tükröt, és sokáig belenéz. Megdöbbenve, elszomorodva és bizonyos csüggedt elhatározással csenget. Szünet. A főpincér belép. Kedves Béla, adjon egy jó szivart. Egy kitűnő szivart! A legjobbat! Mert ez lesz az utolsó. Meg fogok halni. Nincs már semmi értelme az életemnek. Fáradt vagyok, és nem tudok aludni, nem tudok megöregedni! Nem akarok! Inkább meghalok. Nézzen ide, nézze ezeket a ráncokat az arcomon. Pedig csak huszonnyolc éves vagyok. Ha*

nem lenne szégyen, esetleg sírnék maga előtt, Béla! De már úgy rendeztem be az életemet, hogy sohase sírjak. Nem volna illendő, hogy magamat megsirassam. Egyszerűen lefekszem, és kivonulok az életből. *Rágyújt, fizet.*

A FŐPINCÉR: Ne búsuljon, nagyságos úr, majd kocsit hozatok, és hazamegy szépen. Jó lesz? Majd kocsit hozatok.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Nem! Itt akarok meghalni. A környezet jól fog illeni hozzám.

A FŐPINCÉR: Ha parancsolja, a pamlagon is alhat. A takarítóasszony csak nyolckor jön.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Tőlem akkor már jöhet. *Megrázkódik, eldobja a szivart. Hangosan, mintegy megjedve.* Úri módon fogom itthagyni az árnyékvilágot. Halkan kilopódzom belőle. Lábujjhegyen. Elég volt! *Lassan lefekszik az asztal mögé a pamlagra. Csak a hangja hallatszik.* Elég! Végigfarsangoltam az életemet. Hamvazószerdára takarodnom kell... Béla!

A FŐPINCÉR: Parancsol?

AZ UTOLSÓ VENDÉG *felül*: Telefonáljon egy koporsóért! Hozzák ide! Abban vigyenek el.

A FŐPINCÉR *fejét csóválja, nevetve*: Igenis, igenis, nagyságos úr! *Lefekteti.*

Csend. A Főpincér kioson. A színen a világítás lassan kékessé változik. A Főpincér kívülről kinyitja a szemben levő ajtót. Valaki áll ott.

AZ APA *erős, széles vállú ember, szakállas, magyar bajsza van. Téli bunda, sétapálca. Erélyes mozdulatok. Köszön*: Jó napot!

A FŐPINCÉR: Szolgája!

AZ APA: Itt van a fiam?

A FŐPINCÉR: Igen.

AZ APA: Mikor jött?

A FŐPINCÉR: Egy órája. Azt mondta, nem akar megöregedni, és meg fog halni.

AZ APA: Nagyon szerencsétlen vagyok ezzel a fiammal. *Beljebb kerül.* Kedves, jó fiú volt. Azután mintha elvarázsolta volna valaki. Egyszerre nem ismertem rá. Csak magának élt. Borzasztó ember lett. Én tudtam, hogy nem jó vége lesz ennek. Megmondtam neki. Az életet nem lehet becsapni. *Zsebkendővel megtörli a szemüvegét.* Hol van? *A Főpincér a pamlagra mutat.* *Az Apa odaáll az Utolsó Vendég fejéhez.* Megmondtam, fiam, hogy az az átkozott ópium tönkre fog tenni. Nézz meg engem. Ötvenéves vagyok, de másképp is éltem. *Szomorúan.* Egészen másképp. *Körüljár. Kinyit egy ablakot. Lecsavarja az egyik gázlángot. Eközben hirtelen ott terem a szobában egy alacsony, kövér, fekete ember. A temetkezési vállalkozó. Köszön az Apának. Meghajlik. Az Apa nem veszi észre. Sóhajt. A Vállalkozó némán áll.*

AZ APA *megfordul*: Kicsoda maga?

A VÁLLALKOZÓ *kézmozdulattal jelzi, hogy menjenek messzebb a haldoklótól. Elvonulnak egy sarokba*: Érckoporsót parancsol a nagyságos úr?

AZ APA: Igen.

A VÁLLALKOZÓ: Mérsékelt árban számítom: 250, 300 és 350 forint. Egyszerűbb és igen díszes kivitelben. *Árjegyzéket vesz elő.* Méltóztassék megtekinteni.

AZ APA: Ennek mi az ára?

A VÁLLALKOZÓ: Háromszáz az utolsó.

AZ APA: Jól van. Úgyis sok pénzemben van a fiam. Hadd legyen szép temetése.

A VÁLLALKOZÓ: Ide szállítsuk, kérem?

AZ APA: Várjon, megnézem mégis. *Balra elmennek.*

Most az Utolsó Vendég anyja jön. Halotti ruhában, koszorúval a fején. Csipkekendőt tart a szeméhez. Lassan, szögletesen lépdel, mint aki elszokott a járástól.

AZ ANYA mereven megáll, és bal kezét a fia homlokára teszi: Eljöttem, fiam!

AZ UTOLSÓ VENDÉG *hízelegve simogatja a kezét:* Anyácskám! Amikor temettünk, éreztem, hogy látni foglak még.

AZ ANYA: Miért nem akartál, fiam, rendesen élni? Megházasodni? Most úgy pusztulsz el, mint valami kóbor kutya! A feleséged befogná a szemeidet. De én nem tehetem, mert halott vagyok. Hol van most az a sok nő, akik szerettek?

AZ UTOLSÓ VENDÉG *átöleli:* Én nem szerettem egyiküket sem. Különben is csak az kellene még, hogy előttük haldokoljak.

AZ ANYA: Ne beszélj így, fiam. Ne beszélj így! Én most már tudom, hogy milyen komoly dolog az élet. Azt akartam, hogy élj, hogy a véremet átadd a gyermekeidnek, bízam benned. De vége lett minden reményemnek. *Zokog.* És nincs senki, aki befogja a szemedet.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: A takarítóasszony reggel jönni fog.

AZ ANYA: Nem tudad megbecsülni a jó lányokat, fiam. Pedig ilyen nők tudnak gyermeket nevelni és életet adni. Benned másodszor és utoljára meghalok. *Künn kakaskukorékolás.* Viszontlátásra, fiacskám! *Megcsókolja.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Maradj még egy kicsit.

AZ ANYA: Mennem kell. *Némán int. Elvonul, mint egy árnyék. Künn kakaskukorékolás.*

A NAGYMAMA *jobbról jön, kanárikalitka a kezében. Leteszi a kanárit, és egyszerre sírni kezd. Csendes, öreg sírás.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Hát bizony, nagymama, most nem segít se a mustárliszt, se a mályvatea, se a meleg fedő.

A NAGYMAMA: Istenem, ilyen fiatalon meghalni! Nem igazság! Én, nyolcvanéves öregasszony, szívesen meghalnék már, s legkedvesebb unokámnak kell elpusztulnia. Ó! Miért nem veszel el engem, Istenem?

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Bocsáss meg, nagymama, én sokkal többet éltem, mint te. Szívtál már ópiumot? Nohát, aki azt szív, egy nap alatt tíz esztendőt él. Én jelenleg húszezer éves vagyok. Emellett te még csak nyolcvan évet éltél. Roppant fiatal vagy, kedves nagymama. *Hízelve kezét csókol. Kiveszi a Nagymama köténye zsebéből a kötést. Mi ez? Kibontja. Harisnya! No lám, már az egyik fele kész, és a másikkól is alig hiányzik.*

A NAGYMAMA: Neked kötöm. Hogy ebben temessenek el.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Ügyelj, kérlek, majd ha megfürdetnek...

A NAGYMAMA: Én magam foglak megfürdetni. Akkor is én fürdettelek, mikor születted. Milyen szép, erős kisgyerek voltál!

AZ UTOLSÓ VENDÉG *észreveszi, hogy nők lopóznak a szobába. Magasak, alacsonyak, szőkék, barnák, vörösek. Úrilányok, cselédek, kokottok, a legkülönbözőbb toalettben: De sietned kell ám, kedves nagymama, a harisnyával. Nagyon kell sietned. Tessékeli. Mert kevés idő van már hátra. Ugye, nyugodt lehetek?*

A NAGYMAMA: Igen, fiam, a harisnya kész lesz. *Megcsókolja, felszedi a kalitkát és eltopog.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG *csenget. A Főpincér megjelenik: Kérem, hozasson nekem tiszta gallért és kezelőket. Ilyeneket. De várjon! Pont ilyenek legyenek. Lekapcsolja a kezelőit, és pénzt ad.*

A FŐPINCÉR: Igenis. *El.*

Az Utolsó Vendég a középére ül, és maga elé néz, mintha a nőkről nem akarna tudomást venni. A nők körülfogják, és lábujjhegyen járva nézegetik.

ELSŐ NŐ: Szegénynek nemsokára üveges lesz a kék szeme!

MÁSODIK NŐ: És a finom, nőies, vékony kezéről le fognak esni a szép körmei.

HARMADIK NŐ: Bocsánat, neki egész életében barna szeme volt.

NEGYEDIK NŐ: És széles, férfias, nagy, izmos keze.

ÖTÖDIK NŐ: Milyen tüzes erővel tudott ölelni!

HATODIK NŐ: Tévedés. Mindig gyöngéden és finoman ölelt, mint egy lány!

HETEDIK NŐ: Olyan biztos és kényelmes volt az ölében, hogy akár napokig elüldögéltem volna benne.

NYOLCADIK NŐ: Egyenes, kevés szavú ember volt!

KILENCEDIK NŐ: Úgy tudott haragudni, hogy jaj annak, aki a kezébe került!

TIZEDIK NŐ: Nagysád téved. Kedves és szíves beszédű férfi volt. Soha hangos szót nem hallottam tőle.

AZ UTOLSÓ VENDÉG *indulatosan: Menjetez innen! Lecsendesülve. Legyetek szívesek elmenni. Öreg az arcotok.*

A nők lassan kitakarodnak. Néhányan meg vannak sértve. Sokan csókkal szeretnének búcsúzni, és az Utolsó Vendég felé hajolnak. Két munkásforma ember a koporsót hozza. A pincér mutatja, hogy hová tegyék. Az Utolsó Vendég feláll.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Nem oda! Ide! *Más helyet mutat. Jól van. Pénzt ad a munkásoknak. De miért nem hozták el a födelét is?*

AZ EGYIK MUNKÁS: Most festik rá, kérem, a nevét. Mihelyst kész lesz, hozzuk. *A munkások el.*

Az Utolsó Vendég lehajol, körülnézi, megvizsgálja, megkopogtatja a koporsót. Azután műértőleg megtapogatja a selyem szemfödél anyagát és a vánkost. Kiveszi a zsebkését, és lefejt az ezüst csipkedísz.

A BORFIÚ *sietve jön jobbról: Tessék, nagyságos úr. Csomagot ad át.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG *kibontja az új kezelőket, a gallért, és mindjárt toalettet csinál. A Borfiú segít neki.*

A BORFIÚ: Miért fejtette le ezt a szép díszet a nagyságos úr?

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Mert nem szép, fiam, izléstelen. Ilyennel nem takarózom... Jól van, most elmehet. *A Borfiú el. Az Utolsó Vendég egy pillanatig habozva néz maga elé, azután az előtérbe jön, és belép a koporsóba. A lakomai dal egy töredékét füttyüli. Rákönyököl a vánkosra, és mielőtt berakná a karjait, igazgatja a szemfedőt. E pillanatban jobbról, kis kendőben, futva, kipirulva, fiatal leány érkezik. Félrövid szoknya. Egyszerű hajviselet. Végre! Egy fiatal nő. Legalább halálom előtt még egy szép fiatal lányt láthatok.*

A LEÁNYKA: Istenem, mit csinál? Hát keljen föl! Keljen föl!

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Elég kényelmesen fekszem itt, és ez nem mindennapi dolog. Nézd az új ágyamat. Az apám vette háromszáz forintért.

A LEÁNYKA: Keljen föl! Istenem, Istenem, keljen föl mindjárt. *Megöleli egy pillanatra. Nem tűröm, hogy tovább is itt feküdjék!*

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Jó, jó, te kedves lány, hanem most már menj haza. Odakint igen derék férfiak vannak. Komoly, őszinte, becsületes emberek, akik jobban meg fogják becsülni a szerelmedet, mint én.

A LEÁNYKA: Keljen föl, az ég szerelmére! Jöjjön velem. Annyi ideje szeretem magát... Annyi ideje... Álmatlan, nehéz éjszakáim voltak, és sírtam is sokat. Higgyc el, megérdemlem, hogy egy kis szerelmet adjon cserébe. Jöjjön, jöjjön!

AZ UTOLSÓ VENDÉG *nem figyel rá:* Belátom, hogy a sok rossz csók helyett jobb lett volna téged feleségül venni. *Erőltetetten mosolyog.* Meg is tenném, ha a koporsóm nem volna már kifizetve.

A LEÁNYKA: Indulni kell! Érti? *Lerántja a szemfedőt az Utolsó Vendégről, kihúzza feje alól a párnát, és kifordítja a koporsóból. Azután fel akarja emelni, de nem tudja.*

AZ UTOLSÓ VENDÉG: Én már szívesen fel is kelnék. De meg kell halnom. Magam vagyok az oka. Pedig most már tudom, hogy egyedül téged szerettelek egész életemben. Most már mernék bízni ebben az érzésben, mint eddig soha. Nézz a szemembe. Ugye, látod?

A LEÁNYKA *csüggedten:* Igen.

AZ UTOLSÓ VENDÉG: És most segíts visszafeküdni. *A Leányka besegíti a koporsóba. Takarj le a szemfedővel. Megtörténik. Tedd a fejem alá a párnát. Megtörténik. Figyelj majd rá, ha hozzák a fedelet, hogy rendesen csukják le. Kis aranykulcsa pedig maradjon nálad.*

A két munkás hozza a fedelet. A Leányka könyörögve rájuk néz. Az Utolsó Vendég már lehunyta a szemét. A Leányka megsimogatja az arcát. Az Utolsó Vendég nem mozdul. Már halott. A födelet a munkások ráteszik a koporsóra. Az egyik átadja a Leánykának a kulcsot. A lány leguggol, eligazítja a szemfedőt, és bezárja a koporsót. A kulcsot a köténye zsebébe rejti. Egy mozdulattal elküldi a munkásokat. Egyedül van, keresztet vet. Kívül zaj.

A FŐPINCÉR *fekete kesztyűben:* A nagyságos úr apja és a rokonság.

A LEÁNYKA: Jöhetnek.

A szoba megtelik emberekkel. Négy barna csuklyás barát lép ki a tömegeből. A Leányka várakozón körülnéz. A barátok megfogják a koporsót. A Főpincér rendez, csoportosítja a gyászolókat. Elindulnak. A lány elöl. Azután bizonyos távolságban a többiek. A szereplők lépései lassúak, bizonytalanok. Sorban jönnek. Az Apa, a Nagymama, a rokonok, részben gyászba öltözve, részben nem. Mintegy észrevétlenül: a halott Anya, piros sapkás hordárok öten-hatan, a nők, pincérek, néhány feketébe öltözött pierrette, a bevezető farsangi jelenet szereplői. Kéményseprők, munkások, egy vasba öltözött lovag, egy pocakos, parókás bíró

XVII. századi francia ruhában. Egy öreg pap főveggel és imádságoskönyvvel. Fiatal kántor, nagy ádámcsutkás, sovány ember, köpenyben, égő gyertyával énekel: Laudate pueri dominum, laudate nomen domini... A szereplők kivonulnak. Az ajtó becsukódik. Kívülről kántor éneke hallatszik. A színpad egy ideig üres. Künn reggeli zaj. A kékfény lassan eltűnik, hó világít a háttetőről a szobába.

A TAKARÍTÓNŐ balról jön, télikabát, színes szoknya, öreg arc. Csukott szájjal dúdol. Kezében lapát, seprő. Kinyitja az ablakot, söpörni kezd. Egyszerre leteszi a seprőt, és lehajol: No, ez itt maradt! Lehúzza az asztalról az abroszt, és költögeti az alvó vendéget.

Kérem szépen, tessék felkelni. Reggel van. Meg tetszik fázni. Pista, Pista!

A BORFIÚ belép.

AZ UTOLSÓ VENDÉG feltápáskodik, bambán néz maga elé: Az ám, elaludtam egy kicsit... Tapogatja a derekát. Az asszony segíti a fölkelésben, egy kefével letisztítja. A Borfiú hozza a télikabátot, és feladja rá. Köszönöm, köszönöm... Borravalókat ad.

A TAKARÍTÓNŐ: Isten áldja meg, nagyságos úr!

A BORFIÚ: Alászolgája!

AZ UTOLSÓ VENDÉG el.

A TAKARÍTÓNŐ nevet, kinyitja a nagy ablakot, és a beözönlő napfényben kitarja a karjait: Jaj de szép idő van!

Függöny

1911

IRÉN MAMA

Irén mamával a vejénél, jó barátomnál, Sentei Sándornál ismerkedtem meg.

Az egyetemi esztendőök után elszakadtunk egymástól, de sűrűn leveleztünk. Ő állandóan hívott, hogy látogassam meg. Én pedig évenként négyszer-ötször biztosra ígértem, hogy megyek. Mindig elmaradt. Rettegek az utazástól. A magyar vasutak lassan járnak és késnek. Néha keveset, csak húsz-harminc percet. És ez a húsz-harminc perc az, ami miatt a lehető legnehezebben tudom csak rászáni magam, hogy vonatra üljek. Telt-múlt az idő. Sándor megházasodott. Elküldte a felesége arcképét. Elküldte a kisfia arcképét... Végre egy szép októberi napon rászántam magam, hogy meglátogatom.

Nagyszerűen fogadtak. Szép lakásuk meglepett. A kisfiát elragadónak találtam. Csak a felesége ejtett gondolkodóba. Egészen sablonos csinos és sablonosan bájos kis vidéki nő volt. Merőben elütött attól a női típustól, amelyért Sándorral diákkori beszélgetéseink alatt annyit lelkesedtünk, megállapodván: hogy ha valaha házasodunk, csakis e típusba tartozó nőt fogunk választani. Gyakorlott emberismerő - tehát aki következetesen figyel az ilyen dolgokra - az első pillanatra megállapíthatta volna, hogy az asszonykának semmiféle jelentékeny jó tulajdonsága nincsen. Sőt a jelentéktelenségében se volt stílus, formáság, báj, ami már nyilvánvalóan szintén jelentékennyé tehet egy asszonyt.

Csodálkoztam, Sándort nem tartottam olyan embernek, aki a házasságát elhibázhatja. Óvatos, tiszta eszű, alapos ember volt mindig, aki sohasem engedte magát pillanatnyi szeszélyektől elragadtatni.

Ebéd előtt sétára indultunk. Körüljártuk a kellemes kis hegyvidéki várost.

- Az ebédnél - mondta Sándor - találkozni fogsz az anyósommal, Irén mamával. Kíváncsi vagyok a véleményedre, mert én valósággal rajongok érte!

Csakugyan, már otthon találtuk Irén mamát. Egy magas, fehér bőrű, szürke szemű, kifogástalan alakú, szép asszonyt. Valósággal megirigyeltem Sándort, amikor szép, fekete hajú anyósát megölelgette és összecsókolta. Irén mama vidáman nevetett, odanyújtotta nekem is elefántcsont sárgás-fehér, finom kis kezét, és rendkívüli bájjal és igazi érdeklődéssel kezdett kérdegetni. A barátságunkról, hogy miért nem jöttem hamarabb, mennyire várt Sándor, és mennyire óhajtottak ők is megismerkedni.

Ebéd alatt az asztalfőn ült, és állandóan ő vitte a szót. Önkéntelenül is valamennyien átengedtük magunkat csodálatos, dallamos hangja varázsának. Rögtön tisztában voltam, hogy Sándor házasságának a rugója nem a feleségében, hanem az anyósában keresendő. Apró dolgokról is érdekesen, okosan, férfias logikussággal és kislányos naivsággal beszélt. Formás és kellemes volt minden mondata. Nem esett abba a hibába, amelyet a talmi grandé dame-oknál annyiszor láttunk, hogy folyton előadnak, és nem hagynak másokat szóba jutni. Irén mama valamennyiünket bevont a beszélgetésbe. Jóízűket kacagott, de nem hosszan. Nem élt vissza a kacagásának a szépségével, mint annyi nő, aki tudja, hogy a nevetése kellemesen hangzik. Közben szó került a meghalt férjéről is, aki huszonhat éves korára özvegyen hagyta őt. Valamit elmondott róla. Egy vidám kis incidenst, amelyben a megboldogult egy jóízű kiszólással szerepelt. Irén mama mosolygott. Az arcán nyoma sem volt annak a műelkomolyodásnak, ami polgári asszonyoknál olyan bántóan hat. De a két szép szeme megtelt könnyekkel, és egy csepp legurult a fehér arcán a csipkés blúzára. Nem törölte meg a szemét.

Érezte, hogy a zsebkendő használata percekre megzavarná a társalgást, és disszonáns pauzát okozna. Tovább beszélt.

Teljesen új, meglepő és sohase látott jelenség volt számomra ez a negyvenéves nő. Maupassant, Stendhal és Balzac jutott eszembe. Az ő regényeikben olvastam ilyen csodálatos asszonyokról. De egészen eddig a napig nem hittem a létezésükben, mint ahogy az ember nem hiszi el azt, amit nem lát. Irén mama azonban élő bizonyíték volt a nagy francia írók igazsága mellett. - Figyeltem Sándor feleségét. Nem féltékeny-e az anyja nagy vonzóerejére? - Nem volt az. Jókedvűen vonult háttérbe, rajongással nézte Irén mama arcát, és látszott rajta, hogy örült, hogy ennyire jól érezzük magunkat az ebédjén. Azt hiszem, hogy e fiatal nő legmagasabb lelki működése volt, hogy megértette és élvezte az idősebb lényét, a természetnek azt a nagy művészetét, amely annak a külsejében, hangjában, mozdulataiban megnyilvánult.

Ebéd után négykezest játszottunk Irén mamával. Egy Beethoven-szimfóniát. Igen jól zongorázott. Itt-ott a futamokból kihagyott néhány hangot, de a ritmusérzéke tökéletesnek bizonyult, és a szólamokat teljes megértéssel emelte ki vagy szorította háttérbe. Szándékosan átengedtem neki a pedált. A lehető legdiszkrétebben, leghelyesebben kezelte. Emellett az egész muzsikálásra nem helyezett súlyt. Nem kérte magát, és nem örült jobban a dicséreteimnek, mint ez egy igazi nőhöz illik, aki nem ambicionálhatja magának, hogy a zene számára a mulatságnál sokkal több és fontosabb valami legyen. (Régi, közösen megállapított véleményünk volt ez Sándorral.)

Irén mama három óra tájban hazament, azt mondta, hogy valami nőegyleti megbeszélés lesz a lakásán, és rendkívüli kedvességgel búcsúzott el, nem mulasztván el megígértetni velem, hogy hamarosan újra ellátogatok. Öt órakor én is elutaztam.

Jó három hónap múlva Sándor hivatalos ügyben a fővárosba jött. Este együtt mentünk színházba és utána vacsorázni. Vacsora után kerítettem szót Irén mamára, és elragadtatva dicsértem ezt a feledhetetlenül bájos, nagyszerű asszonyt. Ekkor mesélte el Sándor a házasságának a történetét.

- Mikor letelepedtem a városban, fél évre rá választottak meg a nőegylet ügyészének. Elnök már akkor is Irén mama volt. Hamarosan beleszerettem. Akkor már harmincnégy éves volt. A legkülönösebb és a legteljesebb örömet adó szerelem volt ez, amit csak elképzelhetsz. Minden délután ott voltam nála. Ötkor mentem teára. A feleségem akkor végezte az utolsó évet Pesten, az angolkisasszonyoknál. Zongoráztunk, beszélgettünk, hétkor, fél nyolckor elküldött. Nem gondoltam semmire. Minden vágyam annyi volt, hogy életem végéig minden délután eljöhessek ide, ehhez a bájos asszonyhoz, nézhessem az arcát, hallhassam a hangját, és megcsókolhassam a kezét. Nem mondtam meg neki, hogy szeretem. Ez teljesen szükségtelen volt. A tekintetéből láttam, hogy tudja, ért engem, érti, hogy miért szeretem, hogy gondolatban megköszöni a rajongásomat. Sokan jártak hozzá. Barátnők, leánykori imádók. Ezek közül egy esztendőn belül három kérte meg. Kosarat kaptak, és egyik sem először. De figyelj ide, egyik se neheztelt rá, tovább is megjelentek a szombati ötórás teákon.

Egy ilyen alkalommal történt, hogy az utolsó vendégekkel távozva, visszamentem a lakására. Először történt, hogy követelően lépett fel bennem a vágy, hogy összecsokoljam, megöleljem, és magamhoz szorítsam az asszonyt. Becsöngettem, és a sötét előszobában szó nélkül átöleltem, ideadta az ajkát. Figyelj ide. Olyan intenzív és mély boldogságérzés öntött el, amelyről addig halvány fogalmam sem volt. Néhány nap múlva a szeretóm lett. Micsoda hónapokat éltem át, micsoda tökéletes szerelmi örömeket, erről nem tudok beszélni. Azonban aggódalmasan közeledett a nyár, amikor Sárának az intézetből haza kellett kerülnie. Nem haboztam egy pillanatig se. Fölszólítottam Irén mamát, legyen a feleségem. Nevetett, és azt

mondta, hogy ez lehetetlen. Egy tizenkét évvel fiatalabb férfinak a szeretőjévé lenni, ez még megy valahogy, de hogy ilyen nagy korkülönbséggel feleségévé legyen, ez szerinte nagyon ízléstelen és kockázatos dolog, ízléstelen, mert a házasság okvetlenül mindenféle szóbeszéd tárgyává lesz, és kockázatos, mert szerinte mindjárt érezni fogom a korkülönbséget, mihelyt elvászthatatlanul össze leszek vele kötve. Hiába kérleltem, hiába bizonyítottam neki, hogy szerelmem fölötté áll minden efféle esélynek és hatásnak, hajthatatlan maradt. Hangoztatta, hogy eleget kell tenni anyai kötelességeinek. Be kell vezetni lányát a társaságba. Férjhez kell adni!... Kétségbe voltam esve. Úgy éreztem, hogy ha a lány hazajön, vége fog szakadni a viszonyunknak, mert tisztában voltam azzal, hogy Irén mama sohase fogja kockáztatni a jó hírét azzal, hogy eljön a lakásomra. Egy kisvárosban az ilyesmi rögtön kitudódik. Másrészt pedig én most, miután egészen megismertem az ő szerelmének a mámorító és mégis éterikus tüzét, nem tudtam volna többé megelégedni a kézcsókokkal és a beszélgetésekkel. Mit tehettem?!

- Nézd meg az anyját, vedd el a lányát - szoltam közbe. (Mindjárt megbántam. Olcsó tréfa volt.)

- Igen - folytatta Sándor. - Nem volt más kibúvó. Sárrika tényleg hazajött. És udvarolnom kellett neki. Szép lány volt, fiatal, virágzó. Nem volt nehéz a dolgom. De most érts meg. Ezután kezdtem csak bámulni Irén mamát. Hogyan csinálta meg ő azt, hogy az egész manővernek nem volt manőver jellege, hogy nem volt aljas, ravasz, gonosz dolog, nem volt árulás. Hogyan intézte, hogy Sárrika mindenképpen megkapja a magáét. Hogyan hagyott bennünket magunkra. Hogyan került ki, hogy a lány észrevegyen valamit vagy féltékenykedjék. Hogyan osztott engem kétfelé, és adta az egyik feletemet a lányának. Hogyan történt emellett, hogy tulajdonképp mégis egészen az övé voltam?... Ezek olyan dolgok, amiket nem tudnék elmondani, mert hiányzik belőlem a képesség, hogy összeszedjem azt az ezer apró motívumot, amiből a jegyességnek és később a házasságnak ez a jellege kialakult. Ma is szeretöm, és jobban szeretem, mint valaha. Imádom. A feleségem egy kedves, csinos, de jelentéktelen asszony, akihez mélyebb vonzalom nem fűz. És ez egy házasságban kellemes. Kellemes akkor, ha emellett bennünk él a tudat, hogy nem hibáztunk el semmit, nem vagyunk áldozatok, mint annyi ember, aki miután megunta a feleségét, reménytelenül sóvárog valami új, vonzó, érdekes szerelem és szexuális élet után! Miért? Mert a teljes boldogságban is részem van. Nem gyakran. Átlag kéthetenként...

Sándor elhallgatott.

Némán szívtuk a cigarettáinkat, és elnéztünk a levegőbe. Mind a ketten rá gondoltunk, Irén mamára. Egy pillanat alatt mintegy fohászban vagy sóhajtásban hirtelen újra átéreztem e ritka nő egész lényét. Magam előtt láttam az arcát. Az alakját. A gesztusát, amint a kezét nyújtotta. A mozdulatát, ahogy fölállt a zongora mellől, és megigazította a haját. Amint elöntötte a szemét a könny, mikor a férjéről beszélt.

- Sándor - mondtam halkán, meghatottan -, nem ismerek nálad boldogabb embert!

- Én is csak egy eshetőséget képzelek - válaszolta Sándor -, ha Irén mama mint fiatal leány jutott volna nekem.

- Ebben tévedsz - feleltem. - Vannak esetek, ahol a kevés több, mint a sok. Ugyanaz a nő mint *tilos* szerelmi tárgy mindenestre becsebb, több, mint ha nem *tilos*.

Azután rövidesen mind a ketten megegyeztünk ebben.

1911

MUZSIKUSOK

A városban csak úgy beszéltek róluk: a muzsikusok. A nevüket senki sem tudta biztosan, összekeverték: Kulhanek, Manojlovics?! Nevettek rajtuk, kicsit megvetették, és kicsit tisztelték őket. Ha vasárnap a nagymisén átzúgott a templomon a trombiták hangja, úgyhogy némelyik érzékeny gimnazista összeborzongott és belesápadt, ilyenkor a nép is bizonyos elismeréssel gondolt talán egy pillanatra rájuk, a muzsikusokra, akik eljöttek messze Csehországból, hogy az Úr méltó tiszteletben részesüljön olyan városban is, ahol senki, de senki se tud kottából trombitálni. De különben!? Ők maguk is jobban szerettek erről nem gondolkozni.

Idegenül érezték magukat a városban, és ha a kicsiny kőszínházban, ahol télen át az előadásoknál zenéltek, valamelyik hazafias darabban előkerült a Rákóczi-induló, mindig értelmetlenül és bizalmatlan hunyorgással néztek föl a zenekar mélyéből a közönségre. A közönség - a kilencvenes évekről van szó - kivétel nélkül hangos kiabálással és lázasan tapsolt. Ezt nem lehetett megérteni. Mert elvégre ők „taktmässig” eljátszották a darabot, és nagyobb hiba se történt - ha a pozaun irgalmatlanul recsegő hangjait hibának nem számítjuk -, de mivel különb ez a darab, mint a többi!? Ilyenkor viszont ők vetették meg egy kicsit a közönséget.

Már azért is, hogy a város, ahol a karmester ez irányban többször előterjesztést tett, nem akart vásárolni új „harsonát”. A régi rossz volt már, és Kumpert, aki mint kürtös került ide, semmit se tudott belőle kihozni. Kumpert nem volt szorgalmas ember, az ambíció meg éppen távol állott tőle, de a kis vörös orrú, félig kopasz cseh mégis többször hazavitte a hangszert, és babrált vele, hogy valamennyire jobb legyen a hangja. Hiába volt minden fáradság. A pozaun éveken keresztül egyformán hamisan recsegett-ropogott lenn, a zenekarban. Nem tehetett egyebet Kumpert, mint hogy megkérte az üstdobost, Suseket:

- Kérlek, ha észreveszed, hát csak dobolj bele, ahogy bírsz.

Valóban úgy segítettek a dolgon, hogy a szerencsétlen pozaun szereplésekor Susek mindig teljes erővel nekifeküdt a nagydobnak.

Az egész színházat betöltötte ez a kitűnő, tömör dobolás, és a kis zenekart tökéletesen elnyomta. Csak halvány cincogások hallatszottak és az ócska trombiták hangjainak töredékei. De ez imponált. Az iparosok, akik a földszinten ültek, összenéztek, és a város polgármestere, aki családjával a legjobb páholyt foglalta el, konstataálta, hogy a zenekar nem is olyan rossz, amint a város zeneértői híresztelik.

Ami a muzsikusokat illeti, nekik erről a kérdésről nem volt határozott véleményük. Amikor a színházi előadások után a süllyesztők alatt kibotorkáltak az utcára, és nemsokára a kocsmában borospoharaik mellé ültek, ilyesmiről sohase esett szó. Kenyérkereseti ügy volt a szemükben a dolog, amiről nem szokás beszélni. De egyáltalán lassanként leszoktak arról, hogy a muzsikáról beszéljenek. A környezet, amelyben éltek, a cigányokat tartotta legtöbbszörre, és leszoktatta arról a gondolatról, hogy vannak emberek, akiknek életében a zene életbe vágó fontosságú intézmény. Pedig valamennyien, bár műveletlen emberek és egészen kis képzettségű zenészek voltak, érezték ilyesvalamit. Számukra a zene, a jó zene, élvezet, izgalom és gyönyör volt. Néha a karmester, Stoczek, valamelyik felvonásközben, Beethoven *Egmont*-ját vette elő. Csak néha: mert a színház igazgatója határozottan lármás valcereket és indulókat követelt. Ilyenkor felragyogott a szemük, összeszedték magukat, és már az első pár taktus után, teljes figyelemmel, érdeklődéssel, sőt lelkesedéssel játszottak. Valami homályos sejtelem és vágy ébredt föl

bennük a nagy mester csodálatos szimfóniái iránt, melyekből künn, fiatal korukban, Prágában, Bécsben vagy Pozsonyban talán katonakorukban, egyet vagy kettőt játszottak már valamennyien. Az ifjúság vágyai és ábrándjai keltek életre az alkoholtól elzsírosodott szívekben. A sikerről, nagyszerűen világított hangversenytermekről, elsőrangúan felszerelt, teljes nagy zenekarokról, híres karmesterekről!

Hogy kerültek itt össze, ebben a nagy és műveletlen magyar városban, mi révén, mi okból, erről egyik se szeretett gondolkodni. Pedig nyilvánvaló volt. A technikai képesség hiányzott valamennyiükből. Közepes, sőt azon aluli volt, ameddig eljutottak. Az első hegedűsüknek, Beránnak, valahányszor az ötödik fekvésnél magasabbra ment a szólama, tanulgatnia kellett, mert elsőre lejátszani, kivételesen se tudta. A hegedűnek magas hangjai között mindenkor, mint ismeretlen vándor, bolyongott. Éppúgy, mint ahogy a magyar nyelvet se tudta soha megtanulni, jóllehet, már húsz esztendeje lakott Magyarországon, és a házakban, ahol órákat adott, nemigen tudtak németül. Állandóan kínlódott, hogy a tanítványai kinevetik az érthetetlen, komikus mondatait, mégse ment semmire. Szukop, a fuvolás, meg nem tudott pontosan hangolni, és a felvonások végén - ha operettet adtak -, rendesen majdnem fél hanggal magasabban volt, mint a hegedűk. És így tovább, mindnek akadt valami lényeges hibája, ami miatt tisztességes zenekarban használhatatlan lett volna. Ez hozta őket itt össze, távol a nagy német zenei metropolisoktól és a komoly versenytől, ez üzte, dobta ide valamennyiüket Magyarországra, ahol a jó zenészt nem tudja senki megfizetni.

Susek, a dobos, volt közöttük az egyetlen tehetséges ember. Valamikor komponált is, és a generálbasszust Prágában tanulta. Legalább így mondta, és el is lehetett neki hinni. Ő sohase vétette el a pauzákat, nem vágott bele idők előtt, megjátszotta a pianót és a fortét, amivel különben senki se törődött, s a karmester legkevésbé. - És ahogy a cintányért, a kisdobot és a triangulát kezelte, abban volt valami előkelő könnyedség és nagy rutin. Tisztelték valamennyien, és kicsit irigyelték azért a megelégedettségért, amelyet számára a saját művészetének, készültségének az élvezése szerzett. Remekül írta a kottát. Ő másolt a színháznak, és így többet keresett még Beránnál is, akinek pedig igen jó házai voltak. Az óraadás pusztítja, roncsolja a muzsikust. A kottairás ellenben élvezet és szórakozás annak, aki ért hozzá. Suseket határozottan konzerválta a kottairás.

A többiek sokat ittak. Volt okuk rá. Már maga a zene is kifinomítja és érzékenyvé teszi az idegeket. Viszont azonban ugyancsak a zenének kell, legalább részben, kárpótlást adnia a muzsikus számára. Gyönyört, eksztázisokat, kellemes izgalmakat, és pedig naponta. Ők azonban ezt csak nagy ritkán kapták meg. Rendes körülmények között egyáltalán nem izgatta és nem érdekelte őket az, amit játszottak. Különösen gyűlölték az angol operetteket és a magyar népszínműveket. A templomban unalmas és tehetségtelen német szerzők miséit kellett előadni. Nagy ritkán került elő Cherubini *Requiem*-je. Ezt jól játszották, csodálatosképpen hibátlanul ment. Talán azért, mert a hangneme szerint véletlenül éppen nem volt szükség az elromlott rézfúvók kellemetlen, hamis hangjaira. Egyébként minden muzsikálás fájdalom és elégedetlenség forrása volt számukra. Jól tudták, milyen hitvány, gyenge az egész produkciójuk. Tehát még többet kellett inni, mint például egy más muzsikusnak, aki ugyan hegedülni tanít, tehát rontja az idegeit, viszont azonban a jó zenében bizonyos kárpótlást kap. Ittak tehát elsősorban a szegény, nyomorult sorsuk miatt, másodsorban a tehetséghiány érzése ellen, harmadszor az óraadás izgalmainak és fáradságának ellensúlyozására, negyedszer az elégedetlenség és kellemetlen érzések miatt, amiket a saját zenéjük hallgatása keltett föl.

Hatalmas adagokat vettek magukhoz, Kulhanek reggel három pohár snapsszal kezdte, délelőtt ivott két pohár sört, és azután éjfélig tíz-tizenkét spriccer volt a rendes adagja. Szukop aránylag még sokkal többet ivott, mert csak pálinkával és rummal élt, és felvitte naponként nyolc- kilenc deciig. A karmesterükről, Stoczeokról, jobb nem beszélni.

Ő Budapesten tanult, mindenkinek azt mesélte, hogy Erkeltől, de abbahagyta. Az örültek házába került valami szerelem miatt, másfél évig be volt zárva, azután, mikor kiengedték, mindjárt pályázott. Állítólag, mikor a városba érkezett, egészen egészséges volt. Tele volt ambícióval, erővel, tervekkel, és egy szimfóniának a vázlatát hozta az útításkájában. Hónapokig járt a polgármester nyakára, hogy oboistát és fagottistát kapjon. Teljes zenekart akart, és arról beszélt, hogy be fogja tanítani a *Harmadik szimfóniá*-t. De az egész dolog megszakadt. Az oboistát és a fagottistát nem kapta meg, és a hiányos zenekarral nem volt kedve vesződni. Egy év múlva már beszüntette a próbákat, és egyszeri lejátszás után előadott mindent. Két év múlva már sokat ivott, mindennap berúgott, és a zongoráját eladta. A harmadik esztendőben megvételre kínálta a *Tristan* és a *Lohengrin* drága, nagy partitúráit, amiket addig féltő gonddal őrizgetett otthon a szekrényében. Persze, senki se akadt, aki megvegye.

Az ötödik évben mintha újra nekiszánta volna magát valaminek, írt egy kis *Adagió*-t hegedűre és zongorára, beküldte Budapestre, és kiadták. Örömnapp volt ez valamennyiüknek. A tanítványaiknak eldicsekedtek a nagy hírrel, és aki csak valamit tudott, azzal megvétették a kottát. Wagner-utánzat volt persze, szerény, oktalankis kompozíció, de mégis nyomtatott kotta. Ennek a nyomán a karmester új, fekete ruhát vásárolt, és újra jelentkezett a polgármesternél az oboista és fagottista végett. A polgármester azt mondta, hogy a közgyűlés elé viszi. Fél év telt el, a közgyűlés leszavazta az indítványt, Stoczek ezek után szintén a pálinkára tért át.

És megmaradt mellette. Tíz esztendő alatt csinos májzsugorodást szerzett. Egy reggel vért hányt, és pár nap alatt vége volt. Állítólag hosszú vita folyt, hogy a temetésen a zenét maga a zenekar szolgáltatassa-e, vagy ne. Végre megállapodtak, hogy az önkéntes tűzoltók zenekarát, gyűlölt riválisukat, amelyről mindig csak a megvetés és lekicsinylés hangján szoktak beszélni, hívják meg. A koporsó körül ott álltak valamennyien: Berán, Kulhanek, Manojlovics, Szukop és a többiek. A szomorú alkalomra való tekintettel már mind hatalmasan tele voltak alkohollal, és jól láthatta bárki, hogy semmi bánatot, meghatottságot nem éreznek. A bor megóvta őket attól a rettenetes gondolattól, hogy tulajdonképpen valamennyien a saját sorsukat látják maguk előtt. Ettől pedig menekülniök kellett, mert igazán semmi mód nem kínálkozott reá, hogy az ivást abbahagyhassák. Ha jobb fizetést adtak volna nekik, ha törődtek volna velük, ha új rézfúvóhangszereket vásárolt volna nekik a város, ha kiegészítette volna a zenekart, ha érdemes lett volna nekik összeszedni magukat és visszatérni!... De így, lenézve, szegényen, átkozott rossz instrumentumokkal, amikkel csak macskazenét lehet üzni, így meg kellett maradniok sorsuk és végzetük mellett.

Stoczeokról a helyi lap azt írta, hogy kiváló tehetség volt, és hogy a szerb király egy ízben kitüntette. Erről senki sem tudott, mint ahogy nem is volt igaz, de Stoczek valamikor véletlenül részegen hazudta egy újságírónak. Ugyanez alkalommal megemlégették hegedűre és zongorára írt *Adagió*-ját, mint értékes talentumának egyik bizonyítékát. Erre a cikkekre nagyon büszkék voltak a muzsikusok, és a temetés estéjén egy tanítóval, a zenekar egyik barátjával, németre fordították.

Stoczek után két hónapra, pontosan ugyanolyan körülmények között, mint a karmestere, eltávozott Kumpert is, a pozaunista. Vért hányt, vége volt.

Az új karmester, egy fiatal, zömök és erőszakos ember, aki még hozzá nem is beszélt jól németül, elvégezte a többi.

Suseket elüldözte, mert az feleselni mert vele. Beránnak a feleségét elcsábította, és a tetejébe részegség címén lépten-nyomon felíratta a színháznál, úgyhogy minden fizetése ráment. Neki is mennie kellett. A többieket nyugdíjaztatta. Alig kettőt-hármat tartott meg. Azután keresztül-vitte a városnál, hogy emeljék föl duplára a muzsikások fizetéseit. Sikerült neki. Kapott oboistát és fagottistát is. Új hangszereket vásároltatott. Egy év múlva a városi színházban előadták a *Harmadik szimfónia*-t. Az egész város határozottan ünnepelte az új karmestert. A régi muzsikások a karzaton hallgatták az előadást. Úgy érezték, hogy valami rettenetes igazságtalanság történt velük. Mert a muzsika jó volt, pontos és tiszta. Olyan, amilyenre annyi esztendőn keresztül homályos érzéssel, fájó szívvel vágytak.

Arra gondoltak, milyen jó volna előlről kezdeni, fiatalnak lenni, és ezzel a kemény fejű, tehetséges, energikus karmesterrel együtt dolgozni. És a vastag zsírréteg alatt, amit a sör hosszú évtizedek alatt a szívük köré font, fájt, fájt a szívük.

Nem tudták, hogy a tragédiájuk tulajdonképpen az volt, hogy a XIX. század második felében kerültek Magyarországra, egy műveletlen és szegény korszakban, amikor senkinek se volt kedve és ideje, hogy muzsikával törődjék. Az új *nemzedék* izgatott és telhetetlen vágya a szép és művészi iránt pedig csak a század utolsó esztendőiben ment át a társadalom vérkeringésébe. - Stoczek éppen jókor halt meg. - És a „muzsikások” is valamennyien pontosan erre az időre öregedtek meg és dőltek ki a pultok mellől. Nem tudták meg soha, hogy a cigányos, kultúrátlan Magyarország áldozatai voltak, hogy ez rontotta meg az életüket, ez vette el tőlük a zene élvezetét, amihez csekély tehetségük mellett is joguk volt, ez rabolta el nemtörődöm-ségével az ambíciókat, ez kényszerítette rá őket az ivásra, arra, hogy nyomorultul éljenek, és szegényen, csalódottan, nyomorultul haljanak meg.

1911

EGYIPTOMI JÓZSEF

Zalai Jóska, ez a mindig jókedvű és okos fiú, megfogott az utcán.

- Te, a múlt éjjel olyan csodálatos, hallatlanul szép álmom volt, hogy el kell neked mondanom.

Bementünk egy kávéházba, elhelyezkedtünk, rágyújtottunk, és kijelentettem, hogy nagy érdeklődéssel fogom hallgatni elbeszélését.

József erre elkezdte:

- Nyári reggel volt. Egy szép, üde, friss reggel, amilyen oly kevés van az ideges ember életében. Az öröm a napsugarakban olyan vastagon ömlött szerte a levegőben, mint a tizenöt év előtti naturalista piktorok képein a festék. Körös-körül nyugodt, sík táj, pálmafákkal, a távolban egy piramis. Nem lehetett kétség, hogy Egyiptomban járok, és hogy a széles folyó, amelynek a partján megyek: a Nílus. Most még csak azt kellett megtudnom, hogy milyen korba csöppentem bele. Ezen gondolkoztam, és előreindultam a víz mentén. Nem láttam embert sehol. Néhány ibiszmadar álldogált a vízben türelmesen.

Ó, ti szent madarak! - suttogtam megilletődve, és tovább mentem.

Egy helyen, amint belegázoltam a sekély vízbe, és a langyos-húvös hullámokban fürösztöttem a bokáimat, valami téglaszínű tűnt fel a lábaim alatt. Megállottam, hogy körülményesebben megnézzem. A saját testem tükörképe volt. Képzeld, egészen téglavörös testem volt. A derekam körül kötény alakú fehér öv, és a fejemen redős, citromsárga kendőből főveg, amely kétoldalt a füleim mögött ráncosan, függönyszerűen hullt le a vállaimig. Régen törtem a fejemet, gimnazista korom óta, hogy hogyan csinálták az egyiptomiak ezt a kendőkötést, és most eszembe jutott, hogy íme, végre alkalmam lesz megtudni. De nem vettem le mégse, mert arra gondoltam, hogy nem tudnám megcsinálni, és mehetnék kopaszon, hajadonfővel a forró napon. Mert a kendő alatt egész sima, borotvált volt a fejem. Elhatároztam tehát, hogy elhalasztom a dolgot, míg valami hasonló fejű egyiptomival nem találkozom, aki azután megtaníthat a kötés fortélyára.

Ekkor már erősen gyanakodtam, hogy jó három-négyezer évvel Krisztus előtt történik velem az egész. Hogy miből következtettem ezt, nem tudom.

A víz folyásával párhuzamosan ballagtam tovább. Olyan boldognak és fiatalnak éreztem magam, mint soha. Ilyen abszolút boldogság az ébrenlétben nem képzelhető el. Mert az ébrenlétben nincs például tökéletes szabadság sem. Én független voltam. Az életben, ha az ember független, az jó is, meg rossz is. Jelenti azt, hogy az apja már nem gyámkodik felette, de ebben benne rejlik az is, hogy apja már kevésbé szereti. Egy olyan függetlenség, amelyben semmi rossz nincs, csak jó - ez csak az álomban lehetséges. Én most ebben az álomban, a Nílus partján, egy egyiptomi ifjú alakjában senkihez se tartoztam. És az árvaságom mégse fáj. Elhagyott, és egyedül voltam, de a magányomnak nem volt árnyéka, és az egyedüllétemben nem rejlett semmi fájdalom.

Így mentem, mendégéltem a tiszta, vízpárás, könnyű, langyos, jó levegőben. Sajátságos és szent boldogságomnak emellett nem volt semmi elviselhetetlen jellege, mint minden nagy földi örömnél. Egy táj nézésének gyönyörűsége például, ha az élvezet mély és tökéletes, mindig elviselhetetlen.

Ilyenkor az ember sóhajt egyet, és kiragadja magát a varázslatból. Miért, mert ha ezt nem teszi, akkor lassanként csökken a benyomás által okozott életöröm, az ember mintegy belefárad a nézésbe, az érzésbe, az akkord lassanként hangzik el, és ez még fájdalmasabb. Nílus-parti utamon azonban teljesen híjával voltam ennek az emberi nyomorúságnak, amelynek oka nyilván kémiai, és a szerves élet sarkalatos törvényeivel van összefüggésben. Az életöröm mint állandó csodás akkord zengett bennem és körülöttem a levegőben halkán és mégis impozáns teljességgel, tömören, megszakítás nélkül, soha meg nem unható szépségben.

Szaladni kezdtem. Mérőföldeket szaladhattam, és nem fáradtam el. A szívem nem dobogott gyorsabban, és a lábaim nem érezték, hogy nehezebb munkát végeznek, mint a gyaloglásnál. A lélegzésemet nem is hallottam. A víz csobogását figyeltem, amely a lábam alatt ezüstös csilingeléssel zenélt. Elapróztam a lépéseket, majd nagyokat lendülve ugrottam, vettem magam, és a legszebb ritmusokat eszeltem ki így módon. Ekkor gondoltam rá, hogy tulajdonképpen a mozgás, bárminő mozgás, nagy életöröm, amelyet nem becsülünk meg eléggé.

Persze fontos, hogy az embert ne gátolja a ruha. A ruha tudniillik nemcsak a mozgásban gátol bennünket, hanem megakadályozza, hogy azt a helyzetváltozást, amelyet a levegőben megtettünk - a bőr megérezze a levegő ellenállásában, midőn ez a láthatlan és csodás gáz engedelmesen kitér az utunkból, és könnyű szellővel elfoglalja azt a helyet, ahol még az elébb mi voltunk.

Időnként megálltam, és a növényeket nézegettem. Szerteszét óriási lótuszvirágok fehérlettek a vízen, királyi pompában kibontott szirmokkal. A körülöttük tenyésző vízinövények ragyogó zöld színe egyenesen káprázatosá tette a virág pihegő, illatos fehérségét. És a Nílus szélesen, lassan hömpölygött. Egészen lassú séta közben is kényelmesen lépést tarthattam a víz folyásával. A túlsó parton pálmaerdők végtelen egymásutánja húzódott vékony, kék vonalban. Csak itt-ott szakadt meg ez a vonal egy-egy keskeny résnyire, melyen keresztül csillogva ködlött a távoli puszták messzesége. Visszanéztem a megtett utam irányában, hogy látok-e csónakot vagy tutajt a vízen. Láttam. Egy apró, fekete vonal úszott a látóhatár végében, rajta pontszerű fehérség.

Mire ezek ide érnek a lassú Níluson, gondoltam magamban, már lemegy a nap. Eszembe se jutott, hogy várjak rájuk. Minek? Mondom magamban - eltalálok én magam is, ahová csak akarok, bár nem sürgős számomra semmi, és tulajdonképpen sehová se akarok menni.

Belegázoltam tehát a vízbe egészen nyakig, és úszva folytattam az utat. Hatalmas tempókat vettem, és utána kinyújtózkodtam a hullámokon a hátamra fekve. Néztem a kék eget és a könnyű, vonal alakú felhőket, amelyek a folyó fölött alacsonyan, mint egy finom, földig érő mennyei függöny láthatlan fodrai és betüremlései, lebegtek. Egy-egy ibiszmadar felrepült a part felől, és lassú szárnycsapásokkal emelkedett az ég felé. Karcsú, szép teste csakhamar a fodrok közt úszott, és elmosódott azoknak láthatlan rétegeiben. Ezt látni, nézni hasonlíthatlan és nagy öröm volt. A látás maga, isteni és tökéletes gyönyört adott. A víz pedig lassan vitt tovább.

Íme, mondanám, ily egyszerű dolog a boldogság. Boldog vagyok, mert nem kívánkozom sehová, és mert tökéletesen meg volnék elégedve, ha azt hallanám, hogy halálomig így fogok úszni a Níluson, hanyatt fekve, kék ég alatt, délelőtti napsütésben.

Ezt a gondolatot azonban az álomban nem így gondoltam. Csak most fordítom át neked a reális élet szavaira. Mert elmékedésemből teljesen hiányzott ez a profán viszonyítása az élet értékének a halálhoz. A halál ebben az álombéli létben nem tűnt fel legfőbb rossznak, és az élet nem volt a legfőbb jó. Minden egyformán igen jó és szép volt, emellett új és csodálatos is, és mégsem izgalmas, nem fárasztó és nem félelmes, mint itt e siralomvölgyben.

Eközben a víz jól elvitt a parttól, és legalább egy kőhajításnyira bent úsztam már a meder közepe felé, amikor hirtelen egy asszonyt pillantottam meg a parton. Fehér kendővel volt bekötve a feje, és térdelve ruhát mosott a folyóban.

Végre egy ember, mondtam, de anélkül hogy örültem volna. A végre szó nem jelentette azt, hogy már vágytam embert látni, és nem jelentette azt, hogy vártam rá, hogy mikor fogok meglátni egyet. Leálltam a vízben, és figyeltem. Csak vállig látszottam ki a folyóból. Az asszony nem vett észre, tovább mosott. Keményen, fűgén és jókedvűen forgatta, sulykolta és öblítette a ruhát.

Lassan közeledtem a part felé! Ekkor vettem észre, hogy a fák között, de a víztől igen kis távolságban egy sárga faház áll.

Bizonyára a háziasszony! - gondoltam magamban, mert a nő mozdulatai olyanok voltak, hogy nem tarthattam cselédnek. Egy cseléd sokkal több gyakorlottsággal, gépiességgel, kevesebb ügyességgel, szépséggel mos - így kombináltam.

Íme ez az asszony, bár tudja, hogy nem látja senki, mégis bájjal és kedvvel dolgozik. Az ilyesmire alacsonyabb rendű lélek nem képes, mert hiányzik belőle a felsőbb képesség, hogy a saját erejében, ügyességében és szépségében gyönyörködjen. Ez az asszony pedig munka közben ezt árulta el.

Barnás, gömbölyű vállalai és fekete haja, amely apró tincsekben bújt ki a kendő alól, gazdag mellei, amelyeket sárga lepel szorított le, meztelen, formás karjai és széles csípői, amelyeket a guggoló helyzet rendkívüli szépségben mutatott be, egészen lekötötték érdeklődésemet. Hiányzott azonban vágyamból az a maró és nyomasztó íz, amely hasonló esetben az életben sohase marad el, s amely mindig abból az aggodalomból és félelemből származik, hogy a nő talán nem lehet, nem lesz a miénk, vagy ha lesz is, de nem mindjárt. Csendesen, nyugodtan álltam a vízben. A szerelmi tűz nem sürgetett, és nem homályosította el a látásomat, s így annak örömét zavartalanul élvezhettem.

Az asszony felegyenesedett, és lassan kinyújtózott. Termetének rendkívüli arányosságát jól megcsodálhattam. Puha volt ez a test, és mégis tömör, jól összetartott. A középtermetűnél valamivel nagyobb, és mégis annyira kecses, hogy úgy ítélem, hogy a legnagyobb könnyűséggel fel tudnám kapni és a levegőbe emelni. A ruhákat berakta egy kosárba, és a ház felé indult. Azt gondoltam, hogy nem látott meg, és már kiáltani akartam, köszönteni vagy hívni, amikor hirtelen megfordult, és barátságosan és szelíden egyenesen rám mosolygott. Jobb kezemet üdvözlésre emeltem, és sietve gázoltam a part felé. Ő mozdulatlanul állt, és most már elkomolyodó arccal végignézett rajtam. Hamarosan előtte álltam, és tiszteletem jeléül mélyen meghajoltam.

- Ki vagy te, drága asszony?

- Azt hiszem, látod rajtam, hogy ki vagyok, zsidó asszony vagyok, a férjem törvénytudó, és nincs itthon.

- Engedd meg tehát, hogy megpihenjek házádban, mert messzi útról jövök.

- Akkor bizonyára éhes vagy, és enni szeretnél.

- Nem gondolok most arra, és kérlek, ne is fáraszd magad velem, hogy étellel kínálj meg.

- Talán csak nem utasítanád vissza, ha kenyérrel kínálnálak?

- Drága előttem minden, amit a keziddel megfogsz.

- Akkor jöjj hát a házba.

Az asszony előrement, és láttam rajta az igyekvést, hogy járásában lehetőleg szerényen mérsékelje csípőinek pazar hullámzását.

Piciny lábai és vékony bokái azonban annál szebbeknek és angyalibbaknak tündek föl. Az ajtóban félrehúzott egy világoszöld színű vászonfüggönyt, és előre engedett.

- Menj be! - mondta dallamosan.

Egy kicsiny szobába léptem, amelynek falait köröskörül fehér vászonfüggönyök borították. A földön gyékény. A szoba sarkában egy alacsony, nádból font asztal, mellette kétoldalt a fal mellett lócák.

- Itt lakunk - mondta az asszony -, messze a várostól, mert a férjem nagyon félt, és nem akarja, hogy férfiakat lássak.

- Félt, hogy hűtlen leszel hozzá?

- Attól nem tart, mert tudnivaló, hogy a házasságtörő asszonynak halál a büntetése, megkövezés, de azt se akarja, hogy más férfi netán vágyat ébresszen bennem.

- A férjed egész nap távol van?

- Reggel megy a törvénytudók gyülekezetébe, és este jön haza.

- Nem nehéz számodra a magány?

- Nem, mert dolgozom.

- Nincs gyermeked?

- Nincsen, de egy kisázsiai próféta megjósolta, hogy lesz, és így türelmes vagyok a várákozásban... Hanem most beszélj te magadról. Egyiptomi vagy, de nyilván a felső Nílus tájáról. Ott van a hazád?

- Igen - mondtam gépiesen.

- Fiatal vagy, azt látom, és bizonyosra veszem, hogy a szerencse pártfogásába fog venni.

- Miért gondolod, te édes asszony?

- Mert eszesnek látszol, és az arcod kedves.

Egy pillanatra kilibbent a szobából, majd visszatért, egy darab kenyeret tett elém egy sárga cseréptálban, és egy vörös kőkorsót állított le. Azután végigsimítva csípőit a kezeivel, maga is leült, szemben velem az üres helyre.

- Nem aggódsz, hogy férjed hazatér? - kérdeztem.

- Nem - mondta egyszerűen -, ilyenkor sohasem szokott hazajönni.

Ettem. Ő nézett engem. Ölbe tett kezekkel, jóindulatúan és nyugodtan. Most jól megnéztem édes arcát. Huszonöt-harminc évesnek látszott. Nagy és erős hajlású orra a cimpák könnyed és finom vonalaival adta meg arcának a jóságos és buja jelleget. Szemöldökei magasan íveltek és könnyedék voltak. Barna szemei okosak és melegek. Az álmatag szemhéjak harmadrészen eltakarták a csillogó, sötétbarna szemgolyókat. A szemek alatt gyönyörű kék karikák tanúsítottak az asszonyi tudás és életöröm gazdag esztendőiről. Az ajkak teltek, kárminpirosak és nedvesek voltak. Az egyenletesen barna bőr, amely az arcon egészen világos, majdnem elefántcsontszínű árnyalatba ment át, azt a benyomást keltette, hogy hűvös és bársonyos.

- Milyen szép és kedves asszony vagy te - mondtam halkán és igen őszintén.

- Dehogyan felelte nevetve -, már öreg vagyok. Tíz éve vagyok férjnél már bizony, és már tizennyolc éves elmúltam, mikor az uram feleségül vett.

- Tehát huszonnyolc éves vagy.

- Bizony, huszonnyolc.

Hallgattunk. A torkom száraz volt a vágytól. Jót húztam tehát a korszóból, és azután felálltam.

- Engedd meg, hogy megköszönjem a vendéglátást - szóltam, és megfogtam a két apró kezecskéjét.

- Szívesen - felelte, és ő is felállt.

Az édes szemeibe néztem, amelyek mosolyogtak, és könnyesek voltak, és az arcvonásaira, amelyeken most hirtelen valami mozdulatlan, szinte ijedt komolyság jelent meg. Azután megcsókoltam az ajkait és a behunyt szemeit és a puha szép karjait, az elefántcsontszínű telt nyakát és a hajfürtjeit, amelyek fehér kendője alól kibújtak és cédrusillatot árasztottak.

Az asszony alétan és gyengéden hunyta le szemeit a csókjaim alatt. Vállai megremegtek. Majd szemhéjait erősen összeszorította, mintegy menekülve a vágy elviselhetetlenül hatalmas benyomásai elől, úgy, mint ahogy erős fény elől menekülünk. Azután lassan átölelt, és két puha karjával hozzám simult pompás csípőivel, és mohón, buján, édesen csókolni kezdett, miközben ragyogó szemei közvetlen közelből, észbontóan elváltozva a szemeimbe meredtek... Ó, csodálatos volt!...

- És most menj - mondta azután, és megsimogatta az arcomat.

- Engedd, hogy még maradjak.

- Menned kell, vagy azt akarod, hogy meghaljak? Hogy halálra kövezzenek, és a férjem a szégyen bánatával éljen egész életén át? Élni akarok, hogy visszagondolhassak rád és erre a boldogságra, amit most éltem át, és amit nem vártam és nem reméltem az istentől.

- Légy áldott ezerszer - mondtam könnyezve, és megcsókoltam apró kezecskéit.

- Szerencse és boldogság legyen a részed - suttogta az asszony melegen, de elcsuklott a hangja, és megcsókolta a vállaimat.

Letérdeltem előtte, átöleltem áldott csípőit, és csókot nyomtam két térdére.

Azután kimentem a házból. A szívem tele volt, nehéz volt, fájt, de boldog voltam. Kitértam a karjaimat a búcsúzó nap sugaraiban, azután elindultam a folyó folyásával ellenkező irányban. Egy kőhajításnyiról visszanéztem. Az asszony ott állt a parton, a szemeit az egyik karjával elfödte, és a másikat kinyújtotta abba az irányba, amerre távoztam. Ujjacskái lefelé lógtak, mint a sebzett madár szárnyai, és csodálatos formái még egyszer megvillantak a napfény aranypatinájában.

Ez az utolsó részlet, amire az álomból emlékszem, mondta Józsi hosszú hallgatás után. Ma egész nap ezen az álmon gondolkodom. Az egyiptomi asszony velem van folytonosan, és az utcán, otthon, itt a kávéházban is mindenütt majdnem látom őt. Ó, te drága asszony!

Irgyelttem Józsefet, hogy ilyen szépet álmodott.

1912

A KIS EMMA

Az alábbi történetet egy naplóban olvastam. A naplóíró fiú távoli rokonom volt, és húszéves korában öngyilkossággal pusztult el. Az édesanyja nemrég halt meg, és ezután kerültek hozzám a fia naplói. Hosszú ideig nem jutottam hozzá, hogy beléjük pillantsak. A napokban végre hozzákezdtem az olvasáshoz. Meglepett az írás közvetlensége és egyszerűsége. A harmadik füzetben pedig ráakadtam azokra az érdekes feljegyzésekre, amelyeket kissé rövidítve és az interpunkció némi változtatásával itt közlök.

A kis Emma a legszebb volt az összes lányok között, akik húgommal, Irmával barátkoztak. Szőke haját, szürke szemeit és finom arcomkáját már első látásra édesnek találtam.

Én a második elemibe jártam, ő Irmával együtt az elsőbe. A többi fiúknak is tetszett, de nem beszéltek róla. Szégyellték volna elárulni, hogy törődnek egy lánnyal, hozzá aki még csak elsőbe jár.

Én azonban rögtön tisztában voltam vele, hogy szeretem, és bár szintén szégyelltem a dolgot, elhatároztam, hogy mindig szeretni fogom, és feleségül is veszem.

A kis Emma gyakran járt hozzánk. Ilyenkor együtt játszottunk a két húgommal és Gábor bátyámmal. Néha más lányok is jöttek, például az unokahúgaink, Ani és Juci, akikkel azelőtt rendszerint csókolózni is szoktunk a pincében, a padláson, a kertben és a fáskamrában.

Gyönyörű meleg szeptember volt. Még inkább tudtam örülni most a szép időnek, mint nyáron, mert újra az iskolában kellett ülni kettőtől négyig és délelőtt is nyolctól tizenegyig, és utána annál jobban esett a szabad levegő és a labdázás. Így azután nem untunk bele a játékba, hanem hazajöttünk, meguzsonnáztunk és lótotunk-futottunk, míg csak vacsorázni nem hívtak.

Az iskola is érdekesebb, mulatságosabb volt. Az új tanító tudniillik egy magas, vastag hangú és vörös arcú ember, Szladek Mihály - *vágatott*.

A házunk az ötödik kerületbe tartozott, emiatt ide, a külvárosi iskolába kellett járnunk. Az osztály túlnyomó többsége parasztfiúkból telt ki. Részint mezítlábasok, tarka kockás ingekben, mások meg bársonynadrágban és csizmában. Irigyeltem őket, mert úgy éreztem, hogy általában különbek, keményebbek, merészebbek, mint én. Volt egy Zöldi nevű, aki valamennyiünkénél négy-öt évvel idősebb volt, bicskát hordott a csizmaszárában. Egyszer megmutatta nekem. Azt mondta:

- Az atyaúristentől se ijedek meg.

A bátyámnak ezt elbeszéltem. Nem hitte.

Az új tanító nem szeretett olvastatni vagy szépírást íratni, mint a volt kedves és jó elsőosztályos tanítónk, hanem magyarázott, és feleltetett. Ha valaki beszélgetett vagy játszott, csak egyszer figyelmeztette. Másodszorra már kihívta, és csendesen ezt mondta neki:

- Feküdj le, fiam!

Azután az osztályhoz fordult:

- Hármát fog kapni, ki akarja kiadni neki?

Ilyenkor nagy izgalom támadt. Rendesen tizen-tizenöten álltak föl. A tanító szemlét tartott a kéredzkedők fölött, végre kiszólított egyet, és kezébe adta a nádpálcát.

- Ha nem ütöd teljes erővel - mondotta -, akkor te kapsz!

Azután halálos csendben leste az osztály az ütéseket és az ordítást. Azokat a fiúkat, akik meg se nyikkantak és nem is sírtak, mindenki bámulta, de úgy vettem észre, hogy mindenki gyűlölte is egy kicsit. Miért, ezen sokat gondolkodtam, de nem tudtam megmagyarázni.

Én magam nem féltem a büntetéstől. Tisztában voltam vele, hogy a tanító tekintetbe veszi, hogy az apám őrnagy, és hogy éles kardja van, tehát nem fog merni megvágnia.

A tanító hamar rájött, hogy Zöldi tud legjobban pálcázni. Ettől kezdve ő osztotta ki az összes büntetéseket. Remekül értette. Még a pálca is másképp állt a kezében, mint a többinek. Nemigen múlt el óra egy-két „vágatás” nélkül. Voltak azonban meleg, sárga őszi délutánok, amikor nagyon figyelmetlen, nyugtalan volt az osztály, és ilyenkor az egész második óra, háromtól négyig, veréssel telt el. Minden második-harmadik padban egy síró fiú kucorgott.

Egy ilyen alkalommal eleredt az orrom vére, és lemehettem mosdóvizet kérni az iskolaszolgálóhoz. Hamarosan megszűnt a vérzés. Már vissza akartam térni az emeletre, mikor a földszinti folyosón, a lányok folyosóján megláttam a kis Emmát. Az osztályajtóban állt, befelé fordulva. De hamar észrevettem. Nyilvánvaló volt, hogy kiállították. Odamentem hozzá. Szerettem volna megcsókolni és vigasztalni, de azután észrevettem, hogy egyáltalában nem szomorú. Egy szót se beszélünk, csak néztük egymást. Édes volt és büszke. Mintha most is éreztetni akarta volna, hogy az én apám csak őrnagy, és az övé alezredes. Előrehúzta a copfját, kioldozta a rózsaszínű pántlikát, és újra masniba kötötte. Így zavartalanabban nézhettem. Amikor pedig közben föl-fölnézett felém, mindannyiszor erősen megdobbant a szívem.

Másnap délután, amikor átjött hozzánk, titokban megkért, hogy ne szóljak senkinek arról, hogy az ajtó elé állították. Nem is szóltam. Irmától azonban megkérdeztem este, hogy mért kapott büntetést az Emma?

- Semmi közöd hozzá - ez volt a válasz.

Irma gyűlöletes volt. Szerettem volna e pillanatban összevissza verni és rugdosni. Határozottan féltette tőlem Emmát. Nem akarta, hogy szeressem, és hogy ő szeressen engem. Nem engedte velem hunyni. Állandóan mellette maradt, becézte, ölelte és csókolta. Még azt is megakadályozta, hogy sokat beszéljek Emmával. Elhívta, karon fogta, és az udvar túlsó végében sétáltak együtt. Sokszor nagyon keserű volt a szívem emiatt.

A nagy barátságból azonban egyszerre csak nagy harag lett. Egy napon láttam, hogy nem jönnek többé együtt az iskolából, hanem mindegyik más leánnyal. Emma ettől kezdve nem jött hozzánk. Húgomat faggattam, hogy mi az oka az összeveszésnek, de hátat fordított nekem és elszaladt. Bosszúból este vacsoránál elmondtam apámnak a dolgot. Irma azonban az ő kérdéseire is néma maradt, mire a sarokba kellett térdelnie, és nem kapott almát.

Hetek múltak el. Húgomat hiába próbáltam rábírní, hogy béküljön ki Emmával, makacsul hallgatott. A szemei azonban könnyesek voltak, és többször este az ágyban minden ok nélkül sírt.

Október közepe táján az iskolában rettenetes dolog történt. A tanító ez alkalommal először Zöldit akarta megvágnia. Kihívta.

- Jöjj csak ki szépen!

Zöldi azonban nem szólt, és nem mozdult.

Erre elhangzott a parancs: - Húzzátok ki!

Tíz-tizenöt fiú rohant neki a legtávolabbi padokból. Sokan olyanok, akik féltek Zölditől, és haragudtak rá. Magam is gyűlöltem, és mi tagadás, az első pillanatra kedvem lett volna részt venni a *kihúzásban*, de rögtön eszembe jutott, hogy apám bizonyára megvetne, ha megtudná, hogy többekkel birkóztam egy ellen. A helyemen maradtam tehát. Elállt a lélegzetem, és reszkettek a térdeim. A fiúk lihegve dolgoztak. Egy részök a padból toltta Zöldit, mások a lábait kapták el, mert megvetette magát a láblécen, mások ismét az ujjait feszegették, amelyekkel görcsösen kapaszkodott a padasztal szélébe. Legalább öt percig tartott, míg kimozdították. Végre sikerült kilökni a földre. Itt újra megkapaszkodott. Ütni azonban nem mert, mivel valószínűleg gondolta, hogy a tanító, aki székére állva szemlélte a harcot, bele fog avatkozni a dologba. Szladek arca sötétvörös volt a méregetől.

Végre megfogták a két lábánál és két kezénél fogva. Így cipelték ki a katedrához, miközben a háta a padlót súrolta.

- El ne engedjétek - kiáltotta a tanító harsányan. - Fekteszétek hasra, és fogjátok le a kezeit és a lábait.

A fiúk nekihehvülve és minden erejüket összeszedve, gyorsan teljesítették a parancsot. Most már nem volt Zöldinek mibe kapaszkodni. Rátérdeltek a kezeire. A lábain négyen ültek, a fejét ketten nyomták. A tanító csak ezt várta. Nyugodtan odaguggolt, eligazította a fiúkat, hogy senki mást ne érjen a pálcá, azután nekiállt, és egymás után öt-hatot húzott Zöldire. Rémesen hangzottak ezek az ütések. Élesen, tömören és magasán. Rajtam hideg veríték ütött ki, de mégis mintegy delejes kényszer hatása alatt, a lábléc szélén lábujjhegyre álltam, nehogy elveszítsek valamit a látványból. A tanító most megállt. Zöldi azonban nem nyikkant.

- Leszel-e még engedetlen? - kérdezte csendesen Szladek.

- Felelj! - üvöltötte egy kis várakozás után, szinte megszedülve a dühtől.

Zöldi azonban nem felelt.

- Jól van, fiam - fújta a tanító a fogai között -, hiszen jól van, ha most nem felelsz, majd felelsz később, nekem mindegy!

És újra nekilátott. Egészen megvadulva, mind gyorsabban és gyorsabban sújtott. Szinte olvasni se lehetett az ütéseket. Minden erejét megfeszítve, úgyhogy nyögött a fáradtságtól a nagy, erős ember. Majd kimerülve újra abbahagyta, és lihegve, rekedten kérdezte:

- Leszel még engedetlen?

Zöldi most se felelt.

A tanító megtörölte a homlokát, és lassabban folytatta a verést. Minden ütés után pihent, és újra és újra elmondta:

- Leszel még engedetlen?

Így ment ez további tíz-tizenöt ütésig. Végre felhangzott egy iszonyatos bögés:

- Ne-e-e-m!

A tanító letette a pálcákat, és helyre küldte a fiúkat. Zöldi feltápászkodott, rendbe hozta a ruháját, amely a dulakodásban több helyen elszakadt, és a helyére ment. Az arca, orra egészen piszkos volt a padlótól, ahová odanyomták. A könnyei csurogtak a kabátján. Véreset köpött.

A tanító azonban újra kihívta:

- Mondta valaki neked, hogy helyre mehatsz? Jöjj csak ki szépen!

Zöldi lehajtott fejjel kitámolygott. Szladek, mint jól végzett munka után szokás, dörzsölgette kezeit, és tettetett jóindulatú, szelíd hangon mondta:

- Ezt azért adtam neked, édes fiam, hogy jól jegyezd meg, és tanulj belőle a jövőre. Tanítóddal szemben engedetlennek lenni hálátlanság, és miután látom benned a hajlamot a rosszra, még adok neked egypár pofont.

Az „egypárból” azonban sok lett, mert a tanító újra nagyon belejött, és addig pofozta, míg Zöldi szédülten a falnak nem esett. Szerencsére megkapaszkodott, és kiszaladt az ajtón. A tanító halkán káromkodott egyet, becsapta a nyitva hagyott ajtót, a katedrára ment, és leült. Az osztályban egy légy repülését is meg lehetett volna hallani.

Aznap alighogy hazaértem, láz ütött ki rajtam, és félrebeszéltem. Ágyba dugtak, és este az apám kivallatott. El kellett mondanom az iskolai eseményt. Szüleim vadállatnak és gazembernek nevezték Szladeket, és megegyeztek, hogy más tanítóhoz adnak. Egy hét múlva már a belvárosi iskolába jártam. Nem láthattam többé mindennap a kis Emmát. Fájt a szívem.

Október huszonötödikén olvastam az újságban, hogy egy kocsist felakasztottak, mert meggyilkolta és kirabolta az utasát. Hosszasan le volt írva, hogyan viselkedett ez a kocsis a siralomházban és reggel az akasztófa alatt. Azon a napon szüleim a vacsoránál az akasztásról beszéltek, és apám elmesélte azt az akasztást, amelyet húszéves korában látott.

- De szerettem volna látni - kiáltottam.

- Örülj neki - mondta apám -, hogy nem láttad, és ne is nézz meg soha egyet se, mert azzal álmodsz hét esztendeig, mint én.

Másnap délelőtt, iskola után, azt ajánlottam Gábor bátyámnak, hogy csináljunk akasztófát, és akasszunk fel rajta egy macskát vagy kutyát. Gábornak tetszett a terv, és hamarosan a padláson dolgoztunk. Egy ruhaszárító kötelet szedtünk le, és hurkot csináltunk rá. Az akasztófa-ácsolásról azonban lemondtunk, mert egyrészt nem volt gerendánk, másrészt pedig tartottunk tőle, hogy ha az udvaron rendeznék akasztásokat, a szülők beleavatkoznának a dologba.

Gábor nem volt szenvedélyes állatkínzó, de ha belejött, akkor nagyszerű ötletei voltak. Így például egy évvel előbb egy eleven macskát vágott ketté a nagy konyhakéssel. Ez a kertben történt. Ani és Juci fogták a macskát, azután mindannyian leszorítottuk a földre, és hanyatt kifeszítettük. Gábor pedig a konyhakéssel vágta keresztül a hasán át.

A padlás egyik gerendáján vetettük keresztül a kötelet. Még aznap délután egy daxli tévedt az utcáról az udvarunkba. Becsuktuk a kaput, elfogtuk a kutyát, és hamarosan valamennyien a padláson voltunk. A lányok ujjongtak. Mi Gáborral nyugodtan készülődtünk.

- Te vagy a bíró - kiáltott Gábor -, én vagyok a hóhér. Neked jelentem, hogy minden készen van az akasztáshoz.

- Jól van - szólottam. - Hóhér, teljesítse kötelességét.

Erre Gábor meghúzta a kötelet, míg magam a kutyát kissé megemeltem. Majd bátyám utasítására hirtelen elengedtem. Szomorú, mély, síró hangokat adott a daxli, és kapált a sárga foltos fekete lábaival. De azután hamarosan kinyúlt, és mozdulatlan maradt. Egy darabig néztük, azután függve hagytuk, és ozsonnázni mentünk. Ozsonna után a leányok folyton a kapuban settenkedtek, és cukorral egy újabb kutyát csaltak be. Azután ölükből odavitték Gábornak, hogy rendezzen még egy akasztást. Bátyám azonban lefújta a tervet. Kijelentette, hogy egy napra elég egy akasztás, mire Juci kinyitotta a kaput, és kiengedte a kutyát.

A következő napokon egészen elfeledkeztünk az akasztásról, mert egy új labdát kaptunk. Gáborral kettesben folyton duplexet játszottunk.

Utána Emmáról beszélgettünk. Gábor kijelentette, hogy utálja, mert olyan büszke, és ostobának nevezte Irmát, hogy annyira eseng utána.

- Legjobb volna, ha sohase békülnének ki, mert újra eljön ide, és affektál, henceg! - mondta dühösen Gábor.

Gábor kívánsága nem teljesedett. Másnap délután beállított hozzánk Emma. Irmával jöttek.

- Utálatos! - súgta nekem Gábor.

- Édes, drága! - mondtam magamban én, de azért nagyon haragudtam Irmára.

Irma tudniillik valósággal úszott az örömben. Játék közben minduntalan elhívta Emmát, ölelte, csókolta, majd megfojtotta. Később azonban mégis összeharagudtak valamin.

- Hát nem ígéred meg, hogy nem beszélsz többet a Rózsival? - kérdezte Irma csaknem sírva.

- Azt nem! - felelte Emma határozottan, és mosolygott.

Juci és Ani egymással suttogtak. Gábor, Irma és én a kis Emmát néztük. Milyen szép volt, Istenem, milyen szép!

Az utolsó napos, őszi délutánokat éltük. A miénk volt az udvar. Apa és anya kilovagoltak. A szakácsné kávé adott, azután a konyhába ment főzni.

- Láttál-e már akasztást? - kérdezte ozsonna után a húgom Emmától.

- Nem! - felelte Emma, és rázta a fejét, hogy a haja az arcába csapódjék.

- De a papádtól hallottad?

- Igen, mesélte, hogy felakasztottak egy gyilkost - mondta Emma hűvösen, és érdeklődés nélkül.

- Van ám nekünk akasztófánk - dicsekedett Juci.

Hamarosan mind a padláson termettünk, hogy megmutassuk Emmának az akasztást. A daxlit már napokkal előbb elástuk Gáborral a szemétdörmön, a hurok szabadon lóbálózott.

- Most játszhatunk akasztást - mondta Irma. - Emma lesz a bűnös, őt fogjuk felakasztani.

- Inkább tégedet - kacagott Emma.

- Hóhér, teljesítse kötelességét! - kommandírozott Gábor saját magának.

A kis Emma elhalványodott, de mosolygott.

- Most állj mozdulatlanul - mondta Irma. Én rátettem a hurkot a nyakára.

- Nem én, nem akarok - nyafogott a kisleány.

- A gyilkos kegyelemért könyörög! - kiáltotta Gábor kipirulva -, de a hóhérsegédek megragadják az elítéltet. - Juci és Ani erre lefogták Emma karjait.

- Nem engedem, nem! - sikoltott a kis Emma, és sírni kezdett.

- Istennél a kegyelem! - szavalta Gábor. Irma pedig a térdeinél fogva a levegőbe emelte a barátnőjét.

Nem bírta, el akart esni, és ezért odamentem, segítettem neki. Ekkor történt először, hogy átölelhettem őt. Bátyám meghúzta a kötelet, a végét körülcsavarta egy gerendán és megkötötte. A kis Emma lógott. Eleinte hadonászott a kezeivel, és vékony kis fehér harisnyás lábaival nagyokat rúgott. Olyan furcsák voltak ezek a mozdulatai. Az arcát nem láthattam, mert a padláson már meglehetősen sötét volt. Egyszer csak hirtelen megszűnt a mozgás. A teste kinyúlt, mintha a lábujjaival valami zsámolyt keresett volna, hogy ráálljon. Azután nem mozdult többet. Erre rémes félelem szállott meg valamennyiünket. Hanyatt-homlok rohantunk le a padlásról, és szanaszét elbújtunk a kertben. Ani és Juci hazafutottak.

A szakácsné, aki valamit le akart hozni a padlásról, akadt rá a holttestre egy félóra múlva. Ő hívta át Emma apját is, még mielőtt apáék hazaérkeztek volna...

E ponton vége szakad az idevonatkozó feljegyzéseknek. A naplói, kit az a szerencsétlenség ért, hogy résztvevője lett ennek a borzalmas eseménynek, nem beszél többet róla. A család sorsáról csak annyit tudok, hogy az apa mint ezredes, nyugalomban van, Irma jelenleg özvegyasszony, Gábor pedig katonatiszt.

1912

ROZI

Rozira sokszor mondta az apja:

- Ebből az lesz.

Nem az lett. Férjhez ment.

Szolgálni - Pestre jött. Itt ösmerkedett össze Molnár Jóskával. Már akkor sok más legényt is ismert. Egy famunkást, egy éttermi segédet, egy őrmestert. Valamennyi jóképű, jókereső ember volt. Továbbá udvarolt neki a gazdája is, egy orvos és annak az unokaöccse is, egy jogászfiú, aki Rozi miatt gyakran feljött látogatóba. Rozi, eltérőleg sok parasztleánytól, akik nem tudják az ilyesmit megbecsülni, büszke volt rá, hogy ennyi embernek tetszik. Örült, ha ránézett az úr. Számon tartotta, mikor jön látogatóba az ifiúr. És vasárnap délutánonként találkái voltak: jól beosztva, a kőfaragóval, az éttermi segéddel és az őrmesterrel. De nem adta oda magát egyiknek se. Azt gondolta: majd asszony korában.

Jóskát kedvelte legjobban. Ez az óriás termetű, vasizmú kőműves valami csiklandós réműletet és dacos, komisz vágyakat keltett benne. Félt tőle, és izgatta a gondolat, hogy mellette a hűtlenség vagy a rosszaság veszedelmes dolog lesz. Ösztönszerűleg vonzotta ez a veszedelem, a lehetőség, hogy kitekerik a nyakát, vagy félholtra verik, és érdekelte a feladat, bár erről számot adni magának nem tudott, hogy ezt ravaszul csókokkal, hízelkedésekkel, hazudozással elhárítsa - a férfi gyalázatának árán. Amikor Jóska kijelentette, hogy elvenné, nem gondolkodott egy pillanatig se.

A Bakáts téri templomban volt az esküvőjük. Rozi ez alkalommal fehér kartonruhát, cérna-kesztyűt viselt, és a haja csak úgy fénylett a rózsaoilajtól. Fitos orrával, búzavirágkék, huncut szemeivel, fehér, úriás arcával, amit a nagysága, a doktorné is gyakran dicsért (persze csak a barátnői előtt), igen jól nézett ki. Nem hatotta meg a szertartás, és a művirágkoszorúnak a fején sem volt semmiféle ünnepélyes jellege. Jóskának majd elállt a lélegzete, amikor meglátta, de ugyanakkor beleütött a szívébe valami félelem- vagy rettegésféle.

Este megisméltődött ez az érzése. A Rozin tudniillik csupa finom, úri alsóruha volt. Hosszú, fekete selyemharisnya, vékony, csipkés ing.

- Ezt loptad! - rivallt rá az ifjú férj.

- Ugyan menjen, kaptam a nagyságától, kérdezze meg! - kacagott Rozi, és csiklandozni kezdte Jóskát.

Vacsorára pörköltet hoztak a kocsmából és két liter bort.

Jóska mámoros volt és boldog. Jókedvvel füttyörészve dolgozott, és este örömmel vitte haza a keresetét. Négy-öt koronát keresett naponta. Az asszony kijelentette, hogy takarékoskodni kell, és gyűjteni fognak. Nem a gyereknek, mert gyerek neki nem kell, és ő tudja a módját, hogy ne legyen, hanem saját maguknak, hogy öreg korukra urasan élhessenek.

- Karosszékeket veszünk, és úgy üldögélünk, újságot olvasunk, és minden héten egyszer összejövünk az ismerősökkel kártyázni, beszélgetni, teát inni - így ábrándozott Rozi.

- Ne uraskodj! - mondta Jóska. - Nem szeretem az ilyet.

De nem soká tudott ellentmondani, és mikor a nő újra és újra hasonló ábrándokat tált föl, már hallgatott.

Az asszonynak öröme telt a hatalmában, amit a saját bája, kedvessége és szépsége szerzett meg neki. Visszaélt vele. Megtiltotta Jóskának, hogy a szakszervezetbe eljárjon, és a munkáslapot olvassa. Jóska engedelmeskedett. Érezte, hogy ez tulajdonképp szégyellni való, nyomorult dolog, de nem tehetett mást. Sok minden egyéb is nem tetszett neki, és mégse tudott változtatni az állapotokon. A sok szagos szappan, amit Rozi összevásárolt. (Tele volt a szagukkal a szobájuk.) Az úrias, magas sarkos cipő, melyről azt mondta, hogy a volt asszonyától kapja ajándékba. A rikító selyemkendő, amit olyan kackiásan viselt. A riszáló járása... És sok más egyéb dolog nem volt inyére Jóskának. Tudta magáról, hogy szorgalmas, erős ember, és mégis olyasvalamit érzett, hogy az asszony nem fog kitartani mellette. Érezte, hogy okos dolog volna, de gyakran, amúgy alaposan elverni a nyugtalan nőt, de nem merte. Gondolta: uraknál szolgált, úrhatnám természet, majd még otthagya. Ezt pedig nem merte volna kockára tenni.

Másfél éves házasok voltak, amikor Rozi előállt vele, hogy házmesteri állás kínálkozik számukra. Lakást kapnak érte, az pedig nagy sor. Mennyivel többet tehetnek félre! Mennyivel hamarabb vásárolhatnak telket, házat Szentlőrincen vagy Pécelen! Mennyivel hamarabb lesznek urak!

Egy hónap múlva beköltöztek, Jóska tovább dolgozott, Rozi pedig ügyesen töltötte be a házmesterné méltóságát. Szerették a házban. Örömmel mutogatta a férjének a sok borralalót, amit összeszedett. Jóska nem nagyon örült a dolognak. Az asszony majdnem annyit keresett, mint ő maga.

Ebben az időben már nem tudta eltitkolni féltékenységét. Egy este, a vacsoránál, amikor nagyon fáradt volt a munkától, és viszont az asszony túl élénken sürgölődött, nótázott körülötte, hirtelen megszólalt:

- Azt mondom, meg ne tudjam, hogy valamelyik lakásban odabent maradsz, mert letöröm a derekadat.

- Már miért ne maradnék - nyelvelt Rozi.

- Hallgass, nagyon jól tudod - kiabált a férfi, és ütötte az asztalt, ahogy csak bírta.

A következő héten meglátogatta őket Jóska sógora, egy kőfaragó munkás. Kora reggel érkezett, és egy éjjel náluk is aludt.

Aznap este, amikor Jóska hazafelé tartott, Rozi elébe jött, ami azelőtt sohase történt meg. Az asszony azt kívánta tőle, hogy majd vacsoránál ő is erősítse meg, amit a sógornak hazudott, hogy telket vettek kétezerötven forintért. Jóska valósággal dühbe jött, és eleinte semmi szín alatt sem akart beleegyezni. Azután Rozi könyörgésére mégis megtette. Megvolt az eredmény, a sógor sápadozott az irigységtől. Az asszony annyira örült ennek, hogy alig lehetett vele bírni.

Cserébe reggel, mikor a sógor továbbutazott, ezt mondta Jóskának:

- Szép feleséged van, és dolgoz asszony, de jobban vigyázz rá, mert bejárnak hozzá a házi fiatalurak beszélgetni. Nem jó vége lesz ennek!

Jóska munka közben egész nap erre gondolt. Nagyon bántotta a dolog. De este mégse tudott szólni. Szégyellte. Három vagy négy nap múlva rukkolt csak ki:

- Te, a szobába be ne engedj senkit, mert agyonütlek.

- Hiszen idejön, aki keres, tudja, hogy itt van a mosókonyha kulcsa, padláskulcs!

- Tudom, de vigyázz, ha megtudok rólad valamit, az lesz, amit mondtam.

- Ugyan, menjen - nevetett Rozi, és énekelni kezdett.

- Jó, jó - dühöngött Jóska -, csak danolj, majd meglátod, mi lesz itten. El fogunk innen menni!

- Hiszen még csak az kellene! Én nem megyek.

- De jössz!

- Legyen esze, miből veszünk akkor házat. Elmegy a pénz lakásra.

Jóska nem nyugodott meg. Sehogy se ment a munka. Állandó nyugtalanságban élt. Gyanakodott. Az asszony elhanyagolta. A kabátjára hetekig nem varrta fel a leszakadt gombokat. Nem várta este meleg levessel. Kifogásokat mondott, és hideg felvágottat tett eléje, ő maga pedig csak nézte. Nyilvánvaló, hogy előbb vacsorázott. Jóska nagyon idegenül, kutyául érezte magát. Nem tudta kisütetni, mit kellene csinálni. Elballagott a sarki pálinkamérésbe, és megivott egy kupicával. Erre kissé megnyugodott, és jó mélyen aludt. A munka közben állandóan azon töprenkedett, hogy a felesége valakivel otthon mulatozik. Ösztönszerűen reggel is, délben is pálinkázott. És mindig többet. Emellett nem merte magát rászáni, hogy hazamegy. Biztosra vette, hogy ha megteszi, ott talál valakit az asszonynál. Tisztában volt azzal is, hogy ezt kellene tennie. Egy délelőtt otthagyni a munkát, hazanézni.

De halasztgatta, halasztgatta a dolgot.

Már hetek óta nem kapott csókot. Nem szóltak egymáshoz. Egy este mégis meg akarta ölelni az asszonyt. De Rozi nem engedte magához nyúlni. Jóska erőszakoskodott. Rozi meg rúgott, karmolt, vihogott. És a férfinak nem volt ereje, hogy erőszakos legyen. Keservesen, utálkodva, némán hagyta abba a küzdelmet.

Jó soká nem aludt el. Azután elhatározta, hogy holnap mégiscsak megteszi, hazajön.

Reggel egy egész deci pálinkát ivott meg. Tízíg dolgozott. Azután bejelentette a munkavezetőnek, hogy el kell mennie, és csak ebéd után jön újra a munkához. Reszkettek a térdei, fázott, és fájt a szíve. Egy óriási kirakat tükörüvegében meglátta magát. Megijedt, olyan sápadt és szálnalmas volt. Villamosra ült. Az út rettenetes hosszúnak tetszett. Mintha már hajnal óta utazott volna. Elfelejtett leszállni. A villamos egy állomással továbbvitte. A sarkon még fölhajtott egy fityóka szilvóriumot. Azután nagy lépésekkel elindult a ház felé. Nem látta senki bemenni. A sötét oldalfolyosón, amely az ajtójukhoz vezetett, gyorsan és nesztelenül suhant át.

Az ajtó zárva volt.

És az ablak nagykendővel elfüggönyözve!

Gondolkodott, hogy betörje-e az ablakot. Ha ott megy be, valaki ezalatt kimenekülhet az ajtón, és ő a nagykendőtől nem is láthatja. Tehát az ajtóhoz lépett. Nekivetette magát. Nem tudta betörni. Be volt reteszelve. Belülről zavart beszélgetést hallott. Azután ide-oda futkosást, tevést-vevést. De egy hang se kérdezte, hogy ki az.

- Nyisd ki - mondta Jóska rekedten.

Senki sem felelt.

- Nyisd ki, nem bántalak - ismételte most már haragosabban.

Hirtelen egy erős férfihang szólalt meg belülről:

- Nyissa ki, házmesterné asszony, mert még rosszat fog gondolni az ura. Mondtam, hogy ne zárja be. Majd én kinyitom. De figyelmeztetem a házmester urat, hogy ne merjen hozzám nyúlni, mert lövök. Értette? Revolver van nálam!

- Igen - hörögte Jóska bénultan.

- Értette, ha hozzám nyúl, lelövöm.

- Igen - ismételte Jóska gépiesen.

Az ajtó felnyílt. Egy nyúlánk, bajusztalan fiatalember nyitotta ki, a jobb kezével revolvert szegzett Jóskának.

- Lépjen el az útból - mondta ijedt és egyszersmind a félelmet palástoló hangossággal.

A munkás gépiesen utat engedett neki. A fiatalember a másik férfi mellének irányzott browninggal lassan ellépkedett. Mikor pedig a kanyarodóhoz ért, sietni kezdett.

Jóska akadálytalanul beléphetett a szobába. Megcsapta a füledt, nehéz, éjszakai levegő, melyben a felesége testének illata a szappanok szagával keveredett. Az asszony az ágyban feküdt.

- Mit akar most itthon? - kiáltott Rozi hegyesen.

- Mit akarok? - motyogta Jóska. - Mit akarok? - és lekasztotta a szegről a bárdot.

Az asszony látta, hogy hiába beszélne, teljes erővel kiáltani kezdett:

- Segítség! Segítség! - És kiugrott az ágyból. De Jóska akkorra már ott-termett és fél kézzel lenyomta.

- Hogy mit akarok! - ismételte, és teljes erejével rávágott az asszony homlokára.

Tompa reccsenés hallatszott.

- Hogy mit akarok! - ismételte Jóska, és még egyszer rávágott. A rózsaszínű kockás dunyhát előntötte a vér.

- Hogy mit akarok! - motyogta Jóska, és harmadszor is felemelte a bárdját. De már nem ütött. Ebben a pillanatban a Rozi kék szemei ránéztek. Fájdalmasan, fátyolosan, szenvedően. És azután egy nagyot sóhajtott Rozi, és lehunyta a szemét.

Emberek tódultak a szobába, és a folyosókon, lépcsőkön szerteszét cselédek és gyerekek rohantak a házmesteri lakás felé.

1912

„SOUVENIR”

Nemrég, késő éjjel, majdnem hajnal felé, valami estélyről hazajövet, egy kávéházba tértem be cigarettát vásárolni. Egy asztalnál régi ismerősömet, Bulcsu Pált pillantottam meg. Szorgalmasan írt. Kíváncsi lettem, hogy min dolgozik, mert eddig nem tudtam róla, hogy titkos író. Most azonban látva az éber és aktív görnyedését, már biztosra vettem, hogy nem levelet ír, hanem irodalmi működést fejt ki. Odamentem hozzá. Egy sötétzöld bőrbe kötött, arany-szegélyű album volt előtte. Leitatta az írást, és beszélgetésbe kezdtünk. Hamarosan elmondta, hogy „Souvenir” felírása albumát pár hét előtt vette egy belvárosi könyvkereskedésben. A kirakatban látta, nagyon megtetszett neki, és megvásárolta, bár sejtelve sem volt, hogy mit fog csinálni vele. A könyv azonban impulzust adott neki rá, hogy a szerelmi emlékeit gyűjtse össze benne, és azokat mintegy retrospektív naplóban megírja.

- Tegnapelőtt este kezdtem - mondta Pál -, és nagyszerűen haladok. Olyan jólesik az írás, és mindenre olyan pontosan emlékszem. Mondhatom neked, különös élvezet. Ma is alig vártam már, hogy a hivatalomból szabaduljak. Egyenesen idejöttem. Fél hét óta folyton írok. Szinte azt kezdem hinni, hogy írói tehetségem van.

- Olvass föl valamit - biztattam őt.

Pál egy ideig szabadkozott, a diszkrécióról beszélt, majd megnyugtatta magát, hogy a szereplő hölgyeket úgyse ismerem, végre kijelentette, hogy az első szerelmének történetét fel fogja olvasni. Aztán elkezdte.

- Édesanyám halála után apám bátyjának sógornője, egy özvegyasszony jött a házunkhoz: Mariska néni. Egy kedves, jó kedélyű és jólelkű asszony, akiben, jóllehet három lányát már fölnevelte és férjhez adta, még mindig annyi frissesség és türelem volt, hogy valóban jobb anyahelyettest nem lehetett volna elképzelni. Negyedik lánya, Sári, akkoriban zárdában tanult. Az utolsó évet végezte. Mariska néni azt tervezte, hogy azután tanítónőképzőbe fogja adni. Édesapám azonban kijelentette, hogy Sárinak hozzánk kell jönnie, lakjon nálunk, majd ő keresztülviszi, hogy a helybeli tanítónőképzőben bejáró növendék lehessen. Mariska néni nagyon örült ennek, és elhatározták, hogy így lesz. Sári azonban még nyáron nem jött haza, mert egy barátnője meghívta fürdőre, és annak családjával töltötte a nyarat a Balaton mellett.

Emlékszem, éppen a hetedik gimnáziumba iratkoztam be aznap, szeptember harmadikán, amikor hazajövet otthon találtam Sárit, megérkezett. Erős csalódásérzés fogott el. A Sári nénje, ti. Gizella, aki városunkban volt férjnél egy polgári iskolai tanárnál, igen szép asszony volt. Ezért aztán, ha Sáiról beszéltek, mindig Gizella jelent meg képzeletemben süldő kiadásban. Ehelyett most egy másféle nőszemélyt láttam magam előtt. Soványnak, majdnem szájalmasnak találtam. Nagyon is különbözött jókedvű, szőke, gömbölyű nővérétől. A haja határozatlan gesztenyeszínű, az ajka cserepes, az arca sápadt. Hetekig nem tudtam, hogy milyen színű a szeme. Nem mert fölneézni a földről. Általában szótlan és vad volt. Nem törődtem vele. Ő is ezt szerette a legjobban. Ha beszélgetni kezdtek vele, elpirult, sokszor nem felelt, vagy olyan halkán, hogy nem lehetett megérteni. Nagyon lassan melegedett föl köztünk. Még a húgommal szemben is bizalmatlan volt. Egyszer apám megcsókolta, és akkor sírva fakadt. Ekkor olyan dühös lettem rá, hogy szerettem volna összeverni.

Egyébként nem bolygatta meg a házirendet. Apám vett a számára egy ágyat és egy szekrényt. Ezeket beállították a húgom szobájába, amelyet ezentúl a lányok szobájának nevezünk. Sári majdnem egész nap itt tartózkodott. Könyvei mellett ült, halkán magolta a leckét, de ha valaki belépett - egyszerre elnémult.

Határozottan bosszantó volt.

Eleven, bátor és mozgékony fiú voltam akkor. Állandóan az élet külső valósága foglalkoztattott. Minden percemet egy örömteli csodálkozásban éltem át. Festőnek készültem. Rajzoltam, festettem és mintáztam. A színek, a formák, a vonalak folytonos elragadtatásban és izgalomban tartottak. Délutánonként, a gimnáziumból hazaérkezve, megozsonnáztam. Utána minden erőmet megfeszítve, egy óra alatt végeztem a tanulnivalókkal. Mindezt azért, hogy elővehessem a vázlatkönyveimet, a festékeimet, s gondtalanul mulathassak velök. Bennök, velök éltem késő estig. Soha többé nem fogom olyan szépnek, egyszerűnek látni az életet. Milyen boldogan feküdtem ágyba esténként! Nem annak örültem, hogy nagy művész leszek valaha, hanem meg voltam elégedve mindennel, ahogy folyt az életem, amit rajzoltam... Hogy mi jöhet még azután, az nem alakult ki a fejemben. Nem engedtem. Valahogy megéreztem, hogy a reménykedés már leszállítaná az én tökéletes életörömem értékét. Sokkal később olvastam azután valahol: hogy a legnagyobb boldogság az, amely nem operál reményekkel. Ezt az állítást egyébként tökéletes igazságnak ítélem ma is. Szerelmes eddig még sohase voltam, bár akadtak már nők, akik rövid ideig hangzó és halk zengéseket keltettek bennem. Egy aranyhajú kis színésznő, akinek a diákhelyről lelkesen és kipirulva tapsoltam az elmúlt színházi évadban. Egy formás és kedves hangú szobalány, a Berta, akit, ha ketten voltunk a szobában, habozás nélkül és őszinte melegséggel öleltem át. Egy festékkereskedő felesége, aki szívesen beszédbe elegyedett velem, mikor bevásároltam szükségleteimet, és akinek tejfényű, rózsaszín arca határozott pontossággal felkeltette bennem a gondolatot, hogy jó lenne megcsókolni. De a kis színésznőt elfelejtettem, és az új szezon színházi listáján észre se vettem, hogy a neve hiányzik. Berta elment tőlünk, férjhez ment, és nem fáj a szívem érte egy pillanatra se. A festékkereskedő nejének rózsaszín arca pedig soha nem inspirált rá, hogy inkább kisebb tubusokban vásároljam a „Kremsi fehér”-t és a „Bitume”-ot, amely mód lehetővé tette volna, hogy gyakrabban lássam őt.

Egy téli délelőtt azonban ebédnél észrevettem, hogy Sári, aki velem szemben ült az asztalnál, merően néz rám. Most láttam, hogy milyen különös meleg, sárga színű a szeme. Egy pillanatra néztem csak oda, azután ösztönszerűen magam elé, az abroszra meredtem. Később másodszor is odanéztem. Sári szemei változatlanul, minden szégyenkezés nélkül tekintettek felém. Erre ebéd végéig szándékosan nem néztem arrafelé. Amikor felkeltünk az asztaltól, ismét odapillantok. A sárga szemek még mindig csodálkozó, merev nézéssel tapadnak rám.

Rögtön kitaláltam, miről van szó: Sári belém szeretett. Erős örömezés szaladt át rajtam. Nagy fiúnak éreztem magam. Összeszedtem a könyveimet, és vidáman füttyörészve indultam iskolába. Estig nem láttam Sárit, de vacsoránál megismétlődött a déli játék. Amint felkeltünk az asztaltól, a fiúszobába siettem, és megnéztem magamat a tükörben. Vajon mi az ördögöt néz rajtam. És akkor négyszer-ötször keményen végigkeféltam a rövidre nyírt hajamat hátrafelé, hogy egyenesen álljon. Mint egy sörtekefe, olyan volt a fejem.

Másnap reggel Sári az előszobában megfogott. A hangja majdnem elakadt az izgalomtól.

- Pali, nézd csak, én írtam neked egy levelet, de esküdj meg, hogy csak akkor olvasod el, ha az iskolába érsz, és azután eltéped és beledobod a kanálisba.

Mindent megígértem, megesküdttem, és zsebre dugtam a levelet. Az iskola kapujában felbontottam és elolvastam. Vékony, kaligrafikus írással volt írva, és szólt a következőképpen:

Édes Palikám! Ne haragudj, hogy írok neked, de szóval nem tudnám ezt elmondani. Én nagyon, de nagyon szeretlek téged! Mindig rád gondolok, és pedig egész nap, akkor is, ha ott vagy a szobában, akkor is, ha nem vagy ott. Különösen este, amikor az ágyban fekszem, sokat gondolok rád, s ha ilyenkor ismernéd gondolataimat, nagyon meg volnál velem elégedve, talán meg is szeretnél engemet. Kérlek, írd nekem valamit, szeretsz-e te is egy kicsit, mert én nagyon-nagyon, szívem mélyéből szeretlek, és míg csak élek, mindig szeretni foglak. Sokszor ölel és csókol Sári.

Jól emlékszem, mit éreztem, amikor a levelet elolvastam. Először elpirultam. Azután egy kellemes és galád öröm járta át a tagjaimat. A végén azonban ez egy lelkiismeretes aggodalomnak és sajnálkozó, helytelenítő érzésnek adott helyet. Aggódtam Sári miatt, és bántott, elkésérített az élet igazságtalan esetlensége, hogy éppen énbelém szeretett ez a lány, aki nem tudom őt viszontszeretni. Mert semmi vonzalmat nem éreztem iránta. Nem volt csúnya lány. Sőt, határozottan voltak bájos vonásai, és mégis. Egészben teljesen közömbös volt nekem. Átkoztam a sorsot, hogy legalább nincsenek széles csípői, mint Bertának, vagy aranyhaja, mint a kis színésznőnek, vagy rózsaszín arca, mint a festékkereskedő feleségének, akkor úgy éreztem, beleszerethetnék idővel, de így nem találtam semmit rajta, ami kiindulópontja lehetett volna egy igazi vonzalomnak. Mindezt végiggondolva, nem tudtam rájutni, hogy mitévő legyek. Azonban benn az iskola folyosóján megszólalt a csengettyű, sietnem kellett az előadásra. Zsebre dugtam a levelet, és felrohantam a lépcsőkön az osztályba.

Aznap délután mind a két tárgyból feleltem, és jól emlékszem, mind a kettőből „jó”-ra. Ez kivételes öröm volt számomra, mert általában csak elégségesre szoktam készülni, a jó jegy tehát tiszta haszonnak számított. Iskola után már majdnem hazaértem, mikor újra eszembe jutott a levél. Még egyszer gyorsan végigfutottam, széttéptem, és foszlányait, Sári kívánságának megfelelően, az utcai kanálisba szórtam. Gondoskodtam, hogy minden darabka lemenjen a rostélyon, azután kiszakítottam egy lapot, és ceruzával megírtam a választ.

Kedves Sári. Sokszor csókollak. Pali.

Úgy éreztem, hogy nem szabad többet és nem szabad kevesebbet írnom. A sötét előszobában keresztülmenve Sári hangját hallottam:

- Palikám, itt vagyok!

- Szervusz - mondtam, mert kezet fogtam vele, keményen megszorítottam a kezét, és azután a tenyerébe nyomtam kis leveletem.

- Köszönöm - mondta halkán, és kiment a konyha felé.

Hatalmas étvágygal uzsonnáztam, sietve nekiültem a leckéimnek, és azután ismét a festékeimet vettem elő. Sári riasztott fel elfoglaltságomból, vacsorázni hívott. Az ajtóban állva várt, letettem az ecsetet, és indultam. A sötét hálósobán és szalonon kellett keresztülmennünk. Mikor becsuktam az ajtót magunk megett, egyszer csak hozzám simult. Alig hallhatóan suttozta:

- Hát csókolj meg, Palikám.

És már az ajkamon éreztem a száját. Mohón és szűzies szemérmatlenséggel csókolt. Forrók voltak az ajkai és nedvesek. Átölelte a derekamat, és egész testével hozzám tapadt. Most előtött a meleg. Éreztem, hogy hajának milyen erős és jó illata van. Fehér arca a félhomályban rendkívül finomnak és bájosnak tetszett. Visszacsókoltam. Háromszor, ötször, tízszer. A húgom zavart meg bennünket, aki már kereste Sárít. A lépéseit hallottuk, és elébe mentünk. Semmit se látott.

A vacsoránál keveset ettem. Azon törtem a fejem, hogyan ejthetném módját, hogy még ma csókolózhassam Sárral. Többször feléje tekintettem. Csillogó szemekkel, szelíden és egyszersmind valami komoly biztonsággal nézett rám.

Mikor az asztaltól felkeltem, a szememmel intettem neki, hogy jöjjön be hozzám. Csakugyan pár perc múlva megjelent. Felszólított, hogy csak fessek tovább, ő nézni fogja, így kevésbé lesz feltűnő. Festettem, ő pedig a tarkómat simogatta. Hallottam szakadozott, hangos

lélegzését. Időnként lehajolt, és megcsókolta az arcomat vagy a nyakamat. Tovább festettem, de a fejem tüzelt, és valami gyötrelmes és mégis édes nyugtalanság árasztotta el a tagjaimat.

Hogyan - gondoltam magamban -, szerelmes lennék ebbe a lányba? De hisz ez lehetetlen. Hiszen nem tetszik nekem. Az igazi szerelem bizonyára az, amelynél az ember a nő első megpillantására már érzi, hogy imádja és meg tudna érte halni vagy bárhová utánamenni!... De minél többször nézegettem az arcát, annál szebbnek és kedvesebbnek tűnt fel. Időnként felkeltem a rajztábla mellől, és megölelgettem a lányt. Omlatagon simulva tapadt hozzám. Rájöttem ily módon arra is, hogy tulajdonképp nem is sovány. Amikor pedig lehajolt, hogy cipője zsinórját megkösse, finom és lendületes vonalakat láttam. Vonzalmam iránta úgyszólván percről percre növekedett. Szűzies, önzetlen és bájosan szemérmetlen szerelme ellenállhatatlan biztonsággal szerelmet keltett bennem.

Tíz óra tájban apám, mint rendesen, végigjárt a szobákon, és kiadta a jelszót:

- Lefeküdni. - Azután megállt, és mosolyogva nézett bennünket.

- No lám, kezd már a Sári szelídülni - mondta jóságosan, és továbbment.

Sári lesütötte a szemeit, és még a nyaka is elpirult.

A lányok hamarosan visszavonultak a szobájukba. Az volt a rend, hogy arra az időre, míg ők és mi vetkőztünk, a közbeeső ajtót becsukták. Csak később, amikor apám még egyszer szemlét tartott a szobákon és eloltogatta a lámpákat, nyitotta keresztül. A lányok szobája után a szalon következett, azután az ebédlő, azután apám dolgozószobája, ahol az ágya is volt, végül Mariska néni szobája, a régi, nagy hálószoba.

Ezen az estén én bizony sehogy se tudtam elaludni. Nem tudtam, mi lel. Forgolódtam jobbra-balra, majd számolni próbáltam magamban. Hiába volt. Ezernél abbahagytam, és Sárira kezdtem gondolni. Gondolatban végigcsókoltam az arcát, nyakát, szemeit és ajkát. Öcsém már rég aludtak. Húgom mély lélegzését is jól hallottam. A nagytemplom órája is elütötte a fél tizenegyet, a tizenegyet, a fél tizenkettőt, én pedig éberebb voltam, mint amikor lefeküdtem.

Egyszer csak azon veszem észre magam, hogy lassan felülök az ágyban, és óvatosan, zajtalanul harisnyát húzok.

Azután csendesen, lélegzet-visszafojtva elindultam a lányok szobája felé. Az ajtóban megálltam és hallgatóztam. Sári ágya felől nem hallottam lélegzést. Csendesen arrafelé suttogtam:

- Sári! Alszol?

Rögtön választ kaptam:

- Nem.

Pár pillanat múlva már az ágya szélén ültem:

- Én se tudok aludni.

A két forró kezével megfogta a kezemet, és hevesen megszorította.

- Édes Palikám!

Lehajoltam hozzá, és csókolni kezdtem a száját. Ő átölelt mind a két karjával, és szinte kétségbeesett erővel szorított magához. Az arca olyan forró volt, hogy szinte süttött. Mohó és édes csókolózásba merültünk. Körülöttünk a koromsötétben az alvók mélyeket sóhajtottak, a másik felükre fordultak, s mi ilyenkor mindannyiszor félelemben rezzentünk össze. Azután, mikor meggyőződünk, hogy nem fenyeget a felfedeztetés veszélye, újra annál telhetetlenebb

mohósággal folytattuk a csokolózást. Mindkettőnknek egészen új, ismeretlen volt ez az élvezet. Egy rövid óra alatt hatalmas haladást tettünk a csók művészetében.

Egyszer csak észrevettem, hogy nagyon fázom. A kályha már teljesen kihűlt. Künn fagyos, téli éjszaka volt, és a szoba mind hidegebb és hidegebb lett. Reszkettem. Sári észrevette. Fölemelte a paplant, és félig betakart. Hozzásimultam, de a helyzet kényelmetlen volt. Az a veszély fenyegetett, hogy az ágyát teljesen kihűtjük. Lefeküdtem mellé a párnára, a derekam is a paplan alatt volt, s csak a lábaim lógtak ki kényszeredetten.

- Nagyon fázom - súgtam Sárinak, és forrón megcsókoltam.

- Menj az ágyadba, Palikám.

- Nem, egy kicsit idefekszem melléd.

- Azt nem szabad.

- Engedd, csak egy percre, édes Sári!

- Ó, istenem, jöjj hát.

Szorosan mellé feküdtem, és reánk borult a paplan áldott melegsége.

Boldog és néma ölekezésben feküdtünk így pár percig, amikor egyszer csak kinyílt az ajtó. Nem mertem megmozdulni, de úgy éreztem, mintha megfagyott volna bennem a vér. Sári sem mozdult. Mariska néni azonban, aki jónak látta ezt az éjszakai szemlét rendezni, odajött az ágyhoz, és megállt. Annyi tapintat és ész volt ebben a derék asszonyban, hogy egy hangot se szólt. Rögtön eszébe jutott, hogy meg kell kímélnie a lányát attól, hogy akár az öcsém, akár a húgom megtudjon valamit. Csak állt csendben, komoly arccal. Én szégyenkezve bújtam ki az ágyból, és visszamentem a fiúszobába. Hallgatóztam. Mariska néni suttogva megszólalt.

- Húzz harisnyát, és jöjj velem, nálam fogsz aludni.

Mozgolódás hallatszott, Sári öltözött, és mindketten, anélkül hogy felébresztettek volna valakit, kimentek.

Én persze reggelig nem tudtam aludni. Azt az esetet latolgattam, mit mondok, ha apám vagy Mariska néni elővesznek reggel. Hamarosan megállapodtam, hogy tudom kötelességemet, és Sárit feleségül fogom venni, csupán az okozott gondot, hogy milyen szavakkal mondjam ezt el, hogy ki ne nevessenek. Egészen világos lett, már öltözni kellett, és még mindig nem volt kész a szövegezés.

A reggelinél találkoztam Sárival és Mariska nénivel. Sárinak ki voltak sírva a szemei, sápadt volt, és egyszer se nézett rám. Mariska néni egy szót se szólt, és úgy tett, mintha ott se lettem volna a szobában. Nagyon fáj nekem ez a viselkedés, tehát mikor a kamrába kiment, utánamentem. Ott a befőttesüvegek, eceteshordók, füstölt sonkák és szalonnák közt, elakadó hangon mondtam el a mondókámat.

- Kérem, Mariska néni, ne tessék haragudni a Sárira, én vagyok mindennek az oka, de csak azért tettem, mert szeretem őt, és feleségül is fogom venni!

Mariska néni elnevette magát, és így felelt:

- Fiam, ilyesmin ne törd az eszed, tanulj, az a te dolgod, majd ha kész ember leszel, és szeretni fogod Sárit, elveheted, de addig nem kell erről beszélni.

Mikor hazaérkeztem, láttam, hogy ott van Gizella néni is, és csomagolnak Sárinak. A húgom mondta meg a készülődés okát. Sárit beviszik az intézetbe, bennlakó lesz ezentúl. Még aznap be is költözött. A húgom sírt, panaszkodott, de Mariska néni csak annyit mondott neki, hogy

az intézetből üzentek, azt kívánják, hogy Sári ezentúl benn lakják, mert különben elbukhatnék a vizsgán.

Azontúl csak kéthetenként, vasárnap járt ki Sári, de nem hozzánk jött, hanem Gizelláékhoz. Ilyenkor a húgom és Mariska néni ott ebédeltek, de engem soha nem hívtak. Nagyon bosszankodtam ezen, tehát ki akartam játszani Mariska néni politikáját, és amikor a képezdés templomba mentek, kilestem őket, hogy lássam Sárit, és ő is lásson engem. Ez sikerült is, de ő nem nézett rám, és csak a mély elpirulás jelezte, hogy észrevett. Párszor még próbát tettem. Mindannyiszor hasonlóan jártam. Világos volt előttem, hogy csak anyja szigorú parancsának engedelmeskedik, mégis igen csúnyának találtam a dolgot. Úgy kombináltam, hogy ha szeretett engem, akkor becstelenség ily módon járni el velem szemben. Ha pedig nem szeretett, akkor becstelenség volt, hogy csokolózott velem, ölelt és hozzám simult. Beszünttettem tehát a találkozásokat. A művészet örömei teljesen megvigasztaltak, és hamar elfeledtem őt. De Mariska néniire még máig is haragszom, és ha néha hazalátogatok, azt mondom magamban:

- A fene egye meg magát, miért jött be akkor a szobába, nem tudott békével feküdni az ágyában!

- Nos hát ennyi, ami erre az esetre vonatkozik - szólt Pál, és gyöngéden becézve becsukta a könyvet.

Nagyon megdicsértem őt, hogy milyen jól ír, és buzdítottam, hogy folytassa tovább is a naplóírást. Azután előálltam a kérdéssel, amely természetes következménye volt kíváncsiságomnak.

- Mi lett Sáriver?

- Sári még lány, szegény - mondta Pál valami hamis részvétellel -, úgy látszik, vénlány marad. Az anyja azt híreszteli, hogy nagyon válogatós. Igaz-e, nem-e, nem tudom. Hogy voltak udvarlói, az bizonyos, de valamennyi hamar elmaradt mellőle. A szájának már megvan az a keserves lefelé görbülése, ami a rosszmájú és irigy vénlányokat jellemzi. Az arcbőréen, különösen a szeme körül, sok finom ránc van. Ha néha találkozunk, még most is tartózkodó, vad velem szemben. Úgy látszik, az anyai tilalom évtizedekig megtartja nála az erejét. Azt hiszem, ha Mariska néni biztatná, hogy legyen közvetlenebb, kedvesebb velem, akkor se tudná megtenni. Talán vádol magában, hogy megrontottam az életét. Talán hibás is vagyok benne. Talán várta, hogy feleségül fogom venni. Talán akkor éjjel rémült meg a szerelemtől egész életére, és ez volt az oka, hogy később nem tudott az udvarlóival megfelelő módon viselkedni, és elriasztotta magától valamennyit!...

Mosolyogtam magamban Pálon, hogy ilyen részletesen kikombinálta magának ezeket az eshetőségeket. Ezzel bizonyította szerintem, hogy még mindig érdekli őt e ráncos arcú, vénülő lány, de nem szóltam semmit.

Elbúcsúztunk. Az utcán még fölálltam az ablak lépcsőjére, és benéztem a függöny fölött: Pál újra elmélyedt a „Souvenir” című könyvének megmunkálásában. Élvezettel, a száját csücsörítve, rótt a sorokat. Egy darabig még irigykedve szemléltem őt. Azt kívántam magamnak, bárcsak ilyen őszinte örömmel, lelkesedéssel és odaadással tudnék írni. Később, az utcákon hazafelé bandukolva beláttam, hogy ez a kívánság jogtalan és helytelen.

1913

KISFIÚK

A Duna-parti korzón összetalálkoztam Orosz Elekkel. Mivel nagyon szimpatikus, jó kedélyű ember, örültem az alkalomnak, hogy cseveghetek vele. Együtt maradtunk késő vacsoraidőig. Elkalandoztunk a Belvárosban, végimentünk az Erzsébet hídon, a budai Duna-parton, felsétáltunk a Lánchídig, és azon keresztül újra visszajöttünk Pestre.

Egyszer csak megáll és megfordul Elek.

- Hm, a kis Olga! - mondja merengve.

Visszanézek én is. Egy természetes, majdnem kövér, de mégis arányos és szép járású hölgyet pillantok meg, amint éppen jegyet vált a hídra.

- Ez a kis Olga?

- Ez.

- Nem lehet éppen mondani, hogy kicsi!

- Most nem kicsiny, de az volt kislány korában.

- Ismerted?

- Igen.

- És miért mondtad olyan meghatott hangon a nevét? Mire emlékszel vissza? Talán szerelmes voltál belé?

- Nem én, hanem egy gyerekkori barátom szerette, aki már régen nincs az élők közt. Ezt el kell hogy mondjam neked. Olyan egészen egyszerű, de végtelenül szomorú kis történet.

- Mondjad, kezd el - biztattam.

- Hogy is kezdjem csak?... - morfondírozott Elek, miközben szivarra gyújtott. - Talán abban az időben a Tavaszmező utcai gimnázium ötödik osztályába jártunk. Ez a kis pajtásom, aki ezt az Olgát szerette, Ödön, padtársam volt. Így lettünk szövetségesekké. Ő a számtandolgozatokat csempészte át hozzám, én pedig a latinban segítettem ki őt. Ha egyikünk felelt, a másik teljes készenlétben és minden apparátust felhasználva sügött neki.

Hamarosan annyira meleg és baráti lett köztünk a viszony, hogy ő, aki távolabb lakott az iskolától, mindig beszólt értem hozzánk, hogy a hátralevő utat beszélgetve, vitatkozva, versenyt futva, bámészkodva és olykor egymásnak leckét felmondva, együtt tegyük meg. Más alkalommal meg én mentem elébe, s ha megláttam, már harsányan füttyülni kezdtem a Siegfried-kürtjelet, amelyet bátyámtól tanultam. Szövetséges és baráti jelzésre való felhasználásának ötlete azonban Ödöntől származott. Szóval így voltunk Ödönnel. Szeptemberben ismerkedtünk meg, mert mi akkor kerültünk föl a fővárosba. Novemberre pedig már szinte elválaszthatatlanok lettünk. Még az egészen apró családi ügyeket is elmondtuk egymásnak, sőt apáink anyagi helyzetéről is teljes őszinteséggel - bár néha pirulva - nyilatkoztunk. Mindkettőnkénél nagy volt tudniillik a család, és holmi bonyodalmak nem mentek ritkaságszámba.

Csak egy ponton nem volt hozzám Ödön őszinte. Nem vallotta be, hogy szerelmes. Pedig szerelmes volt, mint ezt sikerült felfedeznem. A nővérenek egyik barátnőjébe, a kis Olgába.

Egy délután hozzájuk mentem valami korcsolyaügyben, és ott találtam a kis Olgát. Ödön nagyon zavarba jött, láttam, hogy restelli előttem, hogy ennek a kislánynak a létezését eddig eltitkolta. Én azonban, mikor ügyünk elintézése céljából bevonultunk az ő kis diákszobájába, hamarosan rátértem a kérdezősködéssre. Ki ez a lány, hogy hívják, és miután láttam, mennyire irul-pirul, felszólítottam, hogy vallja be, hogy szerelmes belé. No hát igen, mondta Ödön, de kérlek, ne haragudj rám, hogy nem mondtam ezt el, sokszor akartam már, de nem tudtam, hogyan kezdjek hozzá.

Később visszamentünk a társaságba, mert Ödön édesanyja meghívott engem egy csésze kávéra, és jobban szemügyre vehettem az Olgát. Volt ott két-három másik lány is, de azok egyáltalában nem számítottak mellette. Pedig talán szebbek voltak. Az Olga azonban kedves és vidám hangjával verseny nélkül foglalta le az érdeklődést a maga számára. Egy percre Ödön apja is bejött. Az összes lányokat üdvözölte, megsimogatta, de csak az Olgával beszélt. Kérdezett tőle egyet-mást. A kislány gyorsan, ügyesen, egyenesen a kérdező szemébe nézve beszélgetett. Okos, kis fekete egérszemei voltak, kissé kreolos arcszín. Formás, vékony nyakacska. Apró kezek. Duzzadó mellecskéi fölött megfeszült a fehér batisztkötényke. A fekete, hátrafésült haját a copfja végén egy piros csokor díszítette. Néhány szál apró, kifésült haj kedvesen kacérkodott a homlokán. A formás, finom vonalú, aránylag nagy orr pedig valami igen okos, eszes jelleget adott az arcocskájának.

Ödön úgy nézte, mint valami csodát. Nem volt képes egy pillanatra se levenni róla a szemét. Olgának ez szemmel láthatólag jólesett, de azért nem viselkedett büszkén vagy elbizakodottan, hanem elég gyakran, bár csak egy-egy pillanatra és alig észrevehetően viszonzta Ödön tekintetét. Rögtön tisztában voltam vele, hogy ez a szerencsés Ödön jól választott, és nem kételkedtem egy pillanatig se benne, hogy ha felnő, feleségül fogja venni Olgát. Mikor másnap ez irányban kérdést intéztem a fiúhoz, büszkén és igen komolyan vallotta be, hogy valóban ez a terve. Ettől kezdve körülményesen értesültem az ügyek fejlődéséről. Tudtam, hogy milyen a kis Olga új ruhája, milyen cukrot szeret, milyen könyveket adott neki olvasni Ödön, és így tovább, és így tovább. Felbátorítottam rá barátomat - akinek ez ideig nem jutott eszébe, bár én kárát vallottam az ügynek -, hogy korábban induljon el hazulról az iskolába, és kísérje el a lánykát.

Ez kissé bonyodalmas volt. Olga tudniillik a József körúton lakott, és csak háromnegyed nyolc előtt engedték el hazulról. Így Ödönnek villamoson kellett visszajönni a mi vidékünkre. Párszor elkésett. Nem is kellett mindennap megcsinálni ezt a mulatságot, de legalább hetenként kétszer megtette. Így gyakran nekem kellett Ödönt kisértetnem, miután a villamosutazások, bár a sóspereceket és egyéb nyalánkságokat megvonta magától, egész budget-jét kimerítették.

Annyi bizonyos, hogy a dolog nagyon tetszett a kis Olgának, mert főképpen ennek tulajdonítottam, hogy hajlandó volt végre engedni Ödön kérésének, és egy kapu alatt meg hagyta magát csókolni. Ödön ezen a napon valósággal úszott a boldogságban, és anélkül hogy észrevette volna, négyszer elbeszélte a jelenetet.

Telt-múlt az idő. Szépen kitavaszkodott, és mi délutánonként futballozni jártunk. Az osztálynak igen jó csapata volt. Fogalmad lehet róla abból, hogy más gimnáziumok hatodik, sőt hetedik osztályos csapatait is megvertük. A játékszenvedély annyira elragadta Ödönt is, hogy ebben az időben egy kicsit elhanyagolta az Olgát. Figyelmeztettem, hogy ne tegye ezt, mert Olga az a lány, aki figyelmességet érdemel. Ödön be is látta szavaim igazságát, és egy kis csokor ibolyával kedveskedett a legközelebbi reggeli találkozásnál. Olga melegen megszorította a kezét, de nem akart a kapu alá menni csókolózni.

Általában ez a csókolózás nem sokszor történt, talán mindössze öt-hat esetben, és csak egy alkalommal ment végbe ölelkezés, vagyis oly módon, hogy könyveiket mind a ketten letették a lépcsőre, hogy mind a két karjukkal átölelhessék egymást. Ez alkalommal meglepte őket az illető ház házmesternője, hangosan röhögve nevetett rajtuk, és olyanfélét mondott, hogy nem szégyelli magát a kisasszony. Ez nagyon fájhatott Olgának, mert ezen a napon egész úton nem beszélt Ödönhöz, szomorú volt, nem is akart kezet fogni vele, és csak beszaladt az iskola kapuján. Ödön mentegetődzött előttem, hogy nem utasította rendre, vagy nem bokszolta össze a házmesternét, de nézete szerint bármilyen botrányt csap, ezzel csak a lánynak árthatott volna, mert a házmesterné bizonyára kinyitotta volna a száját, de az utca előtt is folytatta volna a szitkozódást. Teljesen helyeseltem Ödön gondolatmenetét, annál is inkább, mert tisztában voltam, hogy félt tőle, hogy a házmesterné esetleg megveri. Egy trabális vastag asszony még mindig el tud bánni egy ötödik gimnazistával, ha az akár a legjobb tornász is, vagy a legkitűnőbb bokszoló is. S éppen ezért, mert kitaláltam Ödön aggodalmát, amelyet előttem elhallgatott, meg tudtam érteni lehangoltságát.

Az ilyen népséggel szemben, mondtam neki, csak töltött browning ér valamit. Elvégre egy felnőttel nem lehet birokra kelni. Egy kövér, otromba házmesternő egyszerűen ráül az emberre, ütheted, ahogy akarod, meg sem érzi. Hiába volt a vigasztalásom, Ödön állandóan abban törte a fejét, hogyan rehabilitálja magát a kis Olga előtt, akinek a vonakodását az újabb kapu alatti csókolózástól a saját rovására, hibásan fogta fel. Észrevettem azonban, hogy a tornázásban sokkal szorgalmasabb, mint eddig, és a súlyzókkal, botokkal pontosabban és kitartóbban dolgozik, mint azelőtt. A futballban meg éppen fáradhatatlan volt. Mindennap együtt rúgtuk a labdát a gimnázium udvarán vagy künn a Vérmezőn, s Ödön nagy igyekezettel, erősen nekivetkőzve szaladt, lótot-futott, driblizett és shottolt. Erőszakos volt, minden erejét megfeszítette, a legjobb játékosok közé akart tartozni, hogy az osztály első csapatába kerülhessen. Ez nehezen ment, mert nem volt született sportsman. Igen jól futott, de a labdavezetésben egy bizonyos fokon túl nem fejlődött az ügyessége. Könnyen elvették tőle a labdát, és shottolásnál gyakran elvesztette a hidegvérét, mellérúgott a labdának, vagy egyenesen a kapus kezei közé juttatta. Bosszankodtam ezen, mert bántott, hogy az ambíciója nem teljesül, és sokszor órák hosszáig elgyakoroltam vele kettesben a passzjátékot, a stoppolást és a driblit.

Különösen azért volt erre szükség, mert az osztályban többen voltak, akik felszólaltak, hogy tegyék ki az első csapatból Ödönt, ahová az én erősködésem révén került. Valóban több fiú akadt, aki jobban megállotta volna a helyét a jobbösszekötő szerepében, mint ő. Én akkoriban centerhalfot játszottam, és nem egy mérkőzésen csak nagy mesterkedéssel tudtam megcsinálni, hogy gólra passzolhassam neki a labdát. Mégis sikerült elérnem ily módon, hogy egy-egy gólt lőtt, és az ellenségeit azután lefegyverezhettem azzal, hogy a csapat győzelmében neki is része volt. Ezekkel az eredményekkel azután Ödön eldicsekedett a kis Olgának, mert ő azt hitte, hogy szükség van ilyesmire a házmesternéaffér kiköszörülése szempontjából. Nekem meggyőződésem volt, hogy az Olga tisztán félelemből vonakodott, aggódott, hogy a jelenet meg fog ismétlődni, amit megerősít az a körülmény, hogy ezekben az időkben Ödönéknél a sötét előszobában két-háromszor is sikerült lopva csókot váltaniok. Ezek azonban Ödön szerint tizedrészt annyit sem értek, mint a kapu alatti csókok. Szerinte a kapu alatti csókolózás, ez az igazi, mert a jogászok és művészek is, ha titkon találkoznak szerelmesükkal - ott csókolóznak. Magam is hajlottam ehhez a nézethez, bár ideálom ebben az időben még nem volt. Nem tetszett nekem egy lány se, senkit se találtam méltónak magamhoz. Az az egy lett volna, a kis Olga, de hát az már a barátomé volt. Azt mondtam magamban: majd akad még nekem is egy ilyen kedves, okos, fekete, egérszemű kis Olgám!

Április közepe felé jártunk akkor. Az osztályban nagy volt az izgalom. A Barcsay utcai ötödik osztályt hívtuk ki mérkőzésre. Erősen treníroztunk. Naponta futásban külön gyakorlatokat tartottunk, és a dohányzást is teljesen beszüntettük. Emellett kiadtam a jelszót, mert én voltam a csapat kapitánya is, hogy bort, sört nem szabad inni, korán kell lefeküdni, és este-reggel hideg vízben tetőtől talpig meg kell mosdani. A csapat óriási lelkesedéssel fogadalmat tett a tréning szabályok betartására. A mérkőzésre föltettük minden jó hírünket és eddigi sikereinket. A Barcsay utcai ötödik osztály ugyanis azzal dicsekedett, hogy a gimnáziumának nyolcadikos csapatát 5:3 arányban verte.

Ödön persze elbeszélte a kis Olgának a nagy készülődést, és örömmel újságolta, hogy a lányka milyen őszinte érdeklődéssel hallgatta a híradást. De más bajok voltak. A verseny előtt ismét erős hangok hallatszottak, hogy Ödön lépjen ki a csapatból, ne kockáztassuk a diadalt, a legjobb embereinket állítsuk ki. A veszekedések mindennap megújultak. Szegény Ödön folytonos aggodalmak közt élt. Végre is kijelentettem az osztályban, hogy ha sokat beszélnek, nem fogok játszani, és csináljanak ők akkor, amit tudnak. Erre beszüntették a kiabálást, de nemegyszer félrehívtak tízpercben többen is, és szemrehányásokat tettek, hogy én leszek az oka, ha kikapunk.

Végre felvirradt a mérkőzés napja. A meccset sorshúzás útján a barcsayak udvarában tartottuk meg. Mindjárt az elején láttam, hogy kemény dolgunk lesz. Alig tíz perc alatt megkaptuk az első gólt. Hét percre rá a másodikat. Az osztály kétségbe volt esve. Erre mi kezdtünk támadni. Remekül szaladtunk le a labdával. Az ellenfél kapusa elfogja, kiüti, de nem messzire. Le-stoppolom, már ott is vagyok a csatároknál, a centernek adom. Őt elfogja az egyik bekk, hátraadja nekem. Én erre Ödönnek csúsztatom. Óriási izgatottság és ordítózás. Ödön belerúg, és a labda alá talál, a kapu fölött repül el. Szegény Ödön nem mer rám nézni. A helyünkre megyünk. Az a fiú, aki Ödön helyén szeretett volna játszani, int nekem, hogy beállna Ödön helyett. Nem válaszolok rá, de látom, szegény Ödönön, hogy észrevette, és nagyon el van keseredve.

Újra lerohanunk, Ödön, mint a nyúl, úgy fut. Hozzájut a labda, nagyszerűen viszi keresztül két emberen. Ez a lefutása általában mesteri volt. Csak bámultam. Már a kapusnál van.

Ebben a pillanatban az egyik hátvéd elgáncsolja.

Előrebukik.

A kapus pedig, aki a labda felé rohan, már nem tud megállani, *egyenesen belerúg a fejébe.*

Rettenetes hang volt ez. Tompán és ércesen koppant. Mindenki meghallotta. Szinte visszhangzott a nagy udvarban. Ödön meg hirtelen elnyúlik a földön, mint egy csibe, amelyiknek levágták a nyakát.

Megfagyott bennünk a vér. Lehajoltam hozzá. Csak forgatta a szemeit borzasztóan, nyögött, és csikorgatta a fogait. Egy Barcsay utcai fiú hamar orvosért szalad, mi pedig bevittük Ödönt a kurátorhoz. Nem tért magához. Csak nyögött tovább, forgatta a szemeit, és csikorgatta a fogait. Elmentem a szobából, és sírtam kétségbeesésemben. Az orvos hideg vizes borogatást rendelt a fejére, megmérte a lázát, és telefonált a mentőkért. Én a mentőkocsin mentem haza a szegény Ödönnel együtt. Útközben néha nyögött egy-egy szót, különös, idegen hangon.

- A kis Olga... Olgám!... Elek, kérlek, hívd az Olgát!

Már örültem, hogy megismer, tudja, hogy ott vagyok. De nem tudta, amit szóltam neki, nem hallotta.

No azután otthon volt szép komédia. Szegény anyja... szent Isten! Hogy sikoltzott! Ödön nem jött többé eszméletre. Minden tíz-tizenöt percben az Olgát és a kis Olgát kérte, és nyúlt utána a kezével, meg az ajkát csücsörítette. De hát nem hívtam, mert az apja nem mondta, hogy hívjam. Úgy látszik, nem akart érte küldeni. Este tíz órára meghalt szegény fiú. A temetésén megjelent az Olga is. Édesen és angyalian viselkedett. Bár igen sok fiú volt ott, mert a Barcsay utcaiak teljes csapatán kívül más gimnáziumok futballistái is eljöttek, nem affektált, nem erőltette a szomorúságot, nem igyekezett az érdeklődés központjába kerülni. Pedig tudhatta és tudta is, hogy a gyászoló közönség között szájról szájra jár az Ödön utolsó óráinak története, amelyben az ő neve olyan fontos szerepet játszott. Hasonló korú kis bakfis aligha lett volna képes ilyen finom tartózkodásra. Majdnem egészen feketében volt, csak a szoknyácskája volt sötétbarna. Keservesen és őszintén sírt. De olyan igazán és őszintén, hogy magam és bizonyára mások is a fiúk közül, megirigyeltük Ödönt, amiért mintha csak egy felnőtt férfi lett volna, zokogó özvegy siratja.

- És azután? - kérdeztem.

- Azután a gimnáziumban betiltották a futballt.

- És a kis Olga?

- Nem tudom, mi lett vele. Az Ödönékhez többet nem jártam. Férjhez ment-e már, vagy még lány, nem tudom.

A történetnek vége volt. Egy ideig még szótlánul sétáltunk egymás mellett, azután megköszöntem Eleknek a mesét, és elváltunk. De még este is eszembe jutott a kis Olga, és szomorított a szomorú kis történet.

1913

VASÚT

Nem volt semmi késés. Ez alkalommal senki se bosszankodott a vonaton, hogy a mozdonyvezető és a véletlen meg fogják hosszabbítani a vasúton való raboskodás nehéz óráit és perceit. A mozdony pöfögve, füstölögve, könnyű szívvel vágatott a késő májusi délutánban. A napsugár már nem világított, csak aranyozott, de végigaranyozta az egész nagy síkságot, a földeket, a fákat, a dombokat, a vonatot és annak füstjét.

Egyik másodosztályú kocsni ablakából nézte a vidéket Bartos János. Egy egyszerű ember, valami magasabb takarékpénztári tisztviselő. A neve eléggé jellemzi, és tulajdonképp nincs is semmi szükség rá, hogy leírjuk rövidlátó, kissé dülledt, sárga szemű, aranykeretes csíptetőjét, amelyet fekete selyemzsinór biztosított, gesztenyeszínű bajuszát, fehér, zsíros arcát és kétoldalt kopaszodó tisztas homlokát. Szürke, gondosan kivasalt, jó szabású zakettet viselt, és ahogy viselte, rögtön lehetett látni, hogy ez a legjobb, legújabb ruhája. De azért mégse volt ő közönséges, komisz ember, mint sok beamter és általában az emberek túlnyomó része. Ellenkezőleg - s ez valószínűen kissé komikusan hangzik -, finom, érző lelke volt. Tágra nyitotta a szemét, mélyeket lélegzett, és határozottan élvezte a gyönyörű délutánt, amely tele volt kedves, melodikus melankóliával. Érezte a lágy, illatos szellőt, amely időnként belebbent a kocsni nyitott ablakán, magába szívta a puha, nedves párákat, amelyekben csak épp az imént fürdött meg az aranyos napsugár, és könnyes, rövidlátó szeme megindultan itta föl a csíptető üvegén keresztül is a lassan vándorló fák elmosódó foltjait. Ha úgy tetszik, ezek után mulathatunk Bartoson, de én inkább amellett volnék, hogy ne tegyék ezt. Ő tudniillik nem volt egy professzionátus természetélvező, aki keresi és kipécézi magának az efféle látványokat. Nem, ő úgyszólván nem is tudta, mi történik vele, sőt még arra sem volt képes, hogy konstatalja:

- Milyen nagyszerűen érzem magam! Talán életemben négyszer se voltam ilyen boldog, meglegedett!

Pedig így volt, de ezt, mondom, Bartos nem tudta. Ő csak azt érezte, hogy most nem szabad megmozdulni, nem szabad semmire gondolni, most itt kell állani és nézni ki az ablakon tovább.

A nap egy erdő mögött bukott le az égről, s a kék selyem atlaszán rózsaszínű világító foltot hagyott. Bartosnak eszébe jutott egy önképzőköri novella, amelyet annak idején ő bíralt, s amelyben a következő mondat fordult elő: „Minttha egy úri dáma selyemruháján egy pohár vörös bort öntöttek volna végig.” Aztán eszébe jutott a felesége - a negyvenen innen volt még Bartos - és a gyereke. Mit csinálnak most? Az asszony meggyújtja a lámpát, Emmike a folyosón játszik a házmesterek Annuskájával, Pali, az első gimnazista, a latin szöveget írja. Ettől kezdve Bartos nem tudott többé belezökkenni az előbbi nyugalmas, boldog, önfeledt hangulatba. Eszébe jutottak az apró adósságai, a nyaralás költségei, amelyről még nem tudta, honnan fogja előteremteni. Szép dolog, ha egy családos ember ennyire lelkiismeretes, de általában mégis sajnálni lehet Bartost, hogy emiatt elesett olyan valamitől, amihez határozottan joga volt.

A vonat nemsokára hosszan füttyölt, és váltókon zörögve törtetett előre - már süket szürkeségben. Az alkonyat piros, kék és lila színei már kiégettek, fénytelenek voltak. Karjára vette a felöltőjét, a kezébe fogta a féltve őrzött selyemesernyőt, és kiment a kocsni folyosójára. A túlsó oldalon a lámpafényes, köszénfüstös pályaudvar terült el, a nyári este üde levegőjében megifjodva, sok szaladgáló emberrel, nagy, sétáló, vidéki közönséggel a peronon. Határozott

örömrzés vett rajta erőt. A pályaudvart több ízben látta már, de csak télen és nappal. Most sokkal újabbnak, pompásabbnak, nagyvárosiasabbnak tűnt föl.

Vannak azért szép, gazdag, nagy vidéki városok is Magyarországon! - mondotta magában Bartos. Azután eszébe jutott a hivatalos küldetése. Egy pillanatra már látta is magát, amint majd holnap a vidéki pénzüintézet vezérigazgatói szobájában, a bank főembereivel lebonyolítja a megbízatást. Jókedvűen szállt le. Megtapogatta az erszényét, és egyenesen az étterembe ment. Leült, megnézte az étterem óráját, azután a magáét. Az övé egy percet késett. Megigazította.

- Így ni - mondta félhangosan -, most tizenhét percem van a vacsorázásra. - Azután hamar rendelt.

- Hozzon - mondta erélyesen a pincérnek -, hozzon, de gyorsan egy borjúkotletet és egy pohár sört, mert tovább utazom Újvidék felé.

Három perc alatt megkapta, amit kért. Sietve, de nem gyorsan ette a húst, és utána két részletben kiitta a sörét. Az ital egészen friss volt, és Bartosnak - emberi dolog - egészen könnyesek lettek a szemei az élvezettől. Derülten nézett föl a villanyfényes sürgés-forgásban. E percben minden érdekelte. A pezsgógyárak plakátjai, a nagy luxusutazási hirdetések, a kövér disznókereskedők, akik telt, vörös pofáikkal összebújtak, és nagy bortárcáikkal hadonásztak. Még a kaszírnot is megnézte. A sör egyszerre fejébe ment, jó pár percig mintegy bénultan, mindenről megfeledkezve, báméskodott. Azután hirtelen kiáltott:

- Fizetni!

Egy pincér elrohant mellette. Igenist mondott, és Bartos csakugyan úgy érezte, hogy persze: a fizetőpincér mindjárt itt lesz. Az étterem azonban egészen tele lett olyan utasokkal, akik, bár Bartossal egy vonaton jöttek, de éjszakára a városban akartak maradni, és mindenekelőtt jó, hosszú kényelmes vacsorázásra készülöttek.

- Fizetek! - kiáltotta Bartos újra, de erélytelenül, és egy pesti lap olvasásába fogott, amely éppen az asztalán hevert. Végigolvasott egy hosszabb napihírt valami londoni rablógyilkosságról, azután hirtelen fölriadt, és megnézte az óráját. Még két perc volt az indulásig. Fölhúzta a kabátját, föltette a kalapját, és egy pincérnek odakiáltotta:

- Küldje a fizetöt, mert elmegyek!

A fizetés elég gyorsan ment, mert a fizetőpincér rögtön előkerült. Mikor a peronra ért, még tulajdonképp fél perce volt, de a kalauz már trombitált. Nem lehetett tréfázni, szaladni kellett. Két jól öltözött, magas hölgyet, akik egymás mellett sétáltak, szétlökött. Valaki dühösen utánakiabálta: Hallja! - Egy vasúti hivatalnoknak legázolta a cipőjét. A portás nem akarta kiengedni a peronra. Félrelökte. A sínek között nagyokat lépkedve ugrált, és sántikált az induló vonat felé. Hallotta, hogy szaladnak utána, és hogy a háta mögött azon a sínen, amelyen átugrott, egy másik vonat robot be az állomásra. E pillanatban elérte a vonatját, és föllépett a hágcsóra. De a lába szerencsétlenül lesiklott, s a korlát, amelybe kapaszkodott, keményen, kegyetlenül megrántotta a vállát. Pár pillanatig bukdácsolt, ezután elvágódott a földön. A vonat elrohant mellette.

Ijedt, dühösen ordító hangok vették körül. Fölkelt. Nem látott tisztán semmit, mert a csíptetője leesett. Szédült. Nem volt ura a mozgásainak. Csak azt érezte, hogy három vagy négy ember fogja körül. Egy másik nagy szájú, vörös pofájú vasúti szitkozódva ordított:

- Ilyeneket csinálni! Disznóság. És az alkalmazottak kapnak vizsgálatot a nyakukba. Azután fizessen a vasút. Szemtelenység!

Kabult volt, nem érintette a sértés, de rögtön eszébe jutott, hogy tiltakoznia kell a hang ellen. Hangosan kiabált:

- Fogja be a száját, maga zsvány! Mi köze az én dolgomhoz magának? Ha akarom, akkor kitöröm a nyakamat. Nem a maguk baja, ha kitöröm a nyakam, hanem az enyém. Érti!

Nem feleltek neki. De érezte, hogy viszik valami homályos raktárépület felé. Mielőtt még gondolkozhatott volna, hogy mit akarnak vele, már belökték. Azután becsukták az ajtót.

Egyszerre elállt a lélegzete; hideg rémület járta át a gerincét. Valami olyan érzés, mintha vasruha tapadna a testéhez, szorosan rászabva. Most a vörös nekiszaladt, és teljes erővel arcul ütötte. Azután a hátán érzett egy ökölcsapást. Elöntötte a düh. Nekirohant az egyiknek, és kétségbeesetten az arcába boksolt. Erre leteperték. Összevissza verték, rugdosták. A tarkóját, a hasát, a hátát. A vörös csak az arcát pofozta szívósan, élvezettel, mint ahogy a csemegét szokás fogyasztani. Bartos rúgott, harapott s köpködött, majd érezte, hogy minden erőlködése hiába, és kiáltani kezdett:

- Segítség! Segít...

Erre befogták a száját, és ütötték tovább.

Egy óra múlva a város egyik vasúthoz közel fekvő szállodájában egy megtépett, sáros ruhájú, csetlő-botló úriember kért szobát. A vendégkönyvbe ezt a nevet írta: Bartos János, takarékpénztári tisztviselő, Budapest.

Fölvezették a szobába. Levetközött. Gondosan kikefélte a ruháját, és az eltört csíptetőjét egyenesítette. Azután elővette azt a levelezőlapot, amit még reggel a felesége a zsebébe tett, s amely már előre meg volt címezve, így: Ngs. Bartos Jánosné úrasszonynak, Budapest, József körút 44., II. 5.

Forgatta egy darabig, mit írjon? De mit írjon? Kezébe vette a tollat, letette. Megint kezébe vette. Nézett maga elé. Aztán egyszerre földhöz vágta, elfújta a gyertyát, az ágyhoz botorkált, rávetette magát, és zokogva, nehezen, bölgve, sírni kezdett.

Harmadnapon este került haza. A felesége és a gyerekek várták a Keleti pályaudvarnál, a megbeszélés szerint. Rettegett a viszontlátástól. Ferencvárosnál már szinte reszketett. Elkényszeredetten mosolygott, amikor meglátta őket. Összecsókolta az asszonyt, a gyerekeit, pedig a torkát fojtogatta valami. Nehezen indult a beszéd. Szerencsére a villamos tele volt, és nem jutott neki ülőhely. Künn állhatott, gondolkozhatott a kérdésen, amin két napja állandóan törte a fejét: elmondja-e azt, ami történt.

Bartos tudniillik a következőképp okoskodott: Följelentésnek semmi értelme sincs. Tanúja nem volt, a tetteseket fölismerni, a vörös kivételével, nem tudta volna. Tárgyalások, leutazás, a dolognak híre megy, lapok közlik az esetet, az ismerősök szánakozni és nevetni fognak rajta. A törvényes megtorlás a legszigorúbb ítélet esetén sem állhat arányban az elszenvedett bántalommal. Mindezeket tekintetbe véve, kezdettől fogva arra a meggyőződésre jutott, hogy leghelyesebb az egész dolgot egy váratlan balesetnek, szerencsétlenségnek felfogni. Mert hiszen - érvelt -, ha el nem késem, hanem idejében felülök, ezek a gazemberek nem juthattak volna hozzá, hogy megverjenek és összerugdossanak. Ha ilyenformán - folytatta érvelését - elhallgatom a balesetemet mindenki előtt, mintha meg se történt volna, el kell hallgatnom a feleségem előtt is. - Voltak pillanatok, amikor világosan állt előtte, hogy ez nem helyes, és nagy vágyat érzett, hogy ha senkinek, de az asszonynak mindenesetre elmondja az egész siralmas, borzasztó, nyomorult történetet.

Nem, nem fogom elmondani! - határozta el magát, amikor leszálltak a villamosról. A vacsoránál az egyik gyerek észrevette, hogy új csíptetője van.

- Van annak, aki meg nem issza! - tréfálkozott.

Megnézte mindenki. A gyerek kérte a régit.

- Nincsen, eltört az üvege - felelte kissé hangosabban a kelleténél.

- De hiszen zsinóron lógott, hogyan történhetett? - kérdezte az asszony.

Bartos e pillanatban rettenetesen rosszul érezte magát. Szerette volna magához ölelni a feleségét, a gyerekeit, s elmondani nekik mindent, és sírni velük egy jó sort, egy órát, másfél órát. De nem tette, csak pislogott, és szemlesütve dadogta, miközben nagyokat nyelt:

- Elsza... elszakadt a zsinór... mondom, elszakadt. Beleakadt... akadt a karomba. Erre azután a a... a szemüveg lee... sett és összetört.

A következő héten a takarékpénztárban konstatálták róla az alantasai, hogy egy idő óta nagyon mogorva és szóitalan.

Két hónap múlva egy hivatalnoktársa látta Bartost valami kisebb vendéglőben. Egyedül ivott.

Fél év múlva egy igazgatósági ülésen szóba került, hogy Bartoson már reggelenként lehet érezni a pálinkaszagot. Egyhangúlag konstatálták azonban, hogy pontos, szorgalmas hivatalnok, akit a legcsekélyebb mulasztással se lehet vádolni.

(Én azt hiszem, hogy Bartos egész okoskodása és számítása helytelen volt, és az igazságszolgáltatás minden tökéletlensége és a remélhető megtorlás minden csekélyége és bizonytalansága ellenére is, föl kellett volna jelentenie a brutális vasutasokat. Bartos ehelyett megtartotta a titkát magának. Ezzel egy olyan túlon túl súlyos erőfeszítést vállalt, melynek nagyságáról fogalma sem lehetett. Ismerhetünk nála sokkal szerencsétlenebb embert, de az ő szerencsétlenségében mindenesetre az a tragikus, hogy többször is elkerülhette vagy megjavíthatta volna. Szerencsétlenségére a legrosszabb korrekciót: a narkóvizet választotta. Így rá fog menni szegénynek az egész élete! Milyen kár érte!)

1913

A KIS VARRÓLEÁNY VASÁRNAPJA

Egyetlen napja van a hétnek, amikor Margit, pontosabban megjelölve Szálai Margit, keltés nélkül ébred. Ez a nap a vasárnap.

A többi napokon édesanyjának, özvegy Szálai Jánosnének kell őt az ágyból kiszólitani, kiküldeni, esetleg kituszkolni. Szűk, kis kényelmetlen tábori vaságy ez, amely napközben összecusukva a fal mellett áll, éjszakára azonban barátságosan, hívogatóan öleli magába a kis munkáslány finom, nyúlánk, bimbózó, fehér és fáradt testét.

Mi minden szépet össze nem álmodott már ebben az ágyban Margit!

Hányszor álmodta, hogy színésznő volt. Hányszor robogott végig egy óriási Mercedes automobilon a Stefánia úton. Hányszor látta magát ragyogó báltermekben, gavalléroktól körülrajongva pompázni azokban a nagyszerű, drága estélyi toalettekben, amelyeken éppen abban az időben dolgoztak a szalonban, s amelyeket a főnök úr vagy a szabász úr parancsára fel is próbált. Hányszor kávézott a Gerbeaud XIV. Lajos-termében, amelyet az utcáról a finom csipkefüggönyökön keresztül olyan jól ismert. Hányszor ült az Operaház valamelyik földszinti páholyában ragyogó dekoltázsban, mint egy grófnak vagy bárónak az imádott felesége, megvastagodott fehér karokkal, teljesen kifejlődött, szoborszép keblekkel, a nyakán ezreket érő gyöngyosorral!...

Mindezt a sok szépet, ezt a sok jót, ezt a sok gyönyörűséges dolgot, amelyek a számára a boldogság netovábbját jelentették, itt az ágyában élte végig Margit. Már ez okból sem lehet tehát csodálni, hogy nehezen, nagyon nehezen szakadt el reggelenként tőle. Volt azonban ennek egy sokkal komolyabb, nyomósabb oka is. Az ő fiatal, tizenhét esztendeje, meg a napi kilenc-tíz órai, sőt néha tizenkét órai nehéz munkája. A nagy divatszalonban, ahol dolgozott, rútol kihasználták a lányokat. Heti tizenöt-tizenhat koronánál többet senki nem kereshetett. Emellett pár percnyi későnjövésért egész órákat vontak le a fizetésből, a különmunkát pedig igen gyengén, negyven-ötven fillérrel díjazták. És Margit még irigylésre méltó helyzetben volt társnői között, mert a keresményéből havonta huszonöt koronát megtarthatott magának. Asszony nővére és bátyja - egy rézmunkás -, aki otthon lakott és étkezett is, szintén segítették az édesanyjukat, úgyhogy Margit ezt az összeget egészen az öltözködésre költhette.

Mondom, a kisleány hétköznapiokon igen nehezen szokott kelni, de vasárnap kivétel nélkül megelőzi édesanyját még az ébredéssel is. Ilyenkor nem késlekedik egy percet sem. Hétkor kiugrik az ágyból. Felhúzza az alsószeknyáját és a kikészített tiszta harisnyáját. (Három pár vékony, áttetsző, igen finom flórharisnyája van. Ezeknek egyike a kikészített harisnya). Óvatosan, lassan húzza fel, mert kímélni kell a drága jószágot, azután papucsba bújtatja formás lábait. Kimegy a konyhába, és mindenekelőtt megnézi magát az ajtóra akasztott hármastükörben. Mint mindig, kellemesen meg van lepve, hogy milyen bájos arcoska néz vele farkasszemet. Szép, sötétbarna özikeszemei ragyognak a könnyektől, amelyeket az erős reggeli fény csalt ki a pillák közé. Most Margit megnyalogatja és megharapdálja finom rajzú, de tömör, húsos kis ajkait. Közben bátyja, a rézmunkás morog egyet félálmban, és a másik felére fordul összecusukható vaságyában, amelyet nappalra szintén a szobába visznek, és a Margit ágya mellé állítanak.

Következik a vasalás. Már ki van készítve a kosztüm, a sötétkék posztóruha, amelyet ünnepi jellegűvé való átváltoztatás, vagyis egy második kosztüm szerepének betöltése céljából Margit minden vasárnap ki szokott vasalni. Ebben a ruhában, amelyet készen vettek a házban levő női divatáruházban, járt ősz óta. Csak éppen hogy a szoknyát kímélte egy keveset azzal, hogy

gyakran a vastag, fekete tavalyi homespun szoknyával szokta helyettesíteni. Miután azonban télikabátja nem volt, a kosztüm kabátját szakadatlanul használnia kellett. Egy teveszőr mellényt hordott alatta a nagy hidegekben, és egymaga készítette divatosan nagyméretű bársonymuffal egészítette ki valódi téli ruhadarabbá.

A vasalás megkövetelte tőle minden ügyességét és türelmét. Begyújtott a borszeszvasalóba, nagykendőt, lepedőt terített a konyhaasztalra, és végre hozzáfogott a művelethez. Teljes félórát fordított a szoknyára és háromnegyed órát szentelt a kabátnak.

De azután szép is volt mind a kettő, megérte a fáradságot.

Ezalatt künn egészen fölébredt a vasárnap későn kelő ház. A kis piszkos, szűk, háromemeletes Rákóczi úti udvarban mindenféle asszonyok, lányok bújtak elő! Szoknyákat keféltek, zsinórokat, gombokat és kapcsokat varrtak föl, és közben átbeszéltek egymáshoz:

- Hogy van, nagysád?

- Kisasszony, templomba készül?

- Hála istennek, hogy szép idő van!

Valóban gyönyörűen ragyogott a nap, amint ezt a harmadik emeletnek megfelelően az egyik falon bárki megfigyelhette. Margit is többször felnézett erre az időjelző kis falszalagra, és magában szintén örült a szép időnek. De a folyosóra nem ment ki. Méltóságán, rangján alulnak tartotta traccsolni ezekkel a közönséges, korán hervadó asszonyokkal, nyomdásznőkkel, könyvkötőlányokkal, akikből a szomszédság kikerült. Nem a jelenlegi, hanem a jövőbeli rangjára gondolt, bár ébren alább adta valamivel, mint álmában. Ilyenkor megelégedett azzal, hogy egy jómódú ügyvéd, orvos vagy bankfiú feleségének képzelte magát. Elvégre nem volt ebben semmi valószínűtlen. Hány hasonló esetet lehetett hallani, úgyszólván naponta. Egy szép lánynak nyitva áll az út mindenhová. Miközben ezeket végiggondolta Margit, a szomorú dalocska jutott eszébe a dúsgazdag mágnásgyerekről és a szegény kis varróleánynak, amelynek szívfacsaró szövege nemegyszer könnyekre fakasztotta. Csukott szájjal, de ez alkalommal minden meghatottság nélkül dúdolni kezdte:

*Egy szegény kis varróleánynak
Sápadt, halovány a képe.*

A dalt ugyan már évekkkel ezelőtt énekelték a Nagy Endre-kabarében, de csak nemrég jutott el Margithoz. Legjobb barátnője, Irén barátjának megvolt a kottája. Ott tanulta meg Irén, és a műhelyben tanította meg Margitot.

Ezek után hozzálátott a mosdáshoz. A vasárnapi toaletthez külön szappana volt, azt még ki kellett hoznia a fiókjából, ahol selyempapírba csomagolva el volt rejtve. Bátyja elől kellett rejtegetnie, mert a kézműves szerette a jó illatokat. Nagy alaposággal végezte a szappanozást is. Egész arcát, vékony és remek nyakacsáját elfödte a fehér, jó szagú hab. Sietve törülközött, inget váltott, és tiszta alsószoknyát húzott. Azután meggondolta magát. Ma egészen divatos lesz. Csak nadrágot fog viselni a szoknya alatt, mint az előkelő hölgyek. Sietve, hogy az édesanyja meg ne lássa, mert az özvegynek nagyon is maradi nézetei voltak a női öltözködésről, sietve húzta fel az egyetlen rózsaszínű trikó ruhadarabot. Egy pillanatra székre állt, és megnézte magát a kopott farámás tükörben. Meg volt elégedve a formájával, csak a csípőit szerette volna kissé szélesebbnek, tömörebbnek. Eszébe jutott Irén, akinek e téren semmi kívánnivalója nem lehetett, és aki éppen ezért olyan fensőbbes öntudattal és büszkeséggel ringatta át magát a korzón, a Rákóczi úton, amerre csak ment.

- Ó, férfiak - sóhajtotta Margit modorosán, miközben leszállt a székről -, hát ha egyszer ez tetszik nekik!

Aztán felhúzta a szoknyáját és a még este kifényesített sárga, új félcipőit. Pár percig még gyönyörködött a szép kis cipőkben - melyeket most viselt negyedszer-, azután fésülni kezdett.

Ez volt öltözködésének legkellemesebb pontja. Szeretett fésülni. Szerette a haját. A selymes, finom aranyösszőke szálakat, amelyeket az utcán a szembejövő diákfiúk, katonatisztek, aszfaltbetyárok annyiszor a szemébe dicsértek. Sok örömet szerzett neki a haja. Nemegyszer rosszkedvűen, elszontyolodva - valami bérlevonás vagy szidás miatt - ment haza a varrodából, amikor hárman-négyen is a szemébe mondták halkán:

- Jaj de szép haja van!

- Nézd, milyen drága fejecske.

- Nagyon szép maga, édes kis szőke.

Sőt az is előfordult, hogy bakfisok bámulták meg tátott szájjal, vagy asszonyok fejezték ki elismerésüket:

- Ha ilyen hajam volna!

Vagy:

- Nagyon finom, szép haj!

Ilyenkor mindig felvidult egy kicsit. Mindjárt könnyebben érezte magát. Érthető tehát, ha nagy gonddal és szeretettel bánt a hajával, amelynek szépségét a sötétbarna szemek ritka kombinációja még feltűnőbbé tette. A haj tömegeket gyönyörű hullámokba fésülte ki a homlok fölött kétoldalt, a középén kifésült néhány szál apró haját a homlokára, s a fejtetőn megtűzte a kontyot. A frizura majdnem fél órát vett igénybe. Margit nem sietett. Tudta, hogy az egész toalett sikere a fej tökéletes kialakításán fordul meg. Már kilenc felé járt az idő. A mama behozta a kávé, és nagy körülményességgel hozzáült az étkezéshez. Margit is gyorsan reggelizett.

Csak félig itta ki a csészét, és egy harapás zsemlyét evett, mert szerette hallani, amikor a mama a szomszédoknak mesél erről a dologról.

- Nem tudom, miből él az a lány, alig eszik valamit, otthagyja az ételt, pedig mondhatom, hogy nagyon ízletesen főzök, mindig híres voltam erről, de úgy látszik, hogy most ez az előkelő.

Reggeli után már csak a blúz van hátra. Az új blúz. Egy vékony, könnyű, igen csinos kis krepdesin ruhadarab. Margit saját keze munkája. Hosszú idők nappali álmodozásának, tervezgetéseinek megtestesülése. E ponton különösen az anyag drágasága okozott sok gondot Margitnak. Elvégre a krepdesin drága holmi. Méterje nyolc-kilenc koronánál kezdődik. Érthető tehát az a sok ide-oda járkálás, előzetes kérdezősködés, válogatás, alkudozás, varrónői minőség emlegetése, engedménykérés, amiket Margit mint igazi pesti lány éppen nem mulasztott el. Végre egy üzletben megtalálta, amit keresett. Maga a tulajdonos szolgálta ki, mert megtetszett neki Margit, tizenöt százalék engedményt is adott, és még hozzá egy igazán gyönyörű, halvány, vajszerű szövetanyagot találtak, amelyet nagy kedvvel és türelemmel szabott ki, és tökéletes sikerrel állított össze. Meghatottan és tisztelettel, mint egy jobb jövőnek, egy boldog és gazdag asszonyi sorsnak az ígéretét öltötte magára a blúzocskát, és a mamát kézmosásra szólította fel, hogy a begombolásnál segítségére legyen.

- De rosszul vagy azzal a blúzzal! - mondta a mama egy kis természetes irigységgel, amit az idősebb érzett a fiatalabb és szebb nő iránt. De mikor aztán begombolta, és körös-körül lehúzta, mégis nagyon őszintén örült, hogy ilyen csinosnak találja a kislányát.

Margit most már nem késlekedik, mert háromnegyed tízkor találkája van Irénnel a Népszínház előtt, s odáig már csak egy rövid negyedóra. Előveszi a szekrényből a könnyű fekete selyemsapkáját, amelyen néhány szál valódi „rejjer” - egy egész hónapi toalettátalányának értékében - díszleg. Tagadhatatlan, hogy igen sikerülten, ízléssel van rátűzve a kalapra a kis fehér tollcsokor, és a tövében a fekete selyem gombforgócska tökéletessé teszi hatást.

Margit most egy percre még egyszer a tükör elé áll. Megigazítja elől a szőke tincseket, a kabát zsabóját, a fehér csipkés gallért, és lesimítja a kihajtókat. Végre megfordul, és hosszában szemlét tart a szoknya felett is. Csak a kesztyű van hátra. Citromsárga cérnakesztyűk, amelyeket tegnap este mosott ki. Miközben felhúzza, egyiket a másik után, egy pillanatra a tükörbe mosolyog, de belül valami nagyon keserűt érez.

Eszébe jutnak azok a gyönyörű, drága toalettek, amelyeket számára sohase fognak készíteni, a Váci utcai csodaszép kalapok, tele-tele drága rejjerekkel, plörözökkel és paradicsommadártollakkal, eszébe jutnak az autók a Stefánia úton, eszébe jut a Gerbeaud XIV. Lajos-terme, amelybe ma se fog elmenni, eszébe jutnak azok a drága, nagy butonok, amiket tegnap a szalonban egy bankár szép, kövér feleségén látott, és amint mindez egyszerre eszébe jutott, nevetségesnek, szánalmasnak, vesződségre nem méltónak tűnt fel az ő egész élete, sötétkék, készen vett ruhája, kis kalapja, vasárnapja, egész élete. De csak egy másodperc az egész, mert a szép szeme, a szép haja, a szép szája, a szép arcocskája megvigasztalják. Már újra szépnek, finomnak, bájosnak érzi magát, és azokra a fiatalemberekre gondol, akik az utcán kíséretet fogják, és megszólításán fáradoznak. És most még mosolyog egyet a tükörbe, negédesen, előkelően, mint a *Chic Parisienne* divathölgyei, még kiveszi a szekrényből az antilopbőr táskáját, még beleteszi a gyűszű, a ceruza, a centiméter és a harminckét fillérs aprópénze mellé a beparfümözött batiszt zsebkendőjét, még a nyakára és ruhájára is visz a dugóval néhány csepp gyöngyvirág-illúziót, még sietve kezécsókolomot mond a mamának és szervuszt a konyhában öltöző bátyjának, és végre útnak indul.

1913

PALINCSAY

Palincsay - egy erős, tisztán körvonalazott színes gyermekkori emlék.

- Kicsoda, apám, ez a nagy szakállú ember, aki neked köszönt?

- Ez, fiam, a Palincsay bácsi.

A nagy szakállú emberek mindig érdekesek, mert félni kell tőlük.

- Mi ez a Palincsay, apám?

- Semmi. Egész nap sétál az utcán, amint most látod. Szedegeti a szivarcsutkákat és zsebre rakja. Egész nap nem csinál mást.

Utána néztem. Palincsay éppen akkor hajolt le s fölszedett valamit a földről. Aztán fölegyenesedett, megnézte a valamit, zsebre dugta és tovább ment. Palincsayval sokat foglalkoztam aznap és azután is. Érdekelt. Magam előtt láttam szürke, zilált szakállát, a levegőtől kicserzett piros arcát, zavaros, zöldes szeméit, az egész embert kopott felöltőjében, horpadt kalapjával és görcsös, kampós botjával, amint lassú, egyforma, szinte elvászott léptekkel rója az utcákat, nap nap után, mindig egyformán, reggeltől estig, eldobott szivarokat gyűjtögetve.

- Ismered, anyám, Palincsay bácsit?

- Ismerem!

- Kicsoda az?

- Rajztanár volt. Engem is tanított rajzolni az iskolában. Nagyon szépen rajzolt.

- Most már nem tud?

- Tud, de nem rajzol.

- Miért?

- Mert nincs kedve.

- Tud és nincs kedve, ilyet nem hallottam még. Ha én tudnék, bezzeg egész nap rajzolnék!

- Hát őneki nincs kedve szegénynek, rosszkedvű.

- És ezért sétál mindig?

- Ezért!

Még lefekvéskor is Palincsayra gondoltam. Hol van most, mit csinál, bizonyára ő is ágyban van, vagy most olvassa össze a napközben gyűjtött szivarvégeket.

Majd mindennap láttam. Hol az ablakunk előtt ment el, hol az iskolába bandukoltomban láttam egy utcasarkon befordulni, hol a főutcán vagy a piacon séta közben találkoztam vele.

Egy ember, aki - apám szerint - semmit se csinál, és mégis bizonyos, hogy egész nap csinál valamit, törli a fejét valamin, visszagondol valamire, vagy a tervein spekulál, ezt csinálja! - Így gondolkoztam.

Egyszer ebédelünk, és hirtelen leesik a falról egy kép. Sohase néztem meg eddig ezt a képet. Érdektelen volt a sok érdekes és gondolkodásra keltő képek között, amilyenek például a *Ganümedész elrablása*, a *Téli szánkázás*, *Szarvasvadászat*, *Velencei éj* című képek, az ebéd-

lónk többi díszei. Ez a leesett kép egyszínű volt, s amint fölvettem és közelről megnéztem, láttam, hogy deszka.

- Anyám, ez deszkekép?

- Igen. Deszkára égetett kép.

- Mivel égetik?

- Tüzes tüvel rajzolják.

- Ki csinálta?

- Palincsay bácsi, és nekem adta, amikor férjhez mentem, ajándékba.

- Nem valami szép kép!

Csakugyan nem volt szép. Egy erdő szélét ábrázolta, az előtérben folyóval. A partról a vízbe deszkapadló nyúlt be, ahol asszony állt dézsával. A távolban a vízen vitorlás hajó látszott. Az égen felhők. Csöppet sem kívánta az ember ezt a képet tovább nézni. Kezdtém megérteni, hogy ha valaki csak ennyire tud rajzolni, mint Palincsay bácsi, akkor annak nincs kedve egész nap rajzolni.

Egy nap az apám délben hazaérkezve így szólt:

- Na, ma voltam Palincsaynál. Az atyafi nem fizet házbért már háromnegyed éve. A házigazdája ki akarja lakoltatni. Megkért engem, hogy nézzek fel Palincsayhoz. Kíváncsi voltam, mit csinál ez az ember. Hát fölmentem. Tizenegy óra volt. Éppen akkor kelt föl. Reggelizett, szalonnát és kenyeret. Fogalmatok nem lehet arról a pizsokról, amiben él. Az asztalon, a székeken, az ablakdeszkákon ujjnyi vastagon áll a por. Legalább fél év óta ki nem nyitották az ablakot abban a szobában. És nem enged tisztogatni. Ha elmegy hazulról, bezárja a lakást, senki oda be nem mehet. Takarítónőt nem tart, és maga vásárolja az ebédjét. Egy széken ott volt a spájza, szalámi, szafaládé, összeszáradt uborkák papirosban, kenyérdarabok, szalonna-végek, almák, szárított szilvaszemek. Az ágya - képzeld el a törlőrongyot, annál még százszor feketébb. És rongyos minden, a vánkos, a paplan. No, mondom neki, Palincsay úr, hát van lelke így élni, miért nem takarított, hiszen tudtommal szép nyugdíja van, miért nem akar házbért fizetni. Erre azt mondja Palincsay, hogy hát azért nem takarítottok, mert akkor nem tudnék kijönni a penziómból. No jó - mondom -, de minek magának ekkora lakás, három szoba, csak aludni jár haza. Azért, aszongya, mert mindennek így kell maradnia. Benéztem a szobákba. Női hálószoba volt az egyik és ebédlő a másik. Mind a kettőben több esztendő, mit mondok, évtizedes por. A hálószobában két ágy van: egy nagy, széles, díszes és egy kicsi, hálós. Minek tartja ezeket itt, Palincsay úr - kérdeztem tőle -, hiszen tudtommal már régen elvált. Erre azt mondta, hogy azért, mert annak így kell maradni, és inkább menjen rá az egész kis nyugdíj a lakbérre. Én erre kérdelem, hogy hát akkor miért nem fizeti meg a lakbért. Azt mondja, azért, mert minek fizessem, eleget fizettem a Szudarevicsnek húsz évig, most már elengedhet vagy fél esztendőt. Láttam, hogy nem lehet vele okosan beszélni, hát ott hagytam. Világos, hogy nem rendes eszű ember.

- Szegény Palincsay - sopánkodott anyám -, milyen kedves, jószívű ember volt, hogy szeretttük az iskolában mindannyian.

- Mit ért az neki - vetette oda apám -, ha komisz felesége volt.

Szüleim további beszélgetéséből megtudtam, hogy Palincsaynak gyönyörű szép feleség jutott osztályrészül, azonban neje katonatisztekkel megcsalta őt. Palincsay erre elkergette az asszonyt, aki magával vitte a kisleányukat. Palincsay egyedül maradt, és ekkor kezdett sétálgatni szerte az utcákon. Egy év múlva pedig önként nyugdíjba vonult.

Egy dolgot nem értettem a történetből, mi az „megcsalni”, ha egy nő megcsalja a férjét. Lop vagy hazudik, ilyesfélét gondoltam. Ellenben az nagyon is világosan állott előttem, hogy Palincsay miért adta a fejét bánatában sétálásnak és miért nem maradt otthon rajzolni, festeni. A rajzolás és a festés - így gondoltam - nem vigasztalhatta volna meg őt szomorúságában, mert nyilván tisztában lehetett vele, hogy igazán szépen rajzolni nem tud. Úgy képzeltem, hogy Palincsay sohase lehetett megelégedve a rajzaival.

Teltek-múltak az esztendőök. Palincsayval nem sokat törődtem, mint ahogy megszokta őt nálunk mindenki. Alakja hozzátartozott az utca képéhez, mint valami karó vagy jelzőtábla.

Emlékszem, egy jól sikerült számtan vizsga után, amikor kivágtattunk a gimnázium nagykapuján, Palincsayba ütköztem. Éppen akkor baktatott arra. Megfogott, egy lépést tett oldalt, láttam, hogy kellemetlenül érzi magát, megzavarja a dolog, érzi, hogy kellene valami kedvességet mondania - egy nagy szakállú embernek hasonló esetben, szinte kötelessége ez egy kisfiúval szemben - „hó-hopp” vagy „vigyázz, barátom, mert kitöröd a lábadat”, ilyesmit gondolok -, de nem tudott. Továbbment szégyenkezve.

Más. - Egyik nagybátyám temetésén a gyászmenetbe furakodott és kikísérte a koporsót.

- Nini, itt van Palincsay!

- Vajon miért jött el?

- Talán ismerte vagy szerette szegény Károlyt.

- De sohase beszéltek.

- ...Én úgy tudom, hogy Károly többször meglátogatta.

Így tanakodtak Palincsay megjelenése fölött, de nem sikerült kisütni, hogy hogyan is áll a dolog.

Egy gyönyörű szilveszterestére emlékszem. Késő éjjel, hóesésben jöttünk haza a nagyanyámtól, egyszer csak megláttuk Palincsayt egy sötét utcasarkon. Most állt. A vállait, a kalapja tetejét egészen belepte a hó. Maga elé nézett a földre, mint mindig.

Más. - A nyolcadik gimnáziumban egy osztálytársam beszélt Palincsayról új dolgokat. Ez a fiú idegen városból jött, nálunk akart érettségizni, mert ott, ahol eddig járt, egy tanárt megvert. Nagyon rokonszenveztem vele. Távoli rokona volt Palincsaynak, föl járt hozzá. Elmondta, hogy rá próbálta beszélni Palincsayt, hogy menjen olcsóbb lakásba, vegyen új ruhát, nyírassa meg a szakállát és fogadjon takarítónőt. Palincsay azonban ezekről a dolgokról nem akart beszélni sem.

(Egyébként a régi lakásban maradt. A házigazda, hogy rábírija a kihurcolkodásra, hideg télben, leszedette a szobájának ablakait. Palincsay azonban hősiesen, nyugodtan, bölcsen ott maradt, és január elsején már újra pontosan fizetni kezdett. Erre az ablakokat visszarakták. Mit csinált a félévi házbérrel, mire kellett neki, hová tette - ezt sohase lehetett megtudni.)

De voltak témái, amik érdekelték. Sokat beszélt Istenről, Shakespeare-ről, Schopenhauer-ről és Tolsztojról, továbbá a spiritizmusról és Platen természetes gyógymódjáról. Barátomnak az volt a véleménye, hogy Palincsay ezeket az írókat igazán soha meg nem érthette, de valószínűleg igen mély benyomást tettek reá.

Az utolsó értesüléseim a következő évből származtak. A második szemeszter után, egy remek júniusi hajnalon érkeztem haza Budapestről a nagy vakációra. Ágyba feküdtem, mert a vonaton nem tudtam aludni, és álmos voltam. Délben arra ébredek, hogy Palincsayról beszélgetnek a másik szobában.

- Palincsay fölakasztotta magát.

- Jézus Krisztusom, hol, mikor?

- Most, délelőtt tizenegykor, a lakásán.

- Szegény, szegény Palincsay.

- Végre rágondolta magát.

- Kitől hallottad?

- A kapitánytól. Reggel még felöltözött, talán újra sétába akart indulni, azután, úgy látszik, gondolt egyet, leszedte a függönyzsinórokat, hurkot csinált és az ablakkilincsre kötötte magát.

- Jézus Mária, Szent József! És írást nem hagyott?

- Nem, semmit. Hallgass ide, amikor levágták, látták, hogy nincs rajta ruha. A télikabátja alatt, amiben mindig láttuk, nyáron csak alsóruhát hordott. Két nadrágszár volt hozzáfércelve az alsónadrág szárához. Látszott a varráson, hogy ő maga csinálta. Így lehet érteni, hogy hogyan tudott olyan rettenetes melegekben is télikabátban mászkálni.

- Szegény, szegény Palincsay!

A ravatalon megnéztem. Barátságos és harmonikus volt az arca, amilyennek életében sohase láttam.

1913

TÁLAY FŐHADNAGY

1

A nagy vidéki színház nézőtere zsúfolásig megtelt. Az igazgatónak végre sikerült - a szezonban először - táblás házat csinálni. De micsoda áldozatok árán! A csillagot kellett lehozni az égből: a főváros újonnan felfedezett, diadalmas ifjú primadonnáját, Vihar Klárát kellett megnyernie egy vendégszereplésre - ami kerek hatszáz koronájába került.

Az este igen forró volt. A közönség kezdettől fogva szinte szenvedélyes tetszéssel és szimpátiával tapsolt a fiatal nőnek. Édes, frivol beszédhangja, csinos szopránja, szép arca és tüneményes termete már az első perctől kezdve ellenállhatatlanul hódította meg az összes férfiakat. És a hölgyeket is. A primadonna fiús viselkedése, az a bizonyos kétnemű gyermekesség, amelyet vagy húsz év előtt valamelyik angol operettszínésznő fedezett fel, mint a szimpátiakeltésnek legbiztosabb módszerét: ez alkalommal is sikerrel intézte el ezt a nehéz és fontos kérdést: lefegyverezte az asszonyok féltékenységét, és csírájában fojtotta meg azt a bizonyos megvető és keserű utálkodást, amit a nők éreznek ama társuk iránt, akik a szemük láttára és a fülük hallatára tetszeleg, kacérkodik és hódít.

Tály főhadnagy, aki feleségével a földszint első sorában, középen foglalt helyet, az első perctől kezdve különös nyugtalansággal figyelte a színésznő minden mozdulatát.

Gyermekkori szerelmét és játszótársát ismerte föl a remek lányban, akiről sohasem sejtette - pedig az újságban csaknem naponként kellett róla olvasni -, hogy Weber Klárával, az ő volt kis barátnőjével azonos.

2

Tizenhét esztendő előtt együtt jártak iskolába. Amikor a lányka az első osztályba került, ő a negyedikbe tartozott. Azután apja - aki még egy évig otthon akarta tartani a kissé vézna fiút - beíratta az ötödik osztályba is. Ilyenformán két esztendeig voltak iskolatársak. A kislány bájossága, korán érő, egészséges szépsége - ő, mennyire emlékezett mindenre - nagyon hatott rá akkor is. Szerették egymást. Klári özvegy apja, az uradalmi intéző: szívesen látta a barátságukat, és a nagy grófi parkban kedvükre futkoshattak, játszhattak a gyerekek.

Azon a nyáron, amelyre következő őszkor a fiút a városba adták, már elválhatatlanok voltak. Reggeltől estig a nagy park széles, tiszta utain virágot, málnát szedtek, labdáztek, és tíz órakor meg délutáni ozsonna időben, amikor a gazdasszony hozta nekik a nagy vajjas kenyeret, együtt fogyasztották el - a kis tó partján üldögélve - a nagyszerű ételt. Klári mindig hamarabb készült el az evéssel, és ilyenkor a fiú nem akart tovább enni, míg azt a darabot, amely neki még hátra volt, meg nem felezték. A kislány elfogadta. Vérbő, egészségtől duzzadó kis gyomra igen szívesen köszöntötte a ráadást. De egy napon szégyellni kezdte a dolgot:

- Nem eszem, te vagy a vendég, és én egyem meg a tiédet is? Nem, ne adj nekem!

A fiú nem tágitott. Kijelentette, hogy akkor a tóba dobja a vajjas kenyeret. A lány ez alkalommal még engedett, de a következő naptól kezdve mindig nagyon vigyázott, hogy csak akkor harapjon, amikor a barátja.

Egy gyönyörű, meleg, napsugaras augusztusi délutánon, amikor mindkettőjük szívében szinte túláradt a nyár boldogsága és a hála egymás jósága és kedvessége iránt, a park mélyén egy szűk, árnyas ösvényen így szólt a fiú:

- Te olyan szép vagy, Klárikám, nagyon szeretlek tégedet!
- Én is nagyon szeretlek téged, Jani - felelte a kislány egyszerűen, komolyan.
- Ha nagy leszek, te leszel a feleségem!
- Jó, nagyon jó lesz, a feleséged leszek.
- Csókolni foglak téged, mint az édesapám a mamát.
- És én mindig az öledbe ülök neked, mint a menyecskék.

Némán álltak egymás mellett, lesütötték a szemeiket, és e pillanatban először kínzó és édes elfogultságot éreztek. A kislány közelebb lépett, egészen a fiú mellé, s míg kezecskéivel a köténykéjén babrált, lassan kicsücsörített ajakkal megcsókolta a fiú arcát. Jani erre felbátorodott. Átölelte Klári nyakát mind a két karjával szorosán, és szenvedélyes csókokkal borította a kipirult arcocskát. Ezen a délutánon kézen fogva és egymást öelve járták a park legtávolibb, legelhagyatottabb útjait. Szótlánul, öntudatlan remegő elégedettségben. Csak a gazdasszony kiáltásaira rezzentek össze és vették észre, hogy késő este van, amikor már otthon kellene lenniök a vacsorázóasztalnál.

Egy boldog - az izgalmas elégedettségtől nyugtalan -, túl boldog hét következett. Azután el kellett válniok. Janit a városba vitték a gimnáziumba. És szülei fél év múlva szintén a városba költöztek. (Apját a kórházhoz nevezték ki főorvosnak.) Így történt, hogy Klárikával többé nem látták egymást. Egy csók, egy ölelés künn a kapu előtt, a szürkületbe borult falusi utcán, ez volt mindegyiküknek az utolsó emléke a másikról.

És most ez a viszontlátás!...

3

Tály főhadnagy elvarázsolva, mereven ült a helyén. Az első másodpercekben, amikor Klári megjelent a színpadon, csak a csodásan szép, izgatóan öltözött test foglalta le és valami különös, határozatlan öntudatlan érzés. Amikor pedig - tíz-húsz másodpercre rá - hirtelen megvillant benne valami, és ráismert a lányra, az az érzés hirtelen elmúlt, és helyet adott valami epedő, önvádoló, gyötrő vágynak. Annak a gondolatnak, hogy ez a nagyszerű, isteni test az övé lehetne, az ő jussa volna, s hogy ő könnyelműen, ostobán elherdálta, el engedte sikkadni drága jogát. A színésznő bájossága, frissessége, izgatóan öntudatos és mégis nemes mozdulatai, hangjának érzéki zamata mindjobban fokozták fájó, heves vágyát, és kínzó féltékenységet érzett.

Nem mert a feleségére nézni, és az asszony halk megjegyzéseire csak egy-egy gépies igennel felelgetett.

...Rajongott és szenvedett. A múlt és különösen az utolsó augusztusi hétnek az emlékei szinte félelmes elevenséggel és részletességgel kavartak benne. Sohase érzett így életében. És az elsötétített nézőtér jótevő homályában teljesen átadta magát ezeknek az emlékeknek, amelyeket most először tudott igazában értékelni, s amelyek mint valami lázálomban keveredtek össze a valóban látott és hallott dolgokkal, az éneklő, táncoló, szép Klára hangjával és trikós, hajladozó, ringó alakjának vérforralóan buja, vénuszi látványával.

Csak a lány *szavait* hallgatta és élvezte, a mondatokat már nem tudta követni. Amit mások beszéltek a színpadon, az a füléig se jutott. Agyának minden atomjával a primadonna mozdulatait, járását, mosolyát figyelte. Egy pillanatban, amikor a nő finom, könnyed vonalú, izmosnak, de nem keménynek, sőt puhának és egyben nemesen ruganyosnak látszó lábát *profilban és egészben* látta meg: szinte elviselhetetlen tisztasággal jelent meg neki egy ölekezésüknek az emléke. Csak most ébredt tudatára, hogy mi is volt az. Tisztán érezte a kislány finom és üde testét, amint szemérmetlen öntudatlansággal szorosan hozzá simult. Érezte a bájos és már asszonyos arányú combokat, a lábszárakat párosan, amint meleget sugározva és kissé remegve hozzá tapadtak... Ebben a pillanatban érthetetlennek, megbocsáthatatlannak és elviselhetetlennek tűnt föl, hogy azóta minderre soha nem is gondolt vissza, hogy nem tekintette egyetlen céljának beváltani az adott szavát, hanem más nőt vett feleségül. Elöntötte a meleg erre a gondolatra és elpirult.

- Katonatiszt vagyok, és megfeledkeztem az ígéretemről! - mondta magában, és hirtelen csaknem könnyekig érzékenyült a fájdalomtól és a megbánástól.

A primadonna ekkor nem volt színpadon. A darab folyása szerint éppen a szomszéd szobába ment, hogy toalettet csináljon. Majd egy térdig érő, átlátszó, rózsaszín selyemruhában megjelent a középső ajtóban.

És ebben a pillanatban szemei egyenesen a főhadnagy szemeibe néztek.

A közönség, mint egy nevetlen kamasz, sóhajtott fel a fejedelmi látványra. A férfi szíve pedig oly kegyetlen hevességgel dobant meg, hogy szinte ütötte belülről a feszes atillát. A lány valóban fölismerte. Kedvesen, egészen meghatottan, gyöngéden és egyáltalán nem színpadiasan *mosolygott rá*. Csak a szemeivel. A közönség nem látta és nem is láthatta ezt mosolynak.

Két másodperc volt az egész.

Tály főhadnagy szinte szédült az örömtől. De rögtön föltámadt benne a kétség: hátha nem, hátha csak képzelte az egészet. A zenekar azonban bevezetést játszott, a primadonna a rivaldába állt, és ugyanazzal a tekintettel, ugyanazzal a mások számára láthatatlan szemmosollyal, neki kezdett énekelni. *A dal első sorát* és a refrén első sorát énekelte oda ily módon Tálaynak, és a második strófánál is pontosan így cselekedett. Tálay már ismerte a dalt, és így az eseményben rejlő rendszeresség jelentőségét rögtön meg kellett értenie. Ez a játék igen diszkrét volt, a második strófa refrénjénél azonban mégis észrevett valamit a főhadnagyné. Odasúgta a férjének:

- Magára kacsingat!

A főhadnagy akaratlanul is vállat vont, egyszersmind azonban úgy érezte, hogy itt az idő, amikor cselekednie kell. Mert azzal már tisztában volt, hogy bármi módon, még az este beszélnie kell Klárral. A legegyszerűbb terv látszott a legjobbnak. Megmondja a feleségének, hogy gyermekkori játszópajtását fedezte fel a primadonnában, és a szünet alatt az öltözőbe megy gratulálni csak egy pillanatra, pár szóval. Mindez egy másodperc alatt átvillant az agyán, és máris eszerint felelt:

- Igen, azt hiszem, fölismert, képzelje, ez a lány gyermekkori játszópajtásom volt.

Az asszony bólintott és nem felelt, nagy gonddal látszóvegni kezdte a színésznőt. A főhadnagy megváltoztatta a tervét. Először úgy akarta, hogy mindjárt bejelenti a feleségének a szünetbeli látogatást, azután jobbnak látta mégis a felvonás végére hagyni a dolgot. Nem szabad megengednem, mondta magában, hogy addig netalán kieszeljen valamit, és mindent megakadályozzon.

Esetleg a felvonás végét be sem várva, rosszulletet jelent, és akkor haza kell kísérni, orvost hívni, s aztán az egész találkozásból semmi sem lehet.

Jó nőismerő volt, tisztában volt az asszonyi fogások egész rendszertanával, és mindamellett, hogy a feleségével másfél éves házasságuk óta még sohase volt semmiféle hasonló afférja, a vágy ereje parancsolta, hogy erre az eshetőségre is előre gondoljon.

A felvonás hátralevő részében a színpadról több pillantást nem kapott, ez azonban nem csappantotta meg a bátorságát. Arra gondolt, hogy milyen bámulatosan finom és találatekony volt a színésznő jelzése. Eszerint a lány is arra gondolt, hogy ő kételkedni fog a pillantások jelentőségében, és hamarosan kieszelte, hogy ha *bizonyos* időközökben csillantja felé a szemek izzó jelzőlámpáját, akkor a földszinten ülő ebből a felismerés *bizonyosságát és talán a régi vonzalom bizonyosságát* fogja megérezni és megérteni.

A szíve tele volt hálával és szerelemmel Klári jósága és édessége iránt. Majd hirtelen elkomorodott. Klára eddigi életén kezdett gondolkodni. Vajon mi történt azóta, hogy tizenhét éve utoljára látták egymást. Kiknél volt Pesten, mialatt a színiiskolát végezte. Eszébe jutott mindaz, amit a színinövendékek könnyelmű életmódjáról hallott. De hamar megnyugtatta magát: nem, ez lehetetlen!... - Az öreg intéző, aki annyira szerette a kislányát, nem engedhette csak úgy szabadjára. Bizonyos, hogy gondoskodott megfelelő felügyeletről.

A főhadnagy most már pár perc alatt részletesen meglátolta az összes eshetőségeket, és végre arra az eredményre jutott, hogy Klára még valószínűen érintetlen lány, legrosszabb esetben pedig az első szeretőnél tart, akit mindenestre úgy választott ki, hogy hosszú ideig kitartsa mellette. A következő pillanatban a színésznőnek egy mozdulata megerősítette őt feltevésében.

A lány a lábát emelte föl, és a rúgást markírozta. Ez a frivol és markáns gesztus nála modorosan ügyes, azaz ügyetlen volt. Hiányzott belőle minden meggyőződés, ami különös szelidséget és tisztességes jelleget adott az egésznek.

- Bizonyos - kombinált tovább a főhadnagy -, ha valakivel viszonya van, akkor csak igazi, őszinte szerelemből adhatta át magát. Ha pedig így van, akkor viszont lehetetlen, hogy a régi szerelem jogait, az ő közös emlékeiket, ne tartaná szentnek, mert hiszen nincs férje, akinek tartoznék vele, hogy mindent, ami a múltjában szerelem volt, elfelejtsen és elhárítson.

A zenekar most teljes erővel dolgozni kezdett. Az első felvonás fináléja vége felé közeledett. A kar és az összes főszereplők egy hosszan kitartott, magas hanggal befejezték az éneklést, és a függöny lassan lefelé indult.

4

A teljesen meghódított közönség tömör és lelkes tapsba kezdett. A főhadnagy felugrott. Egy pillanatra még habozott, azután nyugalmat erőltetve magára, újra leült, és lassan, hangosan ezt mondta a feleségének:

- Irén, én pár percre itt hagyom magát, a színpadra megyek, és gratulálok neki.

Az asszony merev arccal bólintott. A következő pillanatban azonban gögjét hirtelen legyőzte a féltékenység, és megkérdezte:

- Miért kell magának gratulálni?

- Mondtam magának, édesem, hogy gyerekkori játszópajtásom volt, és látta maga is, hogy észrevett. Nem lehet elkerülni, illik bemenni. Igen csúnyán venné ki magát, ha nem tenném.

- Hát akkor menjen, de kérem, ne hagyjon itt soká egyedül. Miért nem mondta nekem soha, hogy ismeri!

- Mert nem tudtam, hogy ő az. Az igazi neve nem Vihar volt, hanem Weber - felelte a férfi a lehető leghalványabban és legtermészetesebb hangszínnel.

- Ja, so! - A főhadnagyné már megbánta, hogy szólt, újra hidegen bólintott, és mereven a zenekar sötét üregébe nézett, Tálay sietve törtetett kifelé a tapsolók tömegén keresztül. A folyosóra vezető ajtóból még visszatekintett. Klári egyedül állt a függöny előtt, és körülnézett a nézőtérrel. Ismét kereste őt a szemével, és a világos nézőtér magas háttérében hamar meg is találta. A főhadnagy komolyan, mozdulatlan arccal és égő szemekkel nézett rá vissza, és amikor a lány visszament a függöny mögé, szinte rohanva sietett a színpadra vezető kis vasajtóhoz.

Még legény korából jól ismerte itt a járást. Az inspekciós tűzoltó, aki a kisajtót őrizte, szalutálva kívánt neki jó estét. Az öltözőt se kellett tudakolnia. Klára egy hatalmas hermelinbundába burkolózva már ott is állott a kis szoba félig nyitott ajtajában, és a főszereplőkkel meg az igazgatóval beszélgetett. Tálayt rögtön az első pillanatban észrevette. Várta.

- Ó, istenem, Tálay, a gyerekkori pajtásom - mondotta a körülállóknak, és odalépett a főhadnagynak. - Isten hozott, Jani - mondotta őszinte melegséggel, és az ajkát nyújtotta.

A főhadnagy rögtön megértette, miről van szó, Klára *így* akarja a külszint megóvni. Mámoros reménykedés ujjongott fel benne, és erőt adott neki, hogy úgy csókolja vissza, mint egy nővért szokás.

- Mennyi ideje nem láttalak, szent isten, kedves Janikám - mondotta kedélyes könnyúséggel és hangosan a lány -, milyen szerencse, hogy a felvonás elejétől van időm öltözni, most kibeszélhetjük magunkat. Jöjj csak, jöjj be ide az öltözőbe, az urak megbocsátanak. Tessék! Ül le csak odabenn, mindjárt jövök.

Klára még egyszer kiment a függöny elé, hogy megköszönje a zúgó tapsokat. Tálay pedig kezét fogott az igazgatóval, bólintott a színészeknek, és bement az öltözőbe.

A fehérre meszelt szegényes kis szoba, korhadt, festetlen fenyőfa bútorokkal e pillanatban csupa mámoros reménykedés és örömteli ragyogás volt. Az asztali toalett-tükör mellett egy száz gyertyafény erejű villanylámpa égett, amelyet nyilván Klára hozott magával.

- Íme - suhant át a gondolat a főhadnagyban -, ez a nagyszerű, amerikai lámpa *most*, és a tisztartóék zöld ernyős petróleumlámpája *akkor*, szeptember elsején este, amikor nálam voltam búcsúzni, milyen tökéletesen jelzi *ez a különbség* azt a hosszú időt, amely azóta elmúlt.

A színésznő belépett, becsukta az ajtót, ledobta magáról a belépőt, és átlátszó, rózsaszínű kosztümjében ott állott Tálay előtt. Egy drága, nagy, érett lány volt, az asszonyiség imádni való, tökéletes kifejelettségében, meztelenségénél tökéletesebb, szebb levetkőzöttségben, szemérmesen és szemérmetlenül, mint egy édes, boldog, szerelmes nő, aki nem akar és nem tud hazudni, komédiázni, mert erősnek és tökéletesnek érzi magát. Szemei fátyolosan csillogtak, és remek, formás mellei, amelyeknek rózsaszínű bimbói szinte átszúrták a vékony, feszülő selyembatisztot, pihegtek a megindultságtól.

Egy pillanat volt az egész.

- Hát itt látlak viszont, Janikám - mondotta halkán, elfogódottan.

A főhadnagy egész közel lépett a lányhoz. Nem tudta, mit mond.

- Drága Klárikám - suttogta fojtottan -, mennyire imádlak téged. - És átölelte a vállait, és most már soká, forrón, szerelmesen megcsókolta az ajkát. Klári olvatagon simult bele a férfi karjaiba. Már semmi sem volt benne a kétnemű lényből, a fiús szubrettből.

- Ó, istenem! - rebegette, és nagyot sóhajtott. Mind a két karjával átölelte a férfi nyakát, egész testével hozzá simult, és hogy palástolja a könnyeit, halkán, folyékonyan - mint aki beszél - nevetni kezdett.

Majd hirtelen kibontakozott az ölelésből, gyorsan letörölte a könnyeit, és kényszerítette Tályt, hogy leüljön:

- Ül le, Jani, és beszélj nekem! Mi van veled? Hány éves vagy most? Persze... én huszonnégy, akkor te huszonnyolc. Nagyon-nagyon kedves, hogy feljöttél. Tudtam, hogy fel fogsz jönni... Hát bizony, tenger idő múlt el azóta. Emlékszel még rá? A nagy park!... Mikor megláttalak téged, egyszerre eszembe jutott minden, de annyira, hogy szinte nehéz volt játszanom. Szerencse, hogy ezt a darabot már száznyolcvanadszor játszom, különben belesültem volna. Tetszettem neked? A közönség nagyon-nagyon kedves... Te nem tudtad, hogy én vagyok én? Ne mondd! Hát persze, erre gondolhattam volna... A nevet az igazgatóm választotta... Nem lehet tagadni, hogy szerencsém volt. Drága Janikám! Mennyire szerettük egymást. És ahogy megláttalak a nézőtéren, már tudtam, hogy még szeretsz engem. De igazán szeretsz? Mert nagyon szerettél, az bizonyos. Milyen más szeretés volt az, mint most körülöttem látok. Egészen másvalami. Nagyon sok udvarlóm van, azt képzelheted, muszáj foglalkozni, együtt lenni velük, fogadni őket. Ők csinálják a sikert, ők beszélnek tele Budapestet, ők ismerik az újságok tulajdonosait és a szerkesztőket. De hát ez mind játék és anyagi ügy. Különben is a magam részéről tapasztalom, hogy legjobb, ha egy primadonna nem megy férjhez, de most nem beszélek semmit. Remélem, hogy előadás után velem vacsorázol?... Sajnos nem lehetünk kettesben, de majd egymás mellett ülünk, és mindenről jól cseveghetünk. Most sajnálom csak, hogy nem jöhettek két estére. Milyen kár. Holnap egész nap együtt lehetnénk. Mennyi mondanivalóm volna, de így is elmondasz mindent, ugye, magadról, a szüleidről. Jól vannak, egészségesek? Olyan drága asszony az édesanyád, úgy vonzódtam hozzá. Majd bejössz a második felvonás után is, ugye? És a harmadik után eljössz velünk, az igazgatóval, a feleségével és a partneremmel vacsorázni a szállóba. Tudod, ez illik. Ha az ember kivonja magát, ráfognak, hogy gőgös, ezt pedig mindig el akarom kerülni. Szívből utáltam mindig a gőgös embereket, Pesten mennyi van! és persze azok a leggőgösebbek, akiknek legkevesebb okuk van rá, de hisz ez természetes - mondom, annyira undorodom az ostobaságuktól, hogy inkább bármit megteszek, mintsem hogy egy pillanatra is hozzájuk hasonlóan gondoljon valaki, de hagyjuk ezt. Nagyon szép ember lett belőled. Magam sem vagyok fessebb katonatiszt a *Hadgyarkorlat*-ban. Ne ítéld el, hogy ennyi mindent összebeszélék. Én mindig úgy beszélek, viselkedek, mint amilyen szerepet játszom aznap. Ez egész különös valami. Az előadásnak már vége, és én mégis tovább is olyan maradok. A doktorom azt mondja, hogy ez hisztéria. Pedig nem vagyok az, és utálok a hisztérikus színésznőket.

Tály elvarázsolva hallgatta a kedves csacsogást. Egy-egy szóval felelgetett a kérdésekre, és elszorult a szíve, amikor a vacsora kérdése jött szóba. Elhatározta, hogy színház után elszökik hazulról, és pedig azzal az ürüggyel, hogy lovagias ügyet kell elintézni, de fáj a szíve. Ha most legényember volna! A fülébe csengett a feleségének, az ezredeslánynak hideg hangja: „Ja, so.” Önkéntelenül is össze kellett hasonlítania a két asszonyt. Hirtelen elképzelte Klárát a feleségének, és egyszerre fájó hevességgel rohanta meg a vágy, amelyet a beszélgetés alatt el kellett fojtania. Magához vonta a nagyszerű, meleg rózsaszínű, illatos testet, és eszeveszetten csókolni kezdte. Az ajkát, a száját, a homlokát, a meztelen vállait, aztán a kebleit, a karjait, végig a kisujj körméig. Klára lehunyt szemmel engedte át magát a csókoknak, és pompás

karjaival mind erősebben szorította magához a férfit. Tálában hirtelen átvillant a kellemetlen gondolat: vajon csakugyan egy érintetlen lány öleli-e. Az ölelés ernyesztő fokozása ti. azokat a rafinált asszonyokat juttatta az eszébe, akik hadnagy korában szeretőinek legnagyobb hányadát tették ki. De a következő pillanatban már egészen másként érzett. Már kívánta, hogy bárcsak ne lenne Klára lány, és az a gondolat, hogy valószínűleg csakugyan nem az, az öröme és kéjnek hatalmas, tomboló hullámát keltette föl benne.

Klára azonban hirtelen kibontakozott a karjaiból:

- Szédülök - mondotta halkán, és a tükör elé ült. Megigazította a frizuráját, és pár pillanatig némán nézegetett maga elé, azután lassan odanyújtotta a kezét a férfinak, aki újra mohón csókolni kezdte a hófehér kezét. Majd hirtelen föllállt:

- De most menj! Majd a következő felvonásnál siess, csak rövid ideig maradhatsz, mert a felvonásközben öltöznöm kell.

- Akkor hát megyek. A viszontlátásra. De hadd öleljelek meg még egyszer, te édes!

- Ölelj meg, Jani - mondotta a lány is újra hirtelen nagy meghatottsággal, és kitérte a karjait.

A főhadnagy ez alkalommal kíméletes és gyengéd volt. Öntudatlanul is a pompás test puha és rugalmas felületeit akarta élvezni, mint egy ínycenc, aki nem harapja és nyeli az ételt, hanem csak ízleli és tapintja.

Éppen ez a mozdulatlan egymásratapadás okozta, hogy mikor a *következő pillanatban az ajtó hirtelen kinyílt*, nem tudtak oly gyorsan szétválni, mint kellett volna, és a főhadnagy felesége, aki a küszöbön megjelent, úgyszólván *mindent látott*.

- Aaaaah! - Egy felháborodott, mély és szenvedő sóhaj tört ki az asszonyból, aki abban a pillanatban már meg is fordult, és indult visszafelé. Klára némán és kérdően nézett Tálayra, aki azonban nagy zavarában rögtön a felesége után sietett, remélve, hogy talán még bemutatathatja egymásnak a két nőt, és így valahogy (?) megmenti az együttvacsorázást. Terve azonban teljesen kivihetetlen volt. A felesége a kis vasajtó előtt állt, és könnyekben ázva zokogott. Tálay irtózva látta, hogy kosztümös, kifestett színészek, díszletezők nézik őket. Az asszony pedig elkeseredetten sírt.

- Szégyellheti magát - mondta fulladozva.

- Engedjen meg, édes, éppen búcsúztam tőle, és mint mindig szoktuk, megöleltük és megcsókoltuk egymást! - mentegetőzött Tálay.

- Ugyan menjen, ilyet akar velem elhítenni. Az a nő egyszerűen kikezdett magával, és éppúgy tett volna, ha nem gyerekkori pajtások, mindegy az neki, ő ezt így szokta!

A férfi teljesen elvesztette a fejét. Szeretett volna visszamenni, kimagyarázkodni, majd meg úgy érezte, hogy hibája jóvátehetetlen. A Klára kedvességével, nyílt őszinteségével szemben ő hallgatott, eltitkolta, hogy felesége van. Elpirult, és nagyon szégyellte magát.

Az ő egyoldalú, nem meggondolásokon alapuló, katonai becsületfelfogása nem látta meg, hogy mennyire érthető és menthető volt ez a cselekedete. Klára nem kérdezte tőle a dolgot, mert egyáltalán nem is gondolt rá, hogy esetleg feleségül megy hozzá, ő maga pedig - házasság kora óta ez estén először - komolyan óhajtotta, bárcsak még legényember volna. - És ha már nem lehetett az, természetszerűleg, legalábbis annak akart látszani.

Tály azonban mindezt nem látta át, és küzdve küszködött kellemetlen érzéseivel, és szána-
kozott a síró nejjén, akit soha még nem látott így, és aki ebben a felpuhult, szenvedő állapo-
tában rokonszenvesebbnek és szerethetőbbnek tűnt föl előtte, mint valaha. Végre rájött,
hogy nem lehet mást tenni, mint hazavinni az asszonyt.

Kivezette a páholyfolyosóra.

- Várjon, kérem, itt - mondta azután, és a ruhatárba sietett. Benn a zenekar már megkezdte a
második felvonás előzenéjét. Így észrevétlenül felöltözhetek, és egy oldalajtón át hamarosan
az utcára, a bérkocsijukhoz jutottak. Az asszony azonban itt kijelentette:

- Nem megyek haza!

- Hát hová akar menni?

- Lernerékhez!

- Mit akar ott, csak nem akar az ezredesemnek bepanaszolni?

- Nem. Csak Matild nénitől akarok tanácsot kérni, és éjjeli szállást is kérek tőle.

- Azt már nem teszi, mert megtiltom.

- Igenis, azt fogom tenni - mondta Tálayné, sietve beült a kocsiba, és odamondta a kocsisnak
az ezredesek címét.

Tály nem tudott mit tenni, szintén beült. Aggodalmaskodó természet lévén, aki már hadnagy
korában kitűzte magának, hogy törzstiszt, tábornok lesz, félt minden bonyodalomtól, és nem
akarta, hogy távollétében az ezredeséknél bárminemű ítékezés történjék róla.

A kocsiban az asszony csendesén sírdogált, és Tálayt már érdekelni kezdte a dolog. Arra jutott
rá, hogy ami ma eddig is történt, már egy elvitathatatlan nyereséget, egy mindig megmaradó
örömet, büszkeséget képvisel a számára. - Kíváncsi volt, mit fog a felesége mondani, hogyan
fog panaszkodni, és titkos örömmel és hiú megalégedéssel élvezte az asszony megalázko-
dását, önleplezését, amiben mindeddig nem volt része. Most konstataálta csak, hogy tulaj-
donképpen állandóan bántotta őt a nő tartózkodó viselkedése, melynek egyetlen célja valóban
az volt, hogy egyrészt éreztesse a *főhadnaggyal* az apjának az *ezredesi* rangját, továbbá azt,
hogy a férfi egyéni szépsége, eleganciája még mindig nem elég hozzá, hogy ő a férjhez-
menését valami határozott nyereségnek tekintse. Bánata, elkeseredése, őszinte és önleplező
sírása most egyszerre megcáfolta az eddigi látszatpolitikáját, és Tálay fölényes elégedettséget
érezett efölött.

Megérkeztek. Az asszony még mindig könnyezve, dacosan szaladt előre a lépcsőn, a
főhadnagy alig tudta követni.

5

Az ezredeséket mint mindig, ha hasonló időben felmentek hozzájuk, ami gyakran megtörtént -
az ebédlőjükben találták. Matild néni három csomag francia kártyával pasziánszot játszott, az
ezredes a lapokat olvasta. Irén sírva borult az asszony nyakába, az ezredes pedig felugrott:

- Mi az, mi történt?

- Majd elmondom - mondta Tálay nyugodtan, és engedélyt kért, hogy cigarettára gyújthasson.
Az asszonyok átmentek a szalonba.

Irén teljes részletességgel beszélte el az eseményeket. Az ezredesné pedig - egy telt, szőke asszony, aki boldog házaseletet élt - undorral és nagy érdeklődéssel hallgatta. Közben számtalan apró kérdést tett föl, hogy az érdekes elbeszélést minél hosszabbra nyújtsa, végre elmondatta magának még egyszer az egészet. Ezután az egyes részletek megbeszélése következett. Matild néni a lehető legrosszabb véleménnyel volt a színésznőkről, és mindenekelőtt azt akarta tudni, hogy mennyi idő múlhatott el Tálay távozása és Irénnek az öltözőbe való belépése között. Azon kombinált, hogy *vajon nem ment-e végbe ez alatt az idő alatt házasságtörés?*

Irén végre is észrevette, miről van szó:

- Azt gondolod, édes Matild néni, talán, hogy...

- Hát tudod, fiam, én mindent gondolok, mert elvégre egy ilyen szemérmetlen teremtés mindenre képes. A szó szoros értelmében mindenre. Annak az semmi.

- Ó, istenem - zokogott a fiatalasszony -, ha valaha mondta volna nekem valaki, de Jani mindig olyan jó férj volt, és most éppen egy ilyennel!..

- Te még nem ismered a férfiakat, édesem. Mindenki kell nekik. Aki kimutatja, hogy vágyik rájuk, kimutatja az ő piszkos szenvedélyét, azt már imádják, meg vannak bolondulva. Ebbe bele kell nyugodni. Ez már így van. Olyan ember, mint az én Pistám, legfőleg minden ezer közt van egy. És még ő sem volt mindig ilyen. Eleinte bizony észrevettem, hogy ő is szívesen paríroz a kacér asszonyoknak, no de azután rávezettem, hogy nézd: ez ilyen mindenkivel, nem szégyelled magad - belátta. Én nem mondom, hogy a férjed megcsalt, de bizonyosan megtette volna, ha be nem lépsz. Nagyon-nagyon okosan tetted, ezért nem tudlak eléggé dicsérni. Hadd pukkadjon az a... Az ilyenek azt hiszik, hogy ők minden, és a tisztességes nő az - semmi. Az buta, ostoba, báj nélküli, csúnya. Csak ők a szépek. Éppen egy ilyenféle nő volt, aki ki akart kezdeni az én Pistámmal. Egy civil ember felesége volt, egy gazdag ügyvédé. Színésznő volt, az ügyvéd belebolondult, elvette. Egy barátnőmnél ozsonnán találkoztunk többször vele. No de én aztán megmondtam Pistának. Fiam, én Prileticsékhez többet nem megyek, ha te akarsz, menj, én itthon maradok. Az utcán köszönt nekem, odamentem hozzá, azt mondtam, kérem, nekem ne köszönjön, mert én nem fogok többet magának visszaköszönni, hogy miért, azt bizonyára tudja, attól megkímélem... No hát ennek is túl fogunk járni az eszén. Majd meg fogja látni, hogy nem megy az ügy. Azt hiszi, hogy azért, mert színésznő, és a testét meztelenül meg trikóban mutogatja a színpadon, hát csak ki kell neki nyújtani a kezét, és mindenki az ő lábainál fekszik. Nem oda Buda!... Te! - az a nő biztosan hívta a férjedet, hogy előadás után vele vacsorázzon. Ismerem ezeket. No hát nem fog vele vacsorázni! Akár hívta, akár nem hívta, én a biztonság kedvéért itt tartalak benneteket teára. Mindjárt csöngetek is, hogy csináljanak teát!...

Tálay ezalatt némi módosításokkal, de úgy adta elő az esetet, hogy a felesége adatai meg ne cáfolhassák őt. Hangsúlyozta a gyerekkori pajtasságot, a színésznő úrilány voltát, amely kizárja, hogy az egész dolgot valami frivol kalandnak lehessen minősíteni. Hangsúlyozta, hogy amikor találkoztak, mások előtt váltottak csókot, és hogy a búcsúcsók teljesen hasonló volt. Nem tagadta, hogy meg is ölelték egymást, de az csak olyan könnyed, minden jelentőség nélküli ölelés volt.

Az ezredes szemmel láthatólag irigyelte a fiatal bajtársát, és azon gondolkodott, hogy neki bizony sohase volt dolga ilyen híres művésznővel. Íme, mondotta magában, itt van ez a Tálay, fess fiú, de ilyen fess én is voltam főhadnagy koromban, és belőle ezredes sohase lesz, mégis ő jut hozzá, hogy az egész ország dicsőített szépsége, akiről a lapok majd mindennap írnak, egyszerűen a keblére borul.

- Pista, kérlek! - hallatszott az ezredesné hangja - jöjj csak!

Az ezredes bement, és a feleségével pár percre a szomszéd szobába vonultak tanácskozni. Az ezredes elmondta, amit Tálaytól hallott, s amit Matild néni egyszerűen nevetségesnek és el nem hihetőnek jelentett ki.

- Egy közönséges nő - mondta -, aki az ő fellobbanó, *piszkos* szenvedélyével megkívánta ezt a férfit, ez az egész! Hiszen Irén látta. Egészen hozzá tapadt! Abban a vékony ingben. Meztelenül! Pfuj!

- Mondjuk, hogy így van - replikázott az ezredes -, de Irénnek mégis azt kell mondani, hogy úgy volt, ahogy a férje mondja, így azután rendbe jön minden.

- Ebben igazad van - mondta Matild néni -, ezt kell tennünk, de én azért négyszemközt megmondom Tálaynak a véleményemet. Te pedig ezalatt mondd el Irénnek úgy a dolgot, ahogy a férje meséli. Hitesd el vele!

Ezzel kivonultak a szalonba, mint az esküdtek. Az ezredes megcirógatta Irént, letelepedett mellé, és megkezdte a misszióját. Matild néni pedig kiment Tálayhoz, becsukta maga mögött az ajtót, leült az asztal mellé, és egy kis komoly várakozás után a következő beszédet tartotta:

- Tudja, Jani, nem szép, amit a feleségével csinált. Mi megegyeztünk Pistával, hogy Irénnel úgy hiteljük el a dolgot, amint maga beszéli, de engedje meg, a látszat mást mond. Én nem keresem, hogy mi történt, de maga bizonyára érzi, hogy a férji hűséget nem egészen tartotta be. El hagyta magát kábítani, mint egy kamaszgyerek. Megfeledkezett a feleségéről, hagyta őt ülni, várni, és azalatt ölelkezett, csókolózott - nem beszélek most arról, hogy micsoda csókok voltak azok, de mégiscsak *csókolózott* egy olyan nővel, akit *nem is lehet Irénnel egy napon említeni*. Nem teszek magának szemrehányásokat, mert elvégre is inkább azt a nőt kellene felelősségre vonni. Őt kellene megtanítani rá, hogy egy férjes emberrel nem illik kikezdeni. Tudta ő, hogy maga házasember?

- Igen - hazudott Tálay, mert nagyon szégyellte, hogy erről nem szólt Klárának.

- No látja. - Micsoda romlott egy teremtés. És maga kitette a feleségét annak, hogy egy *ilyen* nevesen fölötte.

- Engedelmet kérek, méltóságos asszonyom - mondta Tálay magában mulatva -, nem tartja helytelennek, hogy egy úriasszony, egy főhadnagyné utánamenjen a férjének a színpadra, és kopogás nélkül benyisson egy idegen öltözőbe? Ez olyan ízléstelen dolog, hogy Irénre mindenesetre jogom van neheztelni. Elvégre a férje rangjának, nevének tartozik azzal, hogy ilyeneket ne csináljon.

- Ebben van valami - mondta az ezredesné -, csak hogy az én nézetem szerint egy *ilyen* nővel szemben minden illemszabály megszűnik, ő sem törődött az ízléssel, az illemmel, aminthogy ez kiderült.

A főhadnagy belátta, hogy az este már úgyse menekülhet el semmiképpen, elhatározta tehát, hogy reggel hétkor a vonatnál beszél Klárával, és legközelebb módját fogja ejteni, hogy Budapesten fölkeresse. Most tehát egyetlen programja volt, hogy mulasson a dolgon. Épp ezért nem hangsúlyozta az ártatlanságát, hanem engedte, hogy az ezredesné az egész ügyről a lehető legrosszabbat tételezze föl. Így beszélt:

- Ebben méltóságos asszonyomnak föltétlenül igaza van a saját szempontjából, de tegyük fel mármint azt az esetet, hogy az a lány, akit így elítél: igazi vonzalommal viseltetik valaki iránt, nem irántam, valaki iránt, akit gyermekkor óta szeret, nos, ez esetben, ha enged az ő vonzalmának, az ő vágyának és eszerint cselekszik, még nem lehet becstelennek tekinteni.

- Már ahogy vesszük - mondta hidegen az ezredesné -, ahogy vesszük. Mikor találkozott maga vele utoljára?

- Tízéves koromban.

- És ő mennyi idős volt akkor?

- Hétéves lehetett.

- No lássa. Szerintem egy tisztességes lány nem állhat oda egy ingben csókolózni valakivel, akit gyerekkorában látott utoljára. Ez egyszerűen lehetetlen. Ezt maga nem látja be?

- Bocsásson meg, hogy ellentmondok, én csak azt gondolom, hogy az őszinte igaz szerelem minden akadályt elhárít. Ismétlem, nem magamról beszélek.

- Hát tudja, én erre azt mondom, hogy a férfiak mindent úgy fognak fel, úgy forgatnak, ahogy az ő önzésüknek jólesik.

- És az asszonyok szintén - gondolta Tálay, de nem szólt, hallgatott, mintha a döntő érv hallatára teljesen magába szállt volna. Holnap reggel a vonatnál még beszélek vele, gondolta, és most már nem aggódott, hogy Klára vissza fogja utasítani, vagy meg fogja vetni, amiért eltitkolta a házasságát. A körülötte folyó bonyodalom, amelynek rugója - ezt *érezte* - alapjában véve: az ő férfias szépsége, az ő hím mivolta volt, visszaadta az önbizalmát. Semmiféle nagy gyerekszerelm nem intézhette volna így a dolgot - kombinálta közben -, ha Klára újra nem szeretett volna belém, s én se mentem volna az öltözőjébe, ha nem lett volna ilyen remek szép, ellenállhatatlanul vonzó és vágyat keltő! Már tudta, hogy nem fog hű maradni a feleségéhez, és tisztán látta, hogy eddigi hűségének az oka csak az volt, hogy a városban senki se akadt a hozzáférhető ismerős asszonyok között, aki felvehette volna a versenyt Irénnel. Így történt, hogy azokat, akik értésére adták a tetszésüket, vagy akikről észrevette, hogy hajlandók volnának vele viszonyt kezdeni, könnyen és meggyőződéssel utasította vissza. Kissé csodálkozott most. Mert másfél évig azt tartotta magáról, hogy igazán hű férjnek született.

Az ezredesné azt hitte, hogy most Tálay az ő legutóbbi mondásának a súlya alatt vergődik, és bizonyos részvétellel nézett rá. A férfi arcán a gondolatok és következtetések hatása alatt megfeszültek az izmok, és Matild néni ebben a belátás jelét látta. Hasznosnak gondolta tehát még egyszer ismételni a mondást:

- Bizony. Magok úgy fognak fel, úgy forgatnak mindent, ahogy a magok önzésének megfelel. Ilyenek magok.

Tálay mereven nézett maga elé. A feleségére gondolt. Arra, hogy mindeddig nagyon meg volt elégedve vele, nem kívánt más asszonyt. Hirtelen maga előtt látta Irént, és pedig abban a helyzetben, ahogyan az utóbbi időben tetszett neki. Vékony, világoskék batisztingben, amint föláll a kádban, hogy kilépjen a fürdőből, a nedves ing hozzátapad a hosszú, fehér, kemény combjához, és a nedves kelme nagyszerű íves redőkben foglalja össze a hát nagy fehér síkjait és a csípők impozáns, márványszerű domborulatait. Hirtelen a fejébe szállt a vér...

De nyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent az ezredes, karonfogva Irénnel. A magas, fehér bőrű, szőke asszony szemei még könnyesek voltak, de már mosolygott. Az ezredesnek könnyű volt elhítenni vele a dolgot, mint ahogy a férjén kívül bárkinek szívesen, az első szóra, elhitte volna.

- No hát itt hozom a haragos menyecskét - mondta az ezredes -, most azután szent lesz a béke köztetek, és soha többet nem fogtok veszekedni.

- No és mit szólsz hozzá te, Matild néni? - kérdezte Irén mereven az ezredesnére nézve, nehogy a férjével pillantást váltson.

- Én azt mondom, fiam, hogy hát akkor nem jól fogtad fel a dolgot. Elvégre Janinak tényleg játszópajtása volt ez a nő, és ilyen esetben egy csók a találkozáskor, a búcsúzáskor határozottan megengedhető. Persze, egy úriasszony nem fogja a gyerekkori pajtását összeölelni és csókolni, de hát egy színésznő az más. A férjed majd vigyázni fog, hogy hasonló félremagyarázható helyzet ne ismétlődjék soha.

- Igen - mondotta Tálay, és fölállott -, Irén pedig meg fogja jegyezni magának, hogy egy főhadnagy felesége nem szaladgál be egy színésznő öltözőjébe, mert méltóságán aluli, hogy a férjét ellenőrizze. Maga különben eddig se tett soha ilyesmit, ezután se fog ilyet tenni, ugye?

- Nem - mondta Irén mosolyogva, és a kezét nyújtotta -, de maga se lesz többé udvariatlan, és nem fog a színházban magamra hagyni.

- Magyarázza meg nekem, hogy hogyan határozta el magát, hogy feljön a színpadra - kérdezte a férj, miközben kezét csókolt a feleségének.

- Kimentem a foyér-ba, és sétáltam, vártam, vártam, és mikor láttam, hogy maga nem jön, aggódni kezdtem, egyszer csak *láttam magát*, amint ölelkezik és csókolózik azzal a színésznővel. És érdekes, éppen abban az öltözőben. Lánykoromban ugyanis, egy jótékony célú előadás alkalmával, én is öltöztem ott. Ettől kezdve alig találtam a helyemet. Benyitottam a kis vasajton, hátha már látom jönni magát, de hiába. Hogy, hogy nem, magam sem tudom, hogyan, egyszerre csak bent voltam a színpadon, nem figyelt rám senki, és benyitottam az öltözőbe.

- Én be akartam magukat mutatni egymásnak magyarázott a férj -, és be akartam hívni magát, de amikor láttam, hogy sír, és magával egyáltalán nem lehet beszélni, akkor inkább azt mondtam, hogy hazaviszem, és otthon megmagyarázok mindent.

- Hagyjuk ezt, gyerekek - mondta az ezredes -, a szalonban már benn van a tea!

6

Tálayék egészen egy óráig maradtak. A főhadnagy többször sürgette a hazamenést, de Matild néni nem engedte el őket előbb. Karonfogva, egymáshoz bújva, gyalog ment haza a kibékült házaspár. Irén érezte, hogy nem egészen úgy volt a dolog, amint vele elhitették, és éppen ezért izgékony, simuló és nyugtalan volt. Olyan forrón, csendes és őszintén szerelmes, amilyenek őt a férje még eddig sohase látta. Odahaza a langyosra fűtött hálósobájukban pihegve és könnyörgő nézéssel kapcsolta le a fűzőjét, és Tálay elragadtatással élvezte a feleségének egészen szokatlan, rajongó és alázatos odaadását. Az *ezredeslány*, megkínózva a féltékenység megújuló kétségeitől, az öltözői látvány emlékétől, édes és mohó volt minden tartózkodás nélkül. Gőgje, amellyel mintegy védte magát szép urának a túlságos varázsa ellen, végképp szertefoszlott, és ez a tökéletes lelki meztelenség, amelyben most először mutatkozott, teljesen elbájolta a főhadnagyot.

Tálay reggel fél nyolc után ébredt. A felesége még mélyen aludt. Megnézte az óráját, és konstataálta, hogy Klárával már nem beszélhet, mert a pesti vonat már elment. Mégis hátha csak a déli vonattal utazik, hátha várja őt! - gondolta, és mikor a kaszárnyába indult, betelefonált a szállóba. Értesítették, hogy Vihar Klára hétkor elutazott.

Délben még felment és kérdezősködött a szobapincéernél. Ez elmondta, hogy a művésznőnek este az előadás után igen nagy fejfájása volt, nem is vacsorázott, két tableta aszpirint kért, majd fél kettőkor csengetett, és még egyet hozatott.

- Írni fogok neki! - határozta el Tálay.

Másnap délután kávéházba is ment, hogy ott majd megírja a levelet. Elfogyasztott három pohárka Grand Marnier triple secet, nyolc Queen cigarettát, négy levélpapírost és egy borítékot, de levelet nem küldött. - Majd máskor! - mondotta magában, és nem tudta, hogy azért nem megy az írás, mert türelmetlen, és már vágyik otthon lenni a feleségénél.

Körülbelül két hét múlva a kávéházban újra eszébe jutott a levél. Ekkor meg is írta, leragasztotta és megcímezte Budapestre, a színházhoz. Csak az utcán jutott eszébe, hogy a levélben hiányzik a mentegetőzés, amiért *csak most* ír. Ezt illetlennek és modortalannak tartotta.

- Ezzel kellett volna kezdeni - okoskodott -, azután a többit így, ahogy már megvan, hozzá lehet írni!

De a másolásra nem volt ideje, haza kellett mennie.

- Legközelebb újat írok! - gondolta, és azzal összetépte a levelet, és elszórta az utcán.

De nem írt újat soha. Később, hónapok múlva, ha visszagondolt az egész esetre, mindannyiszor elfogta a csodálkozás:

- Bámulatos - morfondírozott. - Ugyanaz a dolog, ami alkalmas volt rá, hogy egy házaspárt esetleg örökre szétválasszon, az én házasságomat megjavította, és sokkal kellemesebbé, boldogabbá tette, mint azelőtt volt. Sőt, azt lehet mondani, hogy ha azelőtt nem is éreztem semmi hiányt vagy boldogtalanságot, a házasságom egészen addig a napig tulajdonképpen nem is volt igazán boldog. Különös dolog az élet! Az ember már szinte arra jut rá, hogy olyan, amilyenek az írók festik!

1914

BAUER HÁZASSÁGA

Bauer pont ötör fölkelt az asztalától. Összeszedte az aktacsomóit. Kabátot váltott. A zsebéből kivett egy kézitükröt, megnézte a nyakkendőjét, átfésülte a haját, megigazította a bajuszát. Végre a sétapálcát a kezébe véve, ott hagyta a hivatalát.

Egyenesen Telkesékhez ment. Három hét óta nyilvános vőlegénye volt Telkes Malvinnak.

Annak idején nagy meglepetést keltett mindenütt, hogy az öreg Telkes Valér, a gögös, klerikális földesúr odaadta a leányát Bauer Edének, a fiatal törvényszéki bírónak, akiről ugyan mindenütt beszéltek, hogy nagy jövő vár reá, de az is köztudomású volt, hogy az apja valahol lent Bácskában a parasztnak méri a pálinkát. Sokan azt állították, hogy az öreg arisztokrátnak nagyon megtetszett a hatalmas termetű, piros arcú, elegáns megjelenésű zsidó fiú. Alapjában véve azonban a legfőbb ok az volt, hogy Malvin valami rabszolgai szerelemmel vonzódott a fiatal bíróhoz.

Bauert igen tehetséges jogásznak tartották a törvényszéknél, különösen az elnöknek volt a kedvence. Valójában úgy csinálta meg a karrierjét, hogy az emberek gyöngéivel alaposan számolni tudott. Ezért, akik nem ismerték, strébernek tartották, ellenben személyes ismerősei hitet tettek rá, hogy egyike a legszerényebb, legkedvesebb embereknek. Igazában az úgynevezett közepes tehetségű, rendes emberek fajtájába tartozott. Kitűnően vizsgázott mindig, és az volt a kedvenc eszméje, hogy az emberek életét a saját akaratával, a saját tervei szerint kell megépítenie. Soha nem csalódott. Keményen, erősen dolgozott és a célhoz mindig odaért.

A szabója, akinek elsején mindig lefizette a tíz forintot, az édesanyja, akinek minden csütörtökön megírt egy levelet, a törvényszéki szolga, akitől megkövetelte, hogy jól kiszellőztesse a hivatalaszobát, ugyanannak az embernek ismerték Bauert, akinek ő magát tartotta.

Pontosan fél hat volt, amikor becsöngetett Telkeséknél.

A szobalánytól, aki ajtót nyitott, megkérdezte:

- Hol van a kisasszony?

- A szobájában. A méltóságos úr kéreti a nagyságos urat a könyvtárba.

Az öreg Telkes Valér halotthalványan egy karosszéknél várta. Hellyel kínálta meg, azután lassan, az ő száraz hangján beszélni kezdett.

...Kedves barátom, előre is kérem, hogy ne szóljon közbe. Hallgasson végig. Szerencsétlenség történt. Jól tudom, hogy vissza kellene adnom önnek a szavát, ha nem tudom én, a leányom megvakulna, megsiketülne vagy ha az valamilyen baleset következtében elnyomorodnék. Mindez nem történt meg, és mégis vissza kell adnunk a szavát. Ő egészséges, mint volt, azt hiszem, az ön szándékai se változtak, úgy mégis vissza kell adnom a szavát. Kérem, maradjon nyugodtan, és ezek után hallgasson meg. Malvin tegnap délután kerékpárra ült és elment egy fordulóra a berkenyei útra. Az inas kísérte, mint rendszeren. Este hét óra volt, mikor Berkenye alá értek. Sietve visszafordultak, hogy majd fokozottabb tempóban jönnek hazafelé, mert majdnem sötét volt már. Alig jöttek egy kilométert, elpukkadt Malvin gumija. Négy gyanús csavargó ment arra az úton. Azok megálltak és nézték, amint Malvin az inással tanácskozott, hogy mit csináljanak. Ittasak voltak, valami idegen dialektusban beszéltek egymással és röhögtek. Malvin azt mondja, hogy ő a következő pillanatban már az inas gépére pattant és teljes erővel hazafelé indult. Hiszen ismeri Malvint. De ugyanakkor az egyik bitang ordítva utána szaladt és a küllők közé hajította a botját. Az úton senki se volt. Az inast hátul ketten

leteperték, a negyedik szintén Malvin után iramodott. Malvin a géppel elbukott és szaladni kezdett, sikoltozott. De utána szaladtak, megfogták, betömtek a száját, az útról az árokba cipelték. Nem tellett bele három perc, arra hajtott Sándor, a feleségem bátyja a fiával. A kocsisa vette észre a dolgot. Sándor leugrott. Mire fölismerte, hogy aki ott ájultan fekszik, az Malvin, akkor már a gazok elfutottak. Két revolvergolyót küldött utánuk. Ők hozták haza Malvint. Rögtön, még este elhívták az orvost. Azt mondja, hogy Malvinnak nincs semmi más baja, de nem leány többé. Sokáig haboztunk, hogy miképpen mondhatjuk el önnek ezt a dolgot. Végre is összesen tíz-tizenkét ember tudhatott a dologról, akik hallgatnak. De Malvin határozottan kívánta, hogy hozzak önnek tudomására mindent a legrészletesebben, és adjam vissza az adott szavát, amit ezennel megteszek. Most már nem köti semmi a lányomhoz.

Telkes elhallgatott. Bauer le-föl járt a szobában, és arcán ömlöttek végig a könnyek. Úgy érezte, hogy az élet komiszul elbánt vele. Összeroncsolta az ambícióit, a karrierjét, a terveit, amelyek mind eme házassághoz kapcsolódtak, összetörte az egész jövőjét, az énjét, a szerelmét. Kétségbeesett szenvedés nehezedett rá, amelyet elviselni, úgy érezte, nem tud. Lehetetlennek látta a menekülést. Azt hitte, hogy a számításai egy vonás nélkül be fognak teljesedni. És most minden romba dőlt. Sohase volt nőbolond, de mindennap gondolt a nászéjszakájára. És részletesen kidolgozta magának a mézeshetek szerelmes kedvteléseit, az első ősz szerelmes melankóliáját, az első gyerek diadalmas örömét és a többit. Most mindez másképp lesz. Nem tudni, hogyan, de egészen másképp, rosszul, hibásan.

Bauer az öntudatos, higgadt férfi félbolond módjára járt ide-oda a szobában. Végre lerogyott egy karosszékbe, és az arcát a kezébe temetve, siránkozó hangon így szólt:

- Hát én nem tudom, mit lehetne csinálni mostan!?

Csuklott, össze volt törve. Így még nem látta senki őt.

Az öreg Telkes közbeszólt:

- Mondom, kérem, Malvin visszaadja önnek a szavát, határozhat tehát, ahogy akar!

- Hol van Malvin, látnom kell Malvint!? - mondta Bauer fölgorva.

- A szobájába menjen.

Bauer mint egy alvajáró köröszülfutott egy sor szobán, azután benyitott Malvin ajtaján. A kanapén feküdt Malvin. Egyedül volt. A leány fekete ruhát viselt. Az arca bájos, piros volt. Nagy fekete szemei mosolyogtak, mint tegnap vagy azelőtt. A szája hasonlított egy kinyílt mályvarózsához. Amint ott az ottomán piros szőnyegén feküdt fekete ruhában ez a nagy természetű, édes arcú leány, maga volt az asszonyi báj és szépség. Nem szólott, Bauer odaosont hozzá és összecsókolta: ezúttal igazában először. A leány átölelte a férfi nyakát, az pedig szinte marta az engedelmes, puha rózsaszín arcot. A leány halkán sírni kezdett.

A férfi megvigasztalta:

- No ne sírjon, jó kisleányom. Mit sírunk, mikor nincsen semmi baj. Ki beszél itt bajról?

Késő estig ott maradt.

Csak amikor Telkeséktől lejött és a hideg csillagos éjszakában elindult haza, kezdett benne gondolkodni az igazi lényre: Bauer Ede, a törvényszéki bíró, az élet szerencsés kezű spekulánusa.

És ezzel a Bauerrel kettesben egy iszonyú éjszakát töltött el otthon.

Ilyenféléket írt egy darab papirotra:

--- Nem lehetünk sohase boldogok. Az a szerencsétlenség tönkreteszi a boldogságot és betolakodik minden boldog percünkbe. Egy tökéletlen, félig sikerült élet lenne ez számomra. Egészen másképp akartam én ezt, és nem tudok belenyugodni, hogy másképp legyen. Nem az előítélet és az ostobaság kicsinyessége az, hanem a számító emberé, akinek a tervei nem teljesültek, holott görcsösen ragaszkodik a teljesüléshez. Mit csináljak? Pedig szeretem magát, Malvin... ma jobban, mint valaha...

Sokszor elolvasta és nem tudott folytatást találni. Azután fölugrott, ide-oda futkosott a szobában.

Kétségbeesett küzdelem folyt a két Bauer között. Újra asztalhoz ült, lemásolta a levelet s tisztázatlan hangosan elolvasta. Majd hirtelen összetépte mind a kettőt. A hajnal úgy találta, amint az asztal mellett ülve felöltözve, sápadt, fáradt arccal lámpafény mellett meredt tekintettel nézte Malvin arcképét. Ekkor fölállt, gyöngéden megcsókolta az arcképet, eloltotta a lámpát és ruhástól rádőlt az ágyára.

Azonnal elaludt.

1914

DÉNES IMRE

1

Egy Tolna megyei faluban, Madocsán született Dénes Imre. Apja és anyja, akiknek egyetlen gyermeke volt, s akik egyébként második unokatestvérek voltak, valami szokatlan és a falubeliek szemében majdnem nevetséges gyengédséggel becézték a fiút. Arra tanították, hogy legyen büszke, mert ő különb, mint a többi gyerek. Úgy járaták, mint valami kis grófot. Két pár lakkos csizmája is volt a kölyöknek. Emiatt és hasonló dolgok miatt a faluban sokan haragudtak az apjára, aki egyébként nagyon szerény, derék ember volt, s akin soha, senki se vette volna észre, hogy gőgös és büszke. Bizony eltitkolta ökegyelme, de a fiát már úgy nevelte, hogy az mutassa ki szíve szerint, helyesebben az apja szíve szerint.

Nagy volt hát az öröm mindenfelé, amikor Dénes András bajba jutott. Jótállt a sógoráért, a sógor pedig egy éjjel megfázott, és hat hét alatt meghalt hektikában. Andrásnak fizetni kellett. Sokat, háromezer koronát.

Nagyon el volt keseredve emiatt. Búsan üldögélt a tornácon, és törte a fejét naphosszat, hogy hogyan mentse meg kis földjét a betáblázástól. Néha már úgy érezte, hogy mindjárt veszi a baltát, leüti az asszonyt, gyereket, és felköti saját magát. Mérhetetlen düh emésztette, látta az embereken, hogy örülnek a kárán, és egyébként is elviselhetetlen szégyennek tartotta, hogy teher legyen az ő földjén, aki addig mindig a falu jó gazdáinak közé számított.

Semmi reménye se volt rá, hogy hamarosan kifizethesse azt az ezerötyszáz forintot.

Végre is elhatározta, hogy Amerikába megy az Imre fiával. Ott maradnak, míg együtt össze nem keresik a pénzt, hogy újra nyugodtan, büszkén a szemébe nézhessenek mindenkinek.

Egy hideg márciusi estén csendesen elintézte a család a dolgot. Az asszony otthon marad, napszámosokkal végezteti a szőlőmunkát, a földeket pedig árendába adják. És Dénes András a fiával egy szép áprilisi reggelen elindult a nagy útra, Fiume felé. Angolul egy szót sem tudtak ugyan, de volt már helyük. A faluból többen dolgoztak kinn. Mind Carnegie-nél, az acélkirálynál. Oda igyekeztek ők is.

Jókedvűen túrték az utazás fáradalmait. András komorsága pár nap alatt egészen megszűnt. Nem látta a falubelieket, megszűnt a legnagyobb baja: a keserves, tehetetlen düh. Még tréfázott is a fiával:

- Ne búsulj, Imre. Hazagyüvünk, kifizetünk mindent, mégis csak te leszel az első legény a faluban. A leggazdagabb lányt fogod feleségül kapni! - Tréfás hangon mondta, de komolyan gondolta nagyon is.

Imre, mint mindig, ha a házasságról beszéltek, mélyen elpirult, és szabadkozott: - Ugyan! Ne beszéljen, apám!

Vallásos és szemérmes fiú volt. Nem tudott káromkodni, és nem ízlett neki a bor. Vasárnap délutánonként a kocsmában csak nézte a táncot, de soha nem állt be a táncolók közé. Pedig nagyon hitták a lányok és nem egyszer. Tetszett nekik az Imre. A fiú azonban konokul egy helyben maradt.

- Nem táncolok én!

És magában megvetette és lenézte ezeket a lányokat, akik nem röstellik még hívni is, amikor láthatják, hogy úgyse akar. Úgy érezte, hogy nem méltó hozzá az efféle fehérnép. Ha néha, téli éjszakákon, amikor valami különös érzés felébresztette álmából, és a melegre fűtött szoba tikkasztó, párás levegőjében kellemes és gyötrő fulladást érzett, egészen másféle nőkre gondolt. Finom, aranyzóke, fehér bőrű teremtésekre, olyanfélékre, mint a szomszéd falubeli báró felesége és annak a húga, akik minden héten áthajtottak a falun, mikor bevásárolni mentek a városba.

Egyébként az egész utazás alatt nem sokat beszélgettek. Reggel megmosdottak, megreggeliztek. Egy helyben ültek naphosszat, feltett kalappal, a fedélzet valamelyik padján, és nézték a tengert. Az apa olykor beszélgetésbe elegyedett a honfitársakkal, akik szép számmal voltak a harmadik osztályon, de Imre alig szólt egy hangot is. A fásultságnak és meglegedettségnek valami különös érzése töltötte el, úgyhogy nem kívánt se beszélni, se semmit csinálni.

2

Végre megérkeztek. Az óriási kikötő, az ezernyi hajó, a felhőkarcolók, mint egy szédítő forgatag táncoltak el a szemek előtt, anélkül hogy valami mélyebb benyomást tettek volna rájuk. Valóban, ha meggondoljuk: az újonnan látott dolgok csak arra az emberre élnek és hatnak igazán, akinek ideje és kedve van rá, hogy a régi benyomásaival összehasonlítsa, összeméricskélje az újakat. A szegény magyar parasztoknak nem volt érkezésük erre, az ezernyi gond és aggodás megfosztotta őket ettől az élvezettől. Megjegyzéseket és örömköltásokat nem lehetett hallani. Csupa komor, szorongó ember kászolódt, gomolygott a hidakon, a lépcsőkön, a csarnokokban, az irodákban és a bizottságok előtt, a különböző ügynökök vezetése alatt.

Három nap múlva már volt munkájuk. Pittsburgba helyezték el őket. Az apa nappal dolgozott egy építkezésnél, a fiú éjszaka az acélgárban. Így kevesebbe került a burdosházban a lakás, ugyanabban az ágyban alhattak mind a ketten. Türelemmel, panasz nélkül húzták az ígát. Hamarosan kiderült azonban, hogy a fizetés nem olyan nagy, amilyent az amerikaiak a hazairt dicsekedő leveleikben emlegettek. Tehát megállapították, hogy egy esztendő alatt a legnagyobb takarékoság mellett sem tehetik félre a háromezer koronát. Az öreg Dénes azonban kimondta a szót: - Ameddig az egész pénz együtt nem lesz, útiköltséggel, mindennel, nem megyünk haza.

A keresetből nem küldtek el semmit. (Az asszonynak maradt otthon a megélhetésre száz forint.) Az öreg személyesen akarta elvinni a bankba az adósságát, hogy *odavághassa* az asztalra a százásokat:

- Itt van a mocskos pénzük! Most már aztán szabadítsák föl a földemet.

Munka közben naponta tízszer elképzelte magának ezt a jelenetet. Vele ébredt föl, és vele aludt el.

Dolgoztak. A napok örökös egyformaságban teltek. Az apa este hétkor érkezett haza a munkából. Együtt ebédeltek Imrével a burdosházban. Imre, aki alig egy óra előtt ébredt álmából - a burdosnénak kellett költenie jó ideig, míg megszokta a nappali alvást - mindjárt délután útnak indult. A villanyfényes, csörömpölő forgatagban gyalog ment munkába. Este kilenctől reggel hatig dolgozott. Fél kettőkor a többi munkásokkal együtt a gyár étkezőtermében ebédelt. Reggelre újra gyalog ment haza. Kétszer háromnegyed órát kellett baktatnia, hogy a tramwayutazás díját is megtakarítsák. Az apja már felöltözve fogadta. Együtt reggeliztek. Így éltek egyik napról a másikra.

A napirendben csak az ünnepnapok okoztak változást.

Ünnepnap előtt éjjel együtt aludtak az ágyban, nyolckor keltek, sétáltak egyet a városban, és tíz órakor templomba mentek, hogy misét és magyar prédikációt hallgassanak. Utána lassan hazaballagtak ebédelni. Úgyszólván az egyetlen alkalom volt, amikor a régi, megszokott magyar tempóban mozoghattak. A burdosné, egy csinos asszony, aki tizenhat magyar, olasz és spanyol lakójára főzött, ilyenkor kitett magáért, és töltött káposztával, túrós rétesel kedveskedett a többséget alkotó honfitársainak. Nem méltatlanul részesítették őt nagy tiszteletben, bár tudták róla, hogy két lakójával is - egy magyar éjjeli és egy olasz nappali munkással - van viszonya.

Ebéd után az apa pipázva heverészett az ágyon, míg Imrének levelet kellett haza írni. Minden vasárnap írtak, de csak negyedik vasárnaponként adták postára a négy levelet egy borítékban. Olykor maga az öreg Dénes ült az íráshoz.

Már jó háromnegyed év múlt el utazásuk óta, mikor éppen vasárnap reggel a következő dolog történt. Az apa lassan, szertartásosan, az önérzetes ember tiszteletével önmaga iránt, szappanozta az arcát, amikor Imre szorongó hangon megszólalt:

- Édesapám, tanítson meg engemet is borotválkozni.

- Mire te?

- Hát borotválkozni!

- Hiszen nincs még neked szakállad.

- De hiszen van már.

- No jó - mondta András -, megtanítlak. - És oktatni kezdte a mívelet sokféle fortélyára. Imre hamar megértette a csíziót, és mindjárt meg is borotválkozott. Mindössze egy kis vágást csinált az állán.

3

A borotválkozás oka egy missz volt.

Talán három vagy négy hét előtt tűnt föl Imrének ez a missz a templomban. A szép lány igen világosan adta értésére a fiúnak, hogy tetszik neki. Nézte őt. Soká és kedvesen nézte. Imre eleinte nem mert visszanézni. Újra és újra belekezdett, kalapja alatt imára kulcsolt kezekkel, a Miatyánkba, de mindannyiszor megakadt. A katekizmusórákra gondolt, ahol a tisztelendő úr világosan hangoztatta, hogy az imádság közben való figyelmetlenség bár bocsánatos bűn, de aki rájön efféle hibájára, és mégse javítja ki, ezzel már halálos bűnbe esik. Hiába, oda kellett néznie az arany vörös hajára, fehér arcára, sötétkék szemekre és kicsiny, finom szájára. Angyali, édes teremtés volt. Határozottan hasonlított a szomszéd falubeli bárónéra és még inkább annak a húgára.

Nézték egymást egész mise alatt. A missz olykor elmosolyodott, és ilyenkor a tekintetével hamisan a plafonra rebbent. Máskor meg lassan elfordította a fejét, de ezalatt a szemeit állandóan a fiúra szegezte. Olyan érzést okozott az Imrének, mintha a lány az arcával simogatni akarta volna őt. A prédikáció után következett a legszebb, mikor mindenki kifelé indult. Az édes missz ilyenkor minden erejével azon volt, hogy a tömegben, a tolongásban Imre közelébe férkőzzék. Szemmel láthatólag küzdött, befúrta magát az emberek közé, átbújt közöttük. Azután egészen mellésimult, sőt úgy intézte a dolgot, hogy a kezével hozzáérhessen a kezéhez, mintha a mellette tolongók odaszorították volna. És közben is folyton nézte a fiút.

Dénes Imre pedig mint a rák, olyan vörös volt. De a lányka ezzel nem elégedett meg. Oldalt fordult, és a szép meleg csípőit is, amelyeket a szűk, vékony posztószoknya igéző szemérmelenséggel emelt ki, odaszorította a fiú derekához. Imre azt hitte, eláll a lélegzete, és mindjárt összeesik. S ez a játék minden vasárnap elejétől végig újra és újra megismétlődött. Ilyenformán, bár nem szívesen, észre kellett vennie az öreg Dénesnek is.

- Ugyancsak tetszel a kisasszonynak! - mondta mosolyogva és kissé megvetően a ledér fehérnép irányában.

Imre mentegetőzve, ravaszul válaszolt:

- Majd lever a szoknyájával a lábamról.

És így tartott ez hónapokig. A missz mindig ugyanazon a helyen állt. Dénesék hasonlóképpen. Prédikáció után az utcán jobbra ment. Déneséknek viszont bal felé vezetett az útjuk. Ilyenformán a missz hiába ment lassan, hiába nézegetett vissza, hiába állt meg, nem követték. Imre nem is mert rá gondolni, hogy megszólítsa a lányt. Nem tudott semmit angolul. Csupa magyar munkás között dolgozott. De egyébként magyarul se tudta volna kisütni, hogy hogyan is kellene a beszélgetést elkezdni.

Egy vasárnap azonban elmaradt az édes missz. Imre, bár erősen szégyellte, mégse tudta titkolni nyugtalanságát és bánatát. Úgy üldögélt egész délután az ágyon, mint valami ázott veréb. Az öreg rá is szólt:

- De nagyon odáig vagy, talán bizony nem volt máma a templomba a lelkem?

Imre nem felelt, de elöntötte az arcát a vér. Mindjárt el is fordította a fejét, hogy árnyékban legyen, és azután csak nézett tovább búsan maga elé.

Annál nagyobb volt az öröme, amikor a legközelebbi vasárnapon újra ott látta a templomban az aranyhajú leánykát. Ez alkalommal olyasvalami történt, ami még eddig soha. A missz megfogta a fiú kezét a sokadalomban, hevesen megszorította, és míg csak az ajtón ki nem értek, el se bocsátotta. Dénes Imre már-már azon a ponton volt, hogy a lány mellett marad, elkíséri, ahová megy, ha nem is beszélhet vele. De azután az apjára gondolt, meg hogy talán a missz kinevetné őt, hogy nem tud angolul... talán ezután emiatt nem is szeretné őt többé! Így legalább bizonyos, hogy szereti, vonzódik hozzá. És nem követte.

Telt-múlt az idő, és gyűlt a pénz. Már írták a levelet haza, hogy nemsokára indulni fognak, legkésőbb három hónap múlva. Imre rettenetes fájdalmat érzett, mikor le kellett írnia ezt a hírt. És a következő vasárnapon a reménytelenség, a kétségbeesés még gyávábbá tette, mint valaha volt. Mi lesz, mi lesz, ez járt a fejében szüntelenül. Ha munkába indult, ha dolgozott, ha evett, ha fáradtan hazafelé bandukolt, és akkor is, ha aludt. Álmában úgyszólván napról napra a misszel karonfogva, úri ruhában sétálva látta magát. A szájában rövid szárú pipa, a lábán széles talpú cipő, fején nagy szélű posztókalap. Hallotta a saját hangját, amint angolul beszél, s a missz hallgatja, megérti őt, és nevetve, évődve, kedveskedve válaszol.

Ezeknek az álmoknak a hatása alatt elhatározta, hogy megtanul pár szót angolul, és akárhogy is, de beszélgetést kezd a leánnyal. Egy munkatársától megkérdezte, mit jelent az angolul, hogy „Nagyon szeretném önt személyesen megismerni”.

A hallott mondatot azután ezerszer is elismételte magának:

- I would be very glad to make your acquaintance!

A fáradtság azonban hiábavaló volt, mert a missz a következő vasárnap ismét nem jelent meg a templomban. A másik legközelebbi vasárnapra pedig szépen elszállt az Imre bátorsága. Majdnem ölelkeztek ugyan egymással a tolongásban, és *mégse volt képes* kinyitni a száját. Kétségbeesésében végképp lemondott a megszólítás tervéről. Már csak azt remélte, hogy elutazásuk előtt valami csoda fog történni. Talán a missz egy vasárnapon el fogja hozni az apját, és templomból kijövet megállítják majd, és megkérdezik tőle, akar-e itt maradni és a misszt feleségül venni... Így képzelte a dolgot. És ebben annyira megnyugodott, hogy nem is törte a fejét többé rajta. Semmi más megoldás nem látszott neki lehetségesnek, tehát biztosra vette ezt.

4

November közepe volt.

Egy vasárnap este, mikor az öreg Dénes megolvasta a pénzüket, így szólt:

- No Imre, karácsonyra otthon leszünk.

A fiú közönyösen fogadta a hírt. Semmi fájdalmat sem érzett. Ha van Isten, és valóban szeret a missz, gondolta magában, akkor addig történni fog valami. Még az indulás előtt egy órával is ott járkált Imre a házuk előtt az utcán, és várta, hogy jön majd egy autó, megáll a kapu előtt, kiszáll belőle a missz, hogy férjül kérje, itt tartsa Amerikában, és magával vigye az ő szüleihez.

A hajón szótlan és közömbös volt, de nem látszott szomorúnak. Az utolsó három-négy hét emésztő, tehetetlen reménykedése, várakozása után megnyugvás volt a végső elszakadás is. Otthon azonban már az első percekben föltűnt az anyának a fiú nemtörődömsége, közönye.

- Ejnye, hát nem is örülsz, hogy újra látod az anyádat? - mondta, amint leültek enni.

- Dehogynem örülök - mondta Imre fásultan.

- Más annak a baja - szólt az apa mosolyogva, de erre Imre fölkel az asztaltól, és estig nem került elő.

Az öreg Dénes úszott az örömben. Kifizette a tartozását a banknál, és disznót vásárolt. Azt mondta, hogy újévig nem dolgozik. Kackiásan, hegyesre pedert bajusszal, ünneplőben járkált az utcán. Barátságosan beszélgetett a falubeliekkel, tódított nagyokat, mesélt Amerikáról, sőt még a fia szerelmi ügyét is felhasználta, hogy büszkélkedjék vele. Nem haragudott már senkire, egészen elfeledte, hogy milyen elkeseredett dühvel hagyta itt a falut, a kárörvendő szomszédokat, a komisz, irigy, bitang népséget. Újra a régi, elégedett, magában bízó ember volt.

Csak a fia rontotta meg otthon a békességet. A szent karácsony estén is baj volt vele. A böjt délutánján figyelmeztette Imrét édesanyja, hogy reggel nem mosdott, és kérte, hogy pótolja a mulasztást, borotválkozzék meg, és öltözzön ünneplőbe, mert éjféle misére fognak menni. E pillanatban Imre elvörösödött a dühtől, és torkaszakadtából üvöltötte:

- Mit törődik maga azzal, hogy én megborotválkozzak, meg hogy ünneplőbe öltözzek, ahhoz semmi köze magának, a kutya úristenit, hogy az embert nem hagyják soha békiben.

- Hiszen jól van, jól van - csitította az anya riadtan a fiút -, nem tudtam, hogy édes szülednek szólni se szabad. Azelőtt nem voltál soha ilyen!

Imre rá se hallgatott. Fogta a tükröt, földhöz csapta, a borotvát is, hogy ezer apró darabra tört, majd fölszedte a tükör rámáját, s úgy vágta a sarokba, hogy pozdorjává ment szét. Azzal kiment a szobából.

Mikor az apja este kérdőre vonta, nem felelt. Ült, ült egy helyben, mint egy kuka, de hiába kínálták, nem nyúlt az ételhez. Az éjféλι misén úgy állt ott a templomban, mint egy faszent, ki nem nyitotta a száját, pedig máskor az elsők között volt az éneklésben. Csak másnap reggel morogta oda az anyjának:

- Minek hánytá föl nekem, hogy *maga miatt* nem akarok ünneplőt húzni. Ha hallott valamit, azért nem muszáj mindjárt macerálni az embert.

- Mit mondtál, fiam? - szólt Dénesné, mert egy szót se értett az egészből.

- Már én újra el nem mondom!

- No hát ha nem mondom, bánom is én, de nagy úrnak képzeled magad, hogy Amerikában jártál, de rosszul vagy.

Imre a következő napokat a szobában töltötte. Egy helyben üldögélt, föltett kalappal, mint a hajón. Akármit beszéltek neki, nem felelt. Akkor se mozdult, mikor ebédelni hívták. Az anyja kitalálta, mit kell vele csinálni. Az ennilót behozta, és letette melléje a székre. A fiú csakugyan, mikor nem látta senki, evett mindentől egy keveset. A szülei sokat tanakodtak, hogy mi leli, végre megállapodtak, hogy valami *fejbaja* lehet. De nem mertek hozzá doktort hívatni, féltek, hogy a szégyen kitudódik a faluban. Reménykedtek, hogy egy nap újra rendbe jön minden, és Imre a régi, jámbor, jó fiú lesz, aki volt.

Csakugyan két hét múlva mutatkozott a javulás. Imre egy reggel megszólalt, bátortalanul, rekedten, mint akinek berozsdásodott a hangja. Azt mondta, hogy nem kell behozni a reggelit, majd kimegy, és megeszi a tornácon. Azután elment a templomba, majd sétált egyet, de az embereket messzire kerülte. Mégis inntől fogva napról napra bátrabb és jókedvűbb lett, úgyhogy egy hét alatt mintha egészen a régi emberré változott volna.

- Nem haragszik rám, édesanyám? - mondta egy napon az anyjának, és megölelte.

- Dehogya haragszom, édes Imre fiam.

Erre a szóra azonban keservesen sírva fakadt Imre. Majd egy fél óráig zokogott. Nem lehetett elállítani. Sokszor úgy tetszett, hogy no mindjárt vége lesz a sírásnak. De azután, mikor már szárazra törölte a szemét, újra és újra kitört belőle valami hazug és mély keserűség. Dénesné nem tudta, mit szóljon, végre ő is elkezdett sírni, és úgy sirtak kettesben. Mikor az egyik elhagyta, a másik belekezdett, egymást hajszolták bele a bánatba.

5

Január huszonegyedikén vásár volt a harmadik községben, Hartán. Az anyának kellett egy és más, átmentek a fiúval. Imre egészen jókedvű volt. Élvezettel hajtott, sőt, valami nála szokatlan és hozzá nem illő hetykeséggel még félre is vágta a pörge kalapját. Este, mikor a téli alkonyatban hazafelé kocsiztak, csendes meglelédéssel és magában mosolyogva biztatta a lovakat. Úgy félút felé aztán megszólalt:

- Most mondok magának valamit, édesanyám.

- No mondd!

- Mondom!

- Hát mondd.
- De el ne mondja senkinek.
- Nem mondom én.
- De esküdjön meg a Szentháromságra.

Az anyának meg kellett esküdnie az atyára, a fiúra és szentlélekre. Erre azután kibökte:

- Hát azt a misszt, tudja, aki Amerikában volt, máma láttam Hartán.
- Hol láttad?
- Egy udvarban láttam.
- Egy udvarban?
- A disznóólban.
- A disznóólban? Tán etette a disznókat!?
- Nem etette, be volt zárva.
- Be volt zárva a disznóólba?
- Igen, odajött hozzám, és azt mondta, hogy eljött miattam Amerikából.
- Igazán mondd?
- Isten-Jézus úgyse! Panaszkodott, hogy be van zárva. Mondta, hogy miattam köll neki ezt elszenvedni, mert szeret engem.
- Tudom, fiam, mondta apád, az a kisasszony biztosan nagyon szeretett téged.
- Szeretni szeretett, és azért is jött el.
- És ott láttad?
- Ott a disznóólban.
- Osztán milyen volt?
- Éppen, mint azelőtt.
- És milyen ruhában volt?
- Mint ahogy a templomba szokott járni. De el ne mondja senkinek.
- Nem, nem.
- No hát ez volt!

Imre megcsapkodta a lovakat, és boldog, csendes elégedettséggel hajtott. Dénesné azonban hideg rettegést, félelmet és nagy nyugtalanságot érzett.

6

Két hétre rá disznóölés volt Déneséknél. Az apa régi szokása szerint maga vetkőzött neki, hogy leölje a disznót, mert értette a módját. Éppen lefogta a disznót, hogy leszúrja, amikor kiugrott a házból az Imre, és odaszólt: - Várjon csak, édesapám.

- Minek te!
- Hát csak azért, hogy ne bántsa!

- Mit, ne bántsam?
- Ne ölje le.
- Ne öljem le?
- Hagyja élve!
- Hát aztán mi legyen velem?
- Hát csak éljen tovább.
- Ejnye, ki a fene látott ilyet, honnan veszünk zsírt, szalonnát, sonkát télire?
- Van a mézárósnál.
- Gyerek, megharagítasz, hát nem az is öli a disznót.
- Igen, de éppen eztet ne bántsa.
- Ne bántsam éppen eztet, hát ez is nem olyan disznó, mint a többi? Mindet leölik!
- De hát csak ne bántsa.
- De bizony leölem én, ha nem tudod nézni, menj be.
- De édesapám...

Az öreg nem teketóriázott sokat, letépette az állatot, és beleszúrt. A fiú pedig, mintha kergették volna, szaladt el, hátra az istállóba.

- No ember - szólt később Dénesné -, azt mondom, jobb lett volna megtenni a kívánságát, meglátod, megint úgy lesz, mint volt.

Csakugyan újra megváltozott az Imre. Az apjával többet nem beszélt, nem szenvedhette. Ha az bejött a szobába, ő kiment. Mintha valami nagy haragosa lett volna, úgy viselkedett vele. A disznótoros húsból, kolbászból pedig egy falatot se akart enni. Sőt, más húshoz se nyúlt ettől kezdve. Ha pedig azt látta, hogy az apja gyümölcsből, főzelékből jóízűen eszik, már az se kellett neki. Például a káposztát, az öreg Dénes kedvenc ételét is állandóan visszautasította. Egész nap semmit se csinált, ide-oda járkált, elcsavargott az utcákon, újra hazajött, meg újra elment. Gyakran órákig nézegette magát a tükörben.

- Jézus Máriám, mi lesz ebből a gyerekből - sírdogált kinn a konyhában Dénesné, és András gazda is kezdte nagyon vakarni a fejét. A férfiak szokása szerint a feleségét okolta.

- Megmondtam én neked azt régen, hogy nem jó az, hogy olyan szentesnek nevelted. Én ilyen koromban ittam, mulattam, táncoltam, cicáztam a lányokkal. Ez meg már húszéves, és még nem is volt szeretője. Megmondtam én azt neked!

De mire kitavaszkodott, újra rendbe kezdett jönni az Imre. Kedve jött a munkához. Néha egész nap dolgozott a földeken. Az apjával azonban még mindig nem beszélt. Csak úgy üzengetett neki az anyja által:

- Mondja meg neki, hogy holnap kimegyek szántani.

A tavaszi szántás nagy részét egyedül végezte. Ha kifáradtan hazatért a munka után, mozdulatlan arca megelevenedett, és majdnem egészen földerült, és bár nem beszélt sokat, de a hallgatásában hiányzott az a konok elkeseredettség és önvádoló komorság, ami azelőtt megvolt.

Májusban, mint minden évben, búcsúra készültek. Dénesné a fiával és a szomszédasszonyuk, Fialáné a leányával, Jolánnal. Háromórai utat kellett megtenniök, hogy elérjenek Paksra, a búcsú helyére. Imre hajtott. Mellé ültették a fehér arcú, kedves beszédű, bársonyszemű Jolánt, aki csak nemrég került nagylány sorba. A két anya a hátsó ülésen foglalt helyet. Imrének hamarosan nagyon megtetszett a lány. A fehérsége a misszre emlékeztette. Már régen ismerte, de soha nem nézte meg. Most örült, hogy együtt lehet vele, csak az bántotta, hogy nem tud beszélgetésbe kezdeni. A lány azonban kisegítette.

- Szép lovak ezek - mondta.

- Elég szépek.

- Maga kefélté ki ilyen fényesre?

- Ki más kefélté volna.

Így felelgetett röviden, málészájú módon az Imre, de belülről jó meleget érzett, és mikor a kocsí egymás felé rázta őket, és a lány a karcsú derekával odasimult hozzá, hát ő is bátortalanul feléje húzódott. Dénesné látta ezt, és örült neki, hogy majd válaszolhat az apa szemrehányásaira, és estére elújságotolhatja, hogy mégiscsak legény a talpán az Imre is.

Annál nagyobb volt a szomorúsága este, amikor hazafelé mentek. Imre ekkor már nem szólt a lányhoz. Jolán egypárszor beszélgetést próbált kezdeni, de a fiú meg se mukkant. Végre sértődötten elhallgatott. Az anyák is csendben voltak. Fialáné arra gondolt, hogy a gazdag Dénesné nem akarja, hogy a fia szegényebb lányt vegyen el, bizonyosan szólt neki napközben. Csaknem ellenséges hangulatban szálltak le a ház előtt Fialáék. Hidegen köszöntek. Dénesné otthon mindjárt kérdőre vonta a fiút.

- Hát mért nem szóltál a Jolánhoz visszafelé.

- Hát csak nem szóltam!

- Mi lelt, összevesztetek?

- Nem vesztünk mink!

- Hát mi?

- Hát az, hogy...

- Mondd már!

- Hát a búcsún a pap...

- Mi volt vele?

- No hát, az félrehívott...

- Félrehívott, minek?

- Félrehívott, hogy ne lássa senki.

- Azután?

- Azután levette a süvegjét.

- És?

- Akkor kiesett a haja.

- A haja?
- Az a szőke haja. Mert a pap az amerikai missz volt.
- Ugyan miket beszélsz?
- Az volt.
- És mit mondott?
- Azt mondta, hogy minek beszéltem a Jolánnal, ha őtet szeretem.
- És te mit mondtál?
- Azt mondtam, hogy ne haragudjon, mert én bizony csak őtet szeretem, de nagyon.
- Azt mondtad?
- Azt. Erre meg csak azt mondta, hogy nem hiszi, mert ha őtet szeretném, akkor nem beszéltem volna a Jolánnal, hanem most nem bánja, még ez egyszer vár, és próbát tesz velem, és azután, ha minden jó lesz, akkor megesküdhetünk, eljön ide, és a feleségem lesz.
- Azt mondta?
- Azt. De meg ne mondja, édesanyám, senkinek, mert akkor, akkor... megfujtom!
- Dehogyan mondom.

Imre a vacsoránál hatalmas étvággal evett, és többször hangosan fölnevetett, Apja, anyja ijedten nézték a csillogó szemeit, és megrettenve hallgatták furcsa nevetését.

Éjjel semmit se aludt. Ide-oda járkált a szobában. Az anyja benézett egyszer. Látta, hogy a fiú kidugja a fejét az ablakon, és úgy les ki a koromsötétben az utcára.

Reggel megborotválkozott, ünneplőbe öltözött, és leült az ablak mellé. Egész nap nem beszélt, és nem evett semmit. Este pedig nem akart levetkőzni. Hagyták. Mikor az anyja hajnalban benézett, akkor is úgy ült ott a széken, mint este.

8

Így ment ez egy hétig. Akkor erőszakkal próbálták etetni. De nem lehetett. Elkékült a dühtől, fölemelte az öklét, és kicsapta a kanalat az anyja kezéből. Dénesné jajgatva szaladt ki a szobából, az öreg pedig befogott, és elment doktorért Hartára. Az orvos már rövid vizsgálat után kijelentette, hogy bizony a fiú megháborodott az elméjében. Lett erre nagy sírás-rívás. Az öreg András úgy jajgatott, mint a megvert gyerek. Csak akkor hallgatott el, amikor a doktor biztatni kezdte, hogy lehet, lehet, talán még meggyógyul a fiú. Azt tanácsolta, adják kórházba, ha lehet még belőle egészséges embert csinálni, ott csinálnak belőle. Erre azután rászánták magukat, és még aznap be is vitték a városba.

9

Azóta - immár két év óta - minden hónapban meglátogatják Imrét a szülei. De nem változik a gyerek semmit se. Egész nap egy helyben ül, nem beszél senkivel egy hangot se, hallgat, bámul, néz a levegőbe a szép kék szemeivel, mint egy tulok, és olykor-olykor nagyokat mosolyog magában. Min mulat, miért mosolyog, mit hall, ezt nem árulja el semmiképp, hiába faggatják.

Csak egyetlenegyszer beszélt. Az egyik fiatal doktornak megsúgta, hogy üzeneteket kap Amerikából *drót nélküli telefon* útján. A szép missz telefonoz neki egész nap.

(Drót nélküli telefon! A tudósok és kutatók mindeddig hiába fáradoztak rajta, hogy megalkossák ezt az apparátust. A boldogtalan szerelem számára azonban már évezredek óta megkonstruálta, fölszereli és díjtalanul rendelkezésre bocsátja - *az örület*).

1918

-&-